

ЛОРЪНС ДЪРЕЛ
КЛИЯ
АЛЕКСАНДРИЙСКИ КВАРТЕТ.
ЧАСТ ЧЕТВЪРТА

Част 4 от „Александрийски квартет“

Превод от английски: Иглика Василева, 2000

chitanka.info

На баща ми

Първото и най-прекрасно качество на природата е движението, което безспорно я оживява, ала това движение не е нищо друго освен една непрекъсната поредица от престъпления, тя е такава само благодарение на престъпленията.

Маркиз дьо Сад

ПЪРВА ЧАСТ

I

Тази година се родиха повече портокали от обикновено. Грееха в беседките си от лъскави зелени листа като фенери и леко потрепваха сред огрените от слънце горички. Сякаш с нетърпение очакваха да отпразнуват нашето заминаване от малкия остров — защото най-сетне дългоочакваната вест от Несим бе пристигнала и като повиквателна ни зовеше да се върнем обратно в света на престъпността и порока. И тази призовка щеше да ме погне неумолимо към единствения град, който за мен винаги е висял във въздуха между илюзиите и действителността, между материята и поетическите образи, които изникваха в съзнанието ми само при произнасянето на неговото име. Един спомен, казах си аз, фалшифициран от желания и впечатления, полуосъществени върху белия лист. Александрия, столицата на моите спомени! Всичките ми писания са заимствани от живите и мъртвите, докато самият аз се бях превърнал в нещо като послепис на писмо без край и без клеймо...

Колко дълго бях отсъствал? Не мога да изчисля, въпреки че календарното време ни дава смътна представа за онези зони, които делят човек от човека, ден от деня; ала през целия този период аз бях останал да живея там, в истинската Александрия на моите съкровени спомени. С всяка страница, с всеки пулс на сърцето се предавах, потъвах в онзи необикновен организъм, от който навремето ние всички бяхме част — и победители, и победени. Древен град, който се променя под художническите щрихи на мислите, обсадили значенията, който кресливо се бори за своята идентичност; и някъде там, върху черните трънливи географски издатини на Африка продължаваше да диша изпълнената с ухания истина за това място, горчивата несмилаема билка на миналото, същността на спомена. Вече се бях заел да запазя, класифицирам и аотирам това минало, преди да бъде окончателно изгубено — такава бе задачата, която сам си бях поставил. Ала именно в нея се бях провалил (или пък тя бе неосъществима?), защото едва балсамирал в думи един аспект от миналото и ето, постъпваха нови данни, нахлуваха и разрушаваха отправната ми точка,

основния ми критерий и всичко се разхвърчаваше във въздуха само за да бъде отново сглобено в непредвидими, непредсказуеми модели...

„Да преработиш действителността“, както се бях изразил някъде; какви дръзки самонадеяни думи — защото действителността е която ни работи и преработва, върти ни на бавното си грънчарско колело. И все пак, ако съм бил обогатен от преживяванията на тази островна интерлюдия, то е било заради пълната невъзможност да опиша съкровената истина за този град. Изправих се лице в лице със самата същност на времето, тази болест на човешката душа. Бях принуден да призная провала си върху хартията. Ала странно, самият акт на писане ми донесе неочаквано прозрение за неспособността на думите, които потъват една по една в бездънните пещери на въображението, смаяват се и изчезват. Скъп начин на препитание, да; ала нас, творците, ни привлича живот, подхранван от тези именно странни похвати на себетърсенето.

Има и нещо друго... щом аз съм се променил, защо това да не е станало и с моите приятели — Балтазар, Несим, Жюстин, Клия? Какви ли нови аспекти щях да разпозная в тях след изтеклото време, когато отново попаднеш сред познатата ми среда на един нов град — град, погълнат от хаоса на войната? Ето, тук е пречката. Това не знаех. Опасенията трептяха в мен като Полярната звезда. Не можех да се откажа от трудно завоюваната територия на моите мечти и сънища в полза на нови образи, нови градове, нови разочарования, нови привързаности. Притисках в обятията си своите собствени представи за мястото като мономаниак... Нямаше ли да е по-умно да си остана, където съм, чудех се аз? Може би. Ала знаех, че трябва да вървя. Точно така, *още тази нощ* трябваше да тръгна! Самата мисъл бе толкова трудносмилаема, че се насилих да я прошепна на глас, за да я чуя.

Бяхме прекарвали последните десет дни, откакто вестителят ни посети, в златното безмълвие на очакването; и времето бе в пълен унисон с притихналите ни души — поредица от свършено сини дни, безветрие и спокойно море. Стояхме изправени между двата пейзажа, измъчвани от неохота да се разделим с единия и от копнеж да срещнем другия. Затаили дъх, неподвижни като чайки, кацнали върху стръмна скала. И ето, несходните образи вече се смесваха, сепваха ме насън. Например островът и моята къща там, опушено сребристите листа на маслините и бадемите, сред които се лутаха червеноноги яребици...

потъналите в тишина горски усои, където само козелското лице на Пан можеше да се мерне. Простото прозирно съвършенство на формите и цветовете не приемаше мрачните предчувствия, които ни връхлитаха. (Небе, пълно с падащи звезди, изумруденият прилив, пустите плажове, писъкът на чайки над белите, извеждащи на юг пътища.) Ала този свят на елинизма бе вече пропит с мириса на забравения град — издадена в морето суша, където потни морски капитани преливаха и преяждаха до смърт, пресищаха зажаднялата си похот в прегръдките на черни робини с очи на покорен спаниел. (Огледалата, сърцераздирателната песен на сладкопойни закачулени канарчета, бълбукането на наргилета с розова вода, ароматът на пачули и китайски тамян.) Изяждаха се едно друго, тези мои несъвместими мечтания. И аз отново видях приятелите си (не само като имена), а вече озарени от решението за моето отпътуване. Този път те не бяха само сенки от писанията ми, а живи хора от плът и кръв — дори и мъртвите сред тях. Нощем отново се разхождах по онези криволичещи улички с Мелиса (в съзнанието ми тя стоеше някъде отвъд скръбта, макар и в сънищата си да знаех, че е мъртва), двамата спокойни, хванати под ръка; тънките ѝ крака пристъпваха като поклащаща се ножица. Навикът ѝ да притиска бедрото си към моето на всяка крачка. Сега вече взорът ми поглъщаше всичко това с обич — дори старата памучна рокля и евтините обувки, с които излизаше в празничен ден. Ето, пак не бе успяла да заличи с пудра любовната синина на врата си... После тя изчезна и аз се събудих с вик на скръб и съжаление. Зората вече се сипваше сред маслините, посребряваше неподвижните им листа.

Някъде по пътя в този мой откъслек от живота бях успял да си възвърна душевното спокойствие. Няколко ведри дни преди сбогуването — как само ги кътах в сърцето си, как се опивах от простотата им: огънят от маслинени съчки, който гореше в огнището и пламъците му осветяваха портрета на Жюстин, който щеше да бъде опакован последен, играеха и проблясваха върху очуканата маса и стола до нея, върху синята емайлирана саксия с подранилата циклама. Какво общо имаше градът с всичко това — една егейска пролет, увиснала като на тънка нишка между зимата и първите бели пухкави облачета на бадемовия цвят? Той си оставаше само нищо неозначаваща дума, изписана върху страничното поле на съновидение; или, може би, име, което умът повтаря в ритъма на ежедневието, което

е само желание, пулсиращо в такт с разтупканото сърце. Наистина обичах всичко тук, но нямах сили да остана; градът, който сега вече знаех, че мразя, таеше в себе си нова примамка за мен — възможността да преоценя онова свое преживяване, което ме бе белязало за цял живот. Трябваше да се върна още веднъж, за да бъда в състояние да го напусна завинаги, да се отърся от него. Ако съм говорил за времето, то е, защото зреещият в мен писател най-накрая се бе научил да обитава онези пустеещи пространства, които времето пропуска — бе започнал, така да се каже, да живее помежду тиктаканията на часовника. Вечното настояще, което е истинската история на този колективен анекдот човешкият ум; когато миналото е мъртво, а бъдещето се свежда до желаниа и страхове, какво остава освен този случаен миг, който не може да се измери, нито пропусне? За повечето от нас така нареченото Настояще е като разточителна трапеза, която ни се показва и още преди да успеем да се пресегнем към пицните ѝ блюда, някой мигом ни я отнема сякаш с магическа пръчка — преди да сме си взели и една хапка. Подобно на мъртвия Пърсуордън и аз се надявам скоро да мога да кажа: „Не пиша за хора, които нито веднъж не са си задали въпроса: «В кой момент започва истинският живот?»“

Празни мисли витаеха в главата ми, докато лежах проснат върху една равна скала над морето и замислено дъвчех портокал, отвред обграден със самота и уединение, които много скоро щяха да бъдат погълнати от града; умислената лазурна мечта, наречена Александрия, стоеше и като някакво престаряло влечуго се припичаше на фараоновата светлина, която хвърляше бронзови отблясъци откъм голямото езеро. Убежище на великите сладострастници на историята, отдали телата си на огледала и стихове, на преживящите стада от момчета и жени, на спринцовката във вената, на лулата с опиум и злоядите, лишени от апетит целувки на живата смърт. Продължих мислено да се разхождам по тези улици със съзнанието, че те са мостът, свързващ не просто човешки епохи, а целия биологически спектър на сърдечните влечения — от екстаза на изрисуваната Клеопатра (колко странно, че лозята са открити именно тук, недалеч от Тапосирис) до фанатичната набожност на Хипатия (изсъхнали лозови листа, целувките на мъченик). И още по-странни видения: Рембо, ученик на Стръмния път, е вървял тук с пояс, пълен с жълтици.

Мургави съногадатели, политици, евнуси, и те са като ята от птици с пъстроцветна перушина. Измъчван от състрадание, желание и страх, пред очите ми градът отново се простря, населен с лицата на моите приятели и на много александрийци. Знаех, че трябва да го изживея наново и този път завинаги.

Очакваше ме странно сбогуване с безброй малки и непредвидими изненади — искам да кажа, заради вестоносеца: гърбав, в сребрист костюм, с цветове в бутониерата и парфюмирана кърпичка, пъхната в ръкава! А и внезапното оживление, обзело селцето, което дълго време тактично се правеше, че не забелязва нашето съществуване, с изключение на някой и друг уж случайно подхвърлен подарък — риба, вино или пък боядисани яйца, които Атина ни носеше завити в червения си шал. Тя също не можеше да понесе мисълта за нашето заминаване; строгото ѝ, старо, сбръчкано лице се сгърчваше в плач над всяка опакована вещ от оскъдния ни багаж.

— Селяните няма да ви пуснат, без да ви покажат гостолюбието си — повтаряше упорито тя. — Няма да можете да си тръгнете току-тъй.

Трябваше да присъстваме на прощалното празненство в наша чест.

Що се отнася до детето, бях изрепетирал всеки детайл от предстоящото пътуване (и от целия ѝ живот, ако трябва да кажа истината) в картини като от вълшебна приказка. Многобройните повторения не ги бяха обезцветили. Тя стоеше замислено и слушаше внимателно. Беше напълно подготвена за всичко, дори жадуваше да заеме своето място сред галерията от образи, които ѝ бях обрисувал. Беше попила всички объркани, преплетени цветове на фантастичния свят, към който принадлежеше по право и към който ѝ предстоеше да се върне, свят, в който щеше да има баща — чернокос принц пират, и мащеха — смугла властна кралица...

— Тя не ти ли прилича на карта за игра?

— Да. На дама пика.

— И името ѝ е Жюстин.

— Името ѝ е Жюстин.

— На картината тя пуши. Кого ще обича повече — мен или моя баща?

— Ще обича и двамата ви.

Нямаше друг начин да ѝ обясня, освен посредством мита и алегорията — поезията на детската нерешителност. Бях я научил на всички думи в тази притча за един Египет, който щеше много скоро да ѝ представи (уголемени до митическия ръст на богове и магове) портретите на собственото ѝ семейство, на нейните деди. Но не е ли самият живот вълшебна приказка, пред която, щом пораснем, губим страхопочитание? Няма значение. Тя вече бе опиянена от образа на баща си.

— Да, разбирам. Разбирам всичко.

Кимваше, въздъхваше и внимателно прибираще тези свои цветни представи като картинки в заключената кутия на детския си ум. За Мелиса, своята мъртва майка, тя почти не споменаваше. А когато се случеше да ме попита нещо, аз ѝ отговарях като от приказка; как тя, избледнялата звезда, бе паднала, бе потънала под хоризонта в покоя на смъртта и така е направила място за онези другите — за картинките от тестето карти на живите.

Детето хвърли една мандарина във водата и се наведе да види как тя се изтърколи лекичко по пясъчния улей на пещерата и остана вътре, за да грее като пламъче, притихнало на завет сред плисъка на приливи и отливи.

— Само гледай как ще я извадя.

— Недей да влизаш в тази ледена вода, ще настинеш.

— Днес не е студена. Гледай!

Умееше да плува като видра. Седнал на плоската скала над водата, с лекота разпознах у нея неустрашимите очи на Мелиса, леко дръпнати надолу в краищата; понякога, просто за миг, като забравено зрънце от сън, се появяваше и онзи мрачен подозрителен поглед (умоляващ, неуверен) на нейния баща Несим. Спомням си гласа на Клия, в един друг свят, много отдавна, който се обади и рече: „Обърни внимание, ако момиченцето не обича да танцува, нито да плува, значи никога няма да се научи да прави любов.“

Усмихнах се при спомена за тези думи и се зачудих дали в тях се крие някаква истина, докато наблюдавах как малката се гмурна грациозно и с плавните движения на делфин гъвкавото ѝ телце се устреми към целта, а прибраните пръсти на ходилата ѝ щръкнаха към небето. Светлеещата малка бяла торбичка между крачетата. Взе

мандарината, стисна я между зъбите, изви се като спирала и разчупи повърхността на водата.

— Бързо бягай да се изсушиш!

— Не е студено.

— Прави каквото ти казвам! Хайде! Бързо!

— А човекът с гърбицата?

— Той си отиде.

Неочакваната поява на Мнемджиян на острова едновременно я изплаши и развълнува — защото именно той донесе посланието на Несим. Странна гледка представляваше, докато ситнеше на зигзаг по камъчетата на плажа, с разперени като на въжеиграч ръце, с онзи необясним, абсурден смут, изписан на лицето му. Изглежда така искаше да ни покаже, че от години не бе стъпвал по нищо друго освен по централни улични тротоари. Беше напълно отвикнал да ходи по гола земна твърд. Излъчваше съмнителна и предвзета изтънченост. Носеше блестящ сребрист костюм, гети, перлена игла за вратовръзка, а ръцете му бяха отрупани с пръстени. Само усмивката, детинската му усмивка, си оставаше непроменена, както и мазните, добре наплюнчени лимби, прилепнали към слепоочията му.

— Ожених се за вдовицата на Халил. Сега, приятелю, съм най-богатият берберин в цял Египет.

Изрече го на един дъх, подпирайки се на бастун с голяма сребърна топка, който стоеше някак неестествено в ръцете му. Виолетовите му очи обходиха пренебрежително примитивната ни къщурка. Отказа да седне, сигурно защото не искаше да си измачка невероятните панталони.

— Суров живот водиш тук, а? Няма много лукс, нали, Дарли? — После въздъхна и додаде: — Ама сега отново ще се върнеш при нас. — Замахна с бастуна в неясен жест, вероятно искаше да изрази гостоприемството, което градът щеше да ни предложи. — Аз самият не мога да остана. Тръгвам си. Направих го само заради Хоснани. — Говореше за Несим свойски и с достойнство, сякаш му беше равен по обществено положение, ала като улови усмивката ми, има доблестта да се изсмее с разбиране, сетне отново стана сериозен. — Така или иначе нямам много време — рече и отупа ръкавите си.

Това не беше лъжа, тъй като корабчето от Смирна хвърля котва само колкото да разтовари пощата и някои стоки — два-три кашона

макарони, меден сулфат, пръскачка. Нуждите на островитяните са оскъдни. Тръгнахме заедно към селото през маслиновите горички и разговаряхме. Както винаги, Мнемджиян тътреше крака като костенурка, но този път не се раздражих, защото това ми даде възможност да го разпитам за града и от отговорите му да разбера какво ме очаква там при промененото съотношение на силите и новоизникналите фактори.

— Много неща се промениха, откак разкриха палестинския заговор на Хоснани. Невероятен крах. Египтяните правят постъпки за пълно секвестриране на собствеността му. Вече са конфискували по-голямата част от имуществото му. Да, те вече са бедни, а и това не е краят на неприятностите. Тя е все още под домашен арест в Карм Абу Гирг. Никой не я е виждал от години. Той има специално разрешение да работи като шофьор на линейка само в пристанищния район и само два пъти в седмицата. Там е много опасно. При една от големите бомбардировки изгуби едното си око и един пръст на ръката си.

— Несим ли? — Бях ужасен. Дребният човечец кимна важно-важно. Този нов и неподозиран образ на моя приятел ме порази като куршум. — Боже Господи! — промълвих.

Берберинът поклати глава, сякаш одобри възклицанието ми.

— Много лошо — рече. — Злините идват от войната, Дарли. — После изведнъж го осени честита мисъл, разтегна устни в блажена детинска усмивка, която отразяваше единствено железните материални стойности на Леванта. Взе ръката ми и продължи: — Ама ще знаеш, че има хляб във войната. Добър бизнес е. Сега моите бръснарници денонощно режат войнишки коси. Три салона, дванайсет помощници! Сам ще се увериш, страхотно е. А знаеш ли Помбал как се шегува: „Бръснеш мъртвите — вика ми, — докато са още живи.“ — И той се преви в беззвучен смях.

— И Помбал ли е в Александрия?

— Разбира се. При това е важна клечка в местния клон на „Свободна Франция“^[1]. Често се среща със сър Маунтолив. И той е там. Има и още много хора, останали от твое време, Дарли, сам ще се увериш.

Мнемджиян като че остана доволен, задето успя да ме изненада така лесно. После каза нещо, от което умът ми направи двойно салто.

Вкамених се и го помолих да повтори, защото реших, че не съм чул добре.

— Току-що бях при Каподистрия. Изгледах го като вцепенен. Каподистрия!

— Но той нали умря! — възкликнах аз, въпреки че не бях забравил онова загадъчно подмятане на Балтазар за падналото чене.

Бръснарят отметна глава назад, като че беше яхнал дървено конче, и взе да хихика сподавено. Изглежда тази шега му хареса особено много, тъй като не спря да се киска цяла минута. Най-сетне, продължавайки да се подсмивва при всяко мислено подсещане за тази фраза, той бавно извади от горния джоб на самото си една пощенска картичка с изглед от средиземноморското крайбрежие, показа ми я и рече:

— А кой според теб е този тук?

Беше неясна, зле проявена снимка, която приличаше на улично моментално фото. На нея се виждаха две фигури, които се разхождаха по крайбрежен булевард. Едната бе Мнемджиян. Другата... колкото повече се вирах, толкова по-добре я разпознавах...

Каподистрия беше облечен с тесни прави панталони като от времето на крал Едуард и черни обувки с остри върхове. Отгоре носеше професорска тога с кожена яка и маншети. А най-накрая и съвсем неочаквано — бомбе, което му придаваше вид на плъх от някой детски комикс. Беше си пуснал тънки мустачки а ла Рилке, които бяха леко увиснали в краищата на устата му. Зъбите му стискаха дълго цигаре. Но нямаше никакво съмнение, че това е Каподистрия.

— Какво, за бога... — започнах, а Мнемджиян се усмихна, намигна ми и сложи пръст върху устните си.

— Винаги — каза той — ще има загадки. — И сякаш за да опази тяхната тайнственост, се наду като жаба и втренчи в очите ми поглед, издаващ пакостливо задоволство. И тъкмо когато се канеше да ме удостои с някакво по-конкретно обяснение, корабната сирена изрева откъм селото. Той изведнъж се разбърза, засуети се.

— Хайде! — изкомандва ме и ускори тромавия си ход. — Само да не забравя да ти дам писмото от Хоснани. — Носеше го в горния джоб на самото си и най-накрая бръкна да го извади. — А сега, довиждане — рече той. — Всичко е уредено. Ще се срещнем отново.

Стиснахме си ръце и аз останах, загледан подир него — изненадан и смутен. След това поех към маслиновата горичка и седнах на един камък в края ѝ, за да изчета писмото на Несим. То беше кратко и съдържаше подробности, свързани с пътуването, което бе уредил за нас. Едно малко корабче трябваше да дойде, за да ни прибере от острова. Даваше ни приблизителното време, както и други указания къде трябва да го изчакаме. Всичко беше съвсем ясно уточнено. Накрая, като послепис, бе добавил с едрият си почерк: „Ще бъде хубаво да се срещнем отново без излишна резервираност. Предполагам, че Балтазар ти е разказал за всички наши злополучия. Надявам се, не очакваш ненужно разкаяние от хора, които толкова те обичат. Нали? Нека всички ние затворим книгата на нашето минало.“ Ето, това е, което се случи.

През тези няколко последни дни островът ни дари щедро с най-хубавото си време и с онази сурова цикладска простота, която приличаше на гальовна прегръдка и за която знаех, че ще копнея, щом миазмите на Египет надвиснат над главата ми.

Вечерта на нашето заминаване цялото село излезе и ни гости с прощална вечеря: агнешко на шиш и златиста рецина. Наредиха маси и столове по протежение на тясната главна улица и от всяка къща сложиха по нещо на трапезата. Присъстваха дори и гордите селски сановници — кметът и свещеникът, почтително настанени начело на дългата маса. Беше студено под мъждукащите улични лампи и някак смешно бе да се преструваме, че е лятна вечер, ала дори и бледата пролетна луна се оказа благосклонна: изплува слепешката от морето, огря белите покривки и заблестя в чашите с вино. Старите, лъснали на месечината лица, зачервени от пиенето, блестяха като полиран бакър. Престарели усмивки, архаични поздравявания, обичайни любезности — вежливостите на един древен свят, който вече избледнява, отива си. Възрастните морски капитани на корабчетата за лов на сюнтери пиеха вино от сини емайлирани канчета; топлите им обятия миришеха на сбръчкани киселици, а пожълтелите им от тютюна мустаци бяха засукани нагоре чак до ушите.

Отначало се трогнах, като си мислех, че това тържество е в моя чест; не ми стана неприятно и когато научих, че то е по-скоро в чест на моята родина. Да си англичанин, когато Гърция е окупирана, означаваше да си обект на нескривана обич и благодарност от страна

на всеки грък и кротките обитатели на това селце не правеха изключение. Нестихващи наздрависици и вричания във вяроност огласяха ноцта, а речите се извисяха като детски хвърчила в типичния високопарен стил на гърците — надути, предвзети и мелодични. Сякаш носеха в себе си звучните акорди на безсмъртната поезия — поезия в часа на пълното отчаяние; ала, разбира се, това бяха само думи, клети, понесени от вятъра думи, които войната лесно ражда и които реториката на мира щеше скоро да извади от употреба.

Но тази ноц войната ги разпалваше като свещи, разгаряше старците и им придаваше пламенна величественост. Нямаше ги младите да им затворят устата, да ги засрамят, дете гледаха гузно като сритани псета — защото бяха заминали за Албания и там гинеха сред снежните преспи. Жените разговаряха пискливо, гласовете им бяха одрезгавели от непролетите сълзи и изблиците им от смях и песни току хлътваха в тежко мълчание — сякаш ненадейно погълнати от толкова много зинали гробове.

Съвсем неусетно ни бе приближила тази война откъм морето; постепенно, подобно облаците, които тихомълком превземат хоризонта от край до край. Но все още не беше избухнала. Само слухът за нея стягаше сърцето, изпълваше го ту с надежда, ту със страх. Отпърво като че вещаеше края на така наречения цивилизован свят, но тази надежда скоро се оказа напразна. Не, както винаги това щеше да бъде краят просто на добротата и безопасността, на умерените средства; краят на творческите надежди, на безгрижието и радостта. Ала всичко друго по отношение на човека щеше да намери потвърждение и доказателство; дори може би известна доза истинност взе да се оформя иззад външната показност, защото смъртта изостря усещанията и пропуска до нас по-малко от полуистините, с които обикновено живеем.

Това е всичко, което знаехме за нея до този момент, тази неизвестна ламя, чиито нокти вече се бяха впили на много места. Всичко ли? Да, веднъж или дважд небето се изду от тътена на невидими бомбардировачи, но ръмженето им не успя да заглуши жуженето на околните пчели — всяка къща на острова имаше по няколко боядисани в бяло кошера. Какво друго? Веднъж (това вече изглеждаше по-реално) перископът на една подводница щръкна насред залива и дълго оглежда крайбрежната ивица. Дали ни забеляза как се къпехме точно на носа?

Ние помахаме. Но перископът няма ръце и не можа да ни отвърне. По плажовете на север навярно е открил нещо по-забележително — някой тюлен, одремал се на слънцето, клекнал като мюсюлманин върху килимчето си за молитва. Ала и това едва ли можеше да се каже, че има нещо общо с войната.

Но цялата тази работа стана по-реална, когато малкият, изпратен от Несим каик с екипаж от трима начумерени моряци, въоръжени с автомати, наруши покоя на потъналия в мрак пристан същата вечер. Моряците не бяха гърци, ала говореха езика с властното съскане на разярени оси. Имаха и какво да разкажат: истории за разбити армии, замръзнали трупове, но в известен смисъл вече бе станало прекалено късно за това, тъй като виното бе замъглило главите на селските старци. Разказите им бързо втръснаха на всички. На мен обаче те ми направиха голямо впечатление — тези трима типове с обрулени лица, дошли от неznайната цивилизация, наречена „война“. Чувстваха се някак неловко в нашата приятелска компания. Кожата върху неизбръснатите им скули беше опъната от преумората. Подобно сластолюбци всмукваха жадно цигарения дим и го изпускаха от устата и ноздрите. Когато зяпваха да се прозинат, устата им се разчекваше като че от чатала. Оставихме се на техните грижи с известни опасения, защото от дълго време те бяха единствените неприятелски настроени лица, които бяхме срещали.

Посред нощ потеглихме от заливчето при пълнолуние — гъстият мрак бе сякаш омекнал, бе станал по-задушевен от сърдечните несвързани приветствия, които долитаха до нас откъм белия пясък. Колко красиви са гръцките думи за поздрав и сбогуване!

Известно време следвахме мастилените силуети на крайбрежните скали, където ехото от шумния пулс на двигателя се връщаше на тласъци като гръмовен залп. Най-накрая изгазихме от плитчините и поехме навътре, усетихме меките ритмични ласки на водата, която вече порехме устремно и тя като в люлка ту стягаше, ту отпускате обятията си, сякаш й бяхме играчка. Нощта се случи необикновено топла и красива. Пред нас изплува делфин, гмурна се и пак ни се показва закачливо съвсем до носа на гемията. Ето, вече следвахме определения курс.

И двамата бяхме обзети от смесените чувства на въодушевление и дълбока тъга, на умора и щастие. Усещах солта на морските пръски

върху устните си. Изпихме по чаша топъл градински чай. Детето занемя от заобикалящата ни отворед красота — трептящата фосфоресцираща дияря зад нас, сякаш опашката на комета, приличаше на жива река. Над нас се разстиляше перестата красота на тайнственото небе, цялото обсипано с блеснали като бадемов цвят звезди. Така най-сетне, зарадвана от тези поличби, приласкана от плисъка на водата и равномерните вибрации на мотора, малката се отпусна с усмивка върху леко разтворените си устни и заспа с притисната до бузата си кукла, която бе издялана от маслинено дръвче.

Не можех да не мисля за миналото, към което се връщахме през гъстите шубраци на времето, по познатите маршрути на гръцкото море. Нощта се плъзна покрай мен — размотаваща се лента от мрак. Топлият морски бриз галеше страните ми — мек като лисича опашка. Помежду пресекливите ми задремвания усещах тежкия отвес на паметта, теглещ ме към града, който съзнанието ми бе населило с маски — едновременно красиви и зли. Знаех, че трябва отново да видя Александрия под формата на неуловим и преходен призрак — защото осъзнае ли веднъж въздействието на времето (и тук не става дума за календарното време), човек се превръща в нещо като призрак. В този друг свят аз можех да доловя ехото на думи, отдавна произнесени в миналото от други гласове. Балтазар, който казва: „Този свят предлага обещанието за неповторимо щастие, което обаче не сме подготвени да уловим.“ Градът упражняваше мрачна власт над своите ближни, осакатяваше чувствата и потопяваше всичко в казана на собствените си отмалели страсти. Целувки, разпалени от угризенията на съвестта. Жестове, раздвижени в кехлибарената светлина на запердени стаи. Ята от бели гълъби, полетели сред минаретата. Все картини, които според мен символизираха града такъв, какъвто очаквах да го видя. Ала грешах — защото всеки нов подход е различен. Всеки път се самоизмамваме, че ще бъде същият. Александрия, която съзрях сега при първата гледка откъм морето, бе нещо, което не бих могъл да си представя.

Беше още тъмно, когато пуснахме котва в невидимото пристанище с онези външни укрепления и мрежи против подводници, които още помнех. Опитах се мислено да изрисувам пристанищните силуети на фона на черния мрак. Имаше време до обичайната врява, тя щеше да се вдигне със сипването на зората. Сега царуваше

всепоглъщаща тъмнина. Някъде пред нас се простираше невидимият африкански бряг, с неговата „трънена целувка“, както казват арабите. Беше непоносимо това състояние — да усещаш кулите и минаретата на града, ала да не можеш да предизвикаш появата им пред собствения си взор. Та аз дори вдигнатите пред лицето си ръце не можех да видя. Морето се бе превърнало в огромно празно преддверие, кух мехур от черен мрак.

Изведнъж нещо полъхна, сякаш лек ветреца над огнище с жарава, и наоколо просветля с розовия отблясък на мидена черупка, после цветът се насити с богатите багри на розата. Глухо, зловещо стенание се понесе над водата към нас, запърха като с огромните криле на праисторическа птица — сирените, които виеха, сякаш бяха прокълнатите в преддверието на ада. Човешките нерви настръхваха разтреперани като разкъсани от буря клони. Сякаш в отговор на този звук навред взеха да се появяват светлинки, отпърво случайно, безредно, после на дълги отрязъци, проточени ленти или светнали като кристал квадрати. Пристанището изведнъж изплува с ясно очертаните си силуети върху тъмния фон на небето, докато дългите бели пръсти на утринния светлик зашариха непохватно по небесния свод, сякаш крачетата на тромаво насекомо, което гледа да се закрепят върху хлъзгавата черна мрачина. Гъстите редици от ракети се стрелнаха нагоре, разкъсаха тежкия сумрак, легнал върху бойните кораби, и с невероятно разточителство канонадата пръсна в небето ярки гроздове от звезди, диаманти и перли. При всеки залп въздухът прогърмяваше на тласъци. Облаци от розов и жълтеникав прах се издигнаха заедно със сигналните ракети и оставаха да блестят върху мазните хълбоци на баражните балони, които се носеха навред. Самото море се гърчеше в треска. Нямах представа, че сме толкова близо до вакханалията на тази война, нито че градът може да изглежда толкова красив във вихъра на разиграващите се сатурналии. Бе започнал да се издува, да се разраства и цъфти като мистичната роза на мрака и бомбардировката му правеше компания, изпълвайки ума до пръсване. Неочаквано се улових, че викам, и тогава открих, че всички си крещим един на друг. Ето, това е огнената жарава на Картаген, помислих си аз, свидетели сме на падението на градския човек.

Гледката беше толкова красива, колкото и вцепеняваща. В левия горен ъгъл на тази драматична жива картина лъчите на прожекторите

взеха да се събират, да се пресичат, да потреперват и непохватно да се плъзгат като стоножка. Блуждаеха, потръпваха при всеки сблъсък — стана ясно, че са получили сигнал за битката на впримченото насекомо в периферната паяжина на мрака. Те продължаваха да се кръстосват и разкръстосват, да опипват небето, да се сливат и разделят. Докато най-сетне видяхме какво са търсели да уловят: шест малки сребристи нощни пеперуди, които се носеха по небесните магистрали с изнервяща мудност, или поне така ни се струваше. Край тях небето бе пощуряло, ала те продължаваха да се движат с фатално безразличие — унесено и апатично; и тази инертна безжизненост бе добре дошла за горещите диаманти, за обвития в пушек обстрел, който стегна редиците на своя устрем.

Оглушителната канонада притъпяваше слуха ни, но въпреки това все още беше възможно човек да различи отделните инструменти в аранжимента на тази бомбардировка. Накъсаният, отривист пукот от отломъци, които чукаха като градушка по покривите от вълнообразна ламарина на крайбрежните кафенета; сухите дращеци гласове на корабните високоговорители, които, подобно на говорещи със стомаха си механични чучела повтаряха налудничаво някакви уж членоразделни фрази, звучащи като „Три часа червено, три часа червено“. Странно, но сред цялата тази какофония, някъде в сърцевината на грозния тътен, прозвуча музика — накъсани четвърт тактове, които пронизваха суматохата като с игриви стрелички; а сетне — оглушителният грохот на срутващи се сгради. Белезникави парчета светлина, които изчезват и оставят след себе си черни дупки мрак, а пламъците мигом пъхват мръсножълтите си езици в тях и започват да ги облизват, да лочат ненаситно като прежаднели животни. Съвсем наблизо (водата се разплиска, млясна шумно и върна ехото обратно) се изсипа богатата реколта от празни снаряди, дойде откъм палубите с техните чикагски пиана^[2]: порой от жълти късове метал, които изскачаха от насочените към небето дула на оръдията и оставаха да се търкалят по плажната ивица.

И това продължи дълго — пир за очите, от който умът изтръпва. Такава бе убийствената, безсмислената мощ на тази вихрушка. Никога преди това не си бях давал сметка за безличието на войната. Под този необятен чадър от пъстроцветна смърт нямаше място за човешки

същества, нито дори мисъл за тях. Всеки поет дъх представляваше временно убежище.

А после, точно така внезапно, както бе започнал, спектакълът отмря. Пристанището изчезна като в драматична развръзка, нанизът от скъпоценни камъни се скъса, небето се изпразни и тишината ни удави. Наруши я единствено изгладнелият вой на сирените, който прониза нервите ни като с бургия. И после — нищо. Нищото, което тежеше тонове мрак, от който един по един взеха да проехтяват далечни и познати звуци: водата, която ближе корабния планшир. Откъм сушата изпълзя лек ветрец и ни дари с алувиалните миризми на невидимото устие. Дали само във въображението си чувах далечните подкръквания на дивите птици откъм езерото?

Останахме така, сковани от нерешителност, а в същото време от изток зората вече превземаше небето, града и пустинята. Човешки гласове, натежали като олово, взеха плахо да се надигат, пораждайки любопитство и състрадание. Детски гласове — а на запад хоризонтът изви гърбицата си като полумесец с цвят на хрчка. Прозяхме се, беше студено. Зъзнейки, се спогледахме и изведнъж се почувствахме като осиротели в този нощен свят между тъмата и светлината.

Ала постепенно откъм източните мочурища изплува познатата ни зора, първият прилив от лимоненожълто и розово, който обагри мъртвите води на Мареотис и те се оживиха; тънък като косъм, така недоловим, че човек не можеше да го чуе, без да затаи дъх, отекна (или поне така ми се стори) и първият призив за молитва от някое от все още невидимите минарета.

Нима след всичко това бяха останали богове, които да призовеш?

Едва си бях задал въпроса, когато зърнах три малки рибарски лодки с платна в ръждиво, червеникавокафяво и тъмновиолетово да излизат от пристанището. Носеха се по водата, леко килнати на една страна като ястреби. Чувахме приглушения плисък на вълните, които пореха. Дребните човешки фигури в тях приличаха на ездачи, които, отминавайки, извикаха към нас на арабски, за да ни кажат, че тревогата е вдигната и вече можем да влезем в пристанището.

Точно това и направихме с помощта на заобиколни маневри, под прикритието на вече заглъхналите батареи. Малката ни гемия заплава по главния маршрут между дългите корпуси на огромни кораби подобно венецианска гондола по Канале гранде. Взех да се оглеждам

нетърпеливо наоколо. Всичко бе уж същото, но и някак друго. Да, ето я главната сцена (на сърдечните страсти, на спомените и любовта?) — същата си е; и все пак някакви малки различия продължаваха упорито да дразнят погледа ми. Презокеанските кораби бяха странно боядисани, сякаш от художници кубисти, или по-скоро наплескани с петна от бяло и сиво-кафяво. Оръдията стеснително се гушеха в нелепите си прикрития от насмолен брезент и конопени платница. Мазните балони висяха в небето като от бесилка. Неволно ги сравних с вечните ята от сребристи гълъби, които като пухкави облачета вече бяха започнали да прелитат между палмите, а после се устремяваха във висините на утринната белота, за да посрещнат слънцето. Един тревожен контрапункт на познатото и непознатото. Например лодките, привързани към кея на яхтклуба — с избилата по мачтите и възетата им роса, подобно гъсти капки пот. Знамената и пъстроцветните платнени навеси, които стояха като колосани. (Колко пъти бяхме потегляли оттук по същото време в малката яхта на Клия, натоварена с хляб, портокали и вино?) Колко много отколешни дни бяхме прекарвали край това нащърбено крайбрежие — все любими, ала вече забравени места. Самият аз се учудих на обичта, с която окоето обхожда неодушевените предмети, как пирува със спомени, за които умът и не подозира, че още пази. Дори френските кораби (макар и опозорени, с конфискувани затвори на оръдията, а екипажите им без право да слязат на брега) бяха на същото място, на което ги бях видял за последен път в онзи мой вече несъществуващ живот; килнали туловищата си на една страна в сутрешния сумрак, наподобяващи зловеци надгробни камъни — неподвижни на фона на тънкия като хартия мираж на града, чиито прилични на смокиня минарета променяха цвета си едновременно с възходящото слънце.

Бавно проплавахме дългия зеленикав коридор, който криволичеше между високите корабни корпуси, строени като за тържествен преглед. Изненадите сред тази толкова позната за мен среда бяха малко, но специални: един брониран кораб, полегнал безмълвно настрана, една корвета, зле поразена от директно попадение — с разцепени като моркови дула, с корпус, усукан от конвулсиите на огнената смърт. Какво огромно количество стомана, прахосано ей така, с един-единствен удар, както се пука надута книжна кесийка. С огромно търпение и някак безучастно моряците, въоръжени с маркучи,

отмиваха човешките остатъци от палубите на бомбардираните кораби. Тази гледка бе така неочаквана, че може да се сравни единствено с изненадата на човек, който, крачейки по тихите алеи на гробище, изведнъж попада на прясно изкопан гроб. („Красиво е“ — каза детето.) Наистина беше красиво — огромната гора от мачти и шпилове, която се полюшваше в такт с вълничките, образувани от раздвижения трафик, клаксоните, които мучаха глухо, отраженията, които се разтваряха и отново се появяваха. Над водата дори се носеха синкопираните ритми на джазова музика, които сякаш излизаха от далечна водосточна тръба. На малката музиката сигурно ѝ се е сторила съвсем подходяща — в чест на нейното триумфално завръщане в града на детството. Улових се, че мислено си тананикам „*Jamais de la vie*“^[3], при това се учудих колко е остаряла тази песен, как е отживяла времето си, как ми звучи нелепо и чуждо! Тя гледаше към небето, търсеше образа на баща си — онова лице, което щеше да изплува от някой благ облак над нас и да я обгърне.

В срещуположния край на огромното пристанище вече се виждаха свидетелствата за новия свят, който приближавахме: дълги редици камиони и линейки, бариери и байонети, понесени от гномската раса на мъже в каки и сини униформи. Навред цареше неспирен, усърден и тежък труд. Фигурите на дребни троглодити току изникваха от железните клетки и пещери покрай пристанищните скели, щураха се в изпълнението на всевъзможни задачи. Виждаха се и разцепени надве кораби, като в напречен разрез, с изтекли навън димящи вътрешности, кораби, претърпели цезарово сечение, а вътре в отворените им рани пълзеше безкрайна мравешка върволица от войници и моряци, прегърбени под тежестта на метални кутии, противогази, денкове, говежди плешки и бутове, окървавили раменете им. Виждаха се отворени пещи и на фона на блъвналите отвътре пламъци се открояваха белите шапки на мъже с лопати, които вкарваха и изкарваха самуни хляб. Цялата тази дейност, макар и огромна по обхват, се извършваше мудро и умислено, сякаш с нарочно забавено темпо — подтиквана по-скоро от инстинкта на расата, отколкото от нейните нужди и апетити. И докато тишината тук имаше само относителна стойност, все по-рязко се прокрадваха отделни звуци — конкретни и властни: подкованите ботуши на караул по калдъръма, протяжното скрибуцане на влекач, отчетливото ручене на корабна

сирена, което напомняше уловена в паяжина гигантска синя муха. Всичко това беше част от новопридобития град, към който щяхме да принадлежим отгук нататък.

Приближавахме се все по-близо и по-близо, търсехме място да пуснем котва сред по-малките съдове в басейна; къщите вече добиха височина пред очите ни. Ето, дойде моментът на изпитанието и сърцето ми затупка в гърлото (както се казва в един израз), защото вече бях зърнал силуета на мъжа, който знаех, че ще дойде да ни посрещне — стоеше ей там на пристана. Беше се облегал на една линейка и пушеше. Нещо в позата му ми подсказа, че това е Несим, въпреки че все още не бях сигурен. Чак когато хвърлиха въжетата и акостирахме, видях с разтупкано сърце (разпознах го неуверено, макар и дегизиран като Каподистрия), че това наистина е моят приятел. Несим!

Носеше съвършено непозната за мен черна превръзка на едното си око. Беше облечен с дълъг син войнишки шинел с подплънки на раменете, който стигаше до под коленете му. Беше нахлупил фуражката си ниско над очите. Изглеждаше много по-висок и слаб, отколкото го помнех — може би поради тази униформа, която представляваше странна комбинация от шофьорска ливрея и авиаторско облекло. Изглежда, усети вторачения ми поглед, защото изведнъж се изпъна, застана мирно, заоглежда се и след миг ни видя. Хвърли цигарата и с добре познатата ми елегантна походка забърза към нас, като се усмихваше притеснено. Магнах му, но той не отвърна, въпреки че когато тръгна към нас, почти ни кимна.

— Виждаш ли там? — казах й аз със свито сърце. — Ето го, идва. Това е твоят баща.

Тя отвори широко очи и сякаш замръзна на място, ала не изпусна от погледа си високата фигура, която се приближи и спря на метър-два от нас, трепетно усмихната. Наоколо моряците бяха заети с въжетата. Шумно хвърлиха подвижното мостче. Не можех да реша дали тази зловеща черна превръзка на едното му око усилваше или уронваше предишната му изисканост. Той свали фуражката си, като продължаваше да се усмихва стеснително и някак печално, приглади косата си назад и пак я сложи.

— Несим! — извиках аз и той кимна мълчаливо. Глуха тишина обви ума ми, когато детето стъпи на подвижното мостче. Затича се в захлас, като омагьосана по-скоро от мисълта за бащиния образ,

отколкото от видяната действителност. (Тогава поезията по-истинска ли е от наблюдаваната реалност?) С протегнати напред ръце като лунатичка тя се изсмия тържествуващо и се хвърли в обятията му. Пристъпих тежко-тежко след нея, а докато продължаваше да се смее и да я притиска към себе си, Несим ми подаде ръката си с липсващия пръст. Сякаш птичи нокти се впиха в дланта ми. От устата му излезе сухо сподавено стенание, което побърза да потисне, като уж се прокашля. И това беше всичко. Детето увисна на врата му като ленивец на клон и обви крачка около кръста му. Аз просто не знаех какво да кажа, само стоях загледан в единственото му, ала проникателно и схватливо око. При слепоочията косата му беше съвсем побеляла. Не смеех да стисна ръката му с липсващия пръст така силно, както бих искал.

— Значи дойде време пак да се видим.

Той отстъпи рязко назад и приседна върху близкия кнехт, после затърси табакерата, за да ми предложи забравеното удоволствие от една френска цигара. И двамата стояхме като истукани. Кибритът му бе влажен и едва запали клечката.

— И Клия трябваше да дойде — каза той най-накрая, — ама се спаси в последния момент. Замина за Кайро. А Жюстин е в Карм. — Сетне сведе глава и добави под сурдинка: — Знаеш за случилото се, нали? — Кимнах и на него като че му олекна. — Значи не е останало много за обясняване. Преди половин час ми свърши смяната, ама нарочно изчаках, за да ви закарам. Може ли...

В този миг ни заобиколиха група войници, за да проверят документите ни, като веднага попитаха къде отиваме. Несим се занимаваше с детето. Аз извадих документите, за да ги покажа на войниците. Те ги разгледаха мълчаливо с мрачен вид, в който се долавяше и известна симпатия, после взеха да търсят името ми в един дълъг списък, след което ме уведомиха, че трябва да се явя в консулството, защото фигурирам в графата на „бежанците“. Обърнах се към Несим с току-що полученото разрешително за влизане в града и рекох:

— И без това трябваше да отида в консулството, тъй като, преди да замина, си оставих там куфара с всичките прилични костюми... преди колко време беше? Вече не помня.

— Преди цяла вечност — усмихна се той.

— Как ще уредим нещата сега?

Седнахме един до друг, пушейки замислено. Стори ми се някак странно и трогателно да чувам край себе си говора на почти всички английски графства. Един любезен ефрейтор ни приближи с поднос димящи канчета с онази особена отвара, която се нарича войнишки чай, и малки бели хлебчета, намазани с маргарин. Недалеч от нас мина носилка, натежала от поредната жертва на бомбардировката. Носеха я войничета — така апатично и делово, сякаш сценични работници пренасяха декори. Бързо изгълтахме хапките, защото бяхме прегладнели, и изведнъж си дадохме сметка, че коленете ни треперят от изнемога. Най-накрая се обадох:

— Защо просто не я вземеш със себе си? Аз ще се кача на трамвая и ще отида в консулството. Ще се избърсна, ще хапна и вечерта ще дойда в Карм, ако ми изпратиш кон, за да мина реката.

— Добре — рече той с известно облекчение, притисна детето и го попита на ухо дали е съгласно с този план. Тя не се възпротиви, дори напротив — гореше от нетърпение да тръгне с него, за което ѝ бях благодарен. Поехме по хлъзгавия калдъръм към мястото, където беше паркирана линейката, обзети от смътното усещане за нереалност. Несим седна зад кормилото заедно с детето. Тя се усмихна и плесна с ръце, а аз им помахих за довиждане. Бях доволен, че предаването на малката мина толкова гладко. Въпреки това се чувствах някак особено — сам в града, като корабкрушенец, изхвърлен на позната скала. „Точно така — позната!“ Защото щом веднъж излезе от пристанищния полукръг, човек можеше да види, че абсолютно нищо друго не се е променило. Малкият трамвай дрънчеше и се гърчеше по ръждивите релси, извиваше по познатите улици, от двете страни на които се редуваха гледки, абсолютно еднакви с онези, които пазех в паметта си. Бръснарниците със завесите от цветни мъниста пред входа, които гъделичкаха клиентите; кафенетата с вечните си безделници, които киснеха по железните маси (до „Ел Баб“ все още се виждаше онзи порутен дувар, а нашата маса стърчеше като застинала, натежала от синия здрач). Несим освободи амбреажа, погледна ме изпитателно и рече:

— Дарли, много си се променил. — Ала аз не разбрах дали в добрия или в лошия смисъл на думата. Да, наистина се бях променил. Погледнах старата изронена арка на „Ел Баб“ и се усмигнах, като си

спомних една праисторическа целувка върху пръстите на ръцете ми. В паметта ми изплува и лекото потрепване на тъмните ресници, когато смело изрече тъжната истина: „Човек не научава нищо от онези, които отвръщат на любовта ни.“ Думи, които парят като спирт върху отворена рана, но също и пречистват, като всички истини. Потънал в тези спомени, с една друга част от ума си улових Александрия, която се разстилаше от двете ми страни — в пленителни подробности, с дръзките си цветове, с неописуемата мизерия и красота. Малките дюкянчета, засенчени от прокъсани навеси, в чийто сумрак се гушеха камари от всевъзможна стока — от живи пѣдпѣдъци до медени питки и огледала на късмета. Сергиите, отрупани с разноцветни плодове, ставаха още по-шарени от ярките хартии, върху които бяха разстлани; топлият златист цвят на портокалите на фона на пурпур и алени платнища. Бакърджиите в опушения сумрак на своите бърлоги. Пъстри пискюлести седла за камили. Грънци и мъниста от син нефрит срещу уроки. И целият този калейдоскоп ставаше още по-колоритен от тълпите, неспирно сновящи напред-назад, от силната музика, която се разнасяше от околните кафенета, от протяжните подвиквания на амбулантните търговци, от псувните на уличните гаменчета и далечния налудничав вой на професионалните оплаквачки, помъкнали се в тутава, тежък трѣс след тялото на знатен шейх. И ето че на преден план в тази картина най-нахално се появиха тъмновиолетови самодоволни етиопци със снежнобели чалми, бронзови суданци с дебели, черни като кюмюр бърни, ливанци с калаен цвят на кожата и бедуини с профили на керкenez, които се вплитаха като ярки нишки в еднообразната чернота на забулените жени, мрачната мюсюлманска мечта за скрития рай, който можеше да се зърне само през ключалката на човешкото око. Надолу по тесните сокаци се поклащаха товарните камили, издутите им от люцерна бали драскаха кирпичените дувари, докато животните пристъпваха внимателно от крак на крак, умислено и грациозно. Изведнѣж се сетих за Скоби, който ми изнасяше лекция на тема „арабските поздрави“: „Трябва да знаеш, че всичко е въпрос на форма. Слушай, мойто момче, що се отнася до любезности, те са бетер англичаните. Не може да кимаш как да е и да викаш *салаам алейкум!* [4]. Прѣв го казва онзи, който язди камила, на този, който язди кон; този, който язди кон, на онзи, който язди магаре, а той на онзи, който ходи пеш, той пѣк на онзи, дето е седнал; малката група хора — на по-

голямата, по-младият — на по-стария... Само в нашите най-изискани колежи ги преподават тия неща. Ала тук всяко улично хлапе ги знае. Сега повтаряй след мен реда на поздравите!“ Беше ми по-лесно да повтарям фразите, отколкото да запомня йерархичния им ред. Усмивайки се мислено, помъчих се да си възстановя онези вече позабравени поздрави, докато очите ми шареха наоколо. Египетският живот присъстваше навред с цялата си пъстрота и всяка фигура в тази детска кутия с играчки бе на мястото си — уличните поливачи и писари, оплаквачките, блудниците и проститутките, чиновниците и свещениците — сякаш недокоснати, или поне така ми се струваше, нито от времето, нито от войната. Докато ги наблюдавах, ненадейно ме обзе тъга, защото те вече бяха част от миналото. Моето съчувствие бе открило нов елемент в себе си и той се наричаше отчуждение. (Понякога, в превъзбудено състояние, Скоби обичаше да казва: „Горе главата, момче, за да пораснеш, ти трябва цял живот. Сега обаче хората са станали нетърпеливи. Ето, *моята* майка например е чакала цели девет месеца, докато ме роди!“ Какво прозрение!)

Забързано отминах джамията Джаухари и си спомних как един следобед сварих тук едноокия Хамид да търка лимонена кора върху пиластъра, преди да я засмуче. Било най-доброто лекарство срещу зъбен камък. Живееше някъде в този квартал с порутените му заведения, предлагащи местни чудеса като гюлева вода за пиене и агне на шиш, пълнено с гълъби, ориз и орехи. Какви ли не лакомства за благоутробието на градските паши!

Някъде тук, в покрайнините на арабския квартал, трамваят изскърцва и завива рязко. За миг се открива гледка към сиромашките къщурки в края на пристанището, дете е само за съдове с плитко газене. Опасностите на войната бяха умножили броя им. Обрамчени като в картина от пъстроцветните кубета на града, там стояха на рейд фелуки и гемии, шхуни и бригантини с всевъзможни форми и размери, дошли от всички краища на Леванта. Антология от мачти, рейки и стенги, от зорки егейски очи, имена, такелажи и маршрути. Бяха полегнали в обятията на собствените си отражения, а слънчевите лъчи танцуваха отгоре им в дълбоководен транс. После, като с магическа пръчка, гледката се смени и пред очите ми се разстла Гранд Корниш — великолепното крайморско стъргало, което обхожда модерния град, точно елинската столица на банкерите и памукопродавците, на всички

онези европейски търговски пътници и пласьори, чиято инициатива бе отново запалила, дори ратифицирала отколешната александрийска мечта за нови завоевания след векове на прах, пепел и безмълвие, наложени ѝ от Амр.

И тук почти не се забелязваха промени с изключение на стегнатите сиво-кафеникави войнишки редици, които се виждаха навсякъде, както и появата на многобройни заведения, пръкнали се навред с единствената цел да ги изхранват. Пред хотел „Сесил“ на мястото на такситата се бе проточила колона от транспортни камиони. Пред консулството непознат караул от военноморската флота стоеше с автомат и байонет. Не бих нарекъл тази промяна неизлечима, защото се виждаше, че тези нови посетители са нещо временно и мимолетно — приличаха на селяни, дошли в столицата за неделния панаир. Ала шлюзовете щяха скоро да се разтворят, за да ги избълват в огромния резервоар на пустинните битки. Но имаше и изненади. Например в консулството ме посрещна дебел мъж, който седеше зад бюрото си като шахматна фигура със склучени бели ръце отпред — явно дългите му бадемови нокти бяха грижливо направени същата сутрин — и се обърна към мен с неочаквана фамилиарност.

— Задачата ми може и да ви изглежда неприятна — избоботи той, — но е много необходима. Опитваме се да вербуваме всеки щогоде подходящ мъж, преди армията да го е спипала. Вашето име ми беше подсказано от посланика, който ви е назначил в цензурния отдел. Между другото, отделът отново заработи и има въпиеща нужда от кадри.

— Посланикът ли? — Това наистина ми прозвуча странно.

— Той е ваш приятел, нали така?

— Познавам го бегло.

— Независимо от това съм длъжен да приема неговите препоръки, въпреки че аз съм човекът, който отговаря за въпросния отдел.

Трябваше да се попълват всевъзможни формуляри. Тлъстакът, който се казваше Кенилуърт, не беше неприятен и с удоволствие ми помагаше.

— Има нещо мистериозно в тази работа — подхвърлих.

Той сви рамене и разпери белите си ръце.

— Най-добре с него да си поговорите, когато се видите.

— Но аз нямам никакво намерение... — отвърнах. Изглежда, беше безсмислено да продължавам да дискутирам въпроса, преди да разбере точно какво се крие зад тази загадка. Как е възможно Маунтолив?... Но Кенилуърт отново се обади:

— Сигурно ще имате нужда от една седмица, за да си намерите квартира и да се настаните. Така ли да кажа в отдела?

— Щом трябва — обърках се аз. После той ми рече, че съм свободен, и аз отидох в мазето да си потърся очукания куфар, да си взема един-два по-прилични костюма и други градски дрехи. Опаковах ги в кафява хартия и поех бавно по Корниш към хотел „Сесил“, където възнамерявах да наема стая, да се изкъпя и избърсна и да тръгна към извънградската къща на Несим. Това посещение занимаваше ума ми не точно като тревога, а по-скоро като онова вълнение, което винаги съпътства неизвестността. Останах за миг неподвижен, загледан в тихото море, и точно тогава сребристият ролс-ройс с жълтите като нарцис капаци на колелата спря и от него изскочи едра брадата личност и се спусна към мен с широко разтворени обятия. Чак когато ме притисна към себе си и брадата му ожули бузата ми в този типично галски поздрав, аз го разпознах и ахнах.

— Помбал!

— Дарли!

Като продължаваше нежно да държи ръцете ми, с насълзени очи той ме придърпа към една от каменните пейки покрай морето и тежко се отпусна. Помбал имаше много елегантен вид. Твърдо колосани маншети. Тъмната брада и мустаци му придаваха внушителен и в същото време някак безутешен вид. Но като се изключат тези уловки, той изглеждаше съвсем непроменен. Надничаше изпод дегизировката си като Тиберий в карнавална премяна. Дълго и безмълвно се гледахме един друг, силно разчувствани. И двамата знаехме, че мълчанието, към което се придържахме, бе пропито от мъка по падането на Франция — събитие, което символизираше съвсем ясно душевния срив на цяла Европа. Приличахме на опечалени пред невидим гроб, навели глави в двуминутно мълчание в памет на непоправимия крах на човешката воля. В ръкостискането му усетих срама и отчаянието на тази белязана от позор трагедия и отчаяно затърсих думи, които биха могли да го утешат, да го уверят, че самата Франция не може никога да загине, докато в света се раждат творци. Ала сегашният свят на армии и битки

беше твърде напрегнат и твърде конкретен, буквален, затова и тази моя мисъл би изглеждала ненавременна и второстепенна, защото изкуството означава свобода, а именно тя беше застрашена сега. Най-накрая се сетих какво да кажа:

— Горе главата! Днес навсякъде видях да се вее знамето с малкия син лоренски кръст.

— Значи разбираш — измънка той и отново стисна ръката ми. — Знаех си, че ще разбереш. Дори когато най-безпощадно си я критикувал, винаги си знаел какво означава тя за нас, както и за теб. — Извади чиста носна кърпа, издуха носа си така шумно, че се стреснах, и после пак се облегна назад. Изведнъж се превърна в предишния Помбал, в стеснителния, дебел и неукротим Помбал, какъвто го помнех от старото ни познанство. — Толкова много неща има да ти разказвам. Сега идваш с мен. Веднага! Не искам да чуя нито дума. Да, точно така. Това е колата на Несим. Купих я, за да я спася, да не попадне в египетски ръце. Маунтолив ти е осигурил чудесна работа. Аз продължавам да живея в стария апартамент, но сега вече сградата е наша. Ти можеш да разполагаш с целия горен етаж. Ще бъде като едно време. — Заля ме с поток от думи, обърка ме с безбройните перспективи, които описваше така набързо и с толкова поверителен тон, че очевидно не очакваше ни отговор, нито коментар. Английският му бе станал почти съвършен.

— Като едно време — промълвих.

Но ето че тлъстото му лице се сгърчи сякаш от болка и той изохка, притисна длани между коленете си и рече:

— Фоска! — Направи комична гримаса и ме зяпна. — Не знаеш, нали? — Изглеждаше ужасен. — Влюбен съм в нея.

Изсмях се, ала той поклати глава.

— Не. Недей да се смееш.

— Защо не, Помбал?

— Умолявам те. — На лицето му се изписа отчаяние, наведе се напред, сниши глас и се приготви да сподели нещо с мен. Устните му помръднаха безмълвно. Очевидно, че ставаше дума за нещо важно и трагично. Най-накрая се реши, очите му плувнаха в сълзи и той рече: — Ти не разбираш. *Je suis fidele malgre mot*^[5]. — Пое си въздух като риба на сухо и повтори: — *Malgre moi*. Никога преди това не ми се беше случвало, *никога*.

Сетне изцвили жално със същото безпомощно изражение на лицето си. Как можех да не се изсмея? Като с едно щракване на пръстите той ми върна моята стара Александрия — съвършено същата, непокътната, защото никакъв спомен за нея не можеше да бъде пълен без влюбения за пореден път Помбал. Моят смях го зарази. Разтресе се като медуза.

— Стига! — заповяда ми той с комичен патос, после от гъсталака на брадата му се чу сподавено хихикане: — При това не съм спал с нея. Нито веднъж. Ето кое е най-налудничавото, разбираш ли? — Тези думи ни накараха да избухнем в още по-невъздържан смях.

Шофьорът натисна леко клаксона, като по този начин искаше да му напомни за себе си и за това, че го чака работа.

— Ела! — извика ми той. — Трябва да занеса едно писмо на Пордър преди девет. После ще те оставя в апартамента. Ще обядваме заедно. Между другото, и Хамид е при мен; той много ще ти се зарадва. Хайде, побързай!

Нямах време да формулирам измъчващите ме съмнения, затова грабнах пакета с дрехите и тръгнах с Помбал към добре познатата ми кола. Тапицерията ѝ миришеше на скъпи пури и смазка. През целия път до френското консулство приятелят ми не спря да говори и аз с удивление установих, че отношението към шефа му се е променило. Старото огорчение и вражда бяха изчезнали. И двамата бяха напуснали постовете си в различни столици (за Помбал това беше Рим), за да се присъединят към египетския клон на „Свободна Франция“. Сега вече говореше за Пордър с нежна привързаност.

— Той ми е като баща. Държи се чудесно — каза приятелят ми и забели изразителните си тъмни очи. Това ме озадачи, но след време ги видях двамата и веднага разбрах как капитулацията на родината им ги беше сближила. Пордър бе съвсем побелял; неговата деликатност, изисканост и разсеяност бяха отстъпили място на непоколебимостта на човек, натоварен с тежка отговорност, при която няма място за превземки. Двамата се отнасяха един към друг с обич и вежливост, поради което приличаха повече на баща и син, отколкото на колеги. Начинът, по който Пордър поставяше покровителствено ръка върху рамото на Помбал и по който го гледаше в лицето, изразяваше тъжна и самотна гордост.

Но в новата канцелария на посолството не цареше оптимизъм. Огромните прозорци гледаха към пристанището, където френските кораби бяха полегнали на рейд като символ на най-злощастните звезди, управляващи съдбата на Франция. Не ми беше трудно да забележа, че тази гледка им стигаше — стоеше закотвена като неизменен упрек. И от нея не можеше да се избяга. При всяко движение между високите старовремски бюра и белите стени погледът неволно се спираше върху тази противна флотилия. Бодеше като треска в окото. Пордър не спираше да се упреква и изгаряше от фанатично желание да вразуми онези страхливи последователи на героя, когото Помбал отгук нататък (в своите недотам дипломатични пристъпи) щеше да нарича *se vieux Putain*^[6]. Очевидно за него бе голямо облекчение да излее силните си чувства чрез промяна на една-единствена буква. И тримата стояхме, втренчени в провокативната гледка в пристанището. Най-неочаквано възрастният мъж избухна:

— Вие, британците, защо не ги интернирате? Изпратете ги в Индия заедно с италианците. Това никога няма да го разбере. Да ме прощават. Ти знаеш ли например, че са им разрешили да задържат личното си оръжие, да сформират караули, да излизат в брегови отпуск, сякаш са неутрална флота. Адмиралите ядат и пият в града и пропагандират за Виши^[7]. В кафенетата нашите момчета непрекъснато се карат с техните моряци.

Виждаше се, че това е тема, която можеше лесно да ги възпламени. Опитах се да я сменя, защото не бях в състояние да им предложи никаква утеха.

Приближих се до бюрото на Помбал, върху което стоеше голяма снимка в рамка на френски войник. Попитах кой е и двамата ми отвърнаха в един глас:

— Този, който ни спаси.

По-късно, разбира се, щях да разпозная тази горда, тъжна лабрадорска глава в лицето на самия Дьо Гол.

Колата на Помбал ме остави пред апартамента. Забравен шепот отекна в мен, щом натиснах звънеца. Отвори ми едноокият Хамид и след кратък миг на изненада изпълни странен малък отскок във въздуха. Първоначалният импулс на това подрипване трябва да е било желанието за прегръдка, което обаче успя да потисне навреме. Докосна ме с два пръста и подскочи като пингвин върху плаващ леден къс,

преди да се отдръпне и да си направи място за по-изтънчен и официален поздрав.

— Я, виж ти, Хамид — извиках аз, не по-малко зарадван от него. И двамата се поклонихме един на друг с длан на сърцето, както повелява традицията.

Къщата беше напълно преобразена, преобоядисана, с нови тапети и обзаведена с вкус, но в подчертано учрежденски стил. С тайно наслаждение Хамид ме поведе от стая в стая, докато аз се опитвах мислено да си възстановя старата обстановка от спомените, които бяха вече избледнели и разместени. Трудно ми беше например да си представя плащестата Мелиса. На същото място сега стоеше красив, пълен с бутилки бюфет. (В миг сякаш зърнах Пърсуордън, как веднъж бе застанал точно в този ъгъл и оживено ръкомахаше.) Спомних си и някои от тогавашните мебели. „Навярно съществуват още някъде горките овехтели мебели.“^[8] Сетих се за този цитат от поета на града. Единственото познато нещо беше старият стол за подагра на Помбал, който най-мистериозно се бе появил на предишното си място до прозореца. С него ли бе долетял от Рим? Би било напълно в стила му. Малката като кутийка стая, където ние с Мелиса... Сега това беше стаята на Хамид. Той спеше на същото неудобно легло, към което погледнах със свито сърце, опитвайки се да усетя отново аромата и атмосферата на онези дълги омагьосани следобеди, когато... Но дребничкият мъж до мен не спираше да говори. Трябвало да приготви обяд. После се наведе, взе да рови в един ъгъл, а след това ми бутна в ръката смачкана снимка, която сигурно бе задигнал от вещите на Мелиса. Беше направена на улицата и изглеждаше съвсем избледняла. Двамата с Мелиса вървахме хванати за ръка по улица „Фуад“. Усмехнатото ѝ лице бе леко извърнато от мен, а вниманието ѝ — очевидно раздвоено между нещо, което ѝ говорех със сериозно изражение, и осветените витрини, покрай които минавахме. Снимката трябва да е била направена през зимен следобед, някъде към четири часа. Какво, по дяволите, съм ѝ говорил толкова сериозно? За нищо на света не бих могъл да си спомня нито времето, нито мястото; и все пак, ето я — черно на бяло, както се казва. Може би думите, които съм изричал в онзи момент, са били важни, съществени — или пък съвършено безсмислени! Под мишницата си носех цяла камара книги и бях облечен в мръсния си стар шлифер, който впоследствие дадох на

Золтан. И без това плачеше за химическо чистене. Косата ми имаше крещяща нужда от подстригване, особено отзад. Оказа се невъзможно да си възстановя този изчезнал от спомените ми следобед! Внимателно се вгледах и в най-дребните подробности в снимката като човек, решен да възкреси безвъзвратно изтрит от времето стенопис. Да, виждаше се, че е било през зимата, някъде към четири часа. Тя носеше дрипавото си палто от тюленова кожа и чанта, която дори не помнех, че е притежавала. „В онази августовска-август ли беше? — вечер...“^[9] Отново си изрецитирах наум.

Обърнах се гърбом към злощастното, тясно като полица легло и нежно прошепнах името ѝ. С изненада и огорчение забелязах, че тя бе *напълно изчезнала*. Забравата я бе покрила окончателно. Сякаш никога не бе съществувала, сякаш никога не бе събуждала у мен болката и съжалението, които смятах, че винаги ще нося у себе си, може би някак преобразени, но вечни. Бях износил спомена си за нея, *както се износват чифт стари чорапи*, и безвъзвратността на това заличаване ме изненада и шокира. Възможно ли е „любовта“ да се износва ей така? „Мелиса“ — казах си отново аз, ала в тишината ми отвърна само ехото на това красиво име. Името на тъжно цвете, на пилигрим, посветен в елевзинските мистерии. Наистина ли от нея не бе останал аромат, нито вкус? Наистина ли беше само една връзка в литературни препратки, надраскани в полето на незначителна поема? Моята ли любов я бе размила по този странен начин, или пък литературата, която се опитвах да сътворя от нея? Думи, киселинната баня на думите! Почувствах вина. Дори се опитах (с онази лъжлива самоизмама, така типична за сантименталните хора) да я принудя да се появи чрез силата на волята си, да възкреся в съзнанието си поне една от онези следобедни целувки, които навремето представляваха за мен обобщение на скрития смисъл, който се съдържаше в посланието на този град. Нарочно се опитах да извикам сълзи в очите си, да хипнотизирам паметта си, повтаряйки нейното име като заклинание. Експериментът обаче не излезе сполучлив. Името ѝ беше съвършено изхабено! Срамно бе и жалко, че не можех да отдам и най-малката почит на едно така дълбоко нещастие. И тогава, като звън от далечна камбана, дочух сопнатия глас на мъртвия Пърсуордън, който казваше: „Нещастieto ни е изпратено като царска гощавка. От нас се очаква да

му се насладим, да го изпием до дъно!“ Мелиса се оказа само един от многото костюми на любовта!

Когато Помбал се появи задъхан за ранния обяд, аз вече се бях изкъпал и преоблякъл. Той продължаваше да гори и несвързано да разправя за новата си, забележителна любов. Фоска, причината за неговото състояние, както ми каза, била бежанка, омъжена за британски офицер.

— Как се стигна до това внезапно страстно увлечение? — Той не знаеше. Стана, за да разгледа лицето си в окаченото на стената огледало.

— Винаги съм вярвал в какви ли не неща за любовта — започна умислено, като по-скоро се обръщаше към собственото си отражение, после среса брадата си с пръсти, — но никога в подобно нещо. Дори преди година, ако някой ми беше казал това, което сега говоря, щях да му отвърна: „Пфу! Средновековни измишльотини а ла Петрарка!“ Дори си мислех, че половото въздържание е вредно за здравето, че ако не бъде често използван, членът ми ще атрофира, ще окапе. А виж сега, погледни твоя нещастен, нещастен приятел! Само от това, че я има, аз онемявам. Слушай, последния път, когато Кийтс се върна след едно пътуване из пустинята, двамата отидохме да се напием. Той ме заведе в кръчмата на Голфо. И тогава ме обзе някакво смътно подмолно желание — нещо като експеримент, нали се сецаш — да катурна едно пиленце. Не се смей. Трябваше да разбере какво точно става с мен. Обърнах пет питиета, колкото да живна. На теория ми се прииска. Добре, казах си тогава, стига толкоз целомъдрие! Ще обезчестя този романтичен образ веднъж завинаги, за да не вземат хората да приказват, че великият Помбал е загубил мъжествеността си. И какво мислиш, че стана? Паникьосах се! Чувствата ми бяха като блиндиращи. Самата гледка на наобиколилите ме момичета ме накара да си спомня Фоска в най-големи подробности. Всичко, дори чевръстите ѝ пръсти, заети с някакво плетиво! Охладнах, сякаш някой пусна сладолед във врата ми. Изпразних си джобовете на масата и хукнах навън сред градушка от подпетени чехли и мощни дюдюкания от страна на моите приятели. Напсувах се, разбира се. Не че Фоска очаква това въздържание от мен, съвсем не. Тя все ми вика, ако имам нужда, да отида при момиче. Изглежда, именно тази свобода ме държи в затвора. Кой знае? За мен това е истинска агония. Недоумявам как

така се намери жена, която да ме вкара в правия път — едно съвършено непознато за мен място.

Той се удари в гърдите с жест, който издаваше хем упрек, хем някакво самодоволство. Дойде отново да седне и додаде тъжно:

— Знаеш ли, тя е бременна от съпруга си и чувството ѝ за достойнство не ѝ позволява да измами мъж, който е на бойното поле и всеки момент може да бъде убит. Особено когато носи неговото дете. *Ca se conçoit*^[10].

Продължихме да се храним в мълчание, след което той избухна:

— Но какво да правя аз с това достойнство? Кажи ми, моля те. Ние само си говорим и все пак това ми стига. — Изрече го с едва доловимо презрение.

— А той?

— Той е изключително добър и мил човек — въздъхна Помбал. — С онази типично британска доброта, за която Пърсуордън обичаше да казва, че представлява нещо като натраплива невроза, породена от скуката в английския начин на живот, често навяваща мисли за самоубийство! Той е красив, жизнерадостен, говори три езика. И все пак... не толкова, че е студен, а по-скоро сдържан — искам да кажа, някъде дълбоко в себе си. Не мога да определя дали е типичен англичанин или не. Във всеки случай олицетворява представата за честта, така както са я разбирали трубадурите. Не че ние, европейците, не държим на честта, разбира се, но обикновено не стигаме до крайност. Трябва ли самодисциплината да бъде нещо повече от временна отстъпка пред установения начин на живот? Не се изразявам добре. Всъщност, когато си мисля за техните отношения, аз наистина се чувствам объркан. Ето какво искам да кажа: изхождайки от своята огромна, типично английска самонадеяност, той наистина е убеден, че чужденците не са способни на вярност в любовта. От друга страна, тя, бидейки верен на себе си човек, върши само онова, което смята, че трябва, без да се насилва и преструва. *Тоест действа според собствените си усещания за нещата.* Според мен, ако той я обичаше истински в смисъла, в който аз разбирам любовта, тогава нямаше всеки път да се държи, като че снизходително ѝ е подал ръка за помощ, за да я извади от някакво непоносимо положение. Изглежда, дълбоко в себе си, макар самата едва ли го съзнава, тя усеща, че я гнети някакво чувство за несправедливост; но му е вярна, изпитвайки в същото

време... как да кажа? Едно леко презрение. Не знам. Ала тя го обича по този малко странен начин — всъщност единствения, който той ѝ позволява. Тя е човек с деликатни сетива. Ала така се получава, че нашата любов — в която никой от двамата ни не се съмнява, която сме си признали един на друг и сме приели — остава някак подвластна на тези любопитни обстоятелства. Тя, разбира се, ме прави щастлив, но и малко несигурен в себе си; понякога ме кара да се бунтувам. Усещам как в любовта ни започва да се прокрадва разкаянието — това славно приключение на духа! И тя се обагря от неговото мрачно отношение, което прилича на изкупление. Чудя се дали любовта на една *femme galante*^[11] трябва да бъде точно такава. Що се отнася до него, той е просто рицар от средната класа, който, бих казал, е точно толкова неспособен да причини болка, колкото и да дари някого с физическо удоволствие. Но все пак си остава изключително мил, грижовен и почтен мъж. По дяволите, не може да се обича разсъдливо, с чувство за справедливост, нали така? Някъде той бърка, някъде се проваля в нейните очи, без дори да го съзнава. А според мен и тя не си дава сметка за това, не го е осмислила. Ала когато са заедно, в общуването им се усеща нещо непълно, неспоено, частично, само едва скрепено чрез навика и добрите обноски. Давам си сметка, че не е редно да говоря така, но само се опитвам да ти опиша онова, което виждам. Иначе сме добри приятели и аз наистина се възхищавам от него; когато си идва в отпуск, редовно вечеряме тримата навън и бистрим политиката. Пфу!

Той се облегна на стола, изтощен от собствения си разказ, прозя се уморено и погледна часовника си.

— Предполагам — каза, вече по-сдържано, — че тези нови страни на хората тук ще ти се сторят много забавни; всичко ти звучи доста странно, нали? Например сестрата на Пърсуордън, Лиза — знаеш ли я? Тя е напълно сляпа. Ние всички смятаме, че Маунтолив е лудо влюбен в нея. Отначало тя пристигна тук, за да прибере ръкописите на брат си и да набави допълнителен материал за книга, посветена на неговия живот и творчество. Така се твърдеше. Както и да е, оттогава гостува на посолството. Когато той е по работа в Кайро, редовно я посещава! Сега изглежда някак нещастен — може би така говорят и за мен. — Той стана и пак отиде до огледалото, после

поклати глава решително. Не му личеше да е нещастен. — Е — призна си, — може и аз да греша.

Часовникът от лавицата над камината звънна и ние вдигнахме глави.

— Трябва да се връщам в службата. Имаме съвещание — рече той. — А ти? Ти какво ще правиш?

Казах му, че възнамерявам да отида в Карм Абу Гирг. Помбал подсвирна с уста и ме изгледа изпитателно.

— А, значи ще видиш Жюстин — Замисли се, после сви рамене колебливо. — Сега е като затворничка, нали знаеш. Мемлик я остави под домашен арест. Много време мина, откакто никой не я виждал. И с Несим не знам какво става. Те с Маунтолив съвсем преустановиха отношенията си и аз, като официално лице, трябва да следвам тази линия на поведение, така че дори не съм правил опит да се срещнем. Искам да кажа, че не бих направил, дори и да беше позволено. Клия обаче го вижда понякога. Мъчно ми е за Несим. Когато беше в болница, тя не успя да си издейства разрешение да го посети. Въртележка, нали? Като в песента на Пол Джоунс. Нови приятелства, ала докато музиката спре! Но ти ще се върнеш, за да споделиш историята на този град, нали? Добре. Ще кажа на Хамид. А сега трябва да тръгна. Желая ти късмет.

Възнамерявах да полегна за малко — кратка следобедна дрямка, преди колата да дойде да ме вземе, но бях толкова уморен, че щом сложих глава върху възглавницата, веднага съм потънал в дълбок сън; сигурно щях да откарам до другия ден, ако не беше шофьорът, който ме събуди. Още неразсънен, седнах в познатата ми кола и се загледах в езерата, палмите и водните колела, покрай които минавахме — египетският живот извън градовете: древен, пасторален, забулен в мъгли и миражи. Старите спомени се раздвижиха, някои ласкави и меки, други грапави като незаздравели рани. Струпеите на старите чувства, които се надявах скоро да обеля. Първата най-важна стъпка щеше да бъде срещата ми с Жюстин. Дали щеше да ми помогне, или попречи да преоценя онези скъпи на сърцето ми „реликви на чувствата“, както ги нарича Колридж? Не можех да зная. С всяка следваща миля тревогата и желанието се гонеха и догонваха в мен. Миналото!

[1] Движението „Свободна Франция“, което възниква след капитулацията на Франция през юни 1940 г. и се оглавява от Шарл дьо Гол. — Б.пр. ↑

[2] Чикагско пиано — така през Втората световна война са наричали автоматичното осемцветно зенитно оръдие. Алюзията е за Чикаго на гангстерите и техните заведения с неизменното пиано. — Б.пр. ↑

[3] Никога, за нищо на света (фр.) — Б.пр. ↑

[4] Мюсюлмански поздрав, който означава „мир вам“. — Б.пр. ↑

[5] Верен съм, въпреки себе си. (фр.) — Б.пр. ↑

[6] Тази стара курва (букв.). В случая той произнася Putain (курва) вместо Retain, тоест маршал Петен. — Б.пр. ↑

[7] Виши — популярно наименование на колаборационисткото (прохитлеристко) военновременно френско правителство (1940–1944) начело с маршал Петен със седалище във Виши. — Б.пр. ↑

[8] От стихотворението „Следобедното слънце“ на Константинос Кавафис, превод Георги Мицков; ИК „Христо Ботев“, София, 1995 г. — Б.пр. ↑

[9] От стихотворението „Далеч“ на Константинос Кавафис, превод Ст. Гечев; ИК „Христо Ботев“, София, 1995 г. — Б.пр. ↑

[10] Разбираемо е (фр.) — Б.пр. ↑

[11] Благовъзпитана, благородна жена (фр.) — Б.пр. ↑

II

Древни земи, ширнали се навред с цялата си праисторическа непокътнатост: потънали в самота езера, почти недокоснати от забързания ход на вековете, където, необезпокоявани от нищо, поколения пеликани, ибиси и чапли изживяват мудната си съдба до самия завършек. Гъстото зелено сукно на поляните от детелина гъмжи от змии и рояци комари. Пейзаж без птича песен, ала изпъстрен с бухали, папуняци и сини рибарчета, дето кръжат в небето, патрулират зорко и току клъвват мътните води на езерото. Глутници от подивели кучета душат неспокойно, търсят храна, биволи с наочници въртят в кръг водните колела във вечен мрак. Малки вади с диги от суха пръст и дъно, застлано със слама, се разклоняват навред и там друмникът може да коленичи за молитва. Египет! Издутите криле на малки лодки се полюшкват забързано по прииждащото пълноводие, а от време на време протяжен човешки глас или куплет от песен пронизва глухия му тътен. Кастанетите на вятъра щракат в сухата царевица, със съскане отскубват коравите остри листа. Под обстрела на едрите дъждовни капки течната кал избухва, пръска се във въздуха и го изпълва с миражи, зацапани от липса на перспектива. Напоена с вода, всяка купчинка кал набъбва до човешки бой, а човекът — до катедрални висоти. Цели отрязъци от небето и земята се разместват, отварят се като капак или се завъртат на пета и се обръщат наопаки. Стада овце нагазват в тези криви огледала и пак излизат, появяват се и изчезват, подкарани като с остен от трептящите носови подвижвания на невидими пастири. Сборище на пасторални гледки от забравената история на стария свят, която продължава да съществува редом с онази, дето сме наследили. Облаци от мушици с посребрени крилца се носят нагоре, проблясват като светулки, запалени от слънчевите лъчи. Тропотът от конски копита по засъхналата кал на този изгубен свят отеква като пулс и умът се зарейва сред було от преливащите цветове на дъгата.

Следвайки криволиците на зелените диги, човек най-сетне стига до старата къща, построена на кръстопътя на тъмновиолетовите

канали, и вижда олющената избеляла боя на спуснатите кепенци, стаите, окичени с дервишки трофеи, с щитове от опъната кожа, окървавени копия и пищни килими. Градините са запуснати и глухи. Само малките фигурки върху дувара размахват целулоидните си криле — плашилата, които пазят къщата от уроки. Тук цари безмълвието на мъртвилото. Ала и цялата египетска провинция тъне в същата безутешна меланхолия: изоставена и запусната, тя съхне и се напуква под лъчите на наглото ослепително слънце.

Минаваш под арката и стъпките ти отекуват по калдъръма в двора. Дали това ще бъде нова раздяла или връщане към изходната точка?

Още не зная.

III

Тя стоеше най-горе на дългата външна стълба и гледаше към тъмния двор подобно караул на пост. В дясната си ръка държеше многораменен свещник, който хвърляше мъждукащ кръг светлина около нея. Съвършено неподвижна като фигура в *tableau vivant*^[12]. Стори ми се, че нарочно преиначи тона, с който за пръв път произнесе името ми, за да прозвучи равен и студен — сякаш отражение на някакво странно психическо състояние, което като че сама си бе наложила. Или може би, несигурна, че това съм аз, просто разпитваше мрака, мъчейки се да ме отпъди, сякаш бях натраплив тревожен спомен, отскубнал се и избягал от тъмницата на нейния ум. Но за мен познатият глас беше като разчупване на печат. Почувствах се като човек, разбуден след вековен сън, и докато бавно и внимателно я следвах по скърцащите дървени стъпала, усетих как над мен витае полъхът на едно ново самообладание. Бяхме изкачили половината стъпала, когато тя отново се обади, този път рязко, с нещо като изобличителни нотки в гласа.

— Чух конете и така се сепнах, че излях целия парфюм върху дрехите си. Цялата воня, Дарли. Трябва да ме извиниш.

Стори ми се, че е отслабнала още повече. Държеше свещника високо, докато напредваше по стъпалата; стигна горната площадка и след като се вгледа изпитателно в очите ми, лепна кратка безчувствена целувка върху дясната ми буза. Студена като некролог, суха като пергамент. Докато го правеше, подуших разляния по дрехите ѝ парфюм. Наистина, целият въздух около нея беше силно ароматизиран. Нещо в скованата ѝ поза говореше за вътрешна нестабилност и тогава ми хрумна, че може би е пила. Бях леко шокиран, когато видях, че върху скулите си е сложила две яркочервени кръгчета руж, които изпъкваха на фона на мъртвешката белота на силно напудреното ѝ лице. Ако все още можеше да се каже, че е красива, то това беше безжизнената красота на богаташка мумия, неумело гримирана, за да подхранва илюзията за живот. Приличаше на зле оцветена черно-бяла снимка.

— Не трябва да ме гледаш в очите — бе следващото нещо, което изрече строго, със заповеднически тон. Тогава забелязах, че левият ѝ клепач е леко увиснал, от което погледът ѝ добиваше злобно и цинично изражение, както и приветливата усмивка, която в този момент се опитваше да разстеле върху лицето си. — Разбра ли? — Аз кимнах. Дали пък не беше прекалила с ружа, само и само да отклони вниманието от увисналия си клепач? — Прекарах лек удар — добави едва чуто, като че обясняваше на себе си.

Продължаваше да стои пред мен с вдигнат във въздуха свещник, но като че наостри слух за друг шум. Взех ръката ѝ и за дълго останахме така, втренчени един в друг.

— Много ли съм се променила?

— Никак дори.

— Разбира се, че съм се променила. Както и всички ние. — Гласът ѝ прозвуча с пронизителна пискливост. Вдигна ръката ми за миг и я сложи върху бузата си. Кимна с озадачен вид, обърна се и ме придърпа към балкона, като вървеше гордо изправена, със скована походка. Носеше рокля от тъмна тафта, която просъскваше шумно при всяко нейно движение. Пламъците на свещника танцуваха лудешки по стените. Спряхме пред един тъмен праг и тя извика: „Несим!“, ала толкова рязко, че чак ме стресна, защото това бе тон, с който обикновено се вика слуга. След миг Несим изникна от сянката, послушен и смирен като домашен дух.

— Дарли пристигна — обяви тя, сякаш е получила колет, постави свещника върху ниската масичка и побърза да се отпусне в плетения шезлонг, като закри очите си с ръка.

Несим се бе преоблякъл в обикновен мъжки костюм, пристъпи към мен и се усмихна с обичайното си изражение на вечна приветливост и внимание. Ала и то вече не беше същото; сега приличаше повече на сплашен човек, непрекъснато мятеше неспокойни погледи ту встрани, ту надолу към Жюстин и говореше тихо, като че в присъствието на заспал човек. Неочаквано, докато запалвахме по цигара, ни прихлупи особено притеснение. Безмълвието заяде като лост, който отказва да превключи на друга скорост.

— Детето си легна. Очарована е от двореца, както сама го нарича, и от обещанието да си има собствено пони. Мисля, че ще бъде щастлива.

Жюстин въздъхна дълбоко и без да сваля ръка от очите си, рече бавно:

— Той казва, че не сме се променили.

Несим преглътна и продължи със същия приглушен глас, като се направи, че не я е чул.

— Искаше да те изчака, но умората я надви.

Полегналата фигура отново се обади откъм най-тъмния ъгъл на балкона:

— Изрови от шкафа шапчицата на Наруз, онази, която е носел при обрязването си. Сварих я точно когато я пробваше. — Изсмя се отривисто, което прозвуча като кучешки лай, и тогава забелязах как Несим примигна и рязко извърна лицето си.

— Слугите са ни малко — каза той тихо и някак прибързано, сякаш искаше да запуши дупките, зейнали в мълчанието след последната ѝ реплика.

Облекчението, което се изписа на лицето му, когато Али се появи и ни покани на вечеря, беше повече от очевидно. Той вдигна свещника и ни поведе вътре в къщата. В нея цареше погребална атмосфера — слугата с бяла роба и ален пояс вървеше напред, като държеше свещника високо, за да осветява пътя на Жюстин. Тя пристъпяше умислено, някак отчуждена от всичко заобикалящо я. Аз вървах след нея, а зад мен беше Несим. Напредвахме в индийска нишка по неосветените коридори, прекосявайки стаи с високи тавани, чиито стени бяха покрити с прашни килими, а подовете им — с грубо дюшеме, което скърцаше под краката ни. Най-накрая стигнахме до трапезарията — дълго тясно помещение, чиято наредба говореше за отминало величие, вероятно отоманско по стил; приличаше, да речем, на стая в забравения зимен дворец на Абдул Хамид с ажурните решетки на високите си сводести прозорци, които гледаха към запуснатата розова градина. Тук светлината на свещите с нейните сияйни сенки представляваше идеалният декор към иначе строгата и оскъдна мебелировка. Златистите, червени и виолетови цветове, които на дневна светлина бяха направо непоносими, сега излъчваха стаено великолепие.

Настанихме се на масата и погледът ми отново бе привлечен от сплашеното изражение на Несим, който не спираше да се оглежда наоколо. Може би дори това не е точната дума. Той като че по-скоро

очакваше всеки миг от устата ѝ да изригне ненадейна експлозия от неподозирани упреци. Мислено беше готов да ги парира, да ги отблъсне внимателно и любезно. Но Жюстин напълно ни игнорира. Първото нещо, което направи, бе да си налее чаша червено вино. Вдигна я на светлината, сякаш да провери цвета. След това лекичко я наклони първо към единия, после към другия, сякаш беше знаме, изпи я на един дъх и отново я сложи на масата. Петната от руж върху бузите ѝ придобиха емайлен блясък, който нямаше нищо общо с пиянската притъпеност на погледа ѝ. Не носеше никакви бижута. Ноктите ѝ бяха лакирани със златист лак. Сложи лакти на масата, подпря си брадичката и ни изгледа изпитателно — първо единия, после другия, и рече:

— Да, всички ние сме се променили — обърна се бързо и като официален обвинител стрелна пръст към съпруга си. — Виж го, изгуби си едното око.

Несим си замълча учтиво, подаде ѝ нещо от масата, колкото да ѝ отвлече вниманието от неприятната за него тема. Тя отново въздъхна и продължи:

— Дарли, ти изглеждаш много добре, но ръцете ти са напукани и задебели. Усетих, когато ми погали бузата.

— Сигурно е от цепенето на дърва.

— О, така ли? Но иначе изглеждаш добре, много добре.

(Една седмица по-късно тя щеше да телефонира на Клия и да ѝ каже: „Боже Господи, колко е загрубял. И малкото чувствителност, която притежаваше, е напълно заличена от селянина у него.“)

Несим наруши тишината с нервно покашляне и опипа черната превръзка на окото си. Той очевидно не хареса тона на гласа ѝ, нито натежалата от напрежение атмосфера, в която се усещаше как вълните на омраза се надигат една подир друга. Именно тази омраза беше най-новият и неочакван елемент сред толкова много изненади на речта и обноските. Наистина ли се бе превърнала в истеричка? Или беше болна? Трудно ми бе да изровя от паметта си онази пленителна мургава любовница от миналото, на която всеки жест — дори най-невнимателният, най-неуместният — отекваше с новоизкованото великолепие на истинската щедрост. („Значи се върна — рече дрезгаво — и намери всички ни заключени в Карм. Като стари цифри в

забравена сметководна книга. Лоши дългове, Дарли. Бегълци от правосъдието, а Несим?“)

Какво да каже човек в отговор на тези язвителни подмятания? Продължихме да се храним в пълно мълчание, безшумно обслужвани от арабския слуга. От време на време Несим се обръщаше към мен с някой въпрос по съвсем неутрална тема — кратко и едносрично. Всички усещахме болезнено как тишината се процежда край нас, изпразва се като огромен резервоар. Още малко и ще щръкнем сред нея, седнали в столовете си като парцалени кукли. След миг прислужникът влезе с два термоса и увита в хартия храна, които постави в края на масата. Жюстин се обади с възпламенен от арогантност глас:

— И тази вечер ли излизаш?

— Да, и тази вечер съм на смяна — отвърна ѝ Несим и кротко кимна. После се прокашля и се обърна към мен: — Дежурствата ми са само четири пъти в седмицата. Колкото да не стоя със скръстени ръце.

— Колкото да не стои със скръстени ръце! — повтори Жюстин насмешливо. — Или колкото да си загуби окото и единия пръст. Защо не му кажеш истината, скъпи? Ти би направил всичко, само и само да се измъкнеш от вкъщи. — После се наведе към мен и продължи: — За да се измъкне от мен, Дарли. Аз го влудявам с вечните си сцени. Така казва той.

Нескриваната ѝ вулгарност ме притесни ужасно.

Слугата влезе с грижливо изгладената униформа на Несим. Той се изправи, извини се с една дума, придружена с крива усмивка. Останахме сами. Жюстин отново си наля чаша вино, вдигна я към устните си и в този миг аз направо се стъписах, когато съвсем неочаквано ми намигна и рече:

— Истината ще излезе на бял свят.

— Откога сте затворени тук? — попитах.

— Въобще не подхващай тази тема.

— Няма ли начин?...

— Той успя да си го уреди частично. Но не и аз. Пий, Дарли, изпий си виното.

Отпих мълчаливо. След малко Несим отново се появи — в униформа и очевидно готов да потегли. Като по общ сигнал станахме едновременно, слугата взе свещника и сякаш начело на траурна

процесия отново ни поведе обратно към балкона. В наше отсъствие единият му край беше застлан с килим, бяха извадени диваните и на няколко малки инкрустирани масички стояха свещници и всичко необходимо за пушене. Нощта беше тиха, възхладна. Пламъците на свещите не потрепваха. Откъм заобикалящия ни мрак долиташе приглушеният плисък на голямото езеро. Несим побърза да се сбогува и ние чухме отдалечаващия се тропот на конските копита да заглъхва, щом зави по пътя, който извеждаше към единствения брод. Обърнах глава към Жюстин. Тя беше вдигнала китките си пред очите ми, а лицето ѝ бе изрязано в недвусмислена гримаса. Държеше ги една до друга, като че склучени от невидими окови. Завъртя пред погледа ми тези въображаеми белезници, после отпусна ръцете си в скута и рязко, със скоростта на змия, пропълзя до дивана и се сгуши в краката ми, като същевременно промълви с глас, разтреперан от разкажание и омраза:

— Защо, Дарли? Защо!

Каза го така, сякаш питаше не просто съдбата или орисниците си, а самия порядък на вселената — толкова прочувствено прозвуча гласът ѝ. Пламъкът на част от предишната ѝ красота ме озари, разтърси ме като далечно ехо. Ала този парфюм! И толкова отблизо! Попилата в дрехите ѝ миризма ме задушаваше, взе да ми се гади.

Изведнъж обаче притесненията ни като че изчезнаха и най-сетне успяхме да си поговорим човешки. Сякаш мехурът, който цяла вечер ни обвиваше в апатия, внезапно се пръсна.

— Това, което виждаш, е една много различна Жюстин — извика тя тържествуващо. — Но причината е пак у теб — в това, което си въобразяваш, че виждаш! — Думите ѝ изтрополиха като бучки пръст по празен ковчег. — Как така стана, че ти не ме намрази? Да простиш такова предателство толкова лесно — защо, та това не е мъжествено? Да не мразиш вампир като мен? Това не е естествено. Значи не си в състояние да разбереш моето унижение, задето не мога да пирувам, не мога да се угощавам с теб, скъпи мой, да се угощава женската ми природа на любовница. Да, нека ти кажа истината: да те мамя ми доставяше огромно удоволствие, не мога да го отрека. Но изпитвах и някакво съжаление, задето ти предлагам жалко подобие на любов (ха! — отново тази дума), което бе пропито с притворство. Предполагам, че това отново е предателство спрямо безмерната женска суета: да лелееш

най-лошото от два свята, от двете думи — любов и измама. Странно е, че сега, когато знаеш истината, и аз мога да ти предложа моята привързаност, вече не изпитвам нищо друго освен нарастващо презрение към себе си. Дали съм достатъчно жена, че да чувствам истинския грях срещу Светия дух като безчестие в любовта? Каква претенциозна глупост — защото самата природа на любовта е такава, че не признава честност.

Тя продължи да говори, без да ми обръща внимание, доказвайки несъстоятелността на моя живот, като фанатично пълзеше нагоре-надолу по паяжината, измислена от самата нея, създавайки образи, които секунди след това обезглавяваше пред очите ми. Какво се надяваше да докаже? После положи за миг главата си върху коленете ми и рече:

— Сега, когато мога на воля да обичам и мразя, колко жалко, че изпитвам само яд при вида на това твое новопридобито самообладание! В един момент ти ми се изплъзна. Но какво ли друго можех да очаквам?

Странно, но това беше самата истина. За най-голямо мое учудване за пръв път усещах, че наистина мога да я уязвя, дори да я покоря с едното си безразличие!

— Ала истината е — обадох се аз, — че у мен няма никаква омраза към миналото. Точно обратното — изпълнен съм с благодарност, защото това мое преживяване, може би само по себе си банално (дори, нищо чудно, и отвратително в твоите очи), ме обогати безмерно!

Тя се извърна рязко и рече троснато:

— Значи сега и двамата може да се посмеем.

Дълго време останахме така — загледиани в тъмнината. Жюстин потрепери, запали си цигара и отново подхвана нишката на вътрешния си монолог.

— Аутопсия на несвършеното! Чудя се, какво ли си разбрал от всичко преживяно? В края на краищата няма жив човек, който да може да разбере другия, защото всеки от нас гастролира пред отделни хора с отделни, избрани измислици от собствения си аз! Ако питаш мен, ние всички се зяпаме един друг в пълно недоумение. Много след края на нашата връзка имаше моменти, когато, обзета от угризения, си въобразявах, че един ден може отново да станем любовници, вече

върху основата на нови отношения. Какъв фарс! Представях си как те обезщетявам, изкупвам вината си пред теб, изплащам греховете си. Ала... в същото време знаех, че ти винаги ще предпочетеш собствената си митическа представа за мен, обрамчена от петте сетива, пред всяка друга истина. Сега обаче искам да ми кажеш кой от нас двамата се оказа по-големият лъжец? Аз излъгах теб, ти излъга себе си.

В друг момент и в друг контекст тези нейни наблюдения може би щяха да ме изпепелят, но сега те ми бяха необходими по един съвършено нов начин. „Колкото и трудно да е това, идва момент, когато човек трябва да се изправи лице в лице срещу истината“ — бе написал някъде Пърсуордън. Да, чак сега открих подхранващото въздействие на истината — студените ободряващи пръски от онази вълна, която винаги успява да ме придвижи по-навътре към себепознанието. Чак сега разбрах, че моята Жюстин наистина е творение на илюзионист, създадено върху сбърканата арматура на погрешно изтълкувани думи, действия, жестове. Нямах място за обвинения; истинският виновник беше моята любов, която си бе измислила един образ, който да я подхранва. Нито пък ставаше дума за безчестие, защото всичко бе оцветено според нуждите на любовта сътворителка. Влюбените, подобно на докторите, скриват горчивите хапове в захаросана капсула, за да ги поглъщат по-лесно лековерните! Да, само това трябва да е било, дадох си сметка аз.

И нещо друго, не по-малко завладяващо: открих, че обичащ и обичан, наблюдател и наблюдаван неизменно очертават около себе си едно поле. („Възприятието е като прегръдка — отровата влиза в тялото заедно с прегръдката“ — както пише Пърсуордън.) И така загатват за качества на любовта си, съдейки по това неголямо поле с огромната му потънала в мрак периферия от неизвестни („рефракцията“) и продължават да я съотнасят към едно обобщено схващане за нещо постоянно по качества и универсално в начина си на действие. Колко ценен се оказа този урок за мен — както в изкуството, така и в живота! С всичко, което бях написал до момента, аз просто доказвах силното въздействие на един образ, образа на Жюстин, който бях създал неволно, чрез *самия акт на съзercание*. Тук не ставаше дума за истина или лъжа. Нимфа? Богиня? Вампир? Да, тя беше и трите, и нито едно от тях. Подобно на всяка жена, представляваше всичко онова, което мъжкият ум (нека определим „мъж“ като поет, който непрекъснато

съзаклятнички срещу себе си) — което мъжкият ум иска да си представи. Тя съществуваше вечно или пък никога не бе съществувала! Под всичките тези маски имаше само друга жена, всяка жена, като дървен манекен в шивачница, който очаква поетът да го облече, да му вдъхне живот. Проумявайки всичко това и изпълнен със страхопочитание, аз за пръв път започнах да разбирам огромната рефлексивна сила на жената — плодовитата пасивност, с която, подобно луната, тя възприема отразената светлина на мъжкото слънце. Как можех да не съм благодарен за тази жизненоважна информация? Какво значение имаха лъжите, измамите, глупостите в сравнение с тази истина?

И това ново познание повече от всякога ме изпълни с възхита и удивление към нея — като символ на жената, така да се каже — ала трудно ми е да обясня онзи нов елемент, който се бе прокраднал: той имаше привкуса на погнуса от нейната личност и нейните атрибути. Парфюмът! Гадеше ми се от неговата наситеност. Допирът на мургавата ѝ глава до коляното ми пробуди у мен мрачните чувства на отвращението. За малко да се изкуша и отново да я прегърна, за да доизследвам тази завладяваща и необяснима новост на емоциите. Възможно ли е само добавената информация — *факти*, които като песъчинки се процеждат бавно и ритмично в пясъчния часовник на ума, да променят безвъзвратно качествата на образа, превръщайки го от нещо желано в нещо, което отблъсква? Да, това е същият процес, съвършено същият процес на любовта, казах си аз. Мрачната метаморфоза, предизвикана от киселинната баня на истината — както би казал Пърсуордън.

Седяхме един до друг на този потънал в сенки балкон — заложици на спомените — и продължавахме да разговаряме: новото разположение на личностите остана непроменено въпреки опозицията на новите факти.

Най-накрая тя грабна един фенер и кадифената си наметка и двамата тръгнахме да се разхождаме в бездиханната нощ. Стигнахме до едно голямо дърво *нубк*, чиито клони бяха обкичени с оброчни плочки. На това място братът на Несим беше намерен мъртъв. Жюстин вдигна фенера високо във въздуха, за да видя дървото по-добре, като ми припомни, че голямата палисада, която обгражда мюсюлманския рай, се състои от дървета *нубк*.

— Що се отнася до Наруз, смъртта му остава да тежи най-вече на съвестта на Несим. Хората разправят, че той я бил поръчал — копитите твърдят така. И тя се превърна в нещо като семейно проклятие. Майка му е болна, но казва, че никога повече няма да се върне в тази къща. Нито пък той държи тя да се върне. Направо полудява от гняв, когато му говоря за нея. Само повтаря, че иска тя да умре! Ето защо всички сме скупчени тук. Цяла нощ стоя и чета — познай какво? — огромен куп любовни писма до нея, които остави след себе си! Любовните писма на Маунтолив! Нови неясноти, нови неизследвани тъмни ъгълчета! — Тя повдигна фенера и погледна изпитателно в очите ми. — Но това нещастие не идва само от досадата, скуката и меланхолията. В него има и желание да погълнеш света. Напоследък експериментирам с различни опиати, от онези, които те даряват с вълшебни сънища!

После се върнахме обратно в голямата къща, пълна с шумове и прашни миризми.

— Той ми обещава, че един ден ще избягаме и ще отидем в Швейцария, където поне ще имаме пари. Ала кога, кога? А сега и тази война! Пърсуордън твърдеше, че чувството ми за вина е атрофирало. Сега обаче вече нямам сили да решавам сама, вече не. Сякаш волята ми е прекършена. Но това ще мине. — После изведнъж сграбчи ръката ми някак алчно и рече: — Слава Богу, че ти си тук! Само да разговаряме ми стига. С Несим прекарваме по цели седмици, без да разменим и една дума.

Отново се настанихме върху диваните под светлината на свещите. Тя запали цигара със сребрист мундщук и запуши с къси отривисти всмуквания, което ѝ даде сили да продължи монолога си, разгърна се в нощта, разля се като река в мрака.

— Когато всичко рухна в Палестина и агентите ни до един бяха разкрити и заловени, евреите веднага се нахвърлиха срещу Несим, като го обвиниха в предателство само защото беше в приятелски отношения с Маунтолив. Озовахме се между Мемлик и враждебно настроените евреи и изпаднахме в немилост. Евреите ме изгониха. Именно тогава се срещнах отново с Клия; имаше толкова много неща, които трябваше да узная, ала не смеех да ѝ се доверя. Тогава Несим пристигна на границата, за да ме прибере. Приличах на полудяла жена. Бях изпаднала в пълно отчаяние! Той смяташе, че причината е в провала на

нашите планове. Беше и това, разбира се; но имаше и друга, по-дълбока причина. Когато двамата действахме заедно като конспиратори, когато ни свързваха общата работа и опасностите, аз наистина изгарях от страст по него. Но да бъдеш под домашен арест с него, принуден да броиш бавно минаващите часове в компанията му... Знаех си, че ще умра от скука. Плачех и страдах точно като жена, насилена да се покалугери против волята си. О, ти едва ли ще можеш да разбереш, защото си европеец северняк. Как би могъл? Да си способна да обичаш един мъж всеотдайно, но само в едно-единствено негово проявление, така да се каже. Знаеш ли, когато не е в стихията си, а неговата стихия е действието, Несим не представлява нищо; човек пихтия, изобщо не прилича на себе си. Сякаш е лишен от собствения си аз и тогава не може да заинтересува никоя жена, да я плени. С една дума, той наистина е чист идеалист. Когато реши, че действа по волята на съдбата, тогава става неузнаваем. Именно в тази си роля успя да ме омагьоса, да ме запали със собствения си пламък. Но като съкилийник, като човек победен, той ме подтиква единствено към депресия, мигрена и най-банални мисли, като например за самоубийство! Ето защо от време на време впивам нокти в плътта му. От отчаяние!

— А Пърсуордън?

— О! Пърсуордън. Това е съвсем различен случай. Щом си помисля за него, винаги се усмихвам. С него моят провал се оказа от съвършено различен порядък. Чувствата ми към него бяха — как да кажа? — почти кръвосмесителни, ако щещ; като любовта към обичан, ала непоправим по-голям брат. Положих толкова усилия, за да спечеля доверието му. Но той беше много умен, или може би прекалено влюбен в себе си. Успя да се опази от моята любов, като ме *разсмиваше!* Все пак благодарение на него, макар и за кратко, добих трепетното усещане, че пред мен стоят открити и други начини на живот, стига да ги налучкам. Ала той беше голям хитрец. Обичаше да казва: „Творецът, обременен с жена, е като куче с кърлеж в ухото; дразни го, пие му кръвта, ама не може да го махне. Нима така е възможно да се развиваш?...“ Може би той беше толкова желан само защото бе съвършено недостижим. Трудно ми е да говоря за това. Лошото е, че една-единствена дума „любов“ служи за наименование на толкова много различни породи от едно и също животно. Всъщност

Пърсуордън беше човекът, който успя да ме помири с разяждащата ме мисъл за онова изнасилване, спомняш ли си? Всички глупости, които Арнаути беше изписал в „Нрави“, всички онези психолози и психоаналитици!

Той направи само едно наблюдение и то попадна право в целта. Каза ми: „Очевидно, че тази поза ти доставя удоволствие, радваш ѝ се като дете, а нищо чудно и сама да си я измислила. Прахосала си толкова време, за да преодолееш стореното ти въображаемо зло. Защо не се откажеш от тази измишльотина и не си кажеш, че случилото се е без значение, макар и да е било приятно? Всяка невроза се изпипва по мярка и се разиграва с определена цел!“ Странно, но няколко такива подмятания и едно иронично изсмиване ми действаха по-добре от загрижеността на толкова много други хора. Изведнъж усетих, че с помощта на неговите думи всичко се разлетя във въздуха, олекна ми и аз се отървах от бремето си. От лекотата ми се зави свят, дори ми прилоша. Това ме озадачи. После останах сама в едно разчистено от боклуци пространство. И отново усетих как ме обзема предишната парализа.

Млъкна, остана така известно време, после пак продължи: — И досега не знам как гледаше на нас. Сигурно с презрение — като на творци на собствените си беди. Човек едва ли може да го вини, че така ревностно пазеше тайните си. Ала и тях, изглежда, не успя да опази. Защото и той си имаше една така наречена задръжка, която по нищо не отстъпваше на моята — нещо, което непрекъснато разяждаше и убиваше чувствата му; тъй че в известен смисъл силата му се оказа една голяма слабост! Ти нищо не казваш, нараних ли чувствата ти? Надявам се, не, надявам се, че самочувствието ти е достатъчно силно, за да посрещне истината за отминалата ни връзка. Бих искала да ти кажа всичко, за да ми олекне и за да си изясним отношенията — разбираш ли? Искам да си призная всичко и да обърна нова, чиста страница. Слушай, дори през онзи първи, съвсем първи следобед, когато дойдох при теб — спомняш ли си? Ти веднъж ми каза колко важен е бил този момент за теб. Когато те сварих в леглото, беше изгорял от слънцето и се чувстваше зле — спомняш ли си? Е, тогава Пърсуордън току-що ме бе изритал от хотелската си стая и аз не бях на себе си от яд. Странно, като си помисля, но тогава всичко, което ти казах, бе предназначено за него, за Пърсуордън! В твоето легло аз

прегръщах него и мислено на него се отдавах. И все пак имаше случаи, когато *всичко*, което чувствах и вършех, бе отправено, бе предназначено за Несим. Всъщност в дъното на боклучавото ми сърце стоеше Несим, както и планът. Най-съкровениите възжелания на моя живот бяха свързани с това налудничаво начинание. Смей се, Дарли, сега вече може да се смееш! Хайде, изсмей се за разнообразие. Защо си увесил нос, защо? Ние всички сме в плен на емоционалното поле, което излъчваме около себе си — сам си го казвал. Може би единствената ни грешка е, че се стремим към истина, която нямаме сили да понесем, вместо да си кротуваме уж доволни с измислиците, които сами произвеждаме един за друг. — Тя се изсмя отривисто, иронично и отиде до края на балкона, за да хвърли димящия си фас в мрака. После се обърна, застана с лице към мен, много сериозна, като че си играеше с малко дете, потупа леко длани и взе напевно да произнася имената. — Пърсуордън и Лиза, Дарли и Мелиса, Маунтолив и Лейла, Несим и Жюстин, Наруз и Клия... Ето сега с тази свещ ще отида да ги приспя, а с тази брадва ще ги обезглавя. Тази странна комбинация би трябвало да заинтересува някого; или пък е само безсмислена демонстрация на фойерверки, действията на човешки същества или на потънали в прах кукли, които могат да бъдат захвърлени в тъмния ъгъл на писателския ум? Мисля, че и ти си задаваш този въпрос.

— Защо спомена Наруз?

— След като умря, открих едни негови писма до Клия; в гардероба му, при шапчицата му от обредното обрязване имаше и голям букет восъчни цветя, както и свещ, висока колкото човек. Нали знаеш, че това са атрибутите, с които копитите правят предложение за брак. Но очевидно не му е стигнал куражът да ги изпрати! Как само се смях тогава!

— Смя ли се?

— Смях се до сълзи. Но всъщност се смеех на себе си, на теб, на всички нас. Все едни и същи спънки по пътя, нали; все едни и същи драми, и позорните тайни — и те едни и същи. Как да не се смее човек?

Беше станало късно и тя ми показа пътя до мрачната, неприветлива спалня за гости, където ми бе приготвено легло. Постави свещника върху старомодния скрин. Легнах и веднага заспах.

Трябва да е било някъде малко преди зазоряване, когато се събудих и видях, че седи до леглото ми гола с ръце, склучени като в смирена молитва, подобно улична арабска просякиня. Сепнах се.

— Нищо не искам от теб — рече тя, — съвсем нищо, само да легна до теб, да ме прегърнеш, да ме утешиш. Главата ми ще се пръсне и никакви хапчета не ми помагат да заспя. Не искам да оставам на произвола на собствените си мисли. Само малко утеха търся, Дарли, нищо друго. Да ме погалиш, да ми кажеш нещо — това е всичко.

Още сънен, се преместих безмълвно, за да ѝ направя място. Дълго време плачеше, трепереше, мънкаше, преди да успея да я успокоя. Но най-накрая заспа, тъмната ѝ глава потъна във възглавницата до мен.

Останах буден, усещайки с почуда и недоумение отвращението, което се надигна у мен и замъгли всички други чувства. Откъде се появи то? От парфюма ли? Тежкият непоносим парфюм и миризмата на тялото ѝ. Сетих се за едно стихотворение на Пърсуордън.

*Избавен от нейните ласки пиянски,
нахапани устни — плод мек и гранив,
от които смучеш и късаш на хапки
хапки от мрака, в който кървим.*

Някогашният прекрасен образ на моята любов сега лежеше в свивката на ръката ми, безпомощно като пациент върху операционна маса, и едва дишаше. Беше безсмислено дори да повтарям името ѝ, което навремето мълвях като магическо заклинание и то имаше силата да смрази кръвта в жилите ми. Най-накрая тя бе станала жена — лежеше с размазан грим, съсипана и съкрушена, подобно мъртва птичка, паднала в канавката, ръцете ѝ се бяха сгърчили като грабливи нокти. Сякаш тежка желязна врата се затвори завинаги в сърцето ми.

С нетърпение чаках зората да дойде и да ме освободи. Чаках с нетърпение да се махна оттук.

---

[12] Жива картина (фр.) — Б.пр. ↑

IV

Отново се разхождах по улиците на лятната столица, крачех под лъчите на пролетното слънце и безоблачното, кипнало от престрелки синьо море — полусънен и полубуден, — чувствах се като Адам от средновековните легенди: с тяло, направено от компонентите на света, чиято плът е пръст, костите — камъни, кръвта — вода, косата — трева, зрението — слънце, дъхът — вятър, мислите — облаци. Чувствах се безтегловен като след дълга изтощителна болест, сякаш плувах във въздуха, носех се над плитчините на Мареотис, белязани от всевечните приливи и отливи на неговите апетити и желания, породени от историята на това място; древен град, а отколешните му жестокости, непокътнати от вековете, са вдигнали стан в пустинята край езерото. Вървя по вдълбаните прорези на познати улици, плъпнали във всички посоки като лъчите на морска звезда, идват откъм центъра, а той е там, във вечното жилище на своя основател. В паметта ми отекват познати стъпки, забравени сцени и разговори, изскачат ненадейно пред зора ми направо от околните дувари, кафенета и зарешетени прозорци на стаи с олющени тавани. Александрия, принцеса и кокотка. Царски град и *anus mundi*^[13]. Никога няма да се промени, докато тук расите продължават да се смесват и кипят като шира в казан; докато улиците и площадите продължават да гъмжат и клокочат във ферментацията на несъвместими страсти и омрази, яростни буйства и безжизнена вялост. Плодовита пустош от човешка любов, осеяна с белеещите кости на безброй изгнаници. Източени палми и минарета празнуват женитба високо в небето. Кошер от бели къщи се е наредил в шпалир от двете страни на тези тесни, глухи улици от кал, които по мръкнало отекват с воя на арабска музика и с писъците на момичета, нетърпеливи да се отърват от някои досадни ципи на тялото си (сякаш им пречат да вървят), предлагайки в нощта онези страстни целувки, на които парите не гледат с лошо око. Тъгата и блаженството на живота в този човешки котел, който продължава рода си, за да се увековечи, съпътстват безкрайния цикъл от възраждане и изтребление, сам по себе си назидателен, защото учи и реформира по силата на унищожителната

си мощ. („Човек се люби единствено за да се увери в собствената си самота“, каза веднъж Пърсуордън, а при друг случай Жюстин допълни мисълта му като музикална кода: „Най-хубавите любовни писма на една жена са винаги адресирани до мъжа, когото мами“, и тя вирна вековния си профил и излезе на балкона, сякаш увисна над осветения град, където дървесните листа приличаха на изрисувани от електрическите реклами, където гълъбите се щураха като прокудени бездомници...) Голяма пита мед от лица, мимики и жестикулации.

„Превръщаме се в онова, за което си мечтаем“ — обичаше да казва Балтазар и все търсеше между големите сиви камъни на калдъръма ключето на своя часовник, който е Времето. „В действителността, в материалния свят ние постигаме само картините, сътворени от нашето въображение.“ Градът обаче не дава отговор на подобни твърдения. Като огромна ленива анаконда се е свил на кълбо около сънливите си обитатели, сякаш се е уединил, за да смели погълнатото. И сред извивките на лъскавата му кожа клетият човешки род следва хода на нещастното си съществуване, без да разбира, без да вярва, само повтаря до безконечност заучените си жестове на отчаяние, покаяние и любов. Философът Демонакс казва: „Никой не иска да е зъл“, и е бил наречен циник заради страданията си. А Пърсуордън в друго време и на друг език добавя: „Дори и полуразсънен да живееш сред сомнамбули, отначало е страшно. После човек се научава да се преструва!“

Отново усетих атмосферата на града вътре в мен, повехналите му красоти протягат пипалата си, за да ме спипат. Представих си настъпването на нови сезони, летата, пълни с отчаяние, нови атаки от „байонетите на времето“. Животът ми млад ще изгние в душни кантори под хладния полъх на електрически вентилатори, под светлината на прашни голи крушки, повесени от напукани тавани с олющената боя на уж току-що ремонтирани помещения. В кафенето „Ал Актар“, седнал пред зелената ментовка, заслушан в сърдитите мехурчета на наргилетата, ще имам време да изуча дълбоката глухота, която настъпва след всяко провикване на амбулантните търговци и звучното трополене на зарчетата по дъската за табла. Същите стари сенки минават и отминават покрай джамията Наби Даниил, блестящите лимузини на банкерите са подкарали драгоценния си товар от заможни дами към бридж партита, към синагогата, към запердените

стаички на гадателки и към най-люксоznите кафенета на града. Навремето всичко това имаше силата да ме докосне, дори нарани. А сега? Откъси от мелодия, бликнала от едно кафене с алена тента, ми напомниха за Клия, която веднъж подхвърли: „Музиката е сътворена, за да засилва човешката самота.“ Разхождах се тук с любопитство, дори с разнежено сърце, само защото за мен градът беше нещо, което сам съм дефлорирал и в чиито обятия се бях научил да придавам особен смисъл на съдбата. Тези порутени дувари с изронена мазилка, варното мляко на белосаните стени, което се бе напукало на милион люспици с цвета на стрида, приличаха на кожата на прокажените, които стенеха тук, в покрайнините на арабския квартал; но това беше само кожата, само обвивката на мястото, която се лющеше, напукваше се под лъчите на слънцето.

Дори войната се бе примирила с този град и всъщност бе стимулирала търговията. Цели войскови части се скитаха безцелно с мрачния вид на непоколебимо отчаяние, с който всички англосаксонци се отдават на удоволствията си; а жените им, напълно лишени от привлекателност, бяха облечени в униформи, които им придаваха вид на изгладнели вълчици — сякаш още миг и ще излечат топлата кръв на младенците. Публичните домове процъфтяваха, разраснаха се и тържествуващо погълнаха целия квартал около стария градски площад. Противно на всички очаквания, войната бе заразила града с някакво карнавално опиянение; дори нощните бомбардировки над пристанището бързо се забравяха през деня, хората свиваха рамене и бързаха да ги загърбят, както се прави с мъчителните кошмари, всъщност спомняха си за тях като за някакво ненадейно възникнало неудобство. И това бе единственото изключение. За хората като че нищо не се беше променило. Брокерите продължаваха да седят навякали по стъпалата на клуба „Мухамад Али“ и да преплюнчват вестниците. Старите конски кабриолети продължаваха да потропват забързано в изпълнение на всевъзможни услуги. Тълпи от разхождащи се хора изпълваха белия Корниш, възползвайки се от мекото пролетно слънце. По балконите бяха накацали приказливи момичета и простираха мокри чаршафи. Александрийци продължаваха да се движат в затворената, обогрена в мораво циклорама на живота, който си въобразяваха, че водят. („Животът е по-сложен, отколкото си мислим, ала и много по-прост, отколкото дръзваме да си представим.“)

Момичешки гласове — насечени арабски четвърт тонове, а от синагогата долита металическо жужене, прекъсвано от време на време от звуците на систрум. В Бурсата^[14] врявата е огромна, пицят, подобно стенещо от болка огромно животно. Сарафите подреждат парите си като сладки на витрина. Паши с алени фесове са се разположили в коли, прилични на блестящи саркофази. Джудже свири на мандолина. Едър евнух с пръстен от гранат, голям колкото брошка, се тъпче с пасти. Безкрак мъж върху дъска на колелца пелтечи нещо, мучи и се лигави.

В това бясно препускане на ума изведнъж се сецам за Клия — гъстите ѝ ресници, които замрежват всеки поглед на красивите ѝ очи — и смътно се зачудих кога ли ще се появи. Но междуременно блуждаещите ми стъпки ме отведоха до тясната уличка Лепсий, до проядената от червеи стая със стол от камъш, който скърцаше цяла нощ, където някога старият поет на града бе рецитирал „В очакване на варварите“. Стъпалата отново проскърцаха под моите ходила. На вратата имаше надпис на арабски: „Тишина“. Не беше заключено.

Гласът на Балтазар прозвуча необикновено пискливо и глухо, когато ми извика да влизам. Транспарантите бяха спуснати и стаята беше потънала в полумрак. Той беше в леглото. Стъписах се, като забелязах, че косата му е съвсем бяла. Заприлича ми на някакъв древен двойник на самия себе си. Трябваша ми минута-две, докато се уверя, че не е боядисана. Изглеждаше ужасно променен! Да, ама не иде да извикаш към приятеля си: „Боже Господи, колко си остарял!“ Въпреки че за малко щях да направя точно това, макар и неволно.

— Дарли! — обади се той немощно и протегна за поздрав ръце, подути като боксьорски ръкавици от бинтовете, с които бяха пристегнати.

— Какво, за бога, се е случило с теб?

Той въздъхна тъжно и раздражено, после ми кимна да седна на стола. В стаята цареше пълен безпорядък. Купища книги и вестници лежаха разхвърляни по пода под прозореца. Както и едно пълно догоре цукало. Шахматна дъска с разпилени по нея фигури. Вестник. Върху таблата за храна — кифличка със сирене и една ябълка. Умивалникът — отрупан с мръсни чинии. До него в чаша с мътна течност проблясваше изкуствено чене, към което трескавите му очи поглеждаха от време на време объркано и нерешително.

— Нищо ли не знаеш? Това ме учудва. Лошите и скандалните вести се разпространяват толкова бързо и стигат толкова далеч, че според мен би трябвало вече да си ги научил. Историята е дълга. Да ти я разкажа ли, за да добиеш и ти онзи вид на тактично съчувствие, с който Маунтолив сяда всеки следобед да играе шах с мен?

— А ръцете ти?

— И до тях ще стигна. Идеята я заимствах от твоя ръкопис. Но истинският виновник според мен е това чене тук в чашата. Виж го само как проблясва зловещо. Ченето ми погоди номера. Когато разбрах, че съм на път да остана без зъби, изведнъж започнах да се държа подобно жена в критическа възраст. Как иначе да си обясня това, че се влюбих като гимназист? — И веднага се опита да притъпи болезнения въпрос с престорен смях. — Първо Кабал, който беше разформиран и всичко отиде по дяволите. Появиха се мистици, тесногръди теолози, изобретателни фанатици, въобще целият боклук, който се навърта край сектите и проглушава хорските уши с всевъзможни догми! Но за мен този кръжец имаше особено значение, едно погрешно значение, което макар и подсъзнателно, ми изпращаше своите съвършено ясни послания. Вярвах, че бавно и постепенно ще успея да се отърва от апетита на собствената си плът. Смятах, че в крайна сметка ще постигна философска улегналост и уравнивесеност, които ще тушират страстната ми природа, ще стерилизират действията ми. Разбира се, навремето мислех, че не страдам от никакви предразсъдъци, че подбудите ми да търся истината са съвсем чисти. Но подсъзнателно използвах Кабал точно с тази цел — вместо да го оставя той да ме използва. Грешка номер едно! Налей ми малко вода от каната ей там. — Жадно изгълта водата през розовите си венци. — А сега идва абсурдът. В един момент открих, че зъбите ми падат. Беше ужасно. Съсипах се. Почувствах се като осъден на смърт, защото това беше потвърждение на факта, че остарявам, че животът ми се изплъзва. Винаги съм бил особено придирчив на тема уста, винаги съм ненавиждал хора с лош дъх и обложен език; но най-много от всичко съм ненавиждал изкуствените зъби! Несъзнателно обаче изглежда сам си докарах до главата тази невероятна беля — нещо като последно, отчаяно хвърляне на зара, преди да ме е спипала старостта. Не се смей! Аз се влюбих както никога преди, или може би само както когато бях на осемнайсет години. „Пронизващи като игла целувки“, така ли беше?

Или както би казал Пърсуордън: „Коварните гонади са плъпнали на лов за женска плячка, ласото на семенника се стяга — познатият биологически терор.“ Ала, скъпи ми Дарли, никак не ми беше до смях. Тогава все още си имах моите зъби! Но обектът на моите чувства, един гръцки актьор, беше възможно най-ужасният избор, който можех да направя. Да изглеждаш като бог, да пръскаш край себе си очарование подобно рой сребърни стрели и в същото време да представляваш едно толкова дребнаво, бездуховно, продажно и празноглаво същество: ето какво беше Панайотис! Аз го знаех, но това нямаше никакво значение. Видях в него онзи младеж от Селевкия^[15], за когото пише Кавафис в своето стихотворение^[16]. Не спирах да се ругая пред огледалото. Но нищо не можех да сторя, не бях в състояние да се променя. После, ако трябва да кажа истината, всичко може би щеше да отmine, както се е случвало стотици пъти преди това, ако той не ме беше докарал до лудост от ревност; последваха изстъпления и ужасни сцени на взаимни обвинения. Спомням си как старчето Пърсуордън току подмяташе: „О! Вие, евреите, много обичате да страдате“, и тогава аз му отвърщах с цитат от Момзен^[17] за проклетите келти: „Разрушили са толкова държави, без да основат нито една. Никъде не са създали велика държава, нито са развили собствена култура.“ Не, това не беше израз на комплекса ми на тема малцинство: то бе нещо като убийствена страст — такава, каквато се среща по книгите и с която нашият град е известен в историята! Само за няколко месеца се пропих. Непрекъснато обикалях публичните домове, които той посещаваше. Взимах опиати с рецепта и му ги давах да ги продава. Правех абсолютно всичко, само и само той да не ме напусне. Превърнах се в слаба, безволева жена. Ужасен скандал или по-скоро цяла серия от такива скандали и ето че лекарската ми практика започна да намалява, докато в един момент пациентите ми съвсем изчезнаха. Амарил пое клиниката само от добро сърце, като гледаше да не замре работата в нея, докато аз успея да се изправя на крака. В същото време веднъж ми се случи да ме влачат по пода на един клуб, докато аз се бях вкопчил в пеша на палтото му и го молах да не ме напуска! Друг път ме бутнаха на земята на улица Фуад, биха ме с бастун пред френското консулство. Изведнъж се оказах в центъра на вниманието на всички мои приятели, които изглеждаха тъжни и угрижени и правеха какво ли не, само и само да предотвратят най-лошото. Напразно. Бях се превърнал в

непоносим човек! И този жесток живот продължи дълго — ала сякаш ми доставяше удоволствие да бъда унижаван, отритван, презиран, да се отнасят с мен като с отрепка! Сякаш исках да погълна света, да изсмуча докрай гнойта от раната на любовта, за да пресъхне и заздравее. Стигнах до крайности, които не подозирах, че съжителстват у мен, и все пак аз бях този, който провокира появата им, или може би моите зъби? — Той хвърли сърдит, яростен поглед към изкуственото чене, въздъхна и поклати глава, сякаш споменът за тези неволи продължаваше да го терзае.

— Странно как някакви случайни неодушевени предмети понякога могат да предизвикат пълен емоционален срив; любов, причинена от кучешки зъб, омраза, породена от късогледство, страст, подхранвана от космати ръце. Ала най-накрая онова, което го отвори окончателно, беше зеленият гумен предпазител на пръста ми. Не можеше да понася върху тялото си допира на ръка с показалец в гумен предпазител. Но аз трябваше да го нося, защото пръстът ми отново бе започнал да забира; нали знаеш, че страдам от една малка екзема, която ми прави номера от време на време, обикновено когато съм смазан или превъзбуден. Дори понякога успява да пробие през дебелата коричка от синкав метален. Какво ли не опитах, ала без резултат. Може би подсъзнателно съм подхранвал отвращението му, така както младеж неволно подхранва собственото си акне? Кой знае?

След време, разбира се, историята приключи, както свършва всичко, дори, както се предполага, и самият живот! Нямахше достойнство в страдание като моето — безмълвно като животно, измъчвано от непоносими рани, до които езикът му не стига. Именно тогава си спомних едно наблюдение в твоя ръкопис относно грозотата на моите ръце. И защо не съм ги отсякъл и захвърлил в морето, както ти съвсем уместно ми препоръчваш? И този въпрос се загнезди в ума ми. Тогава сетивата ми бяха притъпени от опиати и алкохол и реших, че нищо няма да усетя. Така или иначе, направих опит да се отърва от ръцете си. Ама ти не можеш да си представиш колко хрущяли и жили има по тях! И се оказах в положението на онези глупаци, които тръгват да си прерязват гърлото, обаче опират до хранопровода, а там вече е трудно. И разбира се, винаги оживяват. А при мен болката беше толкова страшна, че най-накрая се отказах и точно тогава се сетих за Петроний. (Ролята на литературата в нашия живот!) Напълних ваната с

гореща вода и легнах вътре. От това обаче кръвта ми не потече, или беше вече свършила? Малкото, което успях да изцедея — няколко черни съсирека — имаше цвета на асфалт. Тъкмо се канех да опитам някой по-сигурен начин да облекча любовната си мъка, когато Амарил нахълта с ругатни и ми изля в устата силно успокоително, което трябваше да действа двайсет и четири часа. Въпросното време използва, за да приведе в ред тялото и стаята ми. След това бях много болен — от срам, предполагам. Да, предимно от срам, разбира се, въпреки че бях силно отпаднал от крайностите, на които се бях подложил. Оставих се в ръцете на Пиер Балб, който ми извади зъбите и ме снабди с това тук тракащо като кастанети чене — истинско произведение на изкуството. Ар нуво! Амарил направи опит да анализира състоянието ми — но какво да каже човек за тази доста приблизителна наука, която в единия си край опира до антропологията, а в другия — до теологията? Има много неща, които все още не се знаят: например това защо човек коленичи в църква — защото коленичи и когато прониква в жената; или защо обрязването води началото си от подрязването на лозата — защото без него ще избуят листата и няма да има плодове! Не изповядвах никаква философска система, на която да се опра, както бе направил Да Капо. Спомняш ли си как Каподистрия обясняваше природата на вселената? „Светът е биологично явление, което ще изчезне, когато всеки мъж е имал всички жени, и всяка жена — всички мъже. Очевидно, че това не би могло да стане много бързо. А междувременно нищо друго не може да се направи, освен да подпомагаме силите на природата, като здраво тъпчем гроздето. Що се отнася до живота ни след смъртта — от какво друго може да се състои той освен от пълна насита? Играта на сенките в рая — красиви кадъни прекосяват екраните на паметта, вече нежелани, вече нежелаещи да бъдат желани. Най-накрая и двете страни притихват в покой. Но не е възможно да стане веднага. Нужно е търпение. Затова, аванти!“ Докато лежах, имах достатъчно време да мисля. Вслушвах се в скърцането на плетения стол и шумовете, които долитаха откъм улицата. Добрите ми приятели често ме посещаваха, носеха ми подаръци и подхващаха разговори, от които ме заболяваше главата. Така постепенно изплувах на повърхността — бавен и безкрайно дълъг процес. Тогава си казах: „Животът е господарят. Ние живеем срещу природата на собствения си интелект. Истинският

учител е търпението, издръжливостта.“ Наистина, бях научил един урок, но на каква цена!

Ако се бях справил с любовта си, ако я бях направлявал с открито сърце, щях по-добре да служа и на идеите на Кабал. Ще кажеш, че това е парадокс, нали? Може би. Вместо да оставя любовта да отрови интелекта ми, а интелектуалните ми съмнения — любовта. Въпреки че вече съм се възстановил и отново съм готов да се върна в света, всичко естествено в живота ми като че ли е изчезнало! Сутрин все още се събуждам с вика: „Той си е отишъл завинаги! Истинските любовници съществуват заради любовта.“

Балтазар изстена, или по-скоро изграчи шумно, после изпълзя от завивките си — изглеждаше ужасно смешен във вълнения си гащеризон — и взе да рови в чекмеджетата на шкафа за носна кърпа. Обърна се към огледалото и му рече:

— Най-крехката, най-лесно уязвимата и най-трагичната от всички наши илюзии е тази да вярваме, че с действията си можем да увеличим или намалим общия сбор на доброто и злото в света. — После поклати мрачно глава, върна се в леглото, разпуха възглавниците, подпря ги зад гърба си и додаде: — А онова дебело добиче, отец Пол, ми говори за благосклонно приемане на света. Такова отношение може да има само след пълното признаване на необятността на злото и доброто, тогава, когато човек сам е населявал тази необятност и я е изследвал до дъно без каквито и да било морални и прочие задръжки, чрез собствената си ограничена способност за проникновено разбиране — това трябва, за да приемеш света такъв, какъвто е. Каква само задача наистина! Ето, лежа тук, времето минава и аз си мисля за него. Време от всякакъв вид се процежда през стъкленицата на пясъчния часовник: „време незапомнено“, „засега“, „открай време“, „от памтивека“; времето на поета, на философа, на бременната жена, на календара... Дори и онова „времето е пари“, и то влиза в сметката; а после, като си помислиш, че според фройдистите парите са изпразнения, тогава значи това се отнася и до времето! Дарли, ти се появи точно навреме, защото утре аз ще бъда реабилитиран с помощта на моите приятели. Идеята принадлежи на Клия. Отдавна ме притеснява мисълта за това как отново ще се появя пред обществото след всичките магарии, които извърших. Как отново ще погледна града в очите — това е моят проблем. Само в такива

моменти човек разбира кои са истинските му приятели. Утре една малка групичка от тях ще дойде тук. Аз ще ги чакам облечен, ръцете ми ще бъдат превързани по-дискретно, ченето — на място, и разбира се, ще трябва да нося черни очила. Маунтолив, Амарил, Помбал и Клия — по двама от двете ми страни. Така ще извървим цялата улица „Фуад“, после ще седнем на тротоара пред „Паструди“ да изпием по едно кафе. Няма да бързаме. Маунтолив е запазил най-голямата маса за обяд в „Мухамад Али“ и е поканил двайсет души, за да отпразнуват моето възкръсване от мъртвите. И този красив жест на солидарност със сигурност ще успее да сложи на място злите езици и подигравателните усмивки. След това съм поканен на вечеря у семейство Червони. И с тази всеотдайна помощ, на която за щастие мога да разчитам, аз се надявам да си възвърна изгубеното доверие, най-вече на моите стари пациенти. Много мило от страна на приятелите ми, нали? И съвсем в традициите на града. Сега вече мога да си отдъхна, да се усмихна — една блестяща усмивка, на която само Пиер ще гледа с умиление: умилението на майстора към неговото творение. — И той вдигна бинтованите си ръце, както боксьор влиза в ринга, и с мрачен вид приветства въображаемата публика. После се отпусна назад, потъна тежко във възглавниците и отново ме изгледа. Очите му излъчваха блага тъга.

— Къде е Клия? — попитах.

— Тук си е. Беше при мен вчера следобед и питаше за теб.

— Несим каза, че е заминала нанякъде.

— Може да е отишла до Кайро, но само за следобеда. А ти къде беше?

— Пренощувах в Карм.

Последва дълга пауза, в която ние мълчаливо се изгледахме. Очевидно, че главата му гъмжеше от въпроси, с които тактично избягваше да ме бомбардира; а самият аз чувствах, че има още много неща, които не мога да обясня. Взех една ябълка и я ухапах.

— А писането? — попита той след дълго мълчание.

— Спрях го. За момента не съм в състояние да продължа. Някак не мога да съчетая истината с измислицата, която е така необходима на всяко изкуство, стига двете да не са съшити с бели конци. Замислих се за това, когато бях в Карм и отново видях Жюстин. Знаеш ли, въпреки фактическите грешки на ръкописа, който ти бях изпратил, в образа ѝ

като че имаше повече поетическа истина — дори, ако щеш, и психологическа. Защото творец, който не умее да споява елементите, рано или късно се проваля. И аз не съм на прав път.

— Не разбирам, защо? Самото това откритие би трябвало да те насърчи, вместо да те смуцава. Имам предвид изменчивостта на всяка истина. Зад всеки факт могат да стоят хиляди мотиви и всичките да са еднакво валидни, защото всеки факт има хиляди страни. А и колко много истини съществуват, които нямат нищо общо с каквито и да било факти! Твое задължение е да ги проследиш. Във всеки миг многообразието е до нас. Защо, Дарли? Това би трябвало да те вдъхновява, да придаде на твоето писане заоблените форми на бременна жена.

— Точно обратното, то ми пречи. Поне за момента. А сега, когато вече отново се намирам в истинската Александрия, от която съм заимствал толкова много от моите описания, не чувствам нужда да пиша — или поне да пиша нещо, което не отговаря на високия критерий, който според мен лежи в основата на всяко изкуство. Спомняш ли си какво бе написал Пърсуордън: „Романът трябва да представлява гадаене по изкормените вътрешности, а не подробен репортаж за мача, който се разиграва на поляната в някое абатство!“

— Да, спомням си.

— Така трябва да бъде. Ала сега аз отново съм изправен лице в лице с моите модели и не желая да ги преправям и скалпвам. Ако започна отново, ще ги разгледам от съвсем друг ъгъл. Но все още има толкова много неща за всички вас, които не зная, а и по всяка вероятност никога няма да науча. Например Каподистрия, къде е неговото място?

— Говориш така, сякаш *знаеш*, че е жив.

— Мнемджиян ми каза.

— Да, загадката не е много сложна. Той работеше за Несим, но направи голям гаф и се компрометира. Трябваше да изчезне. За негов късмет това съвпадна с пълния му банков банкрут. Парите от застраховката му бяха жизнено необходими! И тогава Несим осигури обстановката, а аз — трупа. Нали знаеш, че получаваме доста трупове от всякакъв вид. Просяци. Хората дори си даряват телата, всъщност продават ги приживе за определена сума. Медицинските училища имат нужда от тях. Не беше трудно да се намери труп, при това сравнително

пресен. Веднъж се опитах да ти намекна за случилото се, но ти не ме разбра. Така или иначе, всичко мина по мед и масло.

Сега Да Капо живее в една красива кула, като дели времето си между тайните на черната магия, която изучава усърдно, и някои поръчки от Несим, които получава във връзка с неговите планове — но за тях аз не знам нищичко. Истината е, че много рядко срещам Несим, а Жюстин изобщо не съм я виждал. Въпреки че могат да приемат гости след специално разрешение от полицията, те никого не канят в Карм. Само от време на време Жюстин се обажда да си побъбри с някого, и толкоз. Ти, Дарли, си бил обект на специална привилегия. Сигурно сами са ти извадили разрешително. Но аз се радвам, че те виждам във форма и с по-бодър дух. Направил си стъпка напред в правилната посока, нали?

— Не знам. Просто по-малко се тревожа.

— Този път ще бъдеш щастлив. Усещам го; много неща са се променили, но и много са си същите. Маунтолив ми каза, че те е препоръчал за цензор и че по всяка вероятност ще останеш в апартамента на Помбал, докато успееш да си намериш по-подходящо жилище.

— Още една загадка! Аз почти не познавам Маунтолив. Защо изведнъж е решил да играе ролята на мой благодетел?

— Не знам, може би заради Лиза.

— Сестрата на Пърсуордън ли?

— Отседнали са в лятната резиденция за няколко седмици. Предполагам, че или той, или и двамата ще те потърсят много скоро.

Някой почука на вратата и един слуга влезе, за да почисти апартамента; Балтазар се надигна от леглото и взе да се разпорежда. Аз станах да си вървя.

— Има само един проблем — обади се той, — който не ми дава мира. Да оставя ли косата си в тоя вид? Когато не е боядисана, приличам на сто и седемдесет годишен старец. Но от друга страна пък, по-добре да я оставя така, като символ на моето възкресение от мъртвите, на моето завръщане като човек, пречистен от суетата на света. Какво ще кажеш? Да, да, няма да я пипам. По-добре така да се появя.

— Защо не хвърлиш ези-тура?

— Може и това да направя. Тази вечер трябва да се поупражнявам да ходя малко из стаята; странно колко слаб се чувства човек, като се залежи. Две седмици на легло и краката отказват да ти служат. А утре не бива да падам, защото хората ще си помислят, че пак съм се напил, и това ще ме довърши. Що се отнася до теб, Дарли, ти трябва да откриеш Клия.

— Ще се отбия до ателието ѝ. Може би работи.

— Радвам се, че се върна.

— Странно наистина, но и аз се радвам.

Сред пъстрото безредие на уличния живот човек неволно се превръща в един от древните жители на града, сякаш излязъл от гроба, за да го посети. Къде бих могъл да намеря Клия?

---

[13] Анусът на света (лат.). — Б.пр. ↑

[14] Стоковата борса. — Б.пр. ↑

[15] Главен град на Сирия в древността. — Б.пр. ↑

[16] Авторът има предвид стихотворението „Един от боговете им“ на Константинос Кавафис. — Б.пр. ↑

[17] Теодор Момзен (1817–1903) — немски историк. Автор на всепризнатия научен труд „История на Рим“ и носител на Нобеловата награда за литература (1902). — Б.пр. ↑

V

Нямаше я в апартамента, въпреки че пощенската ѝ кутия беше празна, което означаваше, че е прибрала писмата и е отишла да ги изчете, докато си пие капучиното, както обичаше да прави. И в ателието нямаше никого. Това обаче беше в тон с моето настроение. Реших, че сигурно ще я открия в някое от любимите ни заведения, и затова тръгнах бавно по улица „Фуад“ в посока към „Бодро“, към кафенетата „Золтан“ и „Кокен“. Но от нея нямаше и следа. В „Кокен“ един възрастен келнер, който ме позна, ми каза, че рано сутринта я е видял да върви по „Фуад“ с папка под мишница. Продължих да обикалям, като от време на време надничах през уличните витрини, отбивах се в антикварните книжарници, докато най-накрая стигнах в „Селект“ на крайбрежния булевард. И там я нямаше. Поех обратно към собствения си апартамент, където намерих бележка от нея, че е заета и ще ме потърси чак в късния следобед; това ме подразни, защото означаваше, че трябва да прекарам почти целия ден сам, но изведнъж се сетих, че сега е моментът да се подстрижа в новата бръснарница на Мнемджиян и да се насладя на фараонския ѝ разкош („Банята с природна сода“ — така я наричаше Пърсуордън.) Освен това щях да имам време и да си разопаковам багажа.

Ала случаят ни срещна, не уговорките. Излязох да си купя пликосе и марки и минах направо през малкия площад „Баб ел Федан“. В един момент усетих как сърцето ми само се килна на една страна и направи рязък завой, защото тя седеше на същото място, където през онзи първи ден бе седяла и Мелиса; гледаше замислено и съсредоточено в чашата си с кафе, с малко крива усмивка на лицето, сякаш се надсмиваше над себе си, и с подпряна върху две ръце брадичка. Същото разположение по място и време, в което навремето бях заварил Мелиса, и затова така трудно събрах кураж да вляза в „картината“ и да я заговоря. Обзе ме някакво странно чувство за нереалност точно когато трябваше да повторя това забравено действие, от което ме делеше толкова дълъг отрязък от време. Сякаш се пресегнах да отворя врата, която бе стояла заключена и залостена за

цяло едно поколение. Ала това бе Клия, не Мелиса, и русата ѝ глава стоеше наведена с детинско любопитство над чашата турско кафе. Разклати утайката, завъртя я три пъти и обърна чашата върху чинийката. Остави я така, за да изсъхне, а после да си гледа на кафе.

— Значи не си се променила. Продължаваш да гледаш на кафе.

— Дарли! — Тя скочи, извика радостно и двамата се прегърнахме силно. Странен вътрешен трепет прониза тялото ми, нещо като проглеждане на слепец. Почувствах топлите ѝ засмени устни върху моите, ръцете ѝ — върху раменете. Сякаш някой счупи прозорец с камък и в задуха на отдавна запечатана стая нахлу свеж полъх. Останахме за миг прегърнати и усмихнати.

— Изплаши ме! Тъкмо бях тръгнала към апартамента ти.

— Аз пък цял ден се въртя в кръг да те търся, сякаш гоня опашката си.

— Имах работа. Дарли, много си се променил! Раменете ти вече не са прегърбени. А какво е станало с очилата ти?

— Счупих ги съвсем случайно, след което открих, че виждам и без тях.

— Радвам се за теб. Браво! Каж ми, виждаш ли бръчки по лицето ми? Опасявам се, че вече съм се сдобила с известно количество. Как намираш, променила ли съм се много?

Истината е, че беше по-красива от всякога, по-слаба и с нови за мен, по-изискани и грациозни жестове и изражения, които издаваха неспокойната ѝ зрелост.

— Смехът ти се е променил.

— Наистина ли?

— Сега е по-дълбок и по-мелодичен. Не бива да те лаская. Като смях на славей, ако славейте се смеят.

— Не ме карай да се притеснявам заради смеха си, тъй като възнамерявам още много да се смея заедно с теб. Ако ще ми говориш така и ще ме караш да се чувствам неловко, ще взема да крякам като жаба.

— Клия, защо не дойде да ме посрещнеш?

Тя сбърчи нос за миг, сложи ръка върху моята и отново наведе глава към кафеената утайка, която бе засъхнала в малки завъртулки и нагънати като дюна вълнички.

— Запали ми една цигара — помоли.

— Несим каза, че си се скрила в последния момент.

— Да, точно така беше, скъпи.

— И защо?

— Изведнъж реших, че присъствието ми е неуместно. Че може да причини излишни усложнения. Ти си имаш стари дела за оправяне, стари сметки за уреждане и нови отношения за преосмисляне. Наистина се чувствам съвсем безсилна да направя нещо, преди... ами преди да си се видял с Жюстин. Не знам защо. Всъщност знам. Не бях сигурна дали предишният модел няма да продължи, не знаех колко си се променил или не си се променил. Ти си толкова нередовен и потаен в писмата си, че за мен беше направо невъзможно да разбера какви мисли се въртят в главата, ти. Толкова отдавна не си ми писал, нали? Освен това детето беше при теб и така нататък. В края на краищата понякога хората заяждат, започват да скрибуцат на празен ход като развалена грамофонна плоча и не могат да излязат от омагьосания кръг. Не знаех дали това няма да бъде и твоята съдба с Жюстин. Така че не ми беше работа да се намесвам, тъй като моите претенции към теб... Разбираш ли за какво говоря? Трябваше да ти дам свобода на избора.

— А ако бях заял като развалена плоча?

— Ако, ама не стана.

— Откъде знаеш?

— Вижда се по лицето ти, Дарли. Веднага разбрах!

— Трудно ми е да ти обясня...

— Недей — гласът ѝ се извиси възбудено и светлите ѝ очи се усмигнаха. — Ние имаме толкова различни претенции един към друг. Свободни сме да забравим! Вие, мъжете, сте много странни същества. Слушай, съставила съм програма за първия ни ден — подредила съм го като картина, като шарада. Първо тръгваш с мен, за да се увериш в странното безсмъртие, на което се радва един от нашите познати. Ще се оставиш ли в моите ръце? Отдавна чакам деня, в който ще ти служа като екскурзовод в... не, няма да ти кажа. Изчакай ме само да си платя кафето.

— А какво е написала съдбата в дъното на чашката ти?

— Неочаквана среща!

— Пак си измисляш.

Следобедът беше мрачен и здрачът се спусна рано. Виолетовите лъчи на залеза вече променяха перспективата, удължавайки улиците покрай морето. Качихме се на стар кабриолет, теглен от дръглив кон, който дремеше наред с такситата на гара Рамалех. Престарелият кочияш обърна сипаничавото си лице към нас и попита с грейнала за миг надежда какво предпочитаме — „файтон на любовта“ или „обикновен файтон“, на което Клия се изсмя и избра втория вариант на този един и същ файтон, тъй като беше по-евтин.

— Ах, ти, хитрец такъв! — рече тя. — Коя жена ще тръгне да разхожда похотливия си съпруг с това нещо, като вкъщи си има хубаво легло, и то безплатно.

— Милостив е Всевишният! — беше мъдрият му сдържан отговор. Поехме по широките извивки на еспланадата с потрепващите на вятъра навеси и тихото море, което се простираше от дясната ни страна и стигаше чак до празния хоризонт. В миналото толкова често минавахме отгук, когато отивахме да посетим стария пират в мръсната му, разхвърляна квартира на улица „Татуиг“.

— Клия, къде, по дяволите, отиваме?

— Почакай и ще видиш.

Старецът изплува пред погледа ми, виждах го съвсем ясно. Почудих се за миг дали дрипавият му призрак още витае из онези мрачни стаи, дали още подсвирква на зеления си папагал и пее: *Taisez-vous, petit babouin*^[18]. Усетих ръката на Клия, която ме стисна при острия завой наляво, когато навлязохме в опушения мравуняк на арабския квартал: улиците се задушаваша от дима на запалените купчини смет, от миризмата на пикантните манджи и аромата на топъл хляб, който се носеше откъм пекарните.

— Защо, по дяволите, ме водиш към апартамента на Скоби? — отново попитах аз, когато конете звънко заудряха копита в калдъръма на познатата ми улица. В очите ѝ заигра дяволито пламъче, тя се наведе към мен и ми прошепна на ухо:

— Търпение. Ще видиш.

Къщата си беше същата. Минахме през високата мрачна арка, както бяхме правили толкова често в миналото. В сумрака на припадация здрач тя приличаше на избелял дагеротип, после влязохме в малкия вътрешен двор. Веднага забелязах, че е по-голям, като че нарочно разширен. Няколко от околните дувари бяха съборени или пък

рухнали от само себе си и по този начин бяха увеличили мизерните размери на двора с около двеста квадратни фута. Той представляваше неугледна ничия земя от червена глина, надупчена като от едра шарка и осеяна с боклуци. В единия край се издигаше малко светилище, което приличаше на гробница на светец. Не си спомнях преди да е имало такова нещо тук. Беше заградено с голяма, грозна, съвсем модерна на вид желязна ограда, зад която безрадостно надничаха малко бяло кубе и поизсъхнало дърво. Веднага познах, че това е един от многобройните *маками*^[19], с които е осеян цял Египет — места, обявени за святи след смъртта на монах пустинник или друг свят човек. Обикновено вярващите ги издигат, за да се молят или да просят помощ, като оставят край тях оброчни парцалчета. Това малко светилище приличаше на хиляди други — запуснато, самотно, сякаш съществуването му е било отдавна забравено. Огледах се наоколо, после чух гласа на Клия:

— Здравей, Абдул! — В тона ѝ долових сподавен смях, но за нищо на света не бях в състояние да се досетя какъв можеше да е поводът. От сенките изникна мъжки силует и тръгна към нас, като вървеше някак сковано и втренчено.

— Почти сляп е. Съмнявам се, че ще те познае.

— Но кой е този? — попитах, вече раздражен от цялата тази мистерия.

— Това е Абдул. Приятелят на Скоби — пошепна ми тя и се обърна към него.

— Абдул, носиш ли ключовете за макама на Ел Скоб?

Той ни поздрави с няколко сложни движения на ръцете пред гърдите и извади връзка с дълги големи ключове, после каза с дълбок глух глас:

— Разбира се, лейди. Ето ги — и раздрънка връзката, както правят всички пазители на светилища, за да прогонят злите джинове, дето все се навъртат край гробниците на светци.

— Абдул! — учудено възкликнах аз шепнешком. — Но той беше младо момче. — Никога не бих го познал. Тялото му беше прегърбено като на стогодишен старец, походката му също издаваше преклонна възраст, както и пресекливият му глас.

— Ела! — рече Клия забързано. — Обясненията после. Само ела и погледни в светилището.

Бях направо смаян. И двамата последвахме пазача. След дълго потракване с ключовете и вдигане на шум, за да изплаши джиновете, той отвори ръждясалите двери и ни въведе. В малката гробница беше душно и горещо, едва се дишаше. В нишата мъждукаше лоена свещица и издаваше бледа трепкаща жълта светлина. В средата се забелязваше нещо, което реших, че е самият гроб на светеца. Беше покрит със зелено, извезано със сърма платно. След миг Абдул го дръпна, за да видя светинята, и предметът, който се откри пред мен, така ме удиви, че едва сподавих неволното си възклицание. Това беше старото поцинковано корито за къпане, върху единия крак на което беше изписано с релефни букви: „Чистото корито" производител Краб. Лутън." Беше пълно догоре с чист пясък и четирите му ужасни на вид крака във формата на крокодилски нокти бяха боядисани в обичайния син цвят, който според местните поверия предпазва от духове. Не съм и предполагал, че корито за къпане може да бъде обект на религиозна почит, и затова се почувствах обзет от смесени чувства на недоумение, а после ме напуши и смях, когато чух как новият, променен до неузнаваемост Абдул, който беше и пазител на въпросния обект, мърмори под носа си обичайните молитви в името на Ел Скоб, като едновременно с това докосва оброците, увесени във всички ъгли на помещението като малки пискюли. Това, разбира се, бяха парчета от долното бельо на жени, оставили ги като дар на светеца, който според вярванията им можеше да ги излекува от безплодие и да им помогне да заченат! Виж ти! Коритото на старчето Скоби се бе превърнало в свещен предмет, на който яловите жени разчитаха да ги дари с плодовитост и както личеше по безбройните дарове — ненапрасно.

— Ел Скоб свят човек, а? — попитах на лошия си арабски. Умореният прегърбен представител на човешкия род, който бе увил главата си с голям изпокъсан шал, кимна, поклони се и изграчи:

— Дошъл е от далечна Сирия. Ала тук намери покой. Името му пръска светлина за справедливите. Нека всеки се поучи от чистосърдечната му невинност.

Имах чувството, че сънувам. Сякаш чувах гласа на Скоби: „Да, много хубаво и процъфтяващо светилище, както трябва да бъде всяко такова място. Защото аз пари не натрупах, ама съвестно си гледах службата!“ Щях да се разсмея, но в този миг Клия ме ощипа по лакътя. И двамата доволно се сбутахме и тръгнахме да излизаме от спарената

малка дупка към вече потъналия в здрач двор. Абдул отново зави поцинкованото корито с благоговеен жест, погледна лоения фитил и се присъедини към нас. Внимателно заключи желязната ограда, прие бакшиш от Клия с безброй пресипнали благодарности, затътри крака и потъна в сенките на отсрещния край на двора. Ние седнахме върху купчина порутена зидария.

— Не те въведох направо — рече тя. — Опасявах се, че и двамата ще избухнем в смях, а не исках да разстройвам Абдул.

— Клия! Ама това е *коритото* на Скоби!

— Знам.

— Как, по дяволите, се стигна до това?

Клия се изсмя сподавено.

— Не, не, трябва да ми кажеш.

— Историята е невероятна. Балтазар изрови отнякъде това корито. А сега Скоби официално се нарича Ел Якуб. Поне светилището е записано под такова име в регистрите на коптската църква. Но както току-що сам чу, всъщност той е Ел Скоб! Нали знаеш как се случва с тези *маками* — често съвсем забравят за тяхното съществуване. Светецът умре и след време хората не си спомнят дори как му е името; а понякога и пясъците на дюните ги покриват. Но случва се и отново да оживеят по същия чудотворен начин. Например съвсем неочаквано някой ден се оказва, че на въпросното място някой епилептик се е излекувал или някоя полудяла жена е получила пророческо видение — и готово! Светецът възкръсва за нов живот. И ето как е станало. През цялото време, докато нашият стар пират е живеел тук, в съседство се е намирала и въпросната гробница на Ел Якуб — ей там, в дъното на градината, ала никой не е подозирал. Била е набързо и доста нескоропосно съградена от тухлени стени — нали ги знаеш как строят тук. Скоро самият Ел Якуб потънал в забвение. Междувременно обаче наглият Скоби след смъртта си изведнъж се превърнал в почитан съквартилец. Всички взели да тачат паметта му. И мигом плъпнали невероятни разкази за необикновените му дарби. Например че умеел да вари вълшебни отвари (сигурно са имали предвид онова уиски, за което викаше, че не било марково, ама иначе си било съвсем като истинско). И така, култът към него процъфтявал с всеки изминал ден. Всички твърдят, че бил некромант. Комарджиите и досега се кълнат в името му, призовават го да плюе на картите им за

късмет: „Ел Скоб, плюни ми на картата да е на хаирлия.“ Освен това твърдят, че щом пожелал, можел да се превръща в жена (!) и като преспивал с импотентни мъже, те ставали потентни, отново си възвръщали мъжката сила. А на яловите жени правел магия, за да заченат. Някои жени дори са кръстили децата си на него. С една дума, вече си бил издействал запазено място в редицата на легендарните александрийски светци, ала нямал истинско светилище — защото всички помнели как отец Пол откраднал тялото му, завил го в националния флаг и го заровил в католическото гробище. Знаели, понеже повечето от тях бяха поканени да присъстват на погребението му и много се радваха на гръмката музика на полицейския оркестър, в който, доколкото знам, Скоби също е свирел. На какъв ли инструмент? Цугтробмон? По онова време обаче неговата святост все още беше, така да се каже, само един Знак, Поличба, Чудо, Конфирмация. Но скоро стената рухна и разкри (най-вероятно разсърдения) Якуб. Да, ама оказало се, че там няма никакви свети мощи. Дори коптската църква, която, макар и неохотно, в крайна сметка приела Якуб в регистрите си, не знаела нищичко за него, освен че идвал от Сирия. Дори представа нямали дали е мюсюлманин или не! Ако питаш мен, звучи ми като типично еврейско име. Въпреки това съвестно разпитали най-старите жители на квартала, та поне името му успели да установят. Само името му и толкоз. И така, един хубав ден кварталът открил, че разполага с празно светилище за техния Скоби. Защото той не можел без обиталище, което да отговаря на силата на името му. Спонтанно възникнал фестивал, по време на който прословутото корито, причинило смъртта на толкова много хора (велик е Аллах!), било положено в светилището с подобаваща за свети мощи тържественост, след което било напълнено със свещен пясък от река Йордан и надлежно осветено. Официално коптите не признали Скоб и продължили да настояват името Якуб да се използва при официални случаи; но за вярващите то си останало Скоб. Цялото това недоразумение би могло да се превърне в голям въпрос, ала тъй като са ненадминати дипломати, коптските свещеници се направили, че не забелязват превъплъщението на Ел Скоб; продължили да се държат, сякаш името не е нищо друго освен местен вариант на произношението на Ел Якуб. Така всички останали доволни. Всъщност те дори — и в това се състои прекрасната търпимост, която

не съществува никъде другаде в света — официално регистрирали рождената дата на Скоби, най-вероятно понеже не знаели тази на Якуб. Представяш ли си, в негова чест ще се провежда ежегоден *мевлид* в деня на свети Георги. Сигурно Абдул си е спомнил рождения му ден, защото Скоби го празнуваше, като обкичваше леглото си с цветните знаменца на всички нации, които взимаше назаем от вестникаря. И тогава се напивал, както ми каза Абдул, и обичал да пее моряшки песни до просълзяване! На какво красиво безсмъртие се радва сега.

— Колко ли е щастлив старият пират!

— Наистина. Да те провъзгласят за светец покровител на собствения ти жилищен квартал! О, Дарли, знаех си, че тази история ще ти хареса. Често идвам тук ей тъй, по здрач, присядам на някой камък и мислено се превивам от смях, радвам се заради старчето.

Останахме така дълго време, докато сенките край светилището се удължиха, усмихвахме се и тихо разговаряхме, както правят хората край гробница на светец. Припомнихме си стария пират със стъкленото око, чиято сянка продължаваше да броди из порутените стаи на втория етаж. Лампите на улица „Татуиг“ мъждукаха слабо. Не с предишната си яркост, а някак трепетливо и приглушено, защото целият пристанищен квартал, където се намираще и прочутата улица, бе поставен под непрекъснато затъмнение поради опасността от въздушни нападения. Мислите ми се зареяха.

— А Абдул? — попитах. — Какво е станало с него?

— О, да, нали обещах да ти разкажа; спомняш ли си, че Скоби го бе уредил да работи в една бръснарница. Там на няколко пъти го предупредили, че ползва мръсни бръсначи и по този начин разпространява сифилис. Той въобще не обърнал внимание, защото бил сигурен, че Скоби никога няма официално да докладва за тази негова немарливост. Но старецът го направил и последиците бяха ужасни. В полицията Абдул беше пребит до смърт и загуби едното си око. Амарил го лекува почти цяла година, докато се пооправи. И не стига това, ами пипна и някаква коварна болест, взе да линее и се наложи да напусне работа. Клетият човечец. Сигурна съм обаче, че той е най-подходящият пазач на гробницата на любимия си господар.

— Ел Скоб! Бедният Абдул.

— Ала намери утеха в религията и от време на време проповядва, рецитира сурите, горе-долу така, както и бръснеше. Знаеш

ли, според мен е забравил истинския Скоби. Една вечер го попитах дали си спомня стария джентълмен от горния етаж, а той ме изгледа с празен поглед и едва свари да смотолевя нещо; сякаш се зарови в паметта си, но не успя да открие нищо. Истинският Скоби бе изчезнал точно както се бе изпарил и Якуб, за да може Ел Скоб да заеме неговото място.

— Чувствам се като апостолите едно време — искам да кажа, свидетел на раждането на един светец, на една легенда; помисли си само, ние познавахме истинския Ел Скоб! Чували сме гласа му...

Бях приятно изненадан, когато Клия се помъчи да изимитира стареца, при това доста успешно, като подражаваше на разхвърляния, несвързан начин, по който говореше той; може би цитираше по памет? „И забележи, на свети Георги^[20] аз винаги съм леко превъзбуден заради Англия и заради себе си. Дори си пийвам, колкото за блясък в очите, както би казал Тоби, и най-вече от шумящото, ако ми се намира. Но за бога, аз не съм конско возило, предпочитам да стърча на двата си крака. По чашка обичам аз, а не да се наливам като свиня. Така викаше и Тоби. Беше пълен с литературни примери. И как да не бъде, като никой никога не го е виждал без книга под мишницата. Това във флотата се счита за доста сбъркано нещо и на няколко пъти му довлече големи неприятности. «Ей ти, 'кво стискаш там, бе?» — така му подвикваха, а Тоби, който си беше нахакано момче, се наежваше и без дори да се замисли, изстрелваше нещо от рода на: «А ти какво си мислиш, сладурче. Репликите за брачната ми церемония, разбира се.» Ала това бяха все едни такива дебели книги, от които свят да ти се завие, въпреки че аз съм човек, дето обича да чете. Веднъж цяла година стискаше под мишницата си «Пиеси» от Стрингбъг, доколкото разбрах, шведец. Друга година пък беше «Фаурст» от Гъотер. Тоби викаше, че това било хуманитарно образование. Е, моето образование не стигаше чак до такава хуманитарност. Моето си беше училището на живота, така бих го нарекъл. Но когато мама и татко загинаха без време, ние останахме сам-самички — три изнемогващи малки сирачета. Родителите ни имаха големи планове за нас, особено баща ми; единият от нас бе определен за църквата, вторият — за армията, и третият — за военноморския флот. Много скоро двете ми братчета бяха прегазени от частния влак на принца регент, недалеч от Сидкъл. И това им беше краят. Но за всичко станало може да се прочете в

тогавашните вестници, а принцът изпрати венец на погребението. Да, ама аз наистина останах сам-самичък. Трябваше сам да се боря в живота, без никаква закрила — ако не беше така, досега да съм станал адмирал...“

Изпълнението ѝ беше безупречно. Сякаш дребният старец прекрачи гроба си и взе да се разхожда напред-назад пред нас с изкривена на една страна походка, като от време на време посягаше към нощната си масичка, взимаше оттам телескопа и започваше да си играе с него; грабваше парцаливата си Библия, която ту отваряше, ту затваряше, или пък приклякаше на едно коляно, за да раздуха огъня с мяха, а ставите му изпукваха страховито. Неговият рожден ден! Спомням си как една вечер точно на рождения му ден го намерих, насмукан до козирката с бренди, да танцува съвършено гол под акомпанимента на собствената си музика, която произвеждаше с помощта на гребен и хартия.

Спомних си и едно празнуване на имения му ден и се помъчих да го изимитирам пред Клия само за да чуя още веднъж заразителния ѝ смях, който беше нещо ново за мен.

— О, ти ли си, Дарли! Как ме изплаши с това думкане по вратата. Хайде, влизай! Аз така си танцувам, ще ми се да си припомня старите времена. Днес е моят ден. Да, точно така. Нали знаеш как ме умилява миналото. Да можеше да си представиш само какъв бях на младини — огън момче! Истината ти казвам. А по танците колко ме биваше само! Искаш ли да видиш? Не се смей, седни на стола ей там и гледай. Значи така, всички излизаме напред, каним партньорките си, поклони, реверанси, шими-шими^[21]. Сигурно ти изглежда проста работа, ама не е. Тази плавност, която виждаш, е измамна. Всичките ги мога, мойто момче, кадрили, шотландски и черкезки танци, цигански колела, всичко! А английски танц? Сигурно никога не си виждал. Винаги съм обичал да танцувам и години наред знаех всички модерни танци. Дори и хучи-кучи — знаеш ли го? Трябва да усвоиш едни такива фини движения, на които им викат ориенталски. Ей така, полюляваш се, като че се плискат вълнички. И сваляш дреха след дреха, докато накрая всичко ти се види. Напрежението и очакването обаче са страхотни. И не бива да спиращ, трябва непрекъснато да си въртиш опашката, ето така, виждаш ли? — И тук той зае крайно нелепа изкусителна поза на ориенталска съблазън и бавно завъртя

тялото си в кръг, като подмяташе задника си и си тананикаше нещо в такт, който следваше типичното арабско извисяване и снишаване на четвърт тоновете. Затанцува в кръг из стаята, докато му се зави свят, след което тупна победоносно върху леглото, разсмя се и поклати одобрително глава, сякаш не можеше да се нарадва на себе си. Пресегна се към едно шише, отпи глътка арак, производството на който също беше една от големите му тайни. Сигурно бе открил рецептата в книгата на Посълтуейт „Ваде мекум^[22] за пътешественици из чужди земи“, която обикновено пазеше под ключ в куфара си и в която се кълнеше. Тя съдържаше, по неговите думи, всичко, което трябва да знае човек, озовал се в положението на Робинзон Крузо — дори как да запалиш огън чрез триене на пръчки; с една дума — съкровище от безценна информация. („За да си направите бомбайски арак, разтворете две скрупули^[23] цвят от бензое в една кварта^[24] качествен ром и те ще придадат на алкохола аромата на арак.“) Ето такива неща пишеше вътре. „Да — често повтаряше Скоби със сериозен тон, — нищо не може да бъде по-добро от стария Посълтуейт. У него има за всекиго по нещо и за всяка ситуация — също. Бих казал, че е направо гениален“.

Само веднъж Посълтуейт го бе разочаровал и това се случило, когато един ден Тоби му подметнал, че в испанската муха има много пари, стига Скоби да успее да осигури големи количества за износ. „Но това копеле не ми обясни нито какво е «испанска муха», нито как се набавя и тогава за пръв път Посълтуейт ми изневери. Знаеш ли какво казва той за нея в статията си за кантаридина? Толкова странно ми се стори това негово описание, че го запомних наизуст, за да мога да го повтора пред Тоби, щом отново ми се появи. Старият Посълтуейт пише така: «Когато се използва вътрешно, кантаридинът има диуретично и стимулиращо действие; когато се използва външно, предизвиква образуването на мехури и зачервяване по кожата.» Е, кажи ми, какво, по дяволите, означава това? И каква връзка би могло да има с идеята на Тоби за много пари? За измъчване на хора ли щеше да ги използва? Искях да попитам Абдул, но не знаех думата на арабски“.

Въодушевен от въпросната интерлюдия, той пак отиде до огледалото, за да се порадва на сбръчканата си физиономия. В лицето наистина приличаше на престаряла костенурка. Внезапна мисъл обаче помрачи радостта му. Посочи към друга една част от сбръчканата си

анатомия и рече: „И като си помисли човек, че на *това* Посълтуейт му вика «просто податлива на ерекция тъкан». Защо *просто*? Да им се чудиш на тия медици. Понякога направо не знаят какво говорят. Наистина, някаква си издънка от податлива на ерекция тъкан! А като си помисли човек какви само неприятности знае да причинява. О, боже! Да беше видял това, което аз съм виждал на тоя свят, нямаше да ти е останал и половината от моя дух.“

И тогава светецът реши да удължи празнуването на собствения си рожден ден, като си облече пижамата и започна песенен концерт под наслов „Потпури от неувяхващи мелодии“, включващи и една кратка песничка, която изпълняваше само при специални случаи. Казваше се „Жестокият жесток шкипер“ и имаше следния припев:

*Беше стар копой и кримка,
от стара коза яре,
ала повече от всичко беше
устато скапано магаре.*

След като изтощи до крайност краката си с танци и гласа с песни, останаха му само една-две кратки гатанки, които произнесе с обърнат към тавана поглед и със сключени на тила ръце.

— Къде вечеря палачът на крал Чарлс и какво си поръчва?

— Не знам.

— Предаваш ли се?

— Предавам се.

— Ами пържола в „Главата на краля“. Шумно клопане и хихикане!

— Кога един фермер управлява имението си вещо?

— Не знам.

— Предаваш ли се?

— Предавам се.

— Когато му е завещано.

Ала времето напредна, гласът му отпадна, очите му се притвориха, кискането му изтъня и съвсем премаял, той потъна в обятията на съня. Най-сетне светецът захърка с отворена уста в деня на свети Георги.

Тръгнахме да се връщаме, хванати за ръка, минахме под забулената в сенки арка, като продължавахме да се смеем със съчувствието, което старецът заслужаваше — смях, който в известен смисъл позлати отново иконата, която той представляваше, и разпали пламъка на свещите около гробницата на светеца. Стъпките ни отекваха тихо по утъпканата земя на улицата. Заради затъмнението електричеството на част от квартала бе прекъснато — там, където навремето всичко бе обляно в ярка светлина, сега унило мъждукаха газени лампи. Сякаш крачехме в тъмна гора с прелитащи край нас светулки. В мрака гласовете, движенията и дори заобикалящите ни постройки изглеждаха още по-мистериозни. В края на улицата, където ни чакаше раздрънканият кабриолет, усетихме хладния полъх на нощното море, който постепенно проникваше в града, за да разпръсне тежката бездиханна влага откъм езерото. Качихме се в кабриолета и нощта ни прихлупи като с жилав лист от смокиня.

— Време е да те нахраня, Клия, да отпразнуваме новия ти смях!

— О, не. Още не съм свършила. Има още една жива картина, която трябва да видиш. Тя е съвсем различна. Знаеш ли, Дарли, желанието ми беше наново да ти представя града, да го пресъздам пред очите ти, за да влезеш в този гоблен откъм друг ъгъл и да се почувстваш като у дома си — въпреки че „дом“ е последното нещо, което може да се каже за този град от изгнаници, нали? Както и да е... — Тя се наведе напред (усетих дъха ѝ върху бузата си) и каза на кочияша: — Заведи ни в „Оберж Бльо“!

— Нови загадки.

— Не. Тази нощ непорочната Семира ще се появи за пръв път в обществото. И за мен това е нещо като вернисаж — нали знаеш, че двамата с Амарил сме автори на прекрасния ѝ нос? Това беше едно изключително преживяване, което продължи месеци наред; самата тя се показва като необикновено търпелива и храбра жена, която издържа бремето на всички бинтове и присаждания. Сега всичко е готово. Вчера се ожениха. Тази вечер цяла Александрия ще бъде там да я види. Ние не бива да отсъстваме, нали? Ще присъстваш на нещо, което е голяма рядкост в този град, и тъй като ти си негов усърден ученик, със сигурност ще успееш да го оцениш. Ще видиш самото олицетворение на романтичната любов с главни букви. Моят дял в това дело е голям, затова позволи ми да не скромнича; отчасти изиграх ролята на

гувернантка, компаньонка, бавачка, художничка — и всичко това само заради Амарил. Виждаш ли, Семира не е много умна и аз трябваше да прекарвам с нея дълги часове, за да я подготвя за срещата ѝ със света. Включително да ѝ опресня четенето и писането. С една дума, помъчих се да я поограмотя. Странно, че Амарил не обръща внимание на тази огромна пропаст между двамата, що се отнася до образованието, не гледа на нея като на пречка. Дори повече я обича именно заради това. Един ден ми каза: „Знам, че е доста глупава. Тъкмо това я прави така прелестна.“

Непорочният цвят на романтичната логика, нали? Той прояви невероятна изобретателност, докато се занимаваше с нейната рехабилитация. Ако питаш мен, пое голям риск, като реши да се прави на Пигмалион, но лично аз чак сега започвам да разбирам силата на този образ. Знаеш ли например, че той дори ѝ измисли професия — нещо, с което да се занимава. И това вече му прави чест. Тя, разбира се, е твърде глупава, за да се захване с нещо сериозно, което изисква ум и усърдие, затова с моя помощ той я научи да поправя кукли. Направи я хирург на кукли. И неговият сватбен подарък за нея представлява миниатюрен хирургически кабинет за кукли, чиято популярност в града расте с всеки изминал ден, макар че официалното му откриване ще стане едва след медения им месец. И Семира се отдаде на тази нова работа с цялото си сърце. Месеци наред заедно с нея разваляхме и поправяхме кукли, за да се подготви добре. Едва ли има студент по медицина, който да е учил по-усилено от нея. „Това е единственият начин — казва Амарил — да задържиш истински глупавата жена, която обожаваш. Дай ѝ да се занимава с нещо собствено.“

Заклатушкахме се по широките извивки на Корниш и отново навлязохме в осветената част на града, където тъжните улични лампи взеха една по една да надничат в кабриолета, за да ни видят как седим и разговаряме; изведнъж ми се стори, че минало и настояще отново се сляха в едно, без да ги дели межда, и че всичките ми спомени и впечатления са се вплели в канавата на завършено платно, метафората за което винаги е бил блестящият град на обезнаследените — градът, който се опитваше да разтвори лепкавите прозрачни криле на новороденото водно конче, за да полети в нощта. Романтична любов! Пърсуордън я наричаше „демонът на комедията“.

В „Оберж Бльо“ нищо не се беше променило. Дори мебелировката бе онази, която помнех отпреди, и тук (като лица в сън) александрийци се бяха настанили край отрупаните с цветя маси, а блусът, който оркестърът свиреше, само подчертаваше сладостното им безделие. Отвсякъде се чуваха поздравите им за „добре дошли“ и тези подвиквания ми припомниха отколешното благородство на стария град. Атина Траша със сребърните обици-шурци, провлеченият, монотонен глас на Пиер Балб, който взимаше опиум, защото с него „кокалите ми ликуват“, внушителното семейство Червони и безразсъдните, ловки момичета Мартиненго — всички бяха там. Всички, с изключение на Несим и Жюстин. Дори добрият Помбал беше дошъл в официален вечерен костюм, така твърдо колосан и изгладен, че му придаваше вид на надгробен барелеф. С него беше и все още непознатата за мен Фоска — мека и мургава. Седяха един до друг с допрени кокалчета на ръцете като във вцепенена страст. Помбал приличаше на глътнал бастун, изправен и напрегнат като подплашен заек, втренчил очи в нейните — очите на красива млада матрона. Изглеждаше нелепо. („Тя го нарича Жорж-Гастон, което, неизвестно защо, му доставя голямо удоволствие“, прошепна ми Клия.)

Бавно пристъпяхме от компания към компания, поздравявахме старите си приятели, както често бяхме правили в миналото, докато накрая стигнахме до малка маса в нишата с червена целулоидна табелка „Запазено“, резервирана на името на Клия, където за мое най-голямо удивление сякаш от нищото се материализира келнерът Золтан и сърдечно ми стисна ръката. Сега той беше блестявият главен келнер в пълно бойно снаряжение, с коса, подстригана като канадска ливада. Изглежда бе посветен в церемонията, защото прошепна в ухото на Клия, че всичко се пази в пълна тайна, и дори стигна дотам, че й намигна:

— Анселм стои отвън на пост. Щом зърне колата на доктор Амарил, ще ни даде сигнал. Тогава оркестърът ще засвири — мадам Траша заръча „Синият Дунав“. — И той плесна с ръце като жаба.

— О, какъв добър избор от страна на Атина. Браво! — възхити се Клия.

Това наистина беше мил жест към Амарил, който се славеше като най-добрия танцьор на виенски валс в цяла Александрия, и въпреки че

не беше суетен човек, винаги приемаше с необяснимо удоволствие похвалите за тази своя необикновена дарба. Те винаги го радваха.

Не се наложи да чакаме дълго; нетърпението и нервното напрежение още не ни бяха обзели, когато оркестърът, който до този момент тихо подрънкваше, с едно ухо наострено, така да се каже, за звука на пристигаща кола, отведнъж спря. Анселм се появи в единия край на фойето и размаха салфетка. Идваха! Откъм музикантите звънна дълго трепетливо арпеджо, с каквото обикновено започва циганска песен, и после, когато красивата фигура на Семира се появи сред палмите, те елегантно и много тържествено подеха валсовата стъпка на „Синият Дунав“. Трогнах се от начина, по който стеснителната Семира се поколеба на прага на препълнената бална зала; въпреки цялото великолепие на сватбената ѝ рокля вперените в нея очи я изплашиха и тя изгуби самообладание. Поколеба се, измъчвана от нерешителност, която напомняше за платноходка с отвързан фалин, намръщено затаила дъх наред вълните с отпуснат кливер, сякаш спряла да размисли, преди да се обърне с шумна въздишка и да улови вятъра странично. Но в този миг на очарователно колебание Амарил се изправи зад нея и я хвана под ръка. Самият той според мен бе съвсем преbledнял и изнервен въпреки обичайната небрежност в облеклото си. Уловен така, в миг на паника, наистина изглеждаше невероятно млад. Точно тогава, сякаш валсът стигна до слуха му с известно закъснение, той се наклони към нея и смотолени нещо с разтреперени устни, като в същото време тържествено я поведе между масите към дансинга, където с бавни и съвършено отмерени движения те затанцуваха. Още при първото завъртане в стъпките на валса като че и в двамата се вля самоувереност — просто видимо се усети. Успокоиха се, замръзнаха на място като дървесни листица, после Семира затвори очи, а Амарил покри лицето си със своята обичайна нахакана усмивка. Меки аплодисменти се надигнаха и заляха залата, прихлупиха ги отвсякъде. Дори келнерите се разчувстваха, а добрият Золтан заопипва джобовете и извади носна кърпа, понеже Амарил беше обичан от всички човек. И Клия изглеждаше трогната.

— О, бързо, трябва да изпием по нещо — рече тя, — защото огромна бучка е заседнала в гърлото ми, а ако се разплача, ще си разваля грима.

Батарейте от шампанско загърмяха от всички ъгли на залата, дансингът се изпълни с валсуващи двойки и светлините промениха цвета си. Ту сини, ту червени, ту зелени. Погледнах усмихнатото лице на Клия над чашата шампанско; то ме съзерцаваше с израз на подигравателно задоволство.

— Нали няма да се сърдиш, ако тази вечер се понапия, за да отпразнувам нейния успешно измайсторен нос? Мисля, че вече можем да пием за щастливото им бъдеще без опасения, защото те никога повече няма да се разделят; пияни са от онази рицарска любов, за която човек би могъл да прочете само в Артуровите легенди — рицарят и дамата, която е спасил. А много скоро ще се появят и деца, които ще имат сътворения от мен красив нос.

— О, недей да бъдеш толкова сигурна.

— Остави ме да си помечтая.

— Хайде да потанцуваме.

Присъединихме се към тълпата танцуващи двойки в големия кръг на дансинга, облян от въртящи се, отразени като в призма светлини. Музиката на барабаните усилваше пулса ни, докато следвахме бавния и тържествен ритъм на мелодията — като венци от цветни водорасли, които се полюшкват под водата в някоя лагуна, ведно с останалите и един с друг.

Не стояхме до късно. Навън ни полъхна студеният влажен въздух и тя потрепери, олюля се и улови ръката ми, за да не падне.

— Какво ти е?

— Изведнъж се почувствах, сякаш ще припадна. Но вече ми мина.

Отново се озовахме в града, на притихналия крайбрежен булевард, упоени от монотонния тропот на конски копита по макадамовата настилка и от заглъхващата музика, която идваше откъм балната зала и отлиташе към звездите. Платихме на кочияша и го освободихме при хотел „Сесил“, след което тръгнахме пеш по глухите лъкатушещи улички към нейния апартамент. Вървахме под ръка, заслушани в звука на бавните си отекващи стъпки, усилен сякаш от самата тишина. На витрината в една книжарница зърнахме няколко романа, единият от които беше на Пърсуордън. Спряхме за миг, колкото да надникнем в тъмния магазин, после продължихме към апартаментата с предишния си мудар ход.

— Ще се качиш ли за малко? — попита тя.

И тук цареше празнична атмосфера; навсякъде цветя, а върху малката маса — кофичка с бутилка шампанско.

— Не бях сигурна, че ще останем да вечеряме в „Оберж Бльо“, и за всеки случай приготвих вечеря — рече Клия и потопи пръсти в ледената вода; въздъхна с облекчение. — Поне ще можем да изпием по чаша шампанско.

Тук нищо не можеше да обърка или заблуди спомените ми, защото всичко си беше, както го помнех; бях се върнал в тази скъпа на сърцето ми стая, както човек се вглежда в любима картина и потъва в нея. Всичко си беше на мястото — препълнените лавици с книги, тежките стативи, малкото пиано, тенис ракетите и шпагите за фехтовка в ъгъла; върху отрупаното с писма, скици и сметки писалище стоеше свещник, който тя побърза да запали. На стената бяха облепени няколко платна. Обърнах едно-две и ги заразглеждах с любопитство.

— Боже, Клия! Ти си се отдала на абстрактна живопис.

— Знам. Балтазар ги ненавижда, направо не може да ги гледа. Предполагам, че е само поредната фаза в художническия ми живот, и затова не гледам на нея като на безвъзвратна и окончателна. Това е само един по-различен начин, по който мобилизиращ усещането си за цвят. Не ти харесват, нали?

— Не бих казал. Дори смятам, че са по-силни от предишните ти картини.

— Хм. Това е светлината на свещите, която им придава несъществуваща светлосянка.

— Може би.

— Ела, седни. Налях ти.

Сякаш по взаимно съгласие седнахме един срещу друг върху килима, също както едно време, с кръстосани крака, като „арменски шивачи“, както тя обичаше да казва. Вдигнахме чаши на розовата светлина от алените свещи, която не потрепваше в застиналия въздух на стаята, ала призрачните ѝ отблясъци подчертаваха усмихнатите устни и изящните черти в откритото лице на Клия. И пак тук, на същото паметно място върху протрития килим се бяхме прегръщали — как да кажа? — с притихнало безмълвие, сякаш чашата на езика бе преляла неусетно в красноречиви целувки, които изтласкваха думите назад и идваха като сладостната награда на самия покой, в който

мисълта и жестът се усъвършенстват. Бяха като пухкави облачета, пречистени от неопитната невинност, от познатата болка на нежеланието. Изведнъж осъзнах, че стъпките ми ме бяха върнали отново до онази заключена врата, която навремето отказа да се отвори за мен. Тогава, беше много отдавна, спомних си аз, бяхме прекарвали тук една безсънна нощ, притиснати един към друг. Бях се върнал до онзи миг във времето, до онзи праг, зад който потрепваше сянката на Клия, усмихната и безотговорна като цвете, след едно дълго, сухо и безплодно отклонение в пустинята на собственото ми въображение. Тогава не знаех как да намеря ключа към вратата. Сега обаче тя самичка леко се откряваше. Докато другата врата, която навремето ми даваше гостоприеман достъп до Жюстин, сега стоеше безвъзвратно запечатана. Навремето Пърсуордън не беше ли казал нещо за „плъзгащи се плоскости“? Но тогава той говореше за книги, а не за човешкото сърце. В лицето ѝ сега не се оглеждаха нито лукавство, нито умисъл, само дяволита насмешливост, която грееше в красивите ѝ очи, като същевременно придаваше неотстъпчивост и замисленост на начина, по който тя придърпа ръцете ми, сама ги пхна в ръкавите си и се остави на тяхната прегръдка с онази сладостна отдаденост, с която жената пхва тялото си под скъпа кожена наметка. Улови ръката ми, постави я върху сърцето си и прошепна:

— Усещаш ли? Спря да бие.

Стояхме така като две прехласнали се една в друга фигури от отдавна забравена картина, които с неѝ вкусваха щастието, полагащо се на ония, дето са готови да се наслаждават един на друг без задръжки, без да се самоизмъчват, без предварително обмислените костюми на егоизма — изобретените от човека ограничения в любовта. Отведнъж черната нощ отвън стана още по-черна, набъбна в призрачен оток от звуци — подобно дивашкото пърхане на крилете на някаква праисторическа птица, погълна цялата стая, свещите, силуетите. Клия изтръпна при първия ужасен вой на сирените, ала не помръдна; целият град край нас се раздвижи като мравуняк. Улиците, допреди миг глухи и пусти, отекнаха със звука от забързани стъпки — хората тичаха към противовъздушните скривалища като подгонени от вятъра сухи есенни листа. Още сънени късчета разговор, писъци и смях се надигнаха чак до смълчания прозорец на малката стая. Улицата се изпълни като пресъхнало речно корито от прииждащите пролетни порои.

— Клия, да вървим в скривалището.

Ала тя само се притисна още по-силно към мен, поклати глава, сякаш упоена от съновидения или, може би, от взрива целувки, които се пръскаха като мехурчета кислород в кръвта на пациент. Разтърсих я леко, а тя прошепна:

— Аз съм твърде претенциозна, за да умра, притисната от чужди човешки тела — като в леговище на плъхове. Не е ли по-добре да си легнем и да загърбим грубата дебелацина на света?

Самото ни любене се превърна в предизвикателство към вихрушката навън, която тряскаше и гърмеше, сякаш буря от оръдейни залпове и сирени. Бледото небе над града лумна, обагри се във великолепието на огненото зарево. А неутолимите ни целувки се заредиха с онази пламенна страст, която само съзнанието за витаеща наоколо смърт може да запали. Нямаше да е зле да умрем точно тогава, когато любовта и смъртта сплетоха ръце. Това бе израз и на нейната гордост — да заспи, положила глава в свивката на ръката ми, като дива птичка, изтощена от безпомощно пърхане, напук на целия свят, сякаш това е най-обикновена спокойна лятна нощ. Докато лежах буден до нея, заслушан в пъкления грохот на оръдията, загледан в светлините, които се стрелкаха хаотично и току пронизваха мрака зад спуснатите кепенци, си спомних как веднъж в недалечното минало ми бе изредила ограниченията, за които само любовта ни отваря очите, като подхвърли, че капацитетът ѝ е ограничен до мизерни дажби за всяка душа, после добави: „Твоята любов към Мелиса, същата твоя любов, искаше да се осъществи чрез Жюстин.“ Трябваше ли, продължавайки мисълта ѝ, да заключа, че същото важи и за Клия? Не ми се искаше да мисля така — защото тези истински и спонтанни прегръдки бяха девствени като самото въображение, а не някакви нескопосни подражания на предишни действия. Те представляваха импровизации на самото сърце, или поне така си казвах, докато лежах и се мъчех да уловя отново елементи от чувствата, с които навремето бях обградил тези други лица. Да, импровизации върху самата действителност, при това изчистени от пълните с горчивина подбуди на волята. Бяхме отплували в тези спокойни води без предумисъл, с вдигнати, опънати докрай платна; и за пръв път се почувствах добре, на мястото си, унесен в дрямка, докато отпуснатото ѝ тяло лежеше до мен. Нито тътенът на канонадата отвън, нито градушката от отломъци, която

посипваше улиците, можеше да наруши тихото мечтателно спокойствие, в което и двамата бяхме изпаднали. А когато се събудихме, отново всичко бе потънало в тишина, тя запали една свещ и останахме да лежим под трепетливата ѝ светлина, загледани един в друг, разговаряйки шепнешком.

— Първия път винаги се представям зле, защо ли?

— И аз съм така.

— Притесняваш ли се от мен?

— Не. Нито от себе си.

— Мислил ли си някога, че това ще се случи?

— Май и двамата сме си го мислили. Иначе нямаше да се случи.

— Шт, тихо! Слушай!

Навън се лееше порой, плющеше като мокри чаршафи на вятър, както често се случва в Александрия преди зазоряване. Разхлади въздуха, изми лепкавите корави листа на палмите в Градската градина, изми и железните оградки покрай банките и тротоарите. В арабския квартал улиците от утъпкана земя миришеха на прясно изкопан гроб. Търговците на цветя бяха извадили стоката си навън да се поосвежи. Спомних си обичайния им вик: „Карамфили, сладки като момински дъх!“ Откъм пристанището се носеше миризмата на катран, риба и осолени мрежи, проснати по глухите улици чак до валмата от безмирисен въздух, които прииждаха откъм пустинята и малко покъсно, заедно с първите слънчеви лъчи, щяха да нахлуят в града от изток и да изсушат влажните фасади. Някъде в далечината, за кратко, монотонното съскане на дъжда бе пронизано от сънливите протяжни струни на мандолина, които набързо изписаха върху него една малка, тъжна и умислена мелодия. Страхувах се от нахлуването на някоя мисъл или идея, която можеше да се прокрадне сред тези мигове на усмихнато щастие, да се настани удобно и бързо да ги превърне в оръдия на тъгата. Замислих се над дългия път, който бяхме извървели, започвайки точно от това легло, откакто за последен път се бяхме срещнали в него; прекосихме толкова много преживявания и страни, за да се върнем отново в изходна позиция, отново уловени от гравитационното поле на града. Завихряше се нов цикъл и този път с обещанието за споделена любов — но къде щеше да ни отведе тя? Сетих се за Арнаути и неговите думи относно друга жена в друг контекст: „Казваш си, че държиш жена в обятията си, но като се

вгледаш в заспалото ѝ лице, виждаш като на длан цялата еволюция — безпогрешното развитие на клетките, които се прегрупират и заемат позиции така, че да очертаят любимия, вечно загадъчен профил — повтарящо се до безкрайност натрупване по мекия релеф на човешкия нос, хрущялната извивка на ушната мида — заимствана от морската раковина, веждите — прекопирани от рисунъка на дивата папрат, устните — двучерупково мекотело, лениво и отпуснато, ала навеки свързано. Целият този процес, докато се стигне до нея — едно име, дете пронизва сърцето ти и те дарява с дивото мечтание за вечност, която времето не одобрява и ти го напомня с всеки поет дъх. А ако човешката личност е една илюзия? И ако както твърди биологията, всяка клетка в нашето тяло се сменя на всеки седем години от друга? Значи в най-добрия случай аз държа в обятията си фонтан от плът, който е в постоянно движение, а в ума си — цветна дъга от прах.“

Или пък едно друго ехо, от друга точка на компаса: чух острия глас на Пърсуордън, който казваше: „Няма Друг; ти си сам, изправен пред вечния проблем за собственото си опознаване!“

Отново се унесох в сън, а когато се сепнах и отворих очи, мястото до мен беше празно, свещта — издълбана и угаснала. Тя стоеше до дръпнатите завеси, загледана в зората, която изгряваше над порутените покриви на арабския квартал — гола, крехка и тънка като бял великденски крин. Свежото пролетно утро с гъстите си капки роса се е проснало над тишината, погълнала целия град, преди птиците да са го събудили. Долових силния глас на слепия мюезин от минарето, който викаше молитвата с увиснал във въздуха глас, сякаш косъмче, трептящо в разхладената от палмите длан на Александрия. „Славя съвършенството на вечния Аллах; съвършенството на Единствения, Най-желания, Съществуващия, Неповторимия, Върховния; съвършенството на Аллаха, Единствения, Неповторимия...“ Молитвата се извисяваше на звучни спирали над целия град, а аз стоях загледан в тъжната и страстна напрегнатост на извърнатата ѝ глава. Стоеше и наблюдаваше изгряващото слънце, протегнало лъчи към минаретата и палмите: прехласната и съсредоточена. Заслушан в мюезина, усетих топлия дъх на косата ѝ върху възглавницата до мен. Обзе ме доволството от една нова свобода, сякаш поех глътка от онова, което в Кабал наричаме: „Изворът на всичко съществуващо.“ Тихо извиках: „Клия“, ала тя не ми обърна внимание и аз отново заспах.

Знаех, че Клия ще сподели всичко с мен, нищо няма да скрие — нито дори онзи съучастнически вид, който жените пазят само за пред огледалото си.

---

[18] Млъкни, немирник такъв, (фр.) — Б.пр. ↑

[19] Макар и дадено на английски в тази форма, множественото число на „макам“ е „макамат“ — суфитски термин, който означава „спирка“ и обозначава степените или стъпалата по пътя към просветлението. Свързва се също така с мястото, където светецът понякога разкрива своето присъствие — обикновено гробница, която впоследствие става светилище. — Б.пр. ↑

[20] Светец покровител на Англия. — Б.пр. ↑

[21] Вид танц. — Б.пр. ↑

[22] Ваде мекум (лат.) — джобна енциклопедия или всякаква друга книга в малък формат, която съдържа ценни, всекидневни съвети. — Б.пр. ↑

[23] Скрупула — единица аптекарска мярка, равна на 1,244 гр. — Б.пр. ↑

[24] Кварта — мярка за измерване на течности и храни, често използвана в Англия и равна на 1,14 литра. — Б.пр. ↑

ВТОРА ЧАСТ

И така, градът отново предяви своите претенции към мен — същият град, ала новите размествания във времето го бяха направили по-малко болезнен, по-малко ужасяващ, отколкото го виждах в миналото. На едни места старата му канава се бе протрила, на други — беше прясно снадена. През първите няколко седмици от новата ми работа имах достатъчно време, за да изпитам както усещане за познатост, така и за отчужденост, преценявайки старото на фона на промените и миналото — на фона на настоящето. И въпреки че кръгът на моите познати остана почти същият, в него бяха нахлули нови влияния, нови повеи; подобно фигурите върху въртящите се поставки в бижутерски магазин, ние бяхме започнали да разкриваме един на друг нови страни от себе си. А и обстоятелствата бяха такива, че извадиха на преден план нов контрапункт, защото старият, на пръв поглед непроменен град вече лежеше в сянката на войната. Пристигайки в него, аз очаквах да видя онова, което винаги е бил в моите очи — мърляво незначително пристанище, издигнато върху пясъчен риф, бездушна маса от обречена застояла вода. Истината е, че този неизвестен дотогава фактор, наречен „война“, го правеше да изглежда измамливо привлекателен според съвременните стойности на живота, но те се отнасяха до невидимия свят на стратегии и армии, докато нас, обитателите, почти не ни засягаха; градът бе увеличил населението си с хиляди нови бежанци във войнишки униформи и привличаше към себе си онези дълги нощи на притъпено терзание, които почти не криеха опасност, тъй като врагът бе ограничил своите операции единствено до района около пристанището. Изключение правеше малка част от арабския квартал, която също попадеше под директен обстрел, докато останалата част от града стоеше незасегната, без да се брои, разбира се, някоя и друга заблудена или зле изчислена атака. Да, врагът се интересуваше главно от пристанището и подобно на куче, което не спира да чопли коричката на незаздравялата си рана, все там се навърташе. Но само на миля разстояние от него bankerите

си гледаха делата така спокойно, сякаш се намираха в неприкосновения Ню Йорк. Рядко се случваше нещо да нахлуе в техния свят и да им развали кефа, както рядко се случваше човек да види изпотрошени от ударната вълна витрини или пък взривена къща с парцали от дрехите на хвъркналите във въздуха собственици, които да обкичват съседните дървета като гирлянди. Това не бяха обичайни гледки, а по-скоро издаваха зловещия характер на случайна улична злополука.

Как така всичко се бе променило? Причината не беше само в дебнещата опасност, а и в нещо друго, което по-трудно се поддаваше на анализ и заради което войната биеше на очи и натрапваше усещането за промяна в специфичния порядък на нещата. Сякаш съдържанието на кислород във въздуха, който дишахме, е било източено ден след ден; и едновременно с това чувство за необяснимо отравяне на кръвта идваше и натиск от чисто материално естество, причинен от огромните, вечно преместващи се маси войници, у които влудяващата мисъл за неизбежна смърт отприщваше страстите на пълно безпътство, дремеци у всяко стадо. Дивашката им веселост бе в тон с дълбоката криза, която ги бе всмукала в своя въртоп; на моменти градът се раздираше от френетичните им изблици на стаена злоба и непоносимо отегчение, въздухът се нажежаваше от необуздания дух на същински карнавал; тъжното и героично търсене на удоволствия разбуня хората и разби на пух и прах предишната хармония, върху която почиваха техните лични отношения, после продължи да опъва до скъсване връзките, които ни събираха. Мисля си за Клия и нейната ненавист към войната и всичко, което олицетворява. Според мен тя се опасяваше, че вулгарната, пропита от кръв действителност на този войнствен свят, който я заграждаше отвред, може един ден да отрови, да инфектира дори нашите целувки.

— Нима е каприз това, че искам да запазя самообладание, да запазя разсъдъка си, когато тази странна сексуална треска вилнее навред, подпалена от войната, а тя пък възбужда жените, докарва ги до лудост? Не знаех, че миризмата на смърт ги възбужда до такава степен! Дарли, не желая да бъда част от тази душевна сатурналия, от тези преливащи от народ публични домове. И от клетниците, наблъскани в този град. Александрия се е превърнала в огромно сиропиталище и всеки се е вкопчил в живота като удавник за сламка. Но ти още не си

престоял тук достатъчно дълго, за да усетиш напрежението. Объркването. Този град винаги се е славил с перверзността си, но преди се отдаваше на удоволствията със стил и вкус, с едновременното темпо на живота, макар и в наети за по час легла, ала никога на крак, с гръб набързо опрян в стена, дърво или камион! Сега понякога градът прилича на огромен обществен клозет. Нощем, когато се прибираш, непрекъснато се препъваш в проснатите тела на пияници. Предполагам, че у тези нещастници и чувственост не е останала, и пият, за да компенсират тази загуба! Но във всичко това за мен просто няма място. Не мога да гледам на войниците като Помбал. Той им се радва като дете — като че са лъскави оловни войничета, защото в тях вижда единствената надежда за освобождението на Франция. Докато аз само се срамувам заради тях, както човек се срамува заради приятелите си в затворнически дрехи, и от срам и съчувствие предпочитам да извърна глава. О, Дарли! Всичко е толкова налудничаво. Знам, че не е справедливо да говоря така; сигурно го правя от чист егоизъм. Насилвам се и давам дежурства в казармата, за да им сервирам чай, да правя превръзки и да уреждам концерти. Но вътрешно се смаявам с всеки изминал ден. Винаги съм вярвала, че любовта между хората ще разцъфти по-силно, когато се случи да ни сполети общо нещастие. Оказа се, че не е така. Ето, сега вече се боя, че ти ще ме обичаш по-малко заради тези мои нелепици на мисълта, тези мои отвращения на чувствата. Това, че с теб сме тук, седнали под светлината на свещта, е само по себе си чудо в света, който ни заобикаля. Недей да ме виниш, че се опитвам да предпазя двама ни от агресивния външен свят. Странно, но онова, което най-много ме отвращава, е сантименталността, която в крайна сметка избива в насилие!

Разбирах много добре какво иска да каже и от какво се опасява; дълбоко в себе си обаче вроденият ми егоизъм приветстваше този външен натиск, защото той ни бе притиснал отвсякъде и по такъв начин ни бе окошарил, сблизил и изолирал от останалите! Преди трябваше да деля Клия с цяла тълпа приятели и почитатели. Не и сега.

Чудно наистина, ала някои от тези външни фактори ни заплетоха в собствените си борби на живот и смърт — придадоха смисъл на най-новата ни страст за реализация, запалена не от отчаяние, но от тревожната липса на стабилност и постоянство. Това бе нещо от същия

порядък, макар и от по-различно естество, като необуздания поход на армиите; нямаше смисъл да се опровергава истината, а именно, че смъртта (дори не непосредствената, а тази, която витае във въздуха) изостря вкуса на целувките и прави всяка усмивка и всяко ръкостискане по-затрогващи. Въпреки че не бях войник, мрачната въпросителна бе надвиснала и над нашите глави, защото големите въпроси на сърцето се влияеха от нещо, в което ние всички, макар и неохотно, участвахме, и това бе един цял свят. Ако войната не означаваше начин да умреш, тогава означаваше начин да се състариш, да вкусиш задуха на всичко човешко, да се научиш да стоиш смело изправен пред всяка превратност. Никой не знаеше какво ни чака отвъд затворената страница на всяка целувка. През тези дълги тихи нощи, преди началото на всяка бомбардировка, ние седяхме върху малкия квадратен килим на светлината на свещите и разговаряхме за тези неща, запълвайки умълчаването си с прегръдки, които бяха единственият подходящ отговор на създалата се ситуация. Притиснати един към друг в тези безкрайни нощи на неспокоен сън, нарушаван от сирени, ние никога (като по негласно споразумение) не говорехме за любов. Самото изговаряне на думата би означавало признаването на някакъв рядък и далеч не свършен вариант на въпросното състояние, което ни бе омагьосало и бе усъвършенствало тази наша непреднамерена връзка. Някъде в „Нрави“ има едно страстно отхвърляне на думата. Не мога да си спомня в чия уста бяха сложени въпросните реплики — може би на Жюстин. „Тя прилича на раково образувание с неизвестен произход, което може да поникне навсякъде, без човек да подозира и без дори да го желае. Колко често си се опитвал напразно да обичаш «истинския» дори когато сърцето ти подсказва, че най-после е открило любовта? Не, не сърцето — една мигла, парфюм, дебнеща походка, червеникав белег по рождение на шията, дъх с миризмата на бадем — това са съучастниците, на които духът разчита, подготвяйки твоето падение.“

Когато си мисля за тези абзаци на безпощадно прозрение — а те са много в тази странна книжка — обръщам глава към заспалата Клия и се заглеждам в профила ѝ, за да... я погълна, цялата да я изпия с очи, без да разлея и капчица, да слея пулса си с нейния. „Колкото и да желаем близост, засега си оставаме на същото разстояние един от друг“, бе написал някъде Арнаути. Това обаче вече не важи за нас

дватамата. Или отново се лъжа, като виждам истината изкривена поради несъвършеното си зрение. Наистина не знам, но това повече не ме интересуваше; бях престанал да се ровя в ума си, защото се бях научил да я възприемам като глътка чиста изворна вода.

— Гледал си ме, докато спя?

— Да.

— Не е честно! И все пак какво си мислеше?

— Много неща.

— Не е честно да гледаш жена, когато не е будна и нащрек.

— Очите ти пак са сменили цвета си. От дима ли?

(Устни с избеляло от целувките червило. Бавно и неуверено бегла усмивка разчупи чертите на лицето ѝ, а двете малки запетайки в края — като рогчетата на месечина — а-ха да се превърнат в трапчинки. Протегна се и пъкна ръце под главата, като приглади назад шлема си от руса коса, уловил блясъка на свещта. Навремето тя не владееше красотата си. Сега се бяха появили нови жестове, нови филизи бяха покарали — нежни, унесени и замечтани, ала все пак способни да изразят тази нова зрелост. Прозрачно ясна чувственост, която вече не се разкъсваше от колебания и въпроси. Предишната „глупава гъска“ се бе преобразила в красива жена, която правеше силно впечатление, защото с просто око се виждаше как тялото и умът ѝ живеят в хармония. Как бе постигнала това?)

Аз: Онзи бележник със записки на Пърсуордън. Как стана така, че се озова у теб? Днес го взех в офиса си.

Тя: Лиза. Помолих я да ми даде нещо от него за спомен. Глупаво. Сякаш човек може да забрави този грубиян! Та той е навсякъде. Неговите записки изненадаха ли те?

Аз: Да. Изведнъж го усетих, сякаш цъфна до мен. Първото нещо, на което попаднах, бе описание на новия ми шеф. Казва се Маскелин. Изглежда навремето Пърсуордън е работил с него. Да ти го прочета ли?

Тя: Знам го.

(„Като при повечето мои съотечественици, и в неговата глава висеше голяма ръчно изработена табелка с надпис: ОБЕЗПОКОЯВАНЕТО ЗАБРАНЕНО. Някъде в недалечното минало са го навили да работи като кварцов часовник. Знаеше си рутинните задължения и ги вършеше безотказно като метроном. Нека лулата не

ви смущава. Тя е там, за да му придава вид на безпристрастен и разсъдлив човек. Белият човек пуши, паф-паф, значи белият човек мисли, паф-паф. Всъщност белият човек е дълбоко, дълбоко заспал под символите на своята канцелария, лула, нос и прясно колосана кърпичка, която се подава от ръкава му.“)

Тя: Прочете ли го на Маскелин?

Аз: Не, разбира се.

Тя: В абзаца има обидни неща за всички нас; може би затова го харесах. Дори чувам гласа на грубиянина, докато ги изрича. Знаеш ли, скъпи, аз мисля, че съм единственият човек, който обичаше стария Пърсуордън приживе заради самия него. Защото го усетих на какви вълни работи. Пак ти казвам, обичах го такъв, какъвто си беше, защото той нямаше его. Разбира се, можеше да бъде отегчителен, неуправляем, жесток — както и всеки един от нас. Но самият той илюстрираше нещо, беше като човек, който е проумял нещо. И затова творчеството му ще го надживее и ще продължи да пръска светлина, така да се каже. Запали ми една цигара. Той успя да се изкатери доста нависоко по скалата на живота, там, откъдето вече започваш да гледаш само нагоре, към върха, защото сведеш ли глава, ще ти се завие свят и може да паднеш! Ти твърдиш, че и Жюстин била казала нещо подобно. Предполагам, че същото нещо съществува и у нея до известна степен, но подозирам, че нейното беше от благодарност към него, така както животното е благодарно на господаря си, който е извадил трънчето от лапата му. Той притежаваше женска интуиция, при това далеч по-изострена от нейната — а ти знаеш, че жените инстинктивно харесват мъж, у когото има повече женственост; там, казват си те, ще намеря онзи любовник, който ще може да се идентифицира с мен... и ще ме освободи от усещането, че съм просто жена, катализатор, каиш за точене, намазан с масло брус. Защото повечето жени нямат друг избор, освен да се примирят с ролята си на машини за удоволствие!

Аз: Защо се изсмя така неочаквано?

Тя: Спомних си как веднъж страхотно се изложих пред Пърсуордън. Май трябва да се срамувам от постъпката си. Ще видиш какво пише за мен в своя бележник. Нарича ме „сочна ханOVERска гъска“! Не мога да разбера какво ме бе прихванало освен това, че рисуването не ми вървеше. Бях като пресъхнала отвътре, акълът ми не можеше нищо да роди. Стоях пред платното и въобще не напредвах.

Заболя ме главата и най-накрая реших, че причината се корени в проклетата ми девственост. Знаеш ли, ужасно е да си девствена — чувстваш се като ученичка, която се е провалила на матурата. Все копнееш някой да те освободи от това състояние, ала... в същото време не искаш да подариш неповторимото преживяване на кого да е, искаш да е някой, когото харесваш, защото иначе преживяването ще загуби смисъл за теб самата. И ето ме мен, стоя си девствена — ни напред, ни назад. И изведнъж с помощта на един от онези приливи на ентузиазъм, с които навремето се славех, и които служеха само да потвърдят глупостта ми в очите на ония, дето все още се съмняваха — какво, мислиш, направих? Реших най-сериозно да се самопредложа на единствения творец, на когото знаех, че мога да се доверя, и да го помоля да сложи край на тази моя агония. Мислех си, че Пърсуордън ще прояви разбиране към моето състояние, пък и няма да накърни чувствата ми. Сега ми е смешно, като се сетя как се наконтих с един много дебел вълнен костюм, обувки без ток и черни очила. Нали разбираш, трябваше да изглеждам плаха като ученичка и на ръба на отчаянието. Цяла вечност продължих да крача напред-назад в коридора пред стаята в хотела му, разкъсвах се от нерешителност и страх. Само черните очила се крепяха непоколебимо на носа ми. Той беше в стаята. Чувах го как свири с уста — нещо, което винаги правеше, когато рисуваше акварел; влудяващо свирукане без никаква мелодия! Най-накрая нахлух в стаята му като пожарникар в горяща сграда, стреснах го и на един дъх изговорих с треперещ глас: „Дошла съм с молба да ме дефлорираш, защото това ми пречи на работата.“ Казах го на френски, тъй като на английски щеше да прозвучи по-мръснишки. Той се сепна. Смесени чувства пробягаха по лицето му за миг. А после, когато избухнах в плач и се тръснах върху един стол, той отметна глава назад и взе да се тресе в гръмогласен смях. Смя се, докато сълзи потекоха от очите му, а аз седях с черните си очила и подсмърчах. Най-накрая, вече изтощен, той се просна върху леглото и се загледа в тавана. После стана, сложи ръце върху раменете ми, махна черните ми очила, целуна ме и ми ги сложи обратно. Шляпна се по бедрата и пак се изсмя. „Боже мой, Клия — каза ми, — кой ли не мечтае да те вкара в леглото си. Трябва да ти призная, че и аз неведнъж съм си мислил как... ама, скъпо ангелче, ти развали всичко. Така човек не може да ти се наслади, нито пък ти би могла да изпиташ някакво удоволствие. Прости ми, че

се изсмях в лицето ти. Но ти успя да охладиш и най-похотливите ми помисли. Да ми се предлагаш по *този* начин, без да ме искаш, и така да уязвиш мъжката ми суета — ами че аз няма да съм в състояние да изпълня поръчката ти. Предполагам, че трябва да се чувствам поласкан от избора ти, задето си предпочела мен пред някой друг — ала моята суета е по-голяма от това! Молбата ти прилича на кофа с помия, която си изляла върху главата ми! Винаги ще ценя този твой комплимент и винаги ще съжалявам, че съм ти отказал, но... ако беше избрала друг начин да го направиш, с какво удоволствие бих изпълнил това задължение! Защо трябваше да ми показваш, че изобщо не те интересувам?“

Издуха си носата тържествено в единия край на чаршафа, взе очилата ми, сложи си ги и обърна лице към огледалото. После се приближи, зяпна ме, отново го напуши смях и този път двамата прихнахме едновременно. Почувствах огромно облекчение. След като си оправих размазания грим в огледалото, той ми разреши да го поканя на вечеря, за да обсъдим въпроса за моето рисуване честно, великодушно и откровено. Бедният човек изслуша с голямо търпение дългия ми несвързан брътвеж и рече: „Мога да ти кажа само това, което знам със сигурност, а то не е много. Първо трябва да си наясно какво искаш да направиш и мислено да си го представяш, после трябва да тръгнеш към него като сомнамбул и да вървиш, докато го стигнеш. Истинското препятствие си ти самият. Смятам, че творците се състоят от суета, мързел и себелюбие. Спънките в тяхната работа се дължат на прекомерното им его по отношение на един или всички от гореспоменатите фактори. Защото въображаемото значение, което отдават на творчеството си, в един момент ги изплашва. Култът към огледалото! В такъв случай моят съвет е възпалените части да се налагат с лапа, тоест кажи на егото си да върви по дяволите и да не ти се бърка в неща, които за теб трябва да бъдат *забавление, удоволствие*.“ Даде ми и много други съвети същата вечер, но останалото съм го забравила; най-странното беше, че докато разговаряхме, пътят пред мен се проясни. На следващата сутрин заработих пречистена като планински ручей и всичко звънтеше край мен с кристално ясен звук. Изглежда посвоему той все пак ме *дефлорира*. Съжалявам, че не успях да му се отблагодаря, както подобава, но с течение на времето се убедих, че е бил прав. Трябваше

да си изчакам момента. А той дойде доста по-късно, докато бях в Сирия. В него имаше някакво мрачно предопределение и сигурно затова направих обичайните грешки на всяка неопитна девственица и разбира се, си платих за тях. Да ти разкажа ли?

Аз: Само ако искаш.

Тя: Изведнъж се оказах безнадеждно обвързана с човек, от когото се бях възхищавала преди години, но никога не си го бях представяла в ролята на мой любовник. Случайността ни събра за няколко кратки месеца. Мисля, че никой от нас не бе предвидил този внезапен *coup de foudre*^[25]. И двамата пламнахме като лист хартия, сякаш, без да подозираме, някой бе насочил към нас оптическа леща, събрала във фокуса си сноп слънчеви лъчи. Колкото и странно да звучи, истината е, че това толкова болезнено преживяване се оказа благодатно и със сигурност подхрани душата ми. Дори мисля, че с нетърпение очаквах да бъда наранена по този начин, иначе не бих допуснала грешките, които направих. Той беше вече обвързан с друга, така че от самото начало между нас никога не е съществувала възможността за постоянна връзка. И никой от двамата не си е правил илюзии. Въпреки всичко (и тук отново се вижда прословутата ми глупост) аз много исках да имам дете от него. Само за миг да се бях замислила, щях да разбера, че това е невъзможно; замислянето обаче дойде, когато вече бях бременна. Разсъждавах, че той ще си отиде, ала това няма никакво значение, нека си се жени за когото иска. Но аз ще имам детето му! Когато събрах сили да му го кажа — в мига, в който думите излетяха от устата ми — изведнъж сякаш се пробудих и осъзнах, че това всъщност ще увековечи една връзка с него, на която нямах право. Иначе казано, би означавало да се възползвам от него, създавайки му отговорност, която щеше да тежи на шията му като воденичен камък през целия му брачен живот. Всичко това ми просветна като мълния и аз си глътнах езика. За щастие обаче той не бе чул думите ми. Лежеше, както и ти сега, в полудрямка и не бе успял да долови шепота ми, само промърмори едно „какво каза“. Веднага му отвърнах с нещо друго, което измислих на момента. След месец той си замина от Сирия. Беше слънчев ден, изпълнен с жуженето на пчели. Знаех, че трябва да махна детето. Горчиво съжалявах, но като че нямаше друг достоен изход от положението. Сигурно ще кажеш, че не съм била права, ала и досега се радвам, че постъпих именно така,

защото в противен случай бих удължила нещо, което нямаше право да съществува извън предопределените му няколко златни месеца. С изключение на това, за нищо друго не съжалявам. Преживяването много ми помогна да порасна. И до ден-днешен съм благодарна за онова, което ми се случи. И ако сега съм така великодушна в любовта си, то е, може би, защото си изплащам дълга, инвестирам старата си любов в нова. Влязох в клиниката и набързо приключих с проблема. Когато станах, старият любезен анестезиолог ме повика до мръсния умивалник и ми показа малкия блед хомункул с миниатюрни крайници. Разплаках се. Приличаше на жълтък от счупено яйце. Възрастният мъж го обърна внимателно с нещо като шпатула, точно както се обръща бекон в тиган. Не можех да споделя хладнокръвното му научно любопитство, защото ми се гадеше. Той обаче се усмихна и каза: „Свърши. Сега ще почувстваш облекчение!“ Точно така стана. Въпреки тъгата ми усещането за облекчение беше осезаемо, най-вече защото смятах, че съм постъпила правилно. Но заедно с това усетих и загуба, сърцето ми беше като ограбено лястовиче гнездо. Затова побързах да се върна в планината при стария си статив и бели платна. Тогава открих, че онова, което ме бе наранило най-силно като жена, ме бе обогатило като художничка. Разбира се, още дълго време той продължаваше да ми липсва; просто като физическо същество, към чието присъствие човек привиква, без да усети, както парче цигарена хартия залепва за устната. И когато то изчезне, боли и части от нежната кожа се откъсват с него! Но аз се научих да понасям тази болка, да я нося у себе си, дори да я пазя, защото тя ми помогна да се справя с друга илюзия. Или по-скоро да видя връзката между тялото и духа по нов начин, понеже физическото тяло е само външната периферия, контурите на духа, на неговата твърда част. Чрез миризмата, вкуса и допира ние се долавяме един друг, възпламеняваме умовете си; информацията, която получаваме от миризмите на тялото след оргазъм, дъхът, вкусът на езика — чрез тях човек „познава“ по най-примитивен начин. Той беше свършено обикновен мъж, без изключителни дарби, но в разцвета на силите си, така да се каже — какъв късмет за мен! Издаваше миризмите на всичко здраво, естествено и добро: топъл хляб, прясно изпечени зърна кафе, кордит, сандалово дърво. Липсата именно на тази хармония ме измъчваше като пропуснат обяд — знам, че звучи вулгарно! Парацелз твърди, че

мислите са действия. От всички тях, предполагам, сексът е най-важното, защото чрез него издаваме духа си. Въпреки че човек по-скоро го усеща като тромава парафраза на поетическото, на духовното, на *мисълта*, която добива формата на целувка или прегръдка. Сексуалната любов е познание, както в етимологическия, така и в чисто фактическия смисъл на думата; „той я позна“, пише в Библията! Сексът е просто сглобката, съешаването, което чифтосва мъжкия с женския край на познанието — тази мъглявина от неизвестности! Когато сексът в един организъм не върви, това пречи и на познанието. Ние, жените, го знаем. И точно тогава ти писах, че бих искала да ти гостувам на острова. Колко съм ти благодарна сега, че не ми отговори! Тогава това щеше да бъде погрешен ход. Твоето мълчание ме спаси! О, скъпи, прости ми, че те отегчавам с приказките си. Виждам, че ти се спи. Но с теб ми е толкова приятно да си говоря между два акта. За мен това е нещо ново. Освен теб имам само Балтазар — между другото, неговото възстановяване върви добре. Той казал ли ти е? След банкетата у Маунтолив е бил отрупан с дъжд от покани и сега, изглежда, ще може бързо да поднови практиката си в клиниката.

Аз: Да, ама с ченето си така и не се е примирил.

Тя: Знам. Здравето му е още разклатено, мъчат го пристъпи на истерия — нищо чудно, след всичко, което преживя. Но нещата се оправят и според мен връщане назад няма да има.

Аз: А какво ще кажеш за тази сестра на Пърсуордън?

Тя: Лиза! Мисля, че ще бъдеш възхитен от нея, въпреки че едва ли ще я харесаш. Тя е доста внушителна личност, дори малко страшна. У нея слепотата сякаш не е недъг, а по-скоро нещо, което използва, за да стои нащрек. Когато разговаря с някого, тя го слуша така внимателно, като че е на концерт, и човек веднага си дава сметка за тривиалните фрази, които произнася. Лиза не прилича на брат си и в същото време е много красива, макар и мъртвешки бледа. Движенията ѝ са бързи и съвършено уверени, не като на другите слепи хора. Никога не съм я виждала да не улучи дръжката на врата, да се спъне в изтривалка или да спре насред непозната стая, сякаш не може да се ориентира. Всички онези малки грешки, които слепците правят обикновено, като например да говорят на стол, от който човекът вече е станал... липсват у нея. Понякога се чудиш дали наистина е сляпа. Тя

пристигна тук, за да събере вещите му, както и материал за негова биография.

Аз: Балтазар ми намекна за някаква загадка.

Тя: Няма никакво съмнение, че Дейвид Маунтолив е безнадеждно влюбен в нея; а от това, което е споделил с Балтазар, става ясно, че историята е започнала в Лондон. Връзката им наистина е доста странна за един толкова ортодоксален човек, пък и няма съмнение, че е причина за мъчителни терзания и у двамата. Често си представям как в Лондон вали сняг, а те най-неочаквано се озовават лице в лице с Демона на комедията! Клетият Дейвид! Но защо говоря с този снизходителен тон? По-скоро трябва да река „блазе му на Дейвид“. Мога да ти разкажа съвсем малко, все недомлъвки, изпуснати в процеса на разговор. Най-неочаквано в едно странно, препускащо към покрайнините на Лондон такси тя обърнала лицето си към него и му каза, че го е чакала дълги години; че в мига, в който чула гласа му, вече знаела, че е онзи непознат и странен принц от предсказанието. Той никога нямало да я напусне. После поиска разрешение да се увери в истинността на собствените си думи и зашарила с ледените си пръсти по лицето му, след което въздъхнала и се отпуснала назад в студените възглавници на седалката. Да, това бил той! Сигурно е ужасно пръстите на сляпо момиче да опипват лицето ти черта по черта със сръчността на опитен скулптор. Дейвид каза, че го побили тръпки, че лицето му се обезкървило и зъбите му загракали. Изпъшкал и стиснал устни. Двамата останали така, хванати за ръка, разтреперени, а светналите от снега предградия прелитали навън покрай прозореца на таксито. Тя поставила пръста му точно върху онази линия на дланта си, която вещаела промяна в живота и неочакваната поява на бъдещ благодетел! Балтазар, също като теб, не вярва на подобни предсказания и затова винаги разказва историята с нескривана насмешка. Но засега магията действа, така че колкото и да си скептичен, трябва да признаеш, че има нещо вярно в това пророчество. И така: след смъртта на брат си тя пристигна тук и започна да се рови в неговите документи и ръкописи, да се среща с хора и да ги разпитва какво знаят за него.

Два пъти се срещна и с мен; никак не ми беше лесно, въпреки че й казах всичко, което се сетих. Мисля обаче, че главният въпрос, с който бе дошла, но не го зададе, бе дали някога съм била любовница на Пърсуордън. Все около него кръжеше, ала доста предпазливо. Мисля,

не, сигурна съм, че ме е сметнала за лъжкиня, защото всичко, което имах да ѝ разкажа, бе толкова незначително. Вероятно смътният ми и несвързан разказ ѝ е подсказал, че крия нещо. В ателието си пазя гипсовата отливка от неговата смъртна маска, защото навремето аз показах на Балтазар как да я направи. Тя я притисна към гърдите си за миг, сякаш искаше да я накърми, чертите ѝ се изкривиха от мъка, слепите ѝ очи се уголемиха, уголемиха, докато обсебиха цялото ѝ лице и го превърнаха в пълна с тайнственост пещера. Почувствах се ужасно притеснена и натъжена, ала това не ми попречи да видя, че от гипса стърчаха няколко косъмчета от мустаците му. И когато тя се опита да сложи маската върху собственото си лице, аз едва се сдържах да не уловя ръката ѝ, за да не ги напипа. Каква нелепост! Но нейната реакция ме смути и стъписа. Въпросите ѝ ме изнервиха. Имаше нещо скандално и неубедително в тези нейни разпити и може би затова се улових, че непрекъснато се оправдавам мислено пред Пърсуордън, задето не съм се представила по-добре; в крайна сметка човек трябва да може да каже нещо смислено за един велик човек, когото е оценил приживе. Защото аз не съм като бедния Амарил, който побеснял, когато видял смъртната маска на Пърсуордън в Националната портретна галерия в Лондон да лежи до тази на Кийтс и Блейк. Само това успял да направи — побеснял и едва се сдържал да не я прасне с ръка. Възмутил се пред експоната и му рекъл: „Копеле! Защо не ми каза, че в живота си съм познавал един велик човек? Чувствам се измамен, задето не съм ти отдал заслуженото, като дете, което е пропуснало да види преминаващия в карета кмет на Лондон, понеже хората забравили да му го посочат.“ Аз нямах това извинение, но какво можех да ѝ кажа? Знаеш ли, струва ми се, че изпитвах притеснение, защото тя няма чувство за хумор; когато ѝ споменах, че щом се сетя за Пърсуордън, винаги неволно се усмихвам, лицето ѝ доби израз на сърдито недоумение. Сигурно двамата никога не са се веселили заедно, така си помислих. Истинската им прилика беше главно физическа и най-вече в зъбите и формата на устата. Когато е уморена, лицето ѝ приема онова нахакано изражение, което при него предвещаваше поредното остроумие! Предполагам, че ще ти се наложи да се срещнеш с нея и да ѝ разкажеш всичко, което си спомняш. Не е лесно да се изправиш пред тези две слепи очи и да се чудиш откъде да започнеш. Единствено Жюстин успя, поне засега, да избегне срещата с

Лиза; предполагам, че е използвала разрива между Маунтолив и Несим, за да отбие атаката. А нищо чудно и Дейвид да е убедил Лиза, че подобен контакт може да го компрометира като официално лице. Не зная. Но съм сигурна, че не се е срещала с Жюстин. Може би ти ще трябва да ѝ разкажеш по-подробно, защото написаното в бележките на Пърсуордън е несправедливо и повърхностно. Стигна ли до онова място в неговата тетрадка? Не? Ще стигнеш. И ще видиш, че там никой от нас не е пощаден. Що се отнася до някаква си дълбока мистерия, мисля, че Балтазар преувеличава. Според мен проблемът, който ги занимава, е отношението на Дейвид към нейната слепота. Всъщност това е, знам, защото съм го видяла със собствените си очи. С помощта на стария телескоп на Несим... да, същият! Навремето стоеше в Летния дворец, спомняш ли си? Когато египетските официални власти започнаха да изземват собствеността на Несим, цяла Александрия се загрижи за своя любимец. Ние всички купихме по нещо от разпродажбите, за да не попаднат любимите му вещи в чужди ръце, докато бурята отшуми. Семейство Червони закупи арабския жребец, Ганзо — колата, която впоследствие препродаде на Помбал, а Пиер Балб — телескопа. Тъй като нямаше къде да го държи, Маунтолив му разреши да го монтира на верандата в лятната резиденция и това се оказа идеалното място. Така човек можеше да огледа пристанището и половината град, а през лятото вечерните гости се забавляваха, като зяпаха през него звездите. Един следобед се отбих там, но ми съобщиха, че двамата са излезли на разходка, което, между другото, им беше редовен навик през зимата. Качвах се на колата, отиваха до Корниш, а при залива Стенли слизаха, тръгваха пеш и вървяха така около половин час, хванати под ръка. Тъй като разполагах с предостатъчно време, започнах да си играя с телескопа и небрежно го насочих към най-отдалечения край на залива. Беше ветровит ден и морето се беше разбушувало. Виждаха се и вдигнатите черни флагове, които предупреждаваха, че къпането е опасно. Имаше само няколко коли в тази част на града и почти никакви хора. Скоро зърнах колата на посолството, която зави и спря на крайбрежния булевард. Лиза и Дейвид слязоха от нея и тръгнаха към плажа. Учудих се, че се виждат толкова ясно; имах чувството, че ако протегна ръка, ще ги докосна. Спореха разпалено, а нейното лице изглеждаше изкривено от тъга и болка. Засилих увеличението на телескопа и с изумление установих, че

по движението на устните им мога да разбера какво си говорят. Направо се стреснах, стори ми се малко страшно. Него не можех да го „чувам“, защото лицето му беше извърнато на една страна, но Лиза гледаше право в телескопа и наподобяваше уголемен образ върху филмов екран. Един буен порив на вятъра опъна косите ѝ назад, оголи лицето ѝ с незрящите очи и тя заприлича на внезапно оживяла гръцка статуя. Цялата обляна в сълзи, крещеше: „Не, един посланик не може да има за съпруга сляпа жена!“, после взе да върти главата си наляво-надясно, сякаш искаше да избяга от страшната истина — нещо, което, признавам, не ми беше минало през ума, преди думите ѝ да отекнат в съзнанието ми. Дейвид я хвана за раменете и взе да ѝ говори нещо много сериозно, но тя като че отказваше да се вслуша. После се извъртя, отскубна се от ръцете му и с пъргавината на елен прескочи парапета на плажа и се затича по пясъка към морето. Дейвид извика нещо след нея и остана за миг върху каменните стъпала с безпомощно размахани във въздуха ръце. Така ясно го виждах в този момент: изрядно ушития му костюм в меланж, цветето в бутоньерата и старата кафява жилетка с тъмносивите копчета, която толкова си харесваше. Изглеждаше странно безпомощен и сърдит, а мустаците му се развяваха на вятъра. След миг на неувереност той също скочи върху пясъка и се спусна след нея. Тя обаче тичаше много бързо и изведнъж нагази във водата, намокри се, полата ѝ потъмня, прилепна по бедрата ѝ, което ѝ поддържа като спирачка. Замръзна на място, обзета от нерешителност, и тръгна назад, а той се втурна към нея, хвана я за раменете и я прегърна. Останаха така за миг — необикновена гледка — вълните се плискаха в краката им. После Дейвид я поведе към брега, лицето му имаше странен израз на благодарност и възбуда, сякаш случката му бе доставила удоволствие. Видях ги как стигнаха забързано до колата. Загриженият шофьор стоеше на пътя с шапка в ръка, очевидно доволен, че не са го накарали да се хвърли във водата и да играе ролята на спасител. Тогава си помислих: посланик със сляпа съпруга? Защо не? Ако Дейвид беше поне малко подлец, той можеше да си каже така: „Самата оригиналност на подобен брак по-скоро би помогнала, отколкото да попречи на моята дипломатическа кариера, защото ще замени почтителното възхищение, което получавам по силата на поста си, с превзето съчувствие!“ Но за да ти минават такива

мисли през главата, би трябвало да си прекалено обсебен от мисълта за собствения си напредък.

Направи ми впечатление обаче, че когато се върнаха в къщата — целите прогизнали, той беше странно превъзбуден. „Случи се малък инцидент“, подхвърли развеселено и се оттегли заедно с нея да се преоблекат. И разбира се, цяла вечер дума не обелиха за въпросното приключение. По-късно той ме попита дали бих се заела да направя портрет на Лиза и аз се съгласих. Не мога да ти кажа защо, но веднага ме загложди някакво лошо предчувствие. Нямах как да откажа, ала започнах да отлагам — намирах всевъзможни извинения и ако можех, бих го забавила за неопределено време. Странно, защото тя би била превъзходен модел и нищо чудно след няколко сеанса двете да се опознаем по-добре, а това пък би уталожило притеснението ми, което винаги чувствам в нейно присъствие. Също така бих желала да нарисувам този портрет заради него, защото той винаги е бил добър приятел. Но ето... много съм любопитна да узная какво ще те разпитва за Пърсуордън. Както и какво ти имаш да кажеш за него.

Аз: Той толкова бързо се променяше, че още преди да си съставиш мнение за него, налагаше се вече да го преразгледаш. Чудя се дали човек има право да се произнася по този начин за фактически непознати хора.

Тя: Скъпи, мисля, че ти страдаш от мания за точност и непоносимост към частичното познание, което най-малкото е... как да кажа... несправедливо спрямо самото познание. Нима то може да бъде друго освен несъвършено? Не мисля, че действителността има някаква прилика с човешката истина или ако има, тя е колкото приликата на Ел Скоб с Якуб. Лично на мен ми стига поетическият символизъм, който тя ни предоставя, или формата на природата такава, каквато е. Може би именно това се мъчи да ни внуши Пърсуордън с невъздържаните си атаки срещу теб — стигна ли до онази част, която е озаглавил „Моите безмълвни разговори с колегата Магаре“?

Аз: Не още.

Тя: Недей да се обиждаш от думите му. Трябва да простиш на този грубиян и да ги отминеш с добродушен смях, защото в края на краищата той беше един от нас, един от нашето племе. Относителната големина на таланта няма значение. Както самият той казва: „Няма достатъчно вяра, милосърдие и нежност, за да дадеш на този свят

един-единствен лъч надежда — ала докато този протяжен тъжен вик отеква над света: родилните мъки на твореца — не всичко е изгубено! Този тъжен писък на прераждането ни казва, че все още всичко виси на косъм, положението е критично. Повярвай ми, читателю, защото творецът си ти, всички ние — статуята, която трябва да се освободи от бездушния мрамор, в който е зазидана, и да заживее. Ала кога? Кога?“ А има и едно друго място, където казва: „Религията е просто изкуство, подправено до неузнаваемост“ — типично в негов стил. Именно това беше ябълката на раздора между него и Кабал на Балтазар. Пърсуордън бе преобърнал цялата им идея с краката нагоре.

Аз: За да отговаря на личните му цели.

Тя: Не. За да служи на целите на собственото му безсмъртие. В това няма нищо нечестно. Ако си роден в племето на творците, безсмислено е да се правиш на свещеник. По-скоро трябва да останеш верен на собствената си гледна точка и в същото време да осъзнаеш напълно нейната предубеденост. Има съвършенство в това да приспособиш себе си към собствените си възможности — на всички нива. Това предполага да се откажеш от стремежите, както и от илюзиите. Самата аз винаги съм се възхищавала от стария Скоби, защото, макар и посвоему, представляваше подходящ пример именно на това постижение. Според мен през целия си живот той играеше само себе си и никого друго.

Аз: Да, тук си права. Днес си мислех за него. Някой в службата спомена името му, дори не си спомням в каква връзка. Клия, защо не се опиташ пак да изимитираш начина, по който говори? Толкова добре го правиш, страхотна си.

Тя: Но ти знаеш всичките му истории.

Аз: Глупости! Те нямат край.

Тя: Де да можех да имитирам израза на лицето му! Онази бухалска прокоба, движението на стъкленото му око! Добре, сега затвори очи и чуй историята за падението на Тоби, едно от многото негови падения. Готов ли си?

Аз: Да.

Тя: Разказа ми я по време на една вечеря, точно преди да замина за Сирия. Рече ми, че се е видял в пари и най-тържествено ме кани в „Лютеция“ на скариди и кианти. И започна да ми говори с тих поверителен глас: „Най-типичното нещо за Тоби беше неговата

съвършена безочливост, която е плод на добро образование! Ти сигурно знаеш, че баща му беше член на парламента. Не? Странно, мислех, че съм ти споменавал между другото. Да, той беше много важна клечка — по високите етажи на властта. Но Тоби никога не се фукаше с него. Всъщност — и *това* издава човека — беше ме помолил да не казвам на никого за баща му, най-малко пък на моряците. Не искаше да се ползва с покровителство, така твърдеше. Не искаше хората да му се подмазват, да угодничат пред него, само защото баща му е депутат. Искеше да мине през живота си инкогнито, както се изразяваше, и да направи сам кариерата си с усилен труд. Нещо повече, той беше във вечни разпри с началството от горната палуба. Мисля, че това се дължеше най-вече на религиозните му убеждения. Клетият Тоби, все го теглеше към свещеническия сан. Беше блестящ. Единственото нещо, което искаше, бе да стане свещеник. Но така или иначе, не пожелаха да го ръкоположат. Казаха, че пиел прекалено много. Да, пиеше, ама защото призиванието му бе така силно, че го избиваше на крайности. Посветят ли го веднъж в духовен сан, отвърщаше им той, всичко ще се оправи. Спира пиенето от раз. Казвал ми го е нееднократно, докато плавахме за Йокохама. Когато беше пиян, много държеше да отслужва литургия в трюм номер едно. Естествено, другите се оплакваха непрекъснато и като стигнахме Гоа, капитанът доведе на борда един свещеник, за да го вразуми. Но и това не помогна. «Скърви — викаше ми той, — Скърви, мъченик ще си умра, мъченик на собственото си призвание, така да знаеш.» Нищо не можеше да се сравнява с неговата непоколебимост. Тоби я имаше в изобилие. И аз въобще не се изненадах, когато един ден, след много години, ми се появи тук на брега, вече ръкоположен в духовен сан. Как беше съумял да се вмъкне в лоното на църквата, така и не стана ясно. Един от моряците на неговия кораб разправяше, че в Хонконг успял да се добере до някакъв недотам праведен китайски католически свещеник и го придумал тайно да го ръкоположи. След като бумагите били подписани и подпечатани, вече нищо не можело да се направи и църквата трябвало да го търпи такъв, какъвто е. И тогава за ужас на всички Тоби се развихрил: отслужвал литургии където свърне и раздавал цигарени хартийки с образа на светци. На всички в кораба им писнало, платили му и го изгонили. Преди това обаче му лепнали едно скалъпено обвинение: че са го видели на сушата да се разхожда с

дамска чанта! Тоби отрекъл категорично и ги обвинил, че нищо не разбират от религия, защото това, дете носел, било филон или нещо подобно, което те погрешка взели за дамска чанта. Така или иначе, след тази случка си намери място в един пътнически кораб, който превозваше богомолци. Каза ми, че най-накрая желанието му се е сбъднало. Литургии от сутрин до вечер на главната палуба и никой не ти пречи да проповядваш Божието слово. С нарастващо безпокойство обаче забелязах, че пие повече от преди. А и смехът му бе станал грачещ и отривист. Това вече не беше старият Тоби. Затова и не се изненадах, когато чух, че отново е загазил. Този път го бяха заподозрели в нетрезвеност по време на служба и отправяне на nelаскави реплики по адрес на задницата на главния свещеник. Тогава обаче той използвал ненадминатия си ум, защото като се стигнало до съд, успял да се защити блестящо. Не знам как ги правят тези неща в църквата, но, изглежда, корабът с богомолци е бил пълен със свещеници и те набързо свикали военнополови съд в голямата зала. Ала Тоби се оказал по-бърз от тях и ги засипал с безочливите си отговори. Само човек от сой може да бъде така устат. В защитната си реч той им казал, че ако някой го е чул да хърка по време на служба, то това не било от нетрезвеност, а от астмата; и второ — никога не бил споменавал нищо за задница. Но виж, бил говорил за свещеническата *надница!* Не е ли страхотно? Страхотно ги е закопал, пустият му Тоби, въпреки че това си беше в стила му. Аз не помня да е останал длъжник на някого. Свещениците били така изумени, че го пуснали да си върви само с едно предупреждение и да повтори хиляда пъти Аве Мария за наказание. За Тоби обаче това не представляваше никакъв проблем, защото се беше снабдил отнякъде с джобен китайски молитвеник^[26], който Бъджи му беше преправил с текста на Аве Мария. Беше просто приспособление, остроумно пригодно към модерните времена, така да се каже. Едно завъртане — една молитва или петдесет зърна от броеницата. Ужасно улеснява този процес, рече ми Тоби; така човек може да се моли, без дори да мисли. След време обаче някой го беше изпортил и устройството му беше конфискувано. Още едно предупреждение към клетия Тоби. Но вече нищо не го засягаше, отмяташе глава назад и надаваше презрителен смях. Беше тръгнал по наклонената плоскост и спиране нямаше. Беше добил страхотно самочувствие. Не можех да не забележа колко се е променил, защото

той се отбиваше тук всяка седмица, докато превозваха тези глупави богомолци. Мисля, че бяха италианци, тръгнали да обикалят светите места. Кръстосваха напред-назад и Тоби с тях. Но той се беше променил. Непрекъснато се забъркваше в някакви неприятности, не знаеше задръжки. Беше съвсем превъртял и на всичкото отгоре изглеждаше ужасно нафукан. Веднъж се отби при мен в пълна кардиналска премяна, с червена барета на главата и с нещо като абажур в едната си ръка. «Брей! — възкликнах аз. — Страхотно си се издокарал, Тоби!» Скоро след това беше строго смъмрен, задето се облича с дрехи на по-висши духовни санове, и тогава ми стана ясно, че пълният му провал е въпрос само на време. Като стар приятел, сторих каквото можах, поговорих му, но той се направи, че не разбира за какво намеквам. Дори се опитах да го върна към бирата, ала нищо не излезе и от това. Тоби вече не признаваше нищо друго освен огнена вода. Веднъж дори ми се наложи да го кача на кораба с помощта на полицията. От главата до петите се беше наконтил с прелатски одежди. Било нещо като парола. Взе да анатемосва града от палубата, като сърдито ръкомахаше. За последен път го видях, когато отгоре му се нахвърлиха неколцина истински свещеници, за да го озаптят. Бяха почервенели от яд почти колкото и взетите му назаем алени мантии. Боже, как се държаха тези италианци! И тогава се случи най-лошото. Спипаха го, че пие от светеното вино. От онова, дето е затворено с папски печат, нали знаеш? Купува се от църковния магазин «Корнфорд» на улица «Бонд» — готово за употреба, осветено и запечатано. Тоби обаче счупил *печата*. И това го довърши. Не знам дали са го отлъчили от църквата или какво, ала името му беше заличено от всички регистри по надлежния ред. Когато отново го видях, се бе превърнал в сянка на онова, което беше. Облечен като обикновен моряк. Продължаваше да пие много, но по друг начин, както сам се изрази. «Скърви — рече ми тогава, — сега пия, за да изкупя греховете си. Пия за наказание, не за удоволствие.» Тази трагедия го беше превърнала в тъжен и неспокоен човек. Говореше нещо за Япония, канеше се да отиде в някой тамошен религиозен орден. Онова, което го спираше обаче, бе, че трябвало да си обръсне главата, а той не можеше да понесе и мисълта за раздяла с косата си, която беше дълга и приятелите му с основание се възхищаваха от нея. «Не! — отсече, след като обсъдихме идеята. — Не, старче, след всичко

преживяно не мога да си позволя да ходя плешив като яйце. Все едно да ходя без покрив, и то на моята възраст. Освен това веднъж, като хлапе, хванах тения и тогава, докато боледувах, кичестата ми корона окапа. Не можеш да си представиш колко време мина, докато отново ми поникне. Толкова много, та в един момент се отчаях и реших, че никога повече няма да разцъфне. В никакъв случай не мога да се разделя с нея. За нищо на света!» Разбирах го, но не виждах изход от положението. Докрай щеше да си остане старият инат Тоби, който цял живот плува срещу течението. И забележи, това беше запазената марка на неговата оригиналност. Известно време преживяваше, изнудвайки някои от старите си познайници свещениците, които беше изповядвал навремето, дори на два пъти успя да си издейства безплатна ваканция в Италия. Но после го сполетяха нови неволи, замина за Далечния изток и там работеше в моряшки общежития, когато се случеше да остане на сушата. Тогава беше разправял наляво и надясно, че ще натрупа състояние от контрабанда с диаманти. Сега вече почти не го виждам, може би веднъж на три години, пък и той изобщо не пише; но никога няма да забравя стария Тоби. Въпреки всички тези дребни зулуми за мен той ще си остане истински джентълмен, а когато баща му умре, очаква да наследи няколкостотин на година. И тогава ние двамата и Бъджи ще се съберем в Хоршам и ще поставим производството на клечащи клозети на здрава икономическа основа. Старият Бъджи няма да се справи с книгите и счетоводството. Това ще правя аз, защото имам опит от полицията. Така каза Тоби. Къде ли е сега?“

Рециталът свърши, смехът ѝ утихна и върху лицето на Клия се появи ново изражение, което не си спомнях да съм виждал преди. Нещо средно между съмнение и опасение, което заигра около устните ѝ като сянка. С добре премерена, но и доста напрегната естественост тя добави:

— След това той ми предсказа бъдещето. Знам, че ще се изсмееш. Каза ми, че умее да гледа, ала само на определени хора и само когато е в настроение. Сигурно няма да повярваш, но най-подробно ми описа всичко, което ми предстоеше да изживея в Сирия. — Тя рязко извърна глава към стената и аз с учудване забелязах, че устните ѝ треперят. Сложих ръка върху топлото ѝ рамо и казах тихо:

— Клия, какво има?

— О, остави ме на мира — изплака тя. — Не виждаш ли, че ми се спи?

---

[25] Мълния, внезапно влюбване (фр.) — Б.пр. ↑

[26] Въртяща се цилиндрична кутия, на която са написани молитвите на тибетските будисти. — Б.пр. ↑

ТРЕТА ЧАСТ

МОИТЕ РАЗГОВОРИ С КОЛЕГАТА МАГАРЕ

(ВСЪЩНОСТ ИЗВАДКИ ОТ ЗАПИСКИТЕ НА ПЪРСУОРДЪН)

Със страх, ала и с неизменна принуда нещо ни подтиква да се връщаме отново и отново — като език в прояден зъб — към въпроса за писането! Нима писателите не могат да говорят за нищо друго? Не, разбира се. Но със стария Дарли направо получавам световъртеж и неконтролируеми гърчове, защото, макар и да ни свързват много неща, открих, че изобщо не мога да разговарям с него. Но чакай. Всъщност аз си говоря с него: до безконечност, разпалено и истерично, без обаче да произнеса и една дума на глас! Няма начин да вбиеш клин в неговите идеи, които са толкова дълбокомислени и систематично подредени, самата същност на „здравомислието“. Двама мъже, кацнали върху високите столчета в бара, замислено предъвкват вселената, като че е захарна пръчка! Единият говори с нисък напевен глас, използва езика с такт и интуиция; другият неспокойно се мести от бут на бут и разярено крещи наум, а в действителност отговаря небрежно с по едно „да“ или „не“ на всички добре заоблени твърдения, които в по-голямата си част са неоспоримо верни и ценни! От това може би ще излезе един миниразказ? („Но, скъпи ми колега по перо, в онова, което казваш, липсва цяло едно измерение. Как е възможно да го предаде човек на оксфордски английски?“) Ала с умислена и смръщена физиономия на разкаяние мъжът върху високото столче продължава да философира върху проблема за творчеството — питам ли те? От време на време мята стеснителен поглед встрани към своя мъчител — защото колкото и да е странно, аз наистина се явявам нещо като негов мъчител; иначе той едва ли ще ми се ежи, насочил топчестия връх на рапирата си към пукнатините в личното ми самочувствие, или пък там, където според него би трябвало да държа сърцето си. Не, не, и двамата щяхме да се чувстваме по-добре, ако преживяхме някоя по-тривиална

тема, като например времето. У мен той надушва нещо загадъчно, нещо, което го изкушава да се порови из него. („Но, колега, аз съм кристалночист, като камбанен звън! Проблемът е там, — тук, никъде!“) Понякога, когато се е разприказвал като сега, изпитвам непреодолимо желание да скоча на гърба му, здравата да го яхна и да го поразходя нагоре-надолу по улица „Фуад“, като непрестанно го налагам с речника и викам: „Събуди се, малоумнико! Дай да те хвана за дългите ти копринени магарешки уши и да те пришпоря през восъчните фигури на нашата литература, сред щракащите фотоапарати «Брауни», които правят само черно-бели снимки на така наречената действителност! Двамата ще надхитрим фурните и ще се прославим с нашето описание на английския бит, на английския живот, който тече под тържествените звуци на собствената си аутопсия! Чуваш ли ме, магаре такова?“

Не чува, не ще и да чуе. Гласът му стига до слуха ми отдалеч, като че по неизправни телефонни връзки. „Ало? Чуваш ли ме?“ — викам аз и тръскам слушалката. Едва-едва долавям думите му на фона на ужасния грохот на Ниагарския водопад. „Какво каза? Искаш да направиш своя принос към английската литература, така ли? Какво? Да наредиш свежи стръкчета магданоз върху този мъртъв калкан? Да спасяваш този труп, като му дишаш уста в уста? Наистина ли си готов за подобен подвиг, събрате? Дали си пораснал достатъчно, или още ходиш на гърне? Можеш ли да се катериш с отпуснат сфинктер като котка до горните етажи? Добре тогава, какво имаш да кажеш на хора, чийто емоционален живот не се различава от този на любезните швейцарски хотелиери? Аз ще ти кажа. Ще кажа, за да спестя неудобството на всички творци. Една простичка дума. Еделвайс. Кажи го на глас — тихо, напевно, с модулиран акцент, после го смажи с една въздишка! Там е тайната, в една дума, която расте над чертата на вечния сняг! А после, когато въпросът със средствата е вече решен, пред теб ще изникне друг, не по-малко труден, защото ако по някакво чудо произведение на изкуството успее да прекоси Ламанша, няма съмнение, че много скоро ще бъде върнато обратно в Дувър на основание, че е неприлично облечено! Не е лесно, колега. (Няма ли да е по-добре да поискаш интелектуално убежище от французите?) Виждам, че не ми обръщаш никакво внимание. С равен глас продължаваш да ми описваш художествената картина, която навремето

е била обобщена веднъж завинаги от нашия поет Томас Грей в един-единствен стих: «Мучащото стадо бавно изви към лъката.»“ Тук вече си прав и аз няма да се противопоставя на това, което твърдиш. То е напълно състоятелно, далновидно и внимателно проучено. Но лично аз съм взел предпазни мерки срещу тази нация от смахнати бабички. Всяка моя книга ще носи ярък червен бандерол, на който ще пише: ДА НЕ СЕ ОТВАРЯ ОТ БАБИЧКИ И ОТ ДВАТА ПОЛА. (Скъпи Д.Х.Л. [27], дълбоко прав, дълбоко неправ, така велик, нека духът му ни вдъхне живот!)

Той сваля очилата си с въздишка и прокарва пръсти през косата си. Добротата не е извинение, казвам си аз. Равнодушната доброта не те освобождава от основните изисквания към живота на твореца. Нали разбираш, първо моят живот, а после и животът на моя живот. Те трябва да са свързани като плод с обелката му. Не мисли, че съм жесток. Просто не съм прекалено снизходителен!

„Да не се интересуваш от писане — какъв късмет! — казва Дарли и в гласа му се долавят жалост и отчаяние. — Завиждам ти!“ Но всъщност не завижда, дори никак. Скъпи колега, сега ще ти разкажа една историйка. Група китайски антрополози пристигнали в Европа, за да изучават нашите порядки и вярвания. След три седмици всичките били мъртви. Умрели от неудържим смях и били погребани с подобаващи военни почести! Какво ще кажеш на това? Превърнали сме идеите в доходна форма на туризъм.

Дарли продължава да говори, загледан в чашата си с джин. Аз му отвърщвам мълчешком. Истината е, че малкото, което изговарям на глас, заглушава мислите ми, защото кънти в черепа ми като отекващите оригвания на Заратустра, като вятъра, който шумоли в брадата на Монтен. Понякога мислено го хващам за раменете, разтърсвам го и крещя: „Какво трябва да бъде литературата? Пътеводител в живота или приспивателно средство? Решавай! Решавай!“

Той не ми обръща внимание, не ме чува. Току-що е излязъл от библиотеката, от кръчмата, от концерт с творби на Бах (лигите още се стичат по брадичката му). Строили сме обувките си върху месинговата рейка под тезгяха на бара. Вечерта вече се прозява край нас с досадното обещание за момичета, които чакат да ги изореш. А моят събрат по перо мъдрува над книгата, която пише и която като

опърничав кон непрекъснато го хвърля на земята. Не точно за изкуство разговаряме, а по-скоро за себе си. Докога ще се задоволяваме с престарялата консервирана салата на субсидирания роман? Или с преуморения сладолед на поемите, които преспиват в хладилниците на ума? Не може ли да възприемем едно по-дръзко скандиране, по-сочен ритъм и тогава, вероятно, ще задишаме и по-свободно! Книгите на клетия Дарли — винаги ли ще представляват тези мъчителни описания на душевното състояние на... човешкия омлет? (Изкуство има там, където формата е удостоена с присъствието на будния дух.)

— Аз плащам.

— Не, старче, аз плащам.

— Не, не, държа да съм аз.

— Недей така. Сега е мой ред.

Тези приятелски възражения ми дават онази частица от секундата, която ми е нужна, за да нахвърлям екстемпоре в ума си най-очевидните черти на моя собствен портрет. Мисля, че те покриват целия обхват на темата в най-сбит и изчистен вид. Точка първа. „Подобно на всички дебели хора и аз се превръщам в герой на самия себе си.“ Точка втора. „Подобно на всички млади хора и аз поех пътя си в живота с мисълта, че съм гениален, но, слава Богу, хуморът ми се притече на помощ.“ Точка трета. „Винаги съм се надявал да придобия слонски поглед върху нещата.“ Точка четвърта. „Разбрах, че за да станеш творец, първо трябва да се отървеш от целия комплекс еготизми, според които самоизявата е единственият начин на развитие! И тъй като това е невъзможно, аз го наричам Големия майтап!“

Дарли ми говори за разочарования! Драго ми магаре, това е по-скоро развалената магия на играта. С какви само големи надежди нахлухме от провинцията в Лондон в онези далечни, вече мъртви времена, с кувари, издути от ръкописи. Спомняш ли си? С какво вълнение съзерцавахме моста Уестминстър, рецитирайки сонетите на Уърдсуърт, и коментирахме, че дъщеря му едва ли е била така красива, щом майка ѝ е французйка. Столицата сякаш потръпваше от предзнаменованието на нашия талант, проникновение и умения. Разхождахме се по Мол и размишлявахме кои са всички тези хора — високи мъже с ястребови черти, накацали високо по балконите, които оглеждат града с огромни бинокли. Какво ли търсят с този сериозен вид? Кои са — така спокойни и самоуверени, със стоманен поглед?

Срамежливо спряхме един полицај, за да го попитаме. „Това са издатели — любезно ни отвърна той. Издатели ли? Сърцата ни спряха. — Търсят нови таланти.“ Велики Боже! Значи нас чакат, нас търсят! После учтивият полицај зашептя, довери ни с разтреперан глас: „*Чакат да се роди един нов Тролър!*“ Спомняш ли си как изведнъж ни натежаха куфарите при тези думи? Как кръвта ни се смръзна и краката ни се наляха с олово? А ние, колега, плахо се надявахме на ново просветление, за каквото е мечтал Рембо — заядлива поема, която няма да бъде дидактична, нито повествователна, а ще разпалва, ще разчувства — не някаква си рационализирана интуиция, овалена в желатин. Значи не сме пристигнали където трябва, нито носим каквото трябва! Вледенихме се, мъглата се спусна над площад „Трафалгар“, обви ни с влажните си пипала от ектоплазма! Един милион достопочтени моралисти, захапали препечените си кифлички с масло, стояха и чакаха, скъпи ми събратко, но не нас, а смелия и скучен Тролър! (Ако не си доволен от формата, хващай кюретата.) Сега разбираш ли защо се смея малко фалшиво, малко на фалцет? Задаваш ли си въпроса какво ме превърна в стеснителен дребен писач на афоризми?

*Кой може да е онзи луд, облечен като шут?
Един пияница и паразит, без капчица кураж!
Как кой? Това съм аз!*

Ние, които в крайна сметка сме само едни скромни сътрудници в областта на народопсихологията, какво друго можем да очакваме, освен да бъдем автоматично отхвърлени от страна на публиката, която мрази да ѝ се месят в работата и това е разбираемо. И съвсем основателно. Тук няма несправедливост, защото и аз мразя да ми се месят в работата, колега, както и ти. Не, не става дума за огорчение, а за лош късмет. От всичките десет хиляди причини за непопулярността на моите книги аз ще си направя труда да ти посоча само първата, защото тя включва в себе си и останалите. Схващането на пуританската култура за изкуство се свежда до превъзнасяне на нейната нравственост и патриотизъм. Нищо друго. Дори ти, твърдоглави ми писателю, сигурно си даваш сметка, че подобно

твърдение е подплатено с голяма доза нереалност. Въпреки това обаче то обяснява всичко. Пуританската култура — суров винен камък — не познава смисъла на изкуството. Как тогава ще милее за него? (Оставям религията на свещениците — нека върши поразите си сред тях!)

*Не съм с омекнали крака,
не съм с помътена глава,
недъзи нямам аз да крия,
ала измъчвам се от тия
съмнения, които мен гнетят.*

*Привързан съм към колело, наречено Търпение,
а времето е празна дупка в неговото окръжение.*

Постепенно натрупваме собствените си антологии на злочестието, речниците си от глаголи и съществителни, нашите копули и герундии. Онзи симптоматичен полицај в лондонската мъгла пръв ни разкри това послание! Изникна като типичен бащински образ и без много думи, в едно-единствено изречение вмести цялата истина. И ето, значи двамата се бяхме озовали в чужд град, издигнат от сърма и кристали с цвят на сперма, чиито нрави, ако трябва да ги опишем, представляваха фантазиите на нашите объркани мозъци. Скъпи колега, предстои ни да научим най-трудния урок: истината не може да бъде насилвана, трябва да ѝ се даде възможност да се защити! Чуваш ли ме? Курсът отново е сбъркан, гласът ти е стигнал твърде далеч. Чувам бученето на водата!

*Тъгувай, момко, нека скачат други.
Венера радвай дважд на ноц с услуги,
и пак звънни звънчета многогласни
за Музата в полята ни прекрасни.
Изкуството ни мами, всеки знае.
Какво тогаз, по дявола, това е?*

Докато пишех в стаята си снощи, зърнах мравка върху масата. Мина близо до мастилницата, спря нерешително пред белотата на листа, върху който бях написал думата „любов“; писалката ми се поколеба, мравката зави и тръгна обратно, а свещта ми ненадейно взе да капе и угасна. Кристални октави от жълта светлина затрептяха зад очните ми ябълки. Тъкмо се канех да започна едно изречение с думите: „Защитниците на любовта“, ала мисълта ми закапа заедно със свещта! По-късно, точно преди да заспя, ме осени идея. Върху стената над леглото написах с молив следните думи: „Какво да прави човек, когато не споделя собствените си схващания за любовта?“ После чух собствената си вбесена въздишка и заспах. На сутринта се събудих, пречистен като перфориран апендикс, и със сапуна за бръснене си написах чудна епитафия върху огледалото:

*„Какво ли към изкуството интерес ми вдъхна?“
Тъй рече Пърсуордън и издъхна!*

Що се отнася до защитниците на любовта, радвам се, че изчезнаха, защото непременно щяха да ме отведат към секса — този неизплатен борч, дето тегне над съвестта на моите съотечественици. Същината на въпроса! Истинската ядка, същността на този объркан свят и единственото поле за изява на нашия талант, колега Магаре. Има една точна, автентична и честна дума в тази област, която мигом ще предизвика онова вечно цвилене и кудкудякане, така типично за нашите родни интелектуалци! За тях сексът е или Златната треска, или Отстъплението от Москва. А за нас? Виж, ако наистина решим да бъдем за миг сериозни, аз ще ти обясня какво искам да кажа. (Кукай, кукай весело, дърпай свинското ухо.) Онова, което искам да кажа, е повече, отколкото си въобразяват. (Странната тъжна хермафродитска фигура в лондонския здрач — гвардеецът от улица „Ибъри“, който очаква титулувания джентълмен.) Не, това е свършено друга област на проучване, до която не може да се стигне, преди да се пресече този мътен и мъгляв терен на половинчата духовност. Нашата тема, писачо, е една и съща, винаги и неизлечимо една и съща — ще я изпиша специално за теб буква по буква: л-ю-б-о-в. Пет букви, всяка съдържа цял том! Това е то слабото място на човешката душа, седалището на

карцинома максима! Как така се е получило, че от древните гърци насам то винаги се смесва с клоака максима? И към тази неразбулена загадка ключа държат евреите, освен ако аз бъркам. Защото тази надарена и неприятна раса така и не позна истинското изкуство, ала изчерпа творческите си възможности в изграждането на нравствени системи, които натрапи на всички нас, буквално оплоди западноевропейската душевност с безброй идеи, основани на своето разбиране за „раса“, както и на сексуалното въздържание и подбор при продължаването на рода! Вече чувам как Балтазар ръмжи, мята се и цепи въздуха с опашката си. Но откъде, по дяволите, идват всички тези идеи за чиста кръв без примеси? Нима бъркам, като веднага се сещам за страховитите запрещения, изброени в Левит, и с тях си обяснявам маниакалнодепресивната ярост на Плимутските братя^[28] и на още цяла сюррия други черногледни сектанти? В продължение на векове стоим с тестиси, затиснати от скрижалите на Мойсей; оттам идва и бледият, плах и кастриран вид на нашите момичета и момчета. Оттам и деликатната дързост на нашите възрастни, осъдени на вечно юношество! Кажете нещо, писателю! Разбираш ли за какво ти говоря? Кажете ми, ако греша. Но моите представи за думата от пет букви — за която наистина се изненадвам, че не е включена в черния списък на английския печатар заедно с останалите три — са доста смели, съкрушителни и радикални. И то за целия й дяволски обхват — от частично разбитите младежки сърца до по-висшето мълчаливо съучастие на духа в... ами ако щещ, в непроменимите, абсолютни пътища на природата. Разбира се, братко, това предполага да си завреш гагата в неприличностите човешки. В главния отходен канал на душата. От видовете ни въздишки ще излезе цял атлас!

*Зевс в леглото Хера тръшна,
Хера гледа равнодушна.
От излишък уморена,
се признава за студена.
Нищо Зевс не ще подразни,
цар на маскировки разни.
Бик, овен, орел и мечка,
Хера сгрива той полечка.*

*Ех, и бога си го бива,
но пък странности такива...*

Тук спирам леко объркан, защото виждам, че има опасност да изгубя онази сериозност, с която съм свикнал да се възприемам! А това е непростимо оскърбление. Още повече че изпуснах последната ти реплика относно избора на стил. Да, братко Магаре, изборът на стил е най-важното нещо; в зеленчуковата градина на нашата домашна култура човек може да открие необикновени, а понякога и ужасни цветя с гордо щръкнали тичинки. О, да пишеш като Ръскин! А когато бедната Ефи Грей направила опит да се пъкне в леглото му, той побързал да я изкъшка. О, да пишеш като Карлайл! Саздърма от мозъчни дреболии. Щом шотландец дойде във града, може ли да закъснее пролетта?^[29] Не, разбира се. Всичко, което казваш, е вярно и уместно — относителна истина и безсмислен смисъл, но въпреки това ще поразмишлявам върху това умотворение, съчинено от анотаторите на древни автори, защото не ще и съмнение, стилът е така важен за теб, както съдържанието за мен.

Как ще постъпим? Кийтс, опияняващ се от думите поет, търсеше такава звучност сред гласните, която да отеква ведно с вибрациите на вътрешния му аз. Озвучи празния ковчег на ранната си смърт с търпелив и настойчив поетически тропот, заслушан в глухото ехо на собственото си безсмъртие. Байрон пък гледаше високомерно на английския език, отнасяше се с него като господар със слуга, ала езикът не е лакей и затова прорасна като тропически лиани в пукнатините на стиховете му и почти задуши човека. Живя действително, но животът му бе наистина въображаем; под измислицата за една страстна личност се криеше магьосник, макар че той самият едва ли си е давал сметка за това. Джон Дън въздействаше като върху оголен нерв, разтърсваше те, докато черепът ти задрънчи. Срещата с истината трябва да сепне човека, смяташе той. Затова ни нараняваше, уверен в собствения си талант; а стиховете му предъвкваха все стари дертове, все вехти теми на сърцето. Шекспир, пред него природата скланя глава. Поуп с неговия педантичен подход прилича на дете със запек; нарочно изглажда повърхността на

поезията си с гласпапир, за да стане по-хлъзгава под краката ни. Големи стилисти са онези, които най-малко съзнават силата на произвеждания от самите тях ефект. Ала скритата оскъдица на съдържание ги преследва, без самите да знаят това! Елиът поставя студен, напоен с хлороформ тампон върху духа, пристегнат до болка от каишите на вездесъщата информация. Честният ритъм на стиха му, неговата смела решителност да се върне към секирата на палача — това са все предизвикателства към всички нас; ала къде е усмивката? Причинява ни мъчителни навяхвания точно когато се опитваме да танцуваме! Избрал е сивотата, а не светлината, и в това отношение стои по-близо до Рембранд. Блейк и Уитман са също мъчителни — увити в кафява хартия пакети, пълни с утвари, взети назаем от храма, които се разсипват по пода, щом срежем канапа. Лонгфелоу е предвестник на ерата на изобретенията, защото пръв е измислил механичното пиано. Натискаш педала и то само рецитира. Лорънс е издънка от истинския дъб — с необходимия обем и обхват. Защо им се даде, защо им показва, че е уязвим за техните стрели? Одън също не спира да говори. Той даде свобода на разговорния, некнижовен език...

И тук, приятелю, спирам; защото се вижда, че това не е нито висша, нито нисша форма на литературна критика! Ясно е, че тези гръмки фрази не стигат до старите ни университети, където упорито и мъчително продължават да се опитват да изтръгнат от изкуството някакво, макар и съмнително оправдание за собственото си съществуване. Нима няма никаква надежда, питат те разтревожено. В края на краищата трябва да има поне лъч вяра за честните и правоверни християни в целия този брътвеж, който племето ни бълва поколение след поколение. Или пък изкуството е онази малка бяла пръчка, която се дава на слепците, за да почукват по пътя си, който не виждат, но за който знаят, че съществува?

Ето, колега, това ти сам ще решиш!

Когато Балтазар ме смъмри, че словата ми звучат двусмислено, аз му отвърнах, без да се замисля: „Като знам какво представляват думите, като знам какво представляват хората, по-добре винаги да казвам обратното на онова, което искам да кажа.“ По-късно, като се замислих над този възглед (който не знаех, че изповядвам), стори ми се във висша степен мъдър! Толкоз за съзнателните ми мисли: нали разбираш, ние, англосаксонците, не сме способни да размишляваме

върху себе си; ала да мислим за себе си, виж, това умеем. Като мислим за себе си, ние се изявяваме в най-благоприятна светлина и във всички нюанси на гласа: от отривистия йоркширски акцент до онзи тембър на Би Би Си, който напомня за горещ картоф в устата. Там ни бива, защото се виждаме на крачка разстояние от действителността, като обект под микроскоп. Идеята за обективност не е нищо друго освен едно ласкателно продължение на вроденото ни лицемерие. Когато обаче започнеш да си представяш онова, което си, тогава е невъзможно да се *преструваш* — а ние живеем в измама и преструвки! Глупости! Чувам те как възкликваш — ето те и теб, още един английски писател, още един от прословутите тъмничари на душата! Как само ни досаждат и тревожат! Много вярно и много тъжно.

*Здравей, намръщен Албион на думите предвзети!
На Пърсуордън приеми оскъдните привети!
Обърна той реда ти стар за няколко минути.
Намразил думите до гроб, днес предпочита...*

Но ако искаш да получиш по-ясна представа за този образ, обърни се към Европа, онази Европа, която се простира, да речем, от Рабле до маркиз Дьо Сад. Там се вижда извървеният път от логиката на търбуха до логиката на главата, от плътта и храната до опиянението (опиянението!) на разума. Включително и всички редуващи се злини, които ни се надсмиваха. Напредъкът от религиозния екстаз до язвата на дванадесетопръстника! (Вероятно е по-здравословно да си абсолютно безмозъчен.) Но драги ми драскачо, това е нещо, на което не бива да обръщаш внимание, ако си тръгнал да завоюваш пояса за тежка категория в състезанието „Творец на хилядолетието“. Късно е да се оплакваш. Смяташе, че ще успееш да се промъкнеш между капките и от теб няма да се иска нищо друго, освен да демонстрираш уменията си да боравиш с думите. Какво обаче са думите... само една еолова арфа или евтин ксилофон. Че и тюленът може да се научи да крепи топка върху носа си или да свири на цугтромбон в цирка. Но откъд това?...

А сега сериозно, ако искаш да бъдеш — не казвам оригинален, ала поне съвременен писател, може да опиташ един трик с четири

карти под формата на роман; и през четирите истории трябва да минава една обща ос, а всяка от тях да е посветена на един от четирите небесни вятъра. Една цялост, несъмнено, олицетворяваща не *temps retrouve*, а *temps delivre*^[30]. Извивката на самото пространство ще придаде на разказа ти стереоскопичен ефект, докато човешката личност, погледната през тази цялост, по всяка вероятност ще заприлича на многостенна призма. Кой може да каже? Просто ти подхвърлям една идея. Представям ти форма, която, ако бъде изпълнена добре, би могла да издигне на съвършено ново ниво въпросите за причинно-следствената връзка и неопределеността в човешкия живот... Без, разбира се, да става дума за научно изследване. Просто една най-обикновена любовна история. Но ако я разработиш по този начин, ще излезеш от руслото, утъпкано от твоите съвременници.

Това е въпросът, пред който рано или късно сам ще се изправиш („Никога няма да стигнем до Мека!“, както казват сестрите на Чехов в пиеса, чието заглавие съм забравил.)

*Обичаше природата и после голотата.
Със всяка по-достойна дама се бореше в кревата
и огънят любовен в него разгаряше пожари,
дорде накрая падна в битка с разни там сухари.*

Кой ще се осмели да улови мигновения образ на истината в цялата му страховита многоликост? (Не, не, по-добре безгрижно да се подхранваме с каша от парени трици, а после нека науката ни квалифицира като два вида лукови глави — сочни и сухи.)

Драги ми драскачо, човек пише заради духовно гладните, заради душевните изгнаници и корабокрушенци! Те винаги ще бъдат мнозинство, дори и когато всички станат държавни милионери. Гореве главата, защото тук ти неизменно ще бъдеш господар на публиката си! Гений, на когото не може да се помогне, трябва да бъде любезно пренебрегнат.

С това, разбира се, не искам да кажа, че е безсмислено да продължаваш да усъвършенстваш и практикуваш своя занаят. Съвсем не.

Един добър писател би трябвало да е в състояние да пише всичко. Докато един велик писател е само роб на собствените си непреодолими импулси, които са ръкоположени от самата структура на душата му и затова не могат да бъдат пренебрегнати. Ала къде е той? Къде е той?

Хайде, не се дърпай! Дай да направим тази работа с четирите, дори пет плана, съгласен ли си? „Защо кюрето се подхлъзна?“ би било добро заглавие. Бързо, те чакат, онези съновидения, извикани сред лондонските минарета от колегата мюзин. „Дали кюрето ще получи момичето и възнаграждението или само възнаграждението? За да откриеш, прочети следващите хиляда страници!“ Английският живот такъв, какъвто е — благочестива мелодрама в изпълнението на престъпни църковни настоятели, осъдени на доживотни сексуални опасения! Така в името на общото ни благо можем да покрием действителността с похлупак за чай, да я запарим и опишем в скучна проза, чиито внушения по нищо няма да се различават от вдъхновените при съзерцанието на поцинкована ламарина. По този начин ще сложим капак върху кутия без стени! Скъпи ми писателю, нека умилюстим този свят на бездушни темерути, които четат, за да получат потвърждение не на интуицията, а на предразсъдъците си!

Спомням си как един следобед старият Да Капо изтърси: „Днес имах пет момичета. Знам, че ще ти се стори прекалено. И не че съм се опитвал да се самодоказвам. Но ако ти кажа, че съм смесил пет вида чай, за да угодя на небцето си, или пет вида тютюн, за да угодя на лулата си, ти няма да обърнеш никакво внимание. Или най-много да се възхитиш на моя еkleктизъм, не е ли така?“

Един ден шкембелията Кенилуърт от Форин Офис ми разказа с жаловит глас как веднъж случайно „се отбил“ при Джеймс Джойс, ей така от любопитство, и открил с болка и изненада колко груб, арогантен и избухлив можел да бъде той. „Да — отвърнах му аз, — ама той си купува уединението, като дава уроци на негри по лира и шейсет на час! Вероятно смята, че това ще го предпази от величия като теб, които си въобразяват, че изкуството е нещо, в което доброто образование автоматично ги посвещава; че е част от социалния им статус, от класовата им пригодност, както е било рисуването на акварели за заможните викторианки. Мога да си представя как клетото му сърце се е свило, докато е разглеждал лицето ти с онзи израз на

своеволен каприз и високомерна любезност — онази безмерна нафуканост, която човек понякога с удивление вижда да прекосява физиономията на потомствена златна рибка с голямо родословно дърво.“ След този случай повече не си проговорихме. Точно това исках. Изкуството да си създаваш необходими врагове! И все пак едно нещо в него харесвах — така произнасяше думата „цивилизация“, сякаш съдържа поне два остри завоя.

(В това време колегата писарушка продължава да философства на тема символизъм и признавам, говори доста умно.) Символизъм! Концентрирането на езика в поема. Хералдическият аспект на действителността! Символизмът представлява голямата ремонтна работилница на душата, братко, предела на възможностите. Музиката на отпуснатия сфинктер, която възпроизвежда вълнообразните тръпки на душата по пътя ѝ из дебрите на човешките недра; звънти у нас като електричество! (Старият Пар, веднъж, когато беше пиян, заяви: „Така е, ама като го разбереш, боли!“)

Разбира се, че ще боли. Но ние знаем, че историята на литературата е история на смеха и болката. Императивът, от който не можем да избягаме, е: „Смей се до болка, страдай до смях!“

Великите мисли осеняват малцина. Защо тогава са тези напъни, това боричкане? Способността да разбираш не е функция на логическото мислене, а на степента на духовно израстване. И точно по този въпрос, драго ми магаре по перо, ние с теб сме на различно мнение. И никакво количество обяснения не би могло да запълни бездната, която ни дели. Само осъзнаването на този факт може да свърши това! Една сутрин ще се събудиш, ще се разсмееш и ще извикаш: „Еврика!“

Относно Изкуството винаги си казвам: докато стоят омаяни от фойерверките — така наречената Красота — непременно трябва да им вкараш контрабанда и част от истината във вените, за да им служи като филтриращ вирус. Разбира се, лесно е да се каже, трудно е да се направи. Колко бавно човек се научава да приема парадокса! Дори за мен това не е никак лесно, ала и аз съм като онази групичка изследователи: „Въпреки че бяхме на два дни път от водопада, изведнъж доловихме в далечината неговия непрекъснато усиливащ се грохот!“ А щастливците, които умеят да го оценят, може един ден да

получат сертификат за прераждане от някой любезен държавен департамент.

Това ще им даде право на безплатен живот — наградата на онези, които не искат нищо. Икономиката в рая, за която Ленин, неизвестно защо, не казва нищо! А изпитите лица на английските музи! Бледи угрижени дами в домашни роби, с герданчета от мъниста предлагат чай и препечени кифлички на лековерните!

*С лица на лисици
са тия девици.
Ах, вечното конско лице.
С усмивка лъчиста
и наниз мъниста
и разсад във двете ръце.*

Обществото! Дайте да си усложним съществуването до степен на робия и захласнати в хамалуването, да забравим за хала си. Не е честно! Не е честно! Но, скъпи ми колега, книгата, която аз имам предвид, ще съдържа в себе си онова отдавна желано качество, което ще ни направи богати и известни: ще се характеризира с *пълна липса на глупости!*

Когато искам да вбеся Балтазар, казвам: „Ех, ако евреите се бяха оставили да бъдат претопени, щяха да ни окажат безценна помощ да смажем пуританството навсякъде. Защото те единствени държат патента на затворената система! Дори нашите абсурдни хранителни запрещения и задръжки са прекопирани от техния меланхоличен свещенически брътвеж относно плътта и пилетата. Ала ние, хората на изкуството, не се интересуваме от политика, а от стойности — това е нашето бойно поле! Ако поне веднъж успеем да се отпуснем, да не стоим вкопчени в така нареченото Царство небесно, което е превърнало земята в прогизнало от кръв поле, може би в секса ще преоткрием ключа към метафизическите си дирения и стремежи, които представляват нашия *raison d'être*^[31] тук долу! Ако на затворената система и изключителното право на нравствеността върху божественото не се гледа така строго, колко много неща бихме могли да постигнем.“ Колко наистина? Ала добрият Балтазар мрачно си

пуши лулата и поклаща рошавата си глава. Мисля си за тежките кадифени въздишки на Жулиета, после се умълчавам. Мисля си за орнаментите във форма на нежни бели цветни пъпки — неразтворени цветове — които обикновено украсяват гробниците на мюсюлманките. Отпуснатата, мека, блудкава опитоменост на тези женски умове! Не, не, вижда се, че разказът ми е слаб. И ислямът дава равенство на жените, колкото и папата.

Скъпи ми колега Магаре, нека проследим пътя на европейския творец от капризно дете до момента на неговото заболяване и от конкретната анамнеза до конкретния ревльо. Той винаги е поддържал жива душата на Европа чрез способността си да греши и чрез вечното си малодушие — това е неговата роля! Ревльоето на западния свят! Ревльовци от вси страни, съединявайте се! Ала нека бързо добавя, от страх това да не прозвучи цинично или отчайващо, че съм изпълнен с надежда. Защото винаги, във всеки един момент от времето, има възможност творецът да попадне на онова, което аз мога да нарека единствено Голямото съмнение! И когато това се случи, той ще е свободен да се радва на ролята си на оплодител; но това никога не може да стане така напълно и изцяло, както би трябвало, докато не се появи чудото — чудото на Идеалната република на Пърсуордън! Да, аз вярвам в това чудо. Самото наше съществуване като творци го потвърждава! То е онзи акт да кажеш „да“, за който говори старият поет на града в едно стихотворение, дето ти сам веднъж ми го показа в превод^[32]. Самият *факт* на раждането на един творец потвърждава и препотвърждава това във всяко ново поколение. Чудото е налице, само малко поотложено, така да се каже. Но един прекрасен ден то ще разцъфти: и тогава най-ненадейно творецът ще се възправи и ще поеме цялата отговорност за своя произход и едновременно с това хората ще признаят неговото особено значение и стойност и ще го приветстват, съзнавайки, че той е още нероденото дете у самите тях, детето на Радостта! Сигурен съм, че това време ще дойде. Засега обаче творците и останалите хора са като борци, които се дебнат и нервно кръжат един край друг, оглеждат се кой кого пръв ще докопа. Но когато онова време дойде, онзи велик и ослепителен миг на просветление, само тогава ще бъдем в състояние да се отървем от йерархията като социална форма. Новото общество — така различно от всичко, което можем да си представим сега — ще се зароди около малкия скромнен бял храм на

детето на Радостта! Мъже и жени ще се скупчат край него — разрастващата се протоплазма на селото, града, столицата! По пътя на Идеалната република не се издигат никакви препятствия, с изключение на това, че във всяко поколение суетата и мързелът на твореца винаги са съответствали на самодоволната слепота на народа. Ала гответе се, гответе се! Иде друго време. То е тук, там, никъде.

Ще се появят големите школи на любовта и тогава чувственото и интелектуалното познание ще се стимулират взаимно. Животното човек ще бъде пуснато на свобода от клетката си и мръсната му културна постеля от слама заедно с торните екскременти от вярвания ще бъдат веднъж завинаги прочистени. Човешкият дух ще пръска светлина и смях, леко ще пристъпва по зелената морава като балерина; ще се възправи, за да съжителства гордо с формите на новото време и да въведе децата в света на първоначалието — русалки, саламандри, водни феи и ветрове на ефира, горски духове, гномове и вулкани, ангели и джуджета.

Да, да разгърнеш обсега на физическата чувственост, така че тя да обхване и математиката, и теологията; да подхранваш, а не да осакатяваш интуицията. Защото културата означава секс, коренното познание, и там, където тази способност е дерайлирала или накърнена, нейните производни, като религията например, остават недоразвити и изопачени — на мястото на емблематичната мистична роза поникват юдейски карфиоли, ще рече морони или вегетарианци, вместо творци — ревльовци, и вместо философия — семантика.

Сексуалната и творческата енергия вървят ръка за ръка. Те се преобразуват една в друга — сексуалното слънце и духовната луна, унесени във вечен диалог. Заедно се носят по спиралата на времето. И така обхващат всички човешки подбуди. Истината се крие единствено в нашите вътрешности — истината на Времето.

„Съвкуплението е лирическата песен на масите!“ Да, и университетът на душата, ала университет, поне засега, без дарения, без учебници, без студенти. Всъщност само с няколко студенти.

Колко прекрасна е предсмъртната борба на Д. Х. Лорънс: да прозреш докрай сексуалната си природа, да се освободиш от оковите на Стария завет; да озариш небесната твърд с огромния силует на борещия се човек риба, последния християнски мъченик. Неговата борба е и наша — да спасим Исус от Мойсей. В един кратък миг това

изглеждаше възможно, но свети Павел възстанови равновесието и железните белезници на юдейския зандан щракнаха, заключиха вовеки копнежа на човешката душа. И все пак в „Човекът, който умря“ той ни разказва простишко какво трябва да стане, какво трябва да означава пробуждането на Исус — истинското раждане на свободния човек. Но къде е той? Какво е станало с него? Ще се появи ли някога?

Духът ми потръпва от радост, като си представям този град на светлината, който волята Божия може да съгради пред очите ни всеки миг! И тогава изкуството ще открие истинската си форма и място, а творецът ще може да ромони като ручей без прения и дрязги, без трудности и изпитания. Защото все по-ясно и по-ясно аз виждам изкуството като тор за душата. То не преследва цели, ще рече, не е теология. Ала като подхранва душата, като я наторява, помага ѝ сама да намери собственото си ниво — подобно на водата. Нивото — това е изначалната невинност; кой измисли тази перверзия, наречена първороден грях, това мръсно сквернословие на Запада? Изкуството, подобно на опитен масажист, е винаги на игрището, готово да помага на пострадалите; и точно като на масажист, неговите грижи отпускат напрегнатата мускулатура на душата. Ето защо то се рови из болните места, пръстите му натискат стегнатите възлести мускули, схванатите сухожилия — греховете, перверзните, паденията, които сами отказваме да признаем. Като ги разголва с недодялана нежност, то разкрива обтегнатите от напрежение нерви и кара душата да се отпусне. Другата част от работата, ако изобщо става дума за работа, трябва да се свърши от религията. Изкуството е само пречистващият фактор. То не предполага нищо. То е само домашната прислужница на мълчаливото доволство, затова е от съществено значение единствено за радостта и любовта! Всички тези странни убеждения, скъпи ми магарешки колега по перо, ще откриеш да мъждукат изпод язвителните ми писания, които не са нищо друго освен терапевтичен похват. Както казва Балтазар: „Един добър лекар, и най-вече психолог, нарочно затруднява възстановяването на пациента. Това се прави с цел да се провери дали психиката му е достатъчно жилава и устойчива, защото тайната на лечението е в пациента, не в доктора. Единственото мерило е силата на реакцията!“

Аз съм роден под веселия знак на Юпитер. Моите поеми като нежна музика галят обременените сетива на младите влюбени,

оставени сам-самички в нощта... Та за какво говорех? Да, най-доброто нещо, което би могло да се направи с голямата истина, както твърди Рабле, е да се зарови под планина от глупости, където ще може на спокойствие да изчака кирките и лопатите на избраниците.

Между безкрая и вечността се простира тънко и твърдо опънато въже, по което трябва да минат хората, уловени за кръста. Скъпо ми Магаре, не давай на тези недружелюбни мисли да те объркват! Те са написани с чисто и радостно сърце, не са омърсени от желание да поучавам. Истината е, че пиша за публика от незряци — ала не сме ли ние всички такива? Доброто изкуство само сочи като човек, твърде слаб, за да говори, като малко бебе. Но ако вместо да поемеш по указаната посока, ти го приемеш за нещо готово, за абсолютна стойност или теза, която може да бъде парафразирана, това ще означава, че нищо не си разбрал; човек мигом се изгубва сред безплодните абстрактни мисли на критика. Опитай да си кажеш, че основната цел в крайна сметка е била да се провокира лечебното безмълвие и че символизмът, съдържащ се във формата и модела, не е нищо друго освен критерий, чрез който, като в огледало, човек може да зърне смисъла на вселената в покой, на една влюбена в себе си вселена. И тогава като малко бебе ще „сучеш от млякото на вселената с всеки поет дъх“! Трябва да се научим да четем между редовете, между животите.

Лиза обичаше да казва: „Ала самото му съвършенство вече ти подсказва, че не може да е вечно.“ И е права; жените обаче не приемат времето и повелите на предусетената смърт. Те не разбират, че цивилизацията е само една голяма метафора, която описва възделенията на индивидуалната душа в колективна форма — както това могат да направят романът и поемата. Борбата винаги е за по-голямо съзнание. Уви! Цивилизациите умират в степента, в която са осъзнали себе си. След осъзнаването идва безсилието и тягата на несъзнателния мотив я няма вече. Тогава започват безпомощно да се имитират една друга в огледалото. От това полза, разбира се, няма, но се крие някаква уловка. Да, Времето е уловката! Пространството е конкретна идея, ала Времето е абстрактна. И това личи много ясно по наранената тъкан в голямата поема на Пруст; неговата книга е истинска академия за осъзнаване на времето. Но воден от нежелание

да мобилизира времето, той отново попада в клопката на спомените, прародителя на надеждата!

Разбира се, като всеки евреин, имал е надежда — ала с Надеждата идва и непреодолимото желание да се намесваш, да поправяш и реформиращ. Докато при нас, келтите, общуването е белязано от отчаяние, но само от него извира смехът и безнадеждната любов на вечно обезверените. Ние преследваме недостижимото, затова сме орисани да го търсим безкрай.

За него моят израз „продължението на детството в изкуство“ няма да означава нищо. Събрате, трамплинът, трапецът се намират на изток отук! Само скок в небето ще те изведе на нова позиция — ала гледай да улучиш ринга!

Защо например в лицето на Исус не признаят великия шегаджия, какъвто е бил, комедианта? Сигурен съм, че две трети от Техни блаженства патриарсите са жалки креатури, отдавна станали за посмешище, подобно на Чуан Чжоу^[33]. Поколения от елевзински мистици и педанти са погубили съдържащия се в него смисъл. За мен обаче смисълът не е изгубен, защото в едно съм сигурен: той е знаел, че Истината изчезва при нейното произнасяне. Тя може само да се предава, но не да се изказва; иронията е единственото оръжие за такава задача.

Или нека се обърнем към друг аспект на същото нещо; именно ти преди миг спомена колко ненаблюдателни сме един към друг — недостатъците на нашето зрение. Смело казано! Но преведено на духовен език, това означава човек, дете се щура из къщата да си търси очилата, които са на челото му. Да видиш, означава да си представиш! И какво друго, колега, може да бъде по-добра илюстрация от начина, по който ти си видял Жюстин, озарена от електрическите реклами на собственото си въображение? Това очевидно не е същата жена, която ме обсаждаше и която аз прогоних със сардоничен смях. Онова, което ти се е сторило женствено и привлекателно у нея, на мен ми приличаше на добре пресметната неотстъпчивост. Не че тя си измисляше каква да бъде, но ти предизвикваше у нея друга реакция. Гърленият ѝ смях, непреодолимият ѝ импулс да истеричничи — всичко това ми напомняше за трескав пациент, който нервно къса лист хартия на малки парченца. Вечната ѝ избухливост и упорството, с което обвиняваше живота, склонността ѝ непрекъснато да обяснява

състоянието на душата си — всичко това ми напомняше просяк, който търси съжаление, като разголва раните си. В нейно присъствие се улавях, че непрекъснато се почесвам мислено. И все пак у нея имаше много достойни за възхищение качества и аз често гощавах любопитството си, като изследвах контурите на характера ѝ, и то с известно съчувствие — очертанията на едно нещастие, което беше истинско, макар и да смърдеше на театрален грим. Ето, вземи например детето.

„Аз, разбира се, го намерих. По-точно Мнемджиян го намери. В един публичен дом. Умря от нещо, изглежда беше менингит. Дарли и Несим дойдоха и ме измъкнаха оттам. Изведнъж си дадох сметка, че не мога да понеса този факт, факта, че открих детето; през цялото време, докато го търсех, живеех с надеждата да го намеря. Ала след като малката умря, отведнъж животът ми стана напълно безсмислен. Виждах всичко и си давах сметка, но нещо дълбоко в мен продължаваше да иска да узнае, че случилото се не е истина, отказваше да го приеме, въпреки че здравият ми разум бе вече сторил това!“

Смесицата от противоречиви чувства у нея ми се стори толкова интересна, че побързах да ги нахвърлям в дневника си между едно стихотворение и рецепта за пандишпан, която ми продиктува Ел Калеф. Ето как съм ги подредил:

1. Облекчение от края на търсенето.
2. Отчаяние от края на търсенето; липса на по-нататъшна воля за живот.
3. Ужас от смъртта.
4. Успокоение от мисълта за смъртта. Има ли друго възможно бъдеще?
5. Силно усещане за срам (това не го разбирам).
6. Непреодолимо желание по-скоро да продължи диренето, макар и безполезно, отколкото да признае пред себе си истината.
7. Предпочитание към това да продължи да подхранва фалшиви надежди!

Озадачаваща колекция от фрагменти за аналекта на всеки умиращ поет! И именно тук е същината, която се мъча да докажа. Тя рече: „Разбира се, и Несим, и Дарли не забелязаха нищо. Мъжете са толкова глупави, никога нищо не забелязват. Аз може би щях да успея

да го забравя и да си мисля, че никога не съм го открила, ако не беше Мнемджиян, който настоя да бъде възнаграден, при това беше така убеден в правотата на своето искане, че вдигна шумен скандал. Балтазар пък подметна нещо за аутопсия. Аз сглупих, като отидох до клиниката и му предложих подкуп, само и само да каже, че това не е моето дете. Той направо се стъписа от предложението ми. Искях да отрече истината, която аз със сигурност знаех, че е вярна, *за да не трябва да променям възгледите си*. Не желяех да се лишавам от скръбта си — наречи го така, ако щещ; нужно ми беше да разполагам с тази мъка, да продължавам ревностно да търся онова, което не смеех да намеря. Дори бях изплашила Несим и с необяснимото поведение си бях навлякла неговите подозрения относно личния му сейф. Така случаят се позабрави, ала дълго време след това аз автоматично продължавах да търся детето си, докато най-накрая успях да успокоя напрежението на тази истина и да се примиря с нея. Виждах ги така ясно — дивана, стаята.“

И при тези думи Жюстин покри лице с най-красивото си изражение, а именно това на непоносима тъга, и сложи ръце върху гърдите си. Да ти кажа ли нещо? Реших, че тя просто лъже; крайно недостойна мисъл, разбира се, ала нали... и аз съм човек недостоеен.

Аз: Оттогава ходила ли си пак на онова място?

Тя: Не. Често ми се е искало, но не смея. — И тя леко потрепери. — Мислено се привързах към онзи стар диван. Сигурно и досега се търкаля в някоя стая. Разбираш ли, още имам усещането, че всичко е било сън.

Веднага грабнах лулата, цигулката и каскета си като един истински Шерлок. Не обичам да оставям във въздуха да висят въпросителни. „Хайде да вървим, трябва да се върнем на онова място“ — казах аз енергично. В най-лошия случай, помислих си, едно такова посещение ще й подейства като катарзис. Всъщност това беше най-практичното нещо, което можех да й предложа, и за мое най-голямо учудване тя веднага се изправи и си сложи палтото. Хванати ръка за ръка, вървахме мълчаливо из западните покрайнини на града.

В арабския квартал някакъв фестивал беше в разгара си, всичко блестеше от светлини, развяваха се знамена. Неподвижно море, малки високи облаци и луна, която ни гледаше неодобрително като архимандрит друговерци. Миризма на риба, семе от кардамон и

пържени дреболии с чесън. Навред звъняха мандолини, почесваха струнните си душици в нощта, сякаш бяха въшлясали — чешеха стръвно до кръв! Въздухът беше тежък и плътен. Всеки дъх го продупчваше, макар и невидимо. Човек усещаше всяко свое вдишване и издишване, сякаш дробовете му са кожен мях. Има нещо злоещо в тази светлина и врява, помислих си аз. И после ще ми говорят за романтиката на Изтока! Дайте ми на мен хотел „Метропол“ в Брайтън — по всяко време на годината! Прекосихме този осветен сектор със забързана, уверена крачка. Тя вървеше, сякаш безпогрешно знаеше пътя, с наведена глава, дълбоко умислена. После постепенно улиците потънаха в мрак, във виолетовата тъмнина на нощта, превърнаха се в тесни криволичещи сокаци. Най-накрая стигнахме до широко празно място под звездите и пред нас изплува черният силует на нещо като казарма. Тя забави ход, колебливо затърси врата, после ми прошепна: „Това място се стопанисва от стария Метрави. Той е на легло. Вратата е винаги отворена. Ала от леглото си чува всичко. Дай ръка!“ Не съм човек, дето ще вземе да спори, но трябва да ти призная, че сърцето ми се сви, щом пристъпихме в този бандаж от непрогледен мрак. Ръката ѝ беше силна и студена, гласът ѝ режещ и равен, не издаваше нито вълнение, нито страх. Мисля, че съвсем наблизко в проядените греди на помещението долових звука от бързо притичващи охранени плъхове, салджиите на нощта. (Веднъж по време на буря сред руините бях видял тлъстите им лъснали от дъжда тела да се щурат неспокойно, докато пируваха в боклука.) „Моля те, Господи, не забравяй, че макар и да съм само един английски поет, не заслужавам да бъда изяден от плъхове“ — помолих се аз мислено. Вече вървахме по дълъг коридор от пълен мрак с прогнили дъски, които застрашително скърцаха под краката ни; тук-там липсваше по някоя дъска и аз се почудих дали пък не крачим над самата преизподня. Въздухът вонеше на мокра пепел и онази миризма на потна черна плът, която не може да се сбърка с нищо друго. Съвсем различна е от тази на бялата плът. Тежка е — като клетката на лъва в зоологическата градина. Самият Мрак се потеше — и защо не? Мракът сигурно има кожата на Отело. Тъй като винаги съм бил крайно стеснителен и боязлив човек, веднага изпитах непреодолима нужда да отида до клозета, но бързо смачках тази мисъл като черна хлебарка. Мехурът ми ще почака, казах си аз. Продължихме да вървим направо, после свихме покрай две стени от... черен мрак,

покрит с проядени дъски. Жюстин пак ми прошепна: „Мисля, че е тук!“, бутна една врата и тя се отвори към друг квадрат непрогледна тъмнина. Беше стая, и то голяма, защото въздухът хладнееше. Усещаше се пространството, въпреки че не се виждаше абсолютно нищо. И двамата си поехме дълбоко въздух.

„Да“ — прошепна тя замислено, затършува в кадифената си чантичка, извади кутия кибрит и щракна една клечка. Стаята беше с висок таван, толкова висок, че над нас имаше само мрак въпреки жълтеникавото пърхане на кибритения пламък; в стъклата на счупения прозорец бледо мъждукаха отразените звезди. Стените бяха зелениясали, с олющена мазилка, украсени само с отпечатъците от малки сини ръчички, които ги покриваха без ред и без порядък. Сякаш безброй джуджета с насинени длани бяха ходили на ръце по стените. Вляво, малко встрани от средата на стаята, си почиваше мрачен стар диван, плаваше в черната тъмнина като викингска погребална лодка; престаряла проядена реликва, останала от някой отомански халиф. Клечката угасна. „Това е“ — каза тя, пхна кибрита в ръката ми и се отдалечи. Когато запалих втора клечка, Жюстин беше клекнала до дивана и опряла буза в него, като нежно го галеше с ръка. Беше съвършено спокойна. Милваше го бавно и сладно, после го прекрачи и ми заприлича на лъвица, която ревностно пази обяда си. Моментът беше изпълнен с нещо фатално и съдбоносно, ала то не се четеше на лицето ѝ. (Човекът е като църковен орган, помислих си тогава. Натискаш клавиш с надпис „любовник“ или „майка“ и целият реквизит от съответни чувства ливва навън — сълзи, въздишки или ласки, според случая. Друг път се опитвам да мисля за всички нас по-скоро като за видове навизи, отколкото като за човешки същества. Искам да кажа, какъв е смисълът на индивидуалната душа, с която са ни ашладисали древните гърци в безумната си надежда, че по силата единствено на нейната красота тя ще „хване“ — както се казва за ваксинация? Че ще успеем да израснем до висотата на тази идея и сами ще запалим божествения огън в сърцата си? Та, питам: хванала ли е тя или не? Кой може да каже? У някои от нас, може би, ала вече е закърняла. Сигурно...)

„Чули са ни.“

Някъде в мрака тънко и протяжно изви човешки лай и тишината мигом набъбна от сърдития тропот на човешки стъпки по прогнилия

под. В издъхващия пламък на кибрита, като че някъде много далеч промъждука лъч светлина — сякаш в далнината на черното небе се отвори врата на пещ. А ето и гласовете, гласовете на мравки! Децата заизлизаха през нещо като люк или отвор в пода от мрак, облечени в овехтели, прокъсани памучни нощници. С пръстени на ръцете и звънчета на краката. Значи където и да отиде, около нея винаги ще звъни музика! Едно от тях носеше чинийка с воценица. Носово подрънкваха край нас и с болезнена откровеност ни питаха какво искаме да ни предложат — изненадаха се, като видяха Жюстин да седи до викингската катафалка с полуобърнатата (и в този миг усмихваща се) към тях глава.

„Време е да се махаме“ — казах ѝ тихо. А децата, тези ситни призрачета, воняха ужасно, освен това вкупом запротягаха тънките си ръчички към мен, вкопчиха се в кръста ми и взеха да мънкат и опяват. Ала Жюстин се обърна към едно от тях и рече: „Я донеси тук светлината, където всички ще можем да виждаме.“ Когато свещта бе донесена, тя кръстоса краката си по турски и с високия писклив глас на уличен глашатай взе да им говори напевно: „Наобиколете ме, благословени деца на Аллаха, и чуйте вълшебната приказка, която ще ви разкажа.“ Ефектът беше поразителен; те веднага наклеяха край нея като обрулени от вятъра капещи есенни листа и се скупчиха нагъсто. Някои дори се покатериха върху стария диван, като се побутваха и хихикаха радостно. И със същия богат и победоносен тембър, прогизнал от непролети сълзи, Жюстин заговори с глас на професионална разказвачка: „Чуйте ме, вий, правоверни, и аз ще ви разкажа приказката за Юна и Азис, за многото цветове на тяхната любов, за сполетелите ги нещастия и за злия Абу Али Сарак ел Маза. Едно време във великия халифат, когато много хора били обезглавени и многобройните армии поели в поход...“

Имаше нещо диво в поетичната красота на приказката, разказана на това място и по това време — кръгът от съсухрени личица, диванът, мъждукащата светлина и странният пленителен ритъм на арабския език със строгата стилизирана образност, с тежкия брокат на алитерациите, носово отекващите акценти и онова лаическо великолепие, от което очите ми се напълниха със сълзи — ненаситните сълзи! Такава пищна трапеза за душата! И тогава си дадох сметка колко постна е храната, която ние, съвременните писатели, предлагаме

на прегладнелите си читатели. Епически контури — това притежаваше нейният разказ! Завидях ѝ. Колко богати бяха тези малки просячета. Завидях и на публиката ѝ. Да говориш, без да раздаваш присъди! Те потънаха като оловен отвес, изгубиха се сред богатата образност на нейния разказ. И човек можеше да види как истинските им душици изпълзват като мишлета, а боядисаните маски, които допреди миг представляваха личицата им, се преобразяват в симпатични муцунки на удивление, страх, очакване и радост. В жълтеникавия сумрак на стаята това бяха лицата на една ужасна истина. И тогава лесно се виждаше как щяха да изглеждат на средна възраст — вещицата, добрата съпруга, клюкарката, опърничавата. Силата на поезията ги бе оголила докрай и бе оставила само естествената им същност да разцъфти, да се покаже върху личицата им и правдоподобно да изографиса върху тях същината на малките им недоразвити души!

Не можех да не ѝ се възхищавам, задето ме дари с един от най-значителните и паметни мигове в живота ми като писател. Прегърнах я през раменете и седнах до нея не по-малко захласнат от децата и поех по сложните заплетени извивки на безсмъртната история, която лъкатушно се разгръщаше пред очите ни.

Ала когато приказката свърши, децата отказаха да се разделят с нас. Вкопчиха се в нея, искаха да продължи да им разказва, целуваха края на полата ѝ и я умоляваха със сълзи на очи. „Няма време — отвърна им тя и тихо се усмихна. — Но аз пак ще дойда, милички.“ Те почти не обърнаха внимание на парите, които им раздаде, а продължиха да се блъскат край нас в тъмния коридор чак до потъналия в мрак площад навън. На ъгъла, преди да завием, погледнах назад, ала там почти не трепваха сенки. Сбогуваха се с нас с гласчета, които ни трогнаха до сълзи. Потънали в дълбоко, притаено безмълвие, двамата продължихме през порутения и покварен от времето град, докато стигнахме прохладата на крайбрежния булевард; дълго време останахме облежани върху ледените каменни перила над морето, пушехме, без да разменим дума. Най-накрая тя обърна към мен лицето си, върху което се четеше убийствена умора, и прошепна: „Сега вече може да ме заведеш къщи. Капнала съм.“ Махнахме на един кабриолет, който едва се влачеше по улицата, скочихме вътре, после бавно и тържествено, като банкери след важно заседание, свихме по

Корниш. „Предполагам, че ние всички търсим тайните на израстването!“ — каза тя, след което се разделихме.

Странна реплика, подхвърлена вместо „лека нощ“. Останах загледан след нея, докато се изкачваше по стъпалата на голямата къща и ровеше за ключовете си. Все още бях като пиян от приказката за Юна и Азис!

Драги ми писачо, жалко наистина, че никога няма да имаш възможност да прочетеш този досаден мой брътвеж; щях да се забавлявам, наблюдавайки озадачената ти физиономия. Помниш ли, веднъж ме попита защо творецът винаги се мъчи да потопи света в собствените си терзания. Защо наистина? Сега ще ти подаря един израз: емоционален гонгоризъм^[34]! Винаги ме е бивало да съчинявам любезности.

*Едната самота и страст,
о, боже на мухите,
са твоята имперска власт
в телата на душите.
Холандке, я ме прегърни
и заключи с резето.
Аз любя те от толкоз дни,
щот' любя и...!*

По-късно, докато се скитах безцелно, кого, мислиш, видях? Разбира се, леко пийналият си Помбал, който се връщаше от казиното с нощно гърне, пълно с пари, и изгаряща го жажда за една последна чашка шампанско, която двамата се отбихме да обърнем в „Етоал“. Странно, но тази вечер нямах никакво желание за момиче; изглежда Юна и Азис ми бяха охладили ентусиазма. Вместо това с бутилка в джоба на шлифера си запреплитах крака към „Хълмът на лешоядите“, за да се изправа лице в лице със злополучните страници на моята книга, която след двайсет години учениците още от отделенията ще четат скришом от страх да не ги спипат и напердашат. Струваше ми се, че правя гибелен подарък на тези още неродени поколения; предпочитах да мога да им оставя нещо от рода на Юна и Азис, но след Чосър вече е невъзможно; и за това положение на нещата,

изглежда, е виновен изтънченият вкус на четящата публика от лаици. Само мисълта за тези нафукани задници ме ядоса и аз шумно и гневно затворих тетрадките си една след друга. Ала шампанското успокоява и именно то ми попречи да изпадна в тежка меланхолия. Тогава се натъкнах на бележката, която ти, колега Магаре, беше пъхнал под вратата по-рано същата вечер: една бележка, в която ме поздравяваше за новата ми серия стихотворения, издадена от „Анвил“ (с печатна грешка на всеки ред); и тъй като писателите са си писатели, аз веднага се разнежих към теб и вдигнах наздравица в твоя чест. В моите очи ти на мига се превърна в критик от най-висока проба с недостижимо проникновение. Тогава, вбесен на себе си, аз още веднъж се запитах защо, по дяволите, не ти бях отделил повече от времето си. Непростима небрежност от моя страна. На заспиване си казах, че още утре трябва да те поканя на вечеря и да ти наговоря разни неща относно писането, разбира се, че какво друго? Но работата е там, че колкото си по писател, толкова по-малко говориш; знаех си, че и да те поканя, ще мълча и ще се прегръщам през цялото време с мушнати под мишниците ръце, докато ти ще вземеш думата и няма да млъкнеш!

В съня си изрових една мумия с червени като макове устни, завита в дълга бяла сватбена рокля, с каквато са облечени арабските кукли булки. Тя ми се усмихна, но не отвори очи, въпреки че я целунах и взех нещо да я увещавам. Очите ѝ се отвориха наполовина, ала само веднъж, после отново се затвориха, тя се усмихна и пак потъна в дълбок сън. Прошепнах името ѝ, което беше Юна, но необяснимо защо се превърна в Лиза. И тъй като нямаше смисъл да продължавам, аз пак я зарових сред подвижните пясъци на пустинята, където (наветите от вятъра бразди бързо се променяха) на мястото нямаше да остане и следа. Призори се събудих рано, взех кабриолет и отидох до плажа Рушди, за да се пречистя в морето на разсъмване. Наоколо не се виждаше жива душа, с изключение на Клия, която зърнах в далечината. Носеше син бански костюм и прекрасната ѝ руса коса се развяваше като у грациите на Ботичели. Махнах ѝ и тя ми отвърна, но не прояви никакво желание да дойде и да си поговорим, за което ѝ бях благодарен. И двамата лежахме и пушехме, на разстояние хиляди години един от друг, с мокри като на тюлен тела. Само миг се замислих за лятната ѝ плът с цвят на печено кафе и за малките косъмчета по слепоочието, избелели до пепеляво. Вдишах я, метафорично казано,

като полъх, като тънка струйка дим, довян от пещта с кафе, и помечтах за белите ѝ бедра с тънки сини вени! Да, да... струваше си човек да се потруди, за да я спечели, стига да не беше толкова красива. Интелигентният ѝ поглед разголваше всичко и ме караше панически да търся прикритие, да бягам от нея.

Не можех да очаквам, че ще си сложи превръзка на очите, за да мога да я любя на спокойствие! И все пак... като черните копринени чорапи, толкова потребни на някои мъже! Безглаголно изречение! За какво ли намеква този Пърсуордън?

*Той страсти тъмни насади
у средните ни класи.
От прозата му куп беда
слетяха всички маси
и си пегаса нареди
с вонящите пегаси.
О, събуди се, Албион!*

Колега Магаре, така нареченият живот е всъщност акт на въображението. Светът — който винаги си представяме като „външния“ Свят — се поддава единствено на себеопознаване! Изправен пред този жесток, ала необходим парадокс, поетът веднага установява, че са му пораснали хриле и опашка, за да може по-добре да плува срещу течението на непросветеността. Онова, което на пръв поглед изглежда като случаен акт на насилие, е всъщност неговата пълна противоположност, защото преобръщайки процеса, поетът обединява забързания, необмислен поток на човечеството с тихия, спокоен, неподвижен, безмирисен и безвкусен пленум^[35], откъдето произтича и силата на собствената му тяга. (Така е, ама като го разбереш, боли!) Ако той изостави тази си роля, тогава губим всякаква надежда да се закрепим върху хлъзгавата повърхност на действителността и всичко в природата ще изчезне! Но този акт, това поетическо действие ще престане да бъде толкова необходимо, ако всеки го извършва сам за себе си. Какво им пречи, питаш ти. Ами природата ни е такава, че всички се страхуваме да предадем собствената си жалка и рационализирана нравственост, а поетическият

скок, който аз препоръчвам, е необходим, понеже истината е от другата страна на пропастта. Изглежда страшно само защото ние отказваме да си признаем съществуването вътре в нас на ужасните готически фигури, които украсяват тотемните греди на нашите църкви — убийци, лъжци, прелюбодейци и така нататък. (Ала веднъж разпознати, тези маски от папиемаше падат.) Който дръзне да направи загадъчния скок към хералдическата реалност на поетическия живот, той ще открие, че истината има своя собствена, вградена в себе си етика. И затова не ѝ е нужно да носи бандажи или други подпорни средства. В полусянката на този вид истина етиката може да бъде пренебрегната, защото тя е носещата греда, част от същността, а не просто спирачка или задръжка. Така трябва да се живее, а не само да се размишлява! О, колега Магаре, в очите на твоите „чисто литературни“ занимания, които са те обсебили, това сигурно звучи прекалено; ако обаче не обработиш със собствения си сърп своя край от хармана, никога няма да събереш реколтата в себе си и не ще изпълниш предназначението си тук, на земята.

Но как, питаш ме ти жално. Наистина, ето че вече ме хвана натясно, защото това нещо действа различно при всеки един от нас. Само се опитвам да ти кажа, че още не си достатъчно отчаян, достатъчно непоколебим. Някъде в самата сърцевина на нещата духът ти все още лежи ленив и отпуснат. Има и друго — защо да се бориш? Ако ще се случи, това, което има да се случва, ще стане по своя воля. Може би си прав да бездействаш, да изчакваш. Аз обаче бях прекалено горд. Усещах, че този жизненоважен въпрос трябва да го хвана за рогата, че това е мое право по рождение. За мен той трябваше да бъде акт на волята. На онези като мен бих казал: „Насилете ключалката, разбийте вратата. Излезте насреща на Оракула, предизвикайте го, оборете го, защото само така ще станете поети, бъдете дръзки смелчаци!“

Аз обаче добре съзнавам, че това изпитание може да дойде под най-различни форми, дори под такава чисто физическа форма като удар между очите или няколко реда, надраскани с молив на гърба на плик, небрежно оставен в кафенето. Хералдическата реалност би могла да нанесе своя удар навсякъде — под пояса или над него, за това правила няма. Но и без него загадката остава. Можеш да пропътуваш

света, да колонизираш всичките му кътчета със стиховете си и все пак никога да не чуеш песента му.

---

[27] Става дума за Дейвид Хърбърт Лорънс (1885–1930) — английски романист и поет, станал скандално известен с романа си „Любовникът на лейди Чатърли“ (1928). — Б.пр. ↑

[28] Секта на християни евангелисти, основана в Ирландия ок. 1828 г. от бившия англикански свещеник Дарби. Името си води от града, в който сектата установява своето първо седалище в Англия. — Б.пр. ↑

[29] Парафраза на последния стих от „Ода на Западния вятър“ от Пърси Биш Шели. — Б.пр. ↑

[30] Не възвърнатото време, а освободеното време (фр.) — Б.пр. ↑

[31] Основание (фр.) — Б.пр. ↑

[32] Става дума за стихотворението „Che fece... il gran rifiuto“ на Константинос Кавафис. Заглавието е заимствано от стих на Данте и гласи: „Онзи, който от страх казва голямото «не».“ — Б.пр. ↑

[33] Чуан Чжоу (ок. 369 пр.н.е. — 286) — китайски философ, даоист. — Б.пр. ↑

[34] Аристократическа формалистическа школа в испанската поезия през XVII век. Названието си получава от името на Луис де Гонгора и Арготе (1561–1627). Гонгоризмът се отличава с песимистично отношение към живота, самоцелна форма, сложен синтаксис, натруфеност на поетичния език, изобилие от метафори, реторични украшения, митологически образи в сложни преобразувания, които затъмняват смисъла на стиха и водят до външна патетичност — Б.пр. ↑

[35] Изпълнено с материя пространство. — Б.пр. ↑

ЧЕТВЪРТА ЧАСТ

Открих, че чета тези страници от тетрадките на Пърсуордън с цялото внимание и удоволствие, което заслужават, и без да се замислям, му простих, както ме бе посъветвала Клия. Дори точно обратното — стори ми се, че наблюденията му не бяха лишени от точност и колкото и саркастично да се бе присмял за моя сметка, критиката му беше съвсем основателна. Още повече че е полезно, както и здравословно, да се видиш описан с такава смразяваща откровеност, и то от човек, от когото се възхищаваш. Изненада ме не друго, а това, че въобще не бях уязвен от думите му, самочувствието ми не пострада от тях.

И не само че не се засегнах, но на някои от заядливите му духовитости се размивах от сърце и тогава се улавях, че му отговарям мислено, като че стоеше отпреде ми и не пишеше, а направо изстрелваше в целта тези нелицеприятни за мен истини. „Копеле такава — измънках под носа си. — Само да ми паднеш!“ Сякаш ще дойде ден, когато ще имам възможност да коригирам впечатлението, което съм оставил у него, и така да си разчистим сметките. Но вдигайки глава, с болка установих, че завесата вече е паднала и той завинаги е напуснал сцената; спомних си осезателното му присъствие, навсякъде изникваше неочаквано, една необикновена смесица от силни страни и слабости, които образуваха загадъчния му характер.

— Какво толкова се подсмиваш? — попита ме Телфорд, винаги готов за шеговита размяна на чиновнически остроумия, стига да съдържат задължителния черен хумор.

— Чета една тетрадка.

Телфорд имаше едро тяло, винаги покрито със зле ушити дрехи, а под брадичката му неизменно се мъдреше синя папийонка на бели точки. Лицето му бе на петна и кожата му бе такава, че лесно се раздраваше от бръснача; ето защо по брадичката или под ухото често се белееше памуче, лепнато, за да спре кръвта. Винаги словоохотлив и преливащ от неуместно добродушие, той създаваше впечатление на

човек във вечна война със собственото си, зле прилягащо му чене. Мляскаше, крякаше, гълташе хлабавите си пломби, преглъщаше шумно и се задъхваше като риба на сухо, докато бързаше да подхвърли закачките си, на които сам така се тресеше от смях, сякаш бе яхнал най-раздрънканата таратайка, а зъбите му тракаха като кастанети.

— Значи, старче, да се пукнеш от смях — току възкликваше.

Не беше неприятен за колега по стая. Работехме заедно в цензурата и макар задълженията ни да не изискваха големи усилия, той, бидейки стара кримка, с удоволствие ми помагаше и ме съветваше; аз пък обичах да слушам неговите повтарящи се до втръсване истории за „доброто старо време“, когато той — Малкия Томи Телфорд — е бил важна клечка и по ранг и власт е отстъпвал единствено на великия Маскелин, настоящия ни шеф. Винаги когато го споменавах, казваше „нашия Бриг“^[36] и доуточняваше, че отделът, който навремето бил Арабско бюро, е видял и по-добри времена, преди да бъде сведен до най-обикновена цензура, която да се занимава с потока цивилна кореспонденция в Близкия изток. Направо слугинска работа в сравнение с „шпионажа“ — дума, която произнасяше, като силно натъртваше всяка отделна сричка.

Историите за онези безвъзвратно отминали славни дни образуваха нещо като Омиров цикъл на чиновническия живот. Разказваше ги с тъжен, изпълнен с копнеж глас при всяка почивка между спешните задачи или в следобеди, когато някоя дребна несполука, като счупен вентилатор например, парализираше работата и правеше съсредоточаването ни невъзможно в тези душни сгради. Именно от Телфорд узнах за дългата междуособна война между Пърсуордън и Маскелин — война, която в известен смисъл бе продължила, вече на друго ниво, и между мълчаливия бригаден генерал и Маунтолив, тъй като Маскелин се натискаше да се присъедини към своята част и да се отърве от цивилните си дрехи. Това негово желание обаче беше осуетено. Маунтолив, както ми обясни дълбоко въздиращият Телфорд (жестикულიрайки с напуканите си дебели ръчички, осеяни със синкави възли от вени като сини сливи в кекс), беше успял да се „добере“ до Военното министерство и да ги убеди да не приемат оставката на Маскелин. Трябва да кажа, че бригадният генерал, когото не виждах повече от два пъти седмично, създаваше впечатление на гневен човек, който вече не издържа да стои

затворен в някакъв си граждански отдел, когато недалеч в пустинята се водеха вълнуващи боеве, както впрочем би се чувствал и всеки истински войник.

— Разбираш ли, старче — рече Телфорд съвсем чистосърдечно, — има ли война, има и повишения, и то много. И нашият бригаден е съвсем прав да си мисли за кариерата, всеки на негово място би постъпил така. За нас е по-различно. Ние по рождение сме си граждански, така да се каже.

Самият Телфорд беше прекарал много години в търговията със стафиди в Източния Левант и бе живял в такива екзотични места като Занте и Патрас. Съображенията му да пристигне в Египет бяха доста неясни. Може би е смятал, че животът в една голяма британска колония ще му бъде повече по сърце. Мисис Телфорд приличаше на угоена гъска, която използва бледомораво червило и носи шапки като игленик. Тя като че живееше единствено заради приема в посолството по случай рождения ден на краля. („Мейвис умира за банкети, особено официални.“)

Но ако в административната война с Маунтолив засега победител нямаше, то утешения не липсваха, според думите на Телфорд, от които нашият Бриг да извлича тихо задоволство, защото и положението на Маунтолив не беше много по-различно от неговото. И тук той (Телфорд) „изхихика“ — думичка, която сам използваше често. Изглежда и Маунтолив копнееше да се махне от своя пост и дори на няколко пъти бе подавал молба да бъде преместен от Египет. За нещастие обаче войната се беше намесила със своята политика на „замразяване на кадрите“ и Кенилуърт, който не беше приятел на посланика, бе изпратен именно с тази цел — да съблюдава изпълнението на въпросната политика. И ако нашият Бриг беше закотвен поради интригите на Маунтолив, последният пък беше закотвен също толкова здраво от новоназначения съветник в отдел „Кадри“ — и двамата не можеха да помръднат от постовете си „за момента“! Телфорд потъркваше дебелите си пръсти, докато ми разправяше всичко това.

— Който гроб копае другиму, сам пада в него — заключи той дълбокомислено. — А ако питаш мен, по-скоро нашият Бриг ще успее да се измъкне, отколкото сър Дейвид. Помни ми думите, старче! —

Кимнах тържествено в знак на съгласие и това му беше достатъчно, за да разбере, че съм схванал всичко правилно.

Между Телфорд и Маскелин съществуваше странна привързаност, която силно ме озадачаваше. Самотният едносричен войник и прочувственият многословен бивш търговец на стафида — какво общо можеше да има между тези двамата? (Дори имената им върху списъка с дежурните упорито напомняха водевилен дует или пък — съдружници в достолепно погребално бюро!) Все пак аз си мислех, че връзката им се крепеше върху основите на възхищението, защото в присъствието на своя шеф Телфорд винаги проявяваше необяснима радост и дълбоко уважение, като неспокойно се суетеше около него и го гледаше право в очите в очакване на заповедите му и с надежда, че ще получи поне една похвална думичка. Сочните „да, сър“ и „не, сър“ изскачаха от ченето му на равни интервали като кукувичка от часовник. Странно, но в това угодничество нямаше нищо престорено. По-скоро приличаше на учрежденска любов, защото дори и в отсъствието на Маскелин Телфорд говореше за него с огромна почитателност и най-дълбоко преклонение, съставено — в равни части — от социално възхищение към ранга му и почит към неговия характер и възгледи. От чисто любопитство се опитах да погледна Маскелин през очите на моя колега, но не различих нищо повече от един неприветлив, ала добре образован войник с ограничени възможности и отривист, отегчен от света маниер на говорене с типичните акценти на частното училище за момчета. И все пак...

— Нашият Бриг е железен! — обичаше да повтаря Телфорд, и то така развълнувано, че аха и очите му да се насълзят. — Знае си мястото, знае си и цената. Никога няма да падне по-ниско.

Това вероятно беше така, но то не го издигаше в моите очи.

Телфорд имаше няколко незначителни лакейски задължения, които сам бе избрал да изпълнява за своя герой — например да му купува „Дейли Телеграф“ (обикновено отпреди седмица) и да го поставя върху бюрото на големия човек всяка сутрин. Беше придобил особена походка, докато прекосяваше излъскания под в празния кабинет на Маскелин (защото винаги пристигаше много рано на работа), сякаш се страхуваше да не остави следи след себе си. Направо се прокрадваше до бюрото. А нежността, с която сгъваше вестника и прокарваше пръсти по ръбовете му, преди почитателно да го положи

върху зелената папка с попивателна, ми напомняше съпруга, която гали току-що колосаната и изгладена риза на мъжа си.

Но и самият Бриг не се отказваше от бремето на това безкористно възхищение. Сигурно малко мъже могат да му устоят. Отначало бях озадачен от факта, че веднъж или два пъти в седмицата той идваше да ни посети, очевидно без да има предвид нещо конкретно, и тогава тръгваше бавно между бюрата ни, като току подхвърляше уж случайно по някоя безцветна шегичка — като лекичко, едва ли не срамежливо посочваше човека, към когото е отправена, с дръжката на лулата си. По време на тези визитации мургавето му лице на хрътка с гъста мрежа бръчки около очите никога не променяше изражението си, а гласът му не пропускаше нито една от добре премерените си извивки. Отначало, както вече казах, тези появявания ме учудваха, защото Маскелин въобще не беше веселяшка душа и рядко можеше да говори за нещо друго освен за предстоящите задачи. И тогава, един ден във фигурата му, която бавно лъкатушеше между нашите бюра, забелязах следите от подсъзнателно кокетство и веднага се сетих за начина, по който паунът разтваря като ветрило изпъстрената си с очи опашка пред женската, или за манекенка, която представя нови модели дрехи, крачейки напред-назад по подиума на модно ревю. Излиза, че Маскелин идваше тук, за да му се възхищават, за да разпери богатството на своя характер и начетеност пред Телфорд. Възможно ли бе това лесно завоевание да му дава онази вътрешна опора, която му липсваше? Трудно е да се каже. Ала личеше си, че разширените от възторг очи на прехласналия се по него колега му доставяха удоволствие. Сигурен съм, че това бе подсъзнателно — този жест на един самотник към единствения искрен обожател, когото бе успял да спечели в този свят и на когото можеше да отвърне само със снизхождение, втълпено му от неговото превъзходно образование. Тайничко той презираше Телфорд, задето не е истински джентълмен.

— Клетият Телфорд — въздишаше от време на време в негово отсъствие. — Клетият Телфорд.

Снишеният му до съчувствие глас издаваше съжаление към човека, който бе достоен, ала безнадеждно скучен, сух и досаден.

Това бяха моите познати в службата през цялото уморително лято и общуването ми с тях беше напълно безпроблемно. Работата ми бе такава, че с нищо не ангажираше ума ми. Рангът ми беше съвсем

скромен и не ме обременяваше с никакви социални задължения, защото нямах навика да се виждам с колегите си извън работното място. Телфорд живееше близо до плажа Рушди в малка извънградска вила, далеч от центъра на града, докато Маскелин поначало рядко напускаше мрачната си спалня на последния етаж в хотел „Сесил“. Ето защо всеки ден на излизане от работа аз с лекота загърбвах служебните си задължения, забравях за тях и се чувствах напълно свободен да се потопя в живота на града или по-точно в това, което бе останало от него.

Новата ми връзка с Клия също беше безпроблемна, вероятно защото и двамата нарочно избягвахме да дефинираме ясно отношенията си, оставяйки ги да следват извивките на собствената си природа, да изпълняват собствените си цели. Например аз невинаги оставах в нейния апартамент — понякога, докато работеше върху дадена картина, тя се нуждаеше от пълно уединение и откъсване от света, за да навлезе в темата, и тези интервали, които понякога продължаваха седмица или повече, изостряха и освежаваха обичта ни, без да я накърняват. Случваше се обаче след подобна уговорка случайно да се срещнем и тогава слабостта ни един към друг надделяваше и бързо подновявахме прекъснатата по споразумение връзка още преди да са изтекли въпросните три дни или седмица! Не беше лесно.

Понякога вечер се случваше да я зърна да седи самичка на малката тераса в кафене „Бодро“ и разсеяно да гледа в празното пространство. Скицниците ѝ стояха неотворени пред нея. Притихнала неподвижно като заек, забравила да избърше от устните си малките мустаци от сметаната на виенското кафе! В такъв момент трябваше да мобилизирам цялата си воля, за да не прескоча дървената ограда и да я обвия с ръце, толкова силно този трогателен детайл възпламеняваше копнежа ми по нея; изглеждаше толкова невинна и простодушна, същинско дете. В такива моменти верният и пламенен образ на Клия любовницата изплуваше пред очите ми и изведнъж раздялата ставаше непоносима! И обратното, случваше се най-ненадейно (седнал в градската градина с увлекателна книга) да усетя как две студени ръце закриват очите ми и тогава бързо се обръщах да я прегърна и отново да вдишам аромата на тялото ѝ през тънката, прохладна лятна рокля. Друг път, и то в моменти, когато си мислех за нея, тя като по чудо цъфваше в

апартаментата ми с думите: „Усетих, че ме викаш да дойда“ или пък „Изведнъж изпитах непреодолимо желание да бъда с теб“. Тези срещи на внезапно възпламенена страст носеха със себе си острото изживяване на бездиханност. Сякаш сме били разделени години, а не дни.

Нашето хладнокривно самообладание по време на планираните раздели предизвика нескриваното възхищение на Помбал, който въпреки усилията си не можеше да направи друго в отношенията си с Фоска, освен да изпада в екстаз. Имаше вид на човек, който всяка сутрин се събужда с нейното име на уста. И първото нещо още призори бе да ѝ телефонира, защото изгаряше от безпокойство, преди да се увери, че е добре — сякаш самото му отсъствие я излагаше на ужасни и неизвестни опасности. Официалният му работен ден с всевъзможните задължения представляваше за него страхотен тормоз. По обяд направо препускаше към вкъщи, за да я зърне. Справедливостта изисква да кажа обаче, че неговата привързаност намираше пълноценен ответ и чистотата на техните отношения напомняше поведението на двама старци. Ако му се наложеше да закъснее поради официален прием, тя изпадеше в трескаво притеснение. („Не, не неговата вярност ме притеснява, а безопасността му. Той шофира така невнимателно, нали знаеш.“) За щастие през този период нощните бомбардировки над пристанището действаха почти като вечерен час върху светския живот на града, така че двамата можеха да прекарват вечерите заедно, като играеха на шах или карти, или пък си четяха на глас. С удоволствие открих, че Фоска е деликатна и много емоционална млада жена, малко лишена от чувство за хумор, но за щастие, без онова самодоволство и превзетост, които очаквах да видя у нея, подведен от описанието на Помбал, когато се срещнахме за пръв път. Имаше живо, изразително лице, чиито преждевременни бръчки говореха за изпитанията ѝ като бежанка. Никога не се смееше силно, а в замислената ѝ усмивка се долавяше стаена тъга. Но тя беше разсъдливо създание и за всичко имаше готов отговор — умен и подплатен с житейска философия, всъщност притежаваше онова качество, което французите наричат *esprit*^[37] и което с право ценят толкова много у жената. Самият факт, че терминът на нейната бременност приближаваше, превръщаше Помбал в изключително внимателен и любящ компаньон. Истината е, че по отношение на

очакваното дете той проявяваше тихо самодоволство. Дали пък не се опитваше да внуши на хората, че то е негово, и по този начин да отвърне на онези, които шушукаха зад гърба му, че не поема никакви отговорности? Не можех да кажа със сигурност. В летните следобеди двамата с Фоска често излизаха на разходка с неговия катер. Тя седнаше на кърмата и отпусна бялата си ръка в тихите води на пристанището. Понякога му пееше с кристалния си птичи глас, а той се прехласваше по нея, тактуваше си с пръст и на лицето му цъфваше изразът на добър семеен татко. Нощем прекарвах бомбардировките за предпочитане пред шахматната дъска — странен избор; но тъй като от зловещия тътен на оръдията Помбал получаваше главоболие на нервна почва, той бе изобретил шумозаглушители от цигарен филтър за ушите. Така и двамата постигаха тишината, която им бе нужна, за да се съсредоточат в играта на шах.

На няколко пъти обаче тази безоблачна хармония биваше засенчвана от външни събития, подклаждащи съмнения и опасения, които са нещо съвсем разбираемо в подобни недоизяснени отношения — искам да кажа отношения, толкова разисквани и разнищвани, без обаче да се предприемат конкретни действия. Един ден го заварих да крачи нервно по халат и чехли, изглеждаше ужасно разстроено и дори очите му май бяха зачервени.

— А, Дарли! — въздъхна той шумно, отпусна се в стола си за подагра и улови брадата си с ръце, сякаш се канеше да я откъсне. — Никога няма да ги разберем, никога Жени Какъв лош късмет. Може би глупавият съм аз. Фоска! Нейният съпруг!

— ... Е бил убит, така ли? — попитах.

— Не. — И Помбал поклати тъжно глава. — Взет е военнопленник в Германия.

— Тогава защо е това пъшкане?

— Защото се срамувам, ето защо. Не си бях дал сметка, докато не дойде новината, както всъщност и тя, че ние *разчитаме* на това той да бъде убит. Подсъзнателно, разбира се. Сега тя се ненавижда. Но целият план за *нашия* живот се градеше, макар и несъзнателно, върху предпоставката, че той сам ще оваканти мястото си. Това е чудовищно. Неговата смърт щеше да ни даде свобода; а сега, по всяка вероятност, проблемът се отлага за години, а може би и завинаги...

Помбал изглеждаше като обезумял, мърмореше нещо под носа си и шумно си вееше с вестника пред лицето.

— Нещата взимат най-неочакван обрат — обади се след малко. — Защото щом Фоска в благородството си не успя да събере сили да му каже истината, докато бе на фронта, още по-малко ще го направи, докато е в плен. Когато се разделихме, беше потънала в сълзи. Всичко се отлага за след *края на войната*.

Скърцаше със зъби и ме гледаше втренчено. Трудно ми беше да измисля нещо утешително.

— Защо тя да не му напише писмо и да му разкаже всичко?

— Невъзможно! Твърде жестоко е. И с това дете, което е на път. Дори аз, Помбал, не бих желал да постъпи по този начин. Никога. Сварих я, потънала в *сълзи*, приятелю, докато стискаше телеграмата в ръка. Каза ми с изтерзан глас: „О, Жорж-Гастон, за пръв път се засрамах от любовта си, когато си дадох сметка, че двамата предпочитаме по-скоро той да умре, отколкото да попадне в плен.“ Може и да ти се струва необяснимо, но тя е фин човек с чувство за достойнство и гордост. И после се случи нещо налудничаво. Толкова голяма беше общата ни мъка, че в опита си да я утеша аз се пъхнах в леглото до нея и ето че започнахме да се любим още преди да усетим какво става. Странна картинка представлявахме. Пък и работата не беше много лесна. После, като дойдохме на себе си, тя пак се разплака и рече: „За пръв път изпитвам омраза към теб, Жорж-Гастон, защото сега нашата любов е като на всички останали. Сами я обезценихме.“ Жените винаги прехвърлят вината върху някой друг. Аз толкова се радвах, че най-накрая се случи да... Нейните думи обаче ме хвърлиха в отчаяние. Хукнах навън. И сега не съм я виждал цели *пет часа*. Сигурно това е краят. А можеше да бъде началото на нещо, което най-малкото щеше да ни съхрани, докато проблемът отmine.

— Може би тя е прекалено глупава.

— Как не те е срам да говориш така! — възмути се Помбал. — Всичко е резултат на изтънчената ѝ душа. Това и нищо друго. Не ме измъчвай и моля те, не дрънкай нелепости за един толкова прекрасен човек.

— Добре, тогава защо не ѝ се обадиш?

— Защото телефонът ѝ не работи. Ох! По-лошо е и от зъбобол. Мисълта за самоубийство се е загнездила в ума ми — за пръв път в

живота ми! Да видиш докъде съм стигнал.

Ала в този миг вратата се отвори. На прага стоеше Фоска. Личеше си, че и тя е плакала. Спря се, излъчваше странно достойнство, протегна ръце към Помбал, който пък нададе нечленоразделен ликуващ вик, прекоси стаята на два скока, така както си беше по халат, и я прегърна страстно. Притисна я към себе си и двамата тръгнаха бавно по коридора към неговата спалня.

По-късно същата вечер го срещнах по улица „Фуад“. Вървеше срещу мен и целият сияеше.

— Ура! — извика той и хвърли скъпата си шапка във въздуха. — *Je suis enfin là!*^[38]

Шапката описа широка парабола и тупна точно по средата на пътя, където веднага беше прегазена от три коли една след друга. Помбал плесна с ръце, сякаш гледката му достави огромно удоволствие. Той продължаваше да сияе. После обърна кръглото си като луна лице към небето, като че търсеше да открие там някакво знамение или поличба. Щом се изравних с него, улови ръцете ми и рече:

— Божествената женска логика! На земята няма нищо по-прекрасно от жена, която излива чувствата си в мисли. Обожавам тази гледка. Обожавам я. Нашата любов... Фоска! Щастие то ни е пълно. Аз съм така изумен, наистина, така изумен. Никога нямаше да се сетя за нейната логика на нещата. Слушай, тя казва, че не е била в състояние да измами човек, когато смъртта дебне на всяка крачка. Правилно. Но сега, след като той е на сигурно място зад решетките, нещата стояли по-различно. И ние може да се успокоим и да нормализираме отношенията си. Все още, разбира се, няма да му казваме, за да не го нараним. Но спокойно ще се черпим от кацата с меда, както обичаше да казва Пърсуордън. Скъпи ми приятелю, всичко е прекрасно. Фоска е ангел!

— В края на краищата излиза, че си е чиста жена.

— Жена ли? Тази дума, колкото и да е прекрасна, не може да изрази и наполовина дух като нейния.

Той избухна в хиенски смях и ме шляпна приятелски по рамото. Продължихме заедно по дългата улица.

— Отивам в „Пиетрантони“, за да ѝ купя скъп подарък... Аз, който никога не съм купувал подарък на жена, никога през живота си.

Винаги ми се е струвало абсурдно. Веднъж гледах един филм за пингвини по време на размножителния им период. Мъжкият пингвин — няма нищо по-смешно на света, което да прилича на мъж — събираше камъчета и ги поставяше пред избраницата на сърцето си, с което ѝ правеше предложение. Тази гледка не може да се разкаже, тя трябва да се види. Но ето че и аз се държа като мъжки пингвин. Няма значение. Сега вече нашата история може да има само щастлив край.

Съдбовни думи, за които често се сецам оттогава, защото само след няколко месеца Фоска вече нямаше да създава проблеми.

---

[36] Бриг — съкратено от бригаден генерал. — Б.пр. ↑

[37] Дух, характер, остроумие, (фр.) — Б.пр. ↑

[38] Най-сетне съм тук (фр.) — Б.пр. ↑

ПЕТА ЧАСТ

Много дълго време не чух нищо за сестрата на Пърсуордън, макар и да знаех, че се намира в лятната резиденция на английската легация. Що се отнася до Маунтолив, визитите му се отразяваха в дипломатическия бюлетин и затова бях наясно, че веднъж на всеки десет дни пристига от Кайро. Известно време очаквах да ми се обади, да ми даде някакъв знак, но времето минаваше и аз почти бях забравил за неговото съществуване, както, предполагам, и той за моето. Така че нейният глас, когато стигна до слуха ми по служебния телефон, ме изненада с неочакваното си нахлуване — изненада в един свят, където изненадите са рядкост и следователно добре дошли. Странен, безпльтен глас, който можеше да бъде на неизвестен юноша, ми каза: „Мисля, че вие знаете за мен. Като приятел на брат ми, бих искала да поговоря с вас.“ Сама описа поканата за вечеря на следващия ден като за „личен, непринуден и неофициален“ разговор, което пък ми подсказа, че ще присъства и самият Маунтолив. Почувствах възбудата на огромно любопитство, докато крачех по дългата алея с типично английски жив плет от чемшир, прекосявайки малката борова горичка, която обграждаше лятната резиденция. Беше душна и гореща нощ — сякаш въздухът вещаеше надигащ се в пустинята хамсин^[39], който щеше скоро да доведе облаци от пясък и да засипе градските улици и площади, издигайки във въздуха цели стълбове от прах. Но засега нощният въздух беше остър и кристалночист.

Натиснах два пъти звънеца без никакъв резултат и тъкмо реших, че сигурно не работи, когато отвътре се чу шум от леки бързи стъпки. Вратата се отвори и на прага застана Лиза с израз на тържествуващо нетърпение върху сляпото си лице. Първото ми впечатление беше, че е изключително красива, макар и малко нисичка. Носеше рокля от тъмна на цвят мека материя с права колосана яка и голямо деколте, от което се показваше тънкият ѝ врат, а главата се подаваше като от венче на цветете. Стоеше пред мен с отметната назад глава, с лице, върху което бе изписана призрачна храброст, сякаш дръзко изпъваше изящната си

шия пред невидим палач. Когато си казах името, тя се усмихна, кимна и го повтори с напрегнат като опъната жица шепот.

— Слава Богу, най-накрая дойде — рече, сякаш години наред бе очаквала посещението ми. Щом пристъпих напред, бързо додаде: — Моля те, прости ми... но това е единственият начин да те опозная.

И аз усетих меките ѝ топли пръсти върху лицето си, движеха се бързо и чевръсто, като че четяха букви. Докато ловките ѝ ръце опипваха страните и устните ми, почувствах неудобство, което се състоеше от чувственост и отвращение. Ръцете ѝ бяха малки и добре оформени; пръстите ѝ създаваха впечатление за необикновена изтънченост — в краищата леко се извиваха нагоре като антени, показвайки белите си възглавнички на света. Веднъж бях виждал един световноизвестен пианист, който имаше съвършено същите пръсти — толкова чувствителни, че сякаш се вращаха в клавишите, които докосваха. Тя въздъхна тихо, като че с облекчение, хвана ме за китката и ме поведе през вестибюла към всекидневната, обзаведена със скъпа, ала безлична официална мебел, където Маунтолив стоеше пред камината с лице, изразяващо тревожна угриженост. Някъде тихо свиреше радио. Здрависахме се и в ръкостискането му почувствах нещо немощно и нерешително, което хармонизираше с плахия му глас, с който се извини за дългото мълчание.

— Трябваше да изчакам Лиза да се подготви — рече той и тази реплика ми се стори доста загадъчна.

Маунтолив се беше променил, и то доста. Както винаги, беше много елегантен — това бе една от важните предпоставки за неговата работа, заради което и той най-придирчиво избираше дрехите си; дори неофициалната голота (помислих си аз мрачно) е униформа за истинския дипломат. Беше запазил предишната си любезност и внимателно отношение. Ала беше остарял. Забелязах, че вече използва очила за четене, тъй като ги зърнах върху един брой на „Таймс“ на масичката до канапето. Беше си пуснал мустаци, които не подрязваше, и именно те променяха формата на устата му така, че подчертаваха някаква вродена аристократична мекушавост в чертите му. Човек просто не можеше да си го представи измъчван от толкова силна страст, че да пренебрегне заучените реакции на закостеняло образование като неговото. Нито пък сега, поглеждайки ту към единия, ту към другия, можех да потвърдя подозренията на Клия относно

любовта му към тази странна сляпа магьосница, която в момента седеше на канапето, втренчила в мен незрящите си очи, с положени в скута ръце — онези грабливи, алчни пръсти на музикант. Дали пък наистина не се бе свила на кълбо като малка зла змия в пазвата на спокойния му живот? Приех питието, което ми предложи, а сърдечната му усмивка ми припомни, че навремето не само го харесвах, но и се възхищавах от него. И продължавах да се възхищавам.

— И двамата с нетърпение очаквахме тази среща с теб, особено Лиза, защото мисли, че можеш да ѝ помогнеш. Но за това ще говорим по-късно. — И със спокоен, ала категоричен жест обърна гръб на истинския повод за моето посещение и взе да ме разпитва дали харесвам новата си работа, дали съм доволен от нея. Размяна на мили любезности, на които се полагаха само изтъркани отговори. Ала тук и там проблясваха и лъчи от нова информация.

— Лиза беше твърдо решила, че трябва да останеш тук, и затова се разтичахме да го уредим! — Защо? Само за да бъда подложен на разпит относно нейния брат, когото всъщност слабо познавах и който с всеки изминал ден ми се струваше все по-загадъчен и по-загадъчен — по-малко важен като личност и по-интересен като творец. Стана ясно, че се налага да изчакам, докато тя реши да подхване разговора. Странно обаче, че трябваше да си губим времето в размяна на безсмислени реплики.

Ала този гладък и повърхностен разговор продължи още дълго време и за моя най-голяма изненада дамата не каза нищо — нито една дума. Седеше на канапето, безмълвна и притихнала, сякаш бе кацнала на облак. Забелязах, че на шията си носи кадифена каишка. Помислих си, че бледността ѝ, която бе направила толкова силно впечатление на Клия, вероятно се дължеше на това, че не се вижда в огледалото и не може да се гримира. Но Клия излезе права за формата на устата ѝ — на два пъти улових изражението ѝ, язвително и саркастично, досущ като на брат ѝ.

Вечерята беше внесена на количка от един прислужник и като продължавахме да водим празен разговор, седнахме около масата; Лиза ядеше бързо, сякаш бе прегладняла, освен това без троха да падне от чинията, която Маунтолив ѝ напълни и поднесе. Докато се пресягаше за чашата с вино, забелязах, че изразителните ѝ пръсти

треперят леко. Когато вечерята свърши, Маунтолив се изправи и с вид на едва прикрито облекчение обяви, че ни напуска.

— Ще ви оставя да си поговорите насаме с Лиза. Имам да свърша няколко задачи в консулството тази вечер. Ще ме извините, нали? — Забелязах как лицето на Лиза се засенчи от тревожно недоволство, което обаче изчезна само миг след като се беше появило, изместено от израз, който издаваше нещо средно между отчаяние и смирение. Пръстите ѝ лекичко си подмятаха пискюла на една от възглавничките — жест, който събуди у мен неприлични асоциации. Вратата се затвори след Маунтолив, ала тя продължи да мълчи, неестествено притихнала, свела глава, сякаш се опитваше да дешифрира посланието, изписано върху дланта на ръката ѝ. Накрая се обади с тих студен глас, като произнасяше думите отсечено и натъртено, сякаш държеше дебело да подчертае смисъла им.

— Когато отначало си помислих, че няма да е зле да потърся помощта ти, нямах представа, че ще ми е трудно да обясня. Тази книга...

Последва дълго мълчание. Видях как по горната ѝ устна избиха капчици пот, а слепоочията ѝ се бяха изопнали от напрежение. Испитах съчувствие към притеснението ѝ и рекох:

— Не мога да твърдя, че го познавах добре, въпреки че се виждахме доста често. Истината е, че ние двамата не си допаднахме много.

— Първоначално — прекъсна ме тя рязко и нетърпеливо — смятах, че ще успея да те убедя да напишеш книга за него. Сега обаче разбирам, че ще трябва да узнаеш всичко. Не ми е лесно, просто не знам откъде да започна. Самата аз се съмнявам дали е нужно фактите на живота му да бъдат изложени и публикувани. Онова, което ме накара да се замисля, бяха преди всичко издателите, които твърдят, че имало голям читателски интерес, но най-вече книгата, която този нещастен журналист пише или вече е написал. Кийтс.

— Кийтс ли? — повторих изненадано.

— Доколкото знам, и той е тук някъде; аз обаче не го познавам. Жената на брат ми му е подхвърлила идеята. Тя го намрази, след като разбра; смяташе, че ние двамата с брат ми сме ѝ съсипали живота. Истината е, че аз се страхувам от нея. Не знам какво е разказала на Кийтс, нито какво той се кани да напише. Сега обаче разбирам, че

първоначалната ми идея да те доведе тук беше, за да те накарам да напишеш книга, която някак да... замаже истината. Стана ми ясно чак сега, когато се изправих лице в лице срещу теб. Ако на бял свят излезе нещо, което ще накърни репутацията на брат ми, това ще ми причини неизразима мъка.

От изток долетя приглушеният тътен на гръмотевица. Тя се изправи с изписана на лицето ѝ паника и след миг колебание прекоси стаята, отиде до рояла и натисна един клавиш. После затвори капака с трясък, пак се обърна към мен и рече:

— Страх ме е от гръмотевици. Нека стисна ръката ти. — Нейната беше леденостудена. После отметна черната си коса назад и продължи: — Ние бяхме любовници, нали разбираш. Това е смисълът на неговата история, както и на моята. Той направи опит да се махне. Брактът му се удави именно в този въпрос. Вероятно е постъпил нечестно, като не ѝ е казал истината още преди да се ожени за нея. Нещата в живота се разпадат по странен начин. В продължение на много години ние двамата се радвахме на съвършено щастие — той и аз. За това, че то свърши трагично, предполагам, никой няма вина. Той просто не можеше да се освободи от властта, която имах над него, въпреки че се опитваше. Аз също не можех да се освободя от него, въпреки че не съм и искала до деня... в който се сбъдна предсказанието му отпреди много години, а именно, мъжът, когото той наричаше „тайнственият непознат“, се появи. Неведнъж го бе виждал съвсем ясно, докато стоеше загледан в огъня на камината. Това беше Дейвид Маунтолив. За известно време скрих от него истината, че съм се влюбила — моята отредена от съдбата любов. (Дейвид не ми позволи да му кажа. Единственият човек, на когото се довери, бе майката на Несим. Преди да отиде при нея обаче, ми поиска разрешение.) Но брат ми бе усетил всичко съвсем безпогрешно и след дълго мълчание ми написа писмо, в което ме питаше дали непознатият се е появил. Когато получи отговора ми, вероятно изведнъж е осъзнал, че моята връзка може да бъде провалена по същия начин, по който пострадаха и неговите отношения с жена му — не с някакви наши действия, а поради простия факт на моето съществуване. И затова се самоуби. Обясни ми го пределно ясно в последното си писмо. Мога да ти го цитирам наизуст. Там пишеше: „Толкова години очаквах това твое писмо със свито сърце. Много често мислено го пишех сам от твое име, като бавно изписвах в мисли те си

всяка магическа дума. Знаех, че в щастието си ти непременно ще се обърнеш към мен, за да изразиш страстната си благодарност за онова, което ти бях дал — задето ти разкрих смисъла на любовта чрез собствените си чувства към теб: така че когато непознатият дойде, да бъдеш готова... И днес това се случи! Тази отдавна очаквана вест, в която ми съобщаващ, че той вече е прочел всичките ми писма! Докато жадно поглъщах думите ти, за пръв път изпитах неизразимо облекчение. И радост — такава радост никога не съм се надявал да изживея — мисълта, че най-накрая ще се потопиш в цялото богатство на живота и няма повече да бъдеш прикована за образа на твоя изтерзан брат! Устните ми зашептяха благословия. Ала след това, постепенно, когато облакът се вдигна и разпръсна, почувствах оловната тежест на една друга истина — съвсем непредвидена, съвсем неочаквана. Страхът, че докато съм жив, докато продължавам да съществувам някъде на тази земя, за теб ще бъде невъзможно да се откъснеш напълно от оковите, в които те бях държал така жестоко привързана през всичките тези години. Пред ужаса от тази мисъл кръвта ми се смръзна — защото знаех, че от мен се очаква нещо много по-категорично, за да можеш да ме отхвърлиш завинаги и да заживееш наново. Трябваше наистина да те напусна, наистина да се махна от сцената, и то по начин, който да не позволява по-нататъшни двусмислия и извъртания в колебливите ни сърца. Да, радостта я очаквах, но не под формата на сигурна смърт. Това бе ненадейно разкритие! И все пак то е най-истинският сватбен подарък, който можех да ти поднеса! И ако успееш да погледнеш отвъд непосредствената болка, сама ще се убедиш колко съвършена изглежда логиката на любовта за човек, готов да умре за нея.“

Тя изхълца и сведе глава. Взе носната кърпа от горния джоб на самото ми и я притисна към треперещите си устни. Вцепених се от тежкото бреме на това нещастие. В болезнената си жалост по Пърсуордън почувствах някакво просветление, сякаш за пръв път го опознавах и той наистина израсна в очите ми. И толкова много неща ми се изясниха. Но нямаше думи на утеха и съчувствие, които да са подходящи за една толкова голяма трагедия. Тя отново заговори.

— Ще ти дам да прочетеш личните му писма, за да можеш да ме посъветваш. Това са писмата, които не биваше да отварям, а просто да пазя, докато се появи Дейвид. Дейвид трябваше да ми ги прочете и да

ги унищожи — такава беше неговата воля. Странно, нали — тази негова увереност, че тайнствен непознат ще има? Другите, обикновените писма ми ги четяха всякакви хора, ала тези, личните... а те са много и всичките са продупчени в горния ляв ъгъл, за да мога да ги разпозная и отделя. В куфара са ей там. Искам да ги вземеш със себе си и да ги изчетеш внимателно. О, Дарли, защо нищо не казваш? Готов ли си да ми помогнеш да изляза от тази ужасна безизходица? Бих искала да видя израза на лицето ти.

— Разбира се, че ще ти помогна. Но как и в какъв смисъл?

— Посъветвай ме как да постъпя. Всичко това нямаше да се случи, ако не се беше намесило онова нищожество журналистът, който е отишъл да се види с жена му.

— Брат ти посочил ли е изпълнител на литературното си завещание?

— Да, това съм аз.

— Тогава имаш право да забраниш публикуването на непродадените му творби, докато те имат авторски права. Освен това не виждам как подобни факти могат да видят бял свят без твое разрешение, дори в биография, издадена без знанието ти. Няма никаква причина за безпокойство. Нито един писател, който е с всичкия си, не би дръзнал да посегне на такъв материал, но дори и да го направи, издател няма да намери. Мисля, че е най-добре да се опитам да открия нещо повече за книгата на Кийтс. Тогава поне ще знаеш къде се намираш и какво да очакваш.

— Благодаря ти, Дарли. Самата аз не бих могла да се обърна към Кийтс, защото знам, че той работи за нея. А аз я мразя и се боя от нея — може би неоснователно. Освен това имам усещането, че неволно съм ѝ причинила зло. Много жалко наистина, че преди брака не е намерил сили да ѝ каже всичко; изглежда, си е дал сметка за това, иначе не би взел мерки същото да не се повтори и с мен, когато се появи Дейвид. Няма никакво съмнение, че именно тази е причината за въпросните лични писма. Истината е, че всичко се случи така, както той го бе планирал или по-скоро предрекъл. През онази първа нощ, когато казах на Дейвид, аз направо го хванах за ръка и го заведох вкъщи да ги прочете. Двата седнахме на килима пред камината и едно по едно той ми ги изчете всичките с онзи безпогрешен глас — гласа на тайнствения непознат.

При спомена за това устните ѝ се разтеглиха в странна сляпа усмивка, а аз с умиление си представих Маунтолив, седнал пред камината, да изчита писмата бавно, с неравен глас, смаян от разкритието за собствената си роля в този необикновен спектакъл, който му е бил подготвен преди много години, без сам да го подозира. Лиза седеше до мен, умислена, с клюмнала глава. Устните ѝ се движеха бавно, сякаш четеше невидим текст или рецитираше някакъв собствен вътрешен монолог. Лекичко я докоснах по ръката, както се побутва заспал човек.

— Трябва да си тръгвам — казах ѝ тихо. — Защо изобщо да взимам тези лични писма? Няма нужда.

— Сега, когато вече знаеш най-лошото и най-хубавото, искам да ме посъветваш дали да ги унищожа. Това бе неговото желание. Ала според Дейвид те са част от творчеството му и наше задължение е да ги запазим. Аз чувствам, че сама не мога да взема решение. Ти си писател. Опитай се да ги изчетеш като писател, сякаш са твое творение, и тогава ми кажи дали си струва да бъдат запазени или не. Те всичките са в онзи куфар. Освен тях има още един-два фрагмента, които бих могла да редактирам с твоя помощ, ако имаш време или ако смяташ, че си струва. Той винаги ме е озадачавал, с изключение на миговете, когато е бил в обятията ми.

Израз на дива омраза ненадейно пробягна по бялото ѝ лице. Сякаш я преряза неприятен спомен. Прокара език по сухите си устни и когато двамата се изправихме, добави с тих, дрезгав глас:

— Има и нещо друго. След като надникна толкова навътре в нашия живот, не виждам защо да не стигнеш до дъното? Винаги я нося със себе си. — Тя бръкна в джоба на роклята си, извади една снимка и ми я подаде. Беше избеляла и измачкана. Малко момиченце с дълга коса, вързана с панделки, седеше на една пейка в градина, гледаше тъжно и се усмихваше с копнеж към фотоапарата. В ръката си стискаше бяла пръчка. Мина известно време, преди да различа в неспокойните очертания на устата и носа чертите на самия Пърсуордън. Тогава осъзнах, че момиченцето е сляпо.

— Това е тя — каза Лиза с развълнуван шепот, който опъна нервите ми със своята смесица от свирепост, огорчение и тържествуваща болка. — Виждаш ли я? Нашето дете. Но когато тя умря, той бе обзет от страшни угризения за онова, което преди ни беше

носило само радост. Смъртта ѝ го накара да се почувства виновен. И тогава връзката ни забуксува, от една страна, ала от друга, стана още по-здрава и напрегната. От този момент нататък ние бяхме обвързани от нашата обща вина. Често съм се питала защо трябваше да се случи това. Огромно, безбрежно щастие и после... един ден сякаш се спусна желязната решетка на *вината*.

Думата се стрелна като падаща звезда и угасна в тишината. Взех този най-злочест от всички нейни спомени и го поставих в студените ѝ ръце.

— Ще взема писмата — казах.

— Благодаря ти — отвърна тя, вече замаяна от изтощение. — Знаех, че в твое лице ще намерим приятел. Ще разчитам на твоята помощ.

Затворих тихо входната врата след себе си, а подире ми гръмна мощен акорд от клавишите на пианото — един-единствен звук, който увисна в тишината, а вибрациите му заглъхнаха като ехо. Когато тръгнах между дърветата, зърнах Маунтолив, който се прокрадваше тихомълком към страничната врата на къщата. Не знам защо реших, че беше крачил нервно пред дома си, измъчван от всевъзможни страхове с вид на ученик, който чака пред директорския кабинет да получи отредения му брой пръчки. Прониза ме съчувствие към него като остра болка, умиление заради неговите слабости и заради възела, в който се бе заплел.

С удивление открих, че е още рано. Клия беше отишла в Кайро и не очаквах скоро да се върне. Отнесох малкото куфарче в нейния апартамент, седнах на пода и го разтворих.

В тихата стая на светлината на свещите започнах да изчитам личните писма на Пърсуордън, обзет от странно вътрешно предчувствие, от вълнение, което възбуждаше у мен по-скоро страх — какво ужасно нещо е да надникнеш в най-съкровените тайни от живота на друго човешко сърце. И това усещане не се уталожих, докато напредвах с четенето, напротив, задълбочих се и прерасна в нещо като опасение, паника, ужас от неизвестното съдържание на всяко следващо изречение. Писмата! Свирепи, жестоки, гневни, блестящи, невъздържани, пищни — разточителен, нескончаем поток от думи, прорязан на места от неумолими, изсечени като диамант образи, яростен самоанализ на отчаянието, угризенията и страстта.

Разтреперих се и запелтечих, както би сторил всеки, изправен лице в лице с такъв велик майстор на перото. Съвършено слиян, изведнъж си дадох сметка, че в цялата ни литература няма писание, с което тези писма да бъдат сравнени. Каквито и други шедьоври да беше сътворил Пърсуордън, тези негови писма надминаваха всичко със спонтанно леещото се блестящо многословие. Това е истинската литература! Но и нещо повече — истинският живот, не някакво премислено изображение на действителността в определена форма, а трептящият живот и неговият неспирен поток с всичките му жалки, разкрасени от желанието спомени, с болките, ужасите и униженията. Тук илюзията и действителността се сливаха в едно-единствено ослепително видение на идеалната нетленна страст, загнездила се в писателския му мозък като черна звезда — звездата на смъртта! Огромната мъка и красотата, които му се удаваха с такава лекота — невероятното обилие на неговия талант ме изпълни едновременно с безпомощно отчаяние и радост. Неумолимостта и богатството на неговата проза! Сякаш думите се лееха от всяка пора на тялото му — ненавист, проклетия, стенания, сълзи на радост и отчаяние — всичко споено в задъханата музика на един език, усъвършенстван в изпитанията към преследваната цел. Тук, в тези листове, влюбените най-накрая бяха изправени лице в лице — с души, разголени до дъно.

В това странно и страшно терзание за миг зърнах истинския Пърсуордън — онзи, който винаги ми бе убягвал. Засрамен си спомних онези абзаци от ръкописа на „Жюстин“, които бяха посветени на него, на моята представа за него! От завист или подсъзнателна ревност аз си бях измислил един Пърсуордън, когото да критикувам. Във всичко, написано там, всъщност го обвинявах в моите собствени слабости, стигайки до напълно погрешни преценки като социален комплекс за малоценност например, от какъвто той никога не е страдал за разлика от мен. Чак сега, поглъщайки редовете, изписани от забързаното му решително перо, аз си дадох сметка, че поетическото или трансценденталното познание изключва чисто релативистичното познание и че неговият черен хумор не е нищо друго освен ирония, породена от загадъчните му знания, чието поле на действие беше отвъд онова на относителните факти. Не съществуваше отговор на въпросите, чрез които търсех истината. Той беше съвсем прав. Сляп като къртица, бях ровил из гробището от относителни факти,

натрупани данни, късове информация, напълно изпускайки митическия смисъл, който лежи в основата на факта. И имах наглостта да нарека това нещо търсене на истината! Но какво можеше да ми отвори очите освен иронията в неговите бележки, която така дълбоко ме уязви. Защото чак сега прозрях, че всъщност иронията му не беше нищо друго освен обърната наопаки нежност! И когато видях Пърсуордън вече в тази нова светлина, разбрах, че в творчеството си той бе търсил нежността в логиката на нещата, в Пътя на нещата, не във формалната логика на силогизмите или в търговската марка на емоциите, а истинската същност на фактите, *голата* истина, *намек*, *загатването*... безсмислената шега. Да, шегата! Събудих се, прогледнах и изпсувах.

След като две или повече обяснения за едно-единствено човешко действие са еднакво достоверни, тогава какво означава действието, ако не илюзия — жест върху мъглявия фон на действителността, която само измамната природа на човешките различия прави да изглежда осезаема? Дали има писател преди Пърсуордън, който да си е задавал този въпрос? Мисля, че няма.

Докато размишлявах върху тези ужасни писма, изведнъж проумях истинското значение на моето отношение към Пърсуордън и покрай него — към всички писатели. Видях, че ние, творците, съставляваме една от онези патетични човешки вериги, които хората образуват, за да си подават от ръка на ръка кофи с вода, когато се запали къща или когато трябва да се изтегли спасителна лодка. Непрекъснатата верига от хора, родени да изследват в самота душевното богатство на живота от името на нищо незабелязващото коравосърдечно общество; оковани заедно от една и съща дарба.

Видях също, че истинската „измислица“ не е нито в страниците на Арнаути, нито в тези на Пърсуордън — нито дори в моите. Самият живот е измислица — и ние всички го твърдим, всеки по различен, ала лично свой начин, защото всеки го разбира според собствената си природа и способности.

Чак сега започнах да проумявам колко странно се оформи конфигурацията на собствения ми живот с помощта на онези елементи, които се намират извън сферата на познаваемия свят — в царството, което Пърсуордън наричаше „хералдическата вселена“. Бяхме трима писатели — чак сега го видях по този начин — заточени в

този митически град, от който душата ни се препитаваше и където трябваше да докажем своя талант. Арнаути, Пърсуордън, Дарли — подобно Миналото, Настоящото и Бъдещето! И в собствения ми живот (непресъхващият поток, който извира откъм ранената страна на Времето!) трите жени, които също бяха подредени така, че да олицетворяват настроенията на великото съществително Любов: Мелиса, Жюстин и Клия.

Това прозрение ме хвърли в обятията на черна меланхолия и отчаяние, защото бях осъзнал стеснената природа на собствените си способности, заградени от високия плет на един интелект, твърде силен сам по себе си, ала лишен от магията на думите, от тягата на словото и от силата на страстта, поради което не можеше да постигне света на творческата реализация.

Току-що бях прибрал тези непоносими за мен писма и седях унил и осъзнал този болезнен факт, когато вратата се отвори и влезе Клия — усмихната и цялата сияеща.

— Дарли, какво правиш на пода? Защо си така оклюмал? Нима! В очите ти виждам сълзи. — Тя клекна до мен, самата нежност.

— Сълзи на гняв — казах и я прегърнах. — Току-що осъзнах, че не съм никакъв писател. И няма надежда да стана.

— Какво означава това?

— Че съм изчел писмата на Пърсуордън до Лиза.

— Срецна ли се с нея?

— Да. Кийтс пише някаква нелепа книга...

— Видях го преди малко. Върнал се е от пустинята за през нощта.

Изправих се на крака. Струваше ми се, че трябва веднага да го намеря и да разбера какво възнамерява да прави с книгата.

— Спомена, че ще се отбие у Помбал, за да се изкъпе — рече Клия. — Ако побързаш, сигурно ще го свариш.

Кийтс! Мислех си аз, докато бързах по улицата към апартамента на Помбал; той също имаше роля в този спектакъл на сенките, тази жива картина от света на творците. Защото винаги се намира някой Кийтс, който да тълкува, да остави калните си следи върху скромния объркан живот, от който творецът с толкова мъки улавя самотните заблудени бисери, дето единствени носят със себе си просветлението. След тези писма ми се струваше по-наложително от всякога хора като

Кийтс да бъдат държани настрана, ако това е възможно, за да не си пъхат гагата в неща, които не разбират. Като журналист, осигурил си една романтична история (за твореца няма по-романтичен акт от самоубийството), той несъмнено си въобразява, че е напипал онова, което навремето наричаше „сензация“, „бомба“, „материал за милиони“. Мислех си, че добре познавам моя Кийтс, но разбира се, съвсем бях забравил да взема предвид хода на Времето, защото и Кийтс, като всички нас, се бе променил и срещата ми с него ме изненада така, както и всичко останало в този град след повторното ми завръщане.

Не открих ключа у себе си и позвъних на Хамид да ми отвори. Да, каза той, мистър Кийтс е тук и се къпе в банята. Тръгнах по коридора и почуках на вратата, зад която се чуваше шум на шуртяща вода и весело свирукане.

— Боже мой, Дарли, колко се радвам! — извика той, щом му се обадох. — Влез, докато се избърша. Казаха ми, че си се върнал в града.

Под душа стоеше гръцки бог! Толкова се изненадах от тази промяна у него, че седнах върху клозетната чиния, за да поразгледам това... привидение. Кийтс беше почернял от слънцето в пустинята, а косата му бе изсветляла до бяло. Макар и отслабнал, той изглеждаше в страхотна форма. На фона на бронзовия загар и пепеляворусата коса живите му сини очи изглеждаха още по-сини. По нищо не приличаше на онзи Кийтс от спомените ми!

— Измъкнах се само за през нощта — обади се той с новия си отривист и самоуверен глас. — На лакътя ми се е появила една от онези ужасни пустинни рани, затова взех разрешение и ето ме тук. Нямам представа какво точно ги причинява, никой няма представа; може би е от проклетите консерви, с които се тъпчем в пустинята! Но два дни в Алекс^[40], една инжекция и готово! Проклетото нещо се изчиства! Дарли, много се радвам, че те виждам. Толкова неща имам да ти разказвам. Тази война! — Кипеше от ентузиазъм и добро настроение. — Боже, водата е същински балсам. Такова блаженство, че не ми се излиза.

— Изглеждаш в страхотна форма.

— Така се и чувствам. — И той се шляпна самодоволно по бедрата. — Страшен кеф е да се върнеш в Алекс, дори и за малко. Контрастите помагат да оцениш нещата по-добре. В танковете става

толкова горещо, че се пържим вътре като в тиган. Подай ми питието, то ми е добър приятел.

На пода стоеше висока чаша с уиски, сода и едно кубче лед. Той разклати чашата и я допря до ухото си като дете.

— Чуй звъна на парченцето лед — извика възторжено. — Същинска музика за душата е този звън на лед. — Вдигна чашата, сбърчи нос и отпи за мое здраве. — И ти изглеждаш в добра форма — рече и в сините му очи заблестя дяволито пламъче. — Сега се обличам... скъпи ми приятелю, аз съм богат! Каня те на богата вечеря в „Малкия кът“. Никакво „не“, откази не приемам. Толкова исках да те видя, за да си поговорим. Имам новини.

Изтича на бегом до спалнята, за да се облече, а аз седнах върху леглото на Помбал, за да му правя компания. Доброто му настроение беше заразително. Не го съдържаше на едно място. Хиляди мисли и идеи бълбукаха у него и той гореше от нетърпение да ги сподели на мига. Изприпка надолу по стълбите като ученик, взимайки последните няколко стъпала на един скок. Още малко и щеше да затанцува по улица „Фуад“.

— Сериозно — рече той и така силно стисна лакътя ми, че ме заболя. — *Сериозно*, животът е прекрасен. — И сякаш за да демонстрира своята сериозност, избухна в звънлив смях. — А спомняш ли си навремето как мъдрувахме по кафенетата, изпълнени с тревожни мисли? — Очевидно включваше и мен сред хората с еуфоричен възглед върху живота. — Колко тъпи бяхме, как нищо не разбирахме. Като се сетя, направо ме е срам!

В „Малкия кът“ след дружеска препирня с един морски лейтенант успя да издейства ъгловата маса, след което сграбчи Меноти за ръкава и го изкомандва да донесе шампанско. Откъде, по дяволите, беше придобил тези небрежни и в същото време властни маниери, които веднага извикваха съчувствен ответ, без да има обидени?

— Пустинята! — каза той, с което отговори на незададения ми въпрос. — Пустинята, Дарли, пустинята, старче, е голямо нещо. Не може да се опише, трябва да се види. — От един издут джоб извади екземпляр на „Посмъртните записки на клуба «Пикуик»“. — По дяволите! Дано не забравя да я сменя. Иначе момчетата жив ще ме одерат. — Беше едно мърляво, измачкано томче с разръфани краища и дупка от куршум в оцапаната с машинно масло корица. — Това е

цялата ни библиотека, а някое копеле се е избърсало със средните страници. Обещах да им донеса ново копие. Мисля, че има едно в апартамента. Помбал едва ли ще се разсърди, ако му го задигна. Сигурно ти изглежда нелепо, но когато няма бойни действия, си го четем на глас един на друг, докато се излежаваме и зяпаме звездите. Нелепо, скъпи, ала всичко друго е по-нелепо. И става още по-нелепо с всеки изминал ден.

— Говориш така, сякаш си щастлив — отвърнах му аз не без известна завист.

— Да — каза той тихо и най-неочаквано за пръв път тази вечер придоби относително сериозен вид. — Щастлив съм, Дарли. Нека ти доверя нещо. Обещай, че няма да изохкаш.

— Обещавам.

Наведе се напред и ми пошепна със светнали очи:

— Най-накрая станах писател! — И изведнъж се разсмя звънливо. — Обеща да не охкаш — предупреди ме той.

— И не съм.

— Тогава защо гледаш така презрително? Правилният отговор би трябвало да бъде едно мощно „Ура!“.

— Недей да крещиш, ще ни изхвърлят навън.

— Съжалявам. Без да искам.

Изпи пълна догоре чаша шампанско на един дъх, и то с вид на човек, който е вдигнал тост в своя чест, после се отпусна назад в стола и ме изгледа насмешливо със същото онова дяволито пламъче в сините си очи.

— И какво си написал? — попитах аз.

— Нищо — отвърна той и се усмихна. — Засега нито дума. Но всичко е тук. — Стрелна почернелия си показалец към слепоочието. — И знам, че е тук. Сега вече не ми изглежда толкова важно дали ще го напиша или не — това, ако щещ, не е най-важното нещо, за да станеш писател, както си мислех навремето.

Откъм улицата се обади латерна, повтаряше една и съща тъжна и немелодична песен. Беше много стара английска латерна, която слепият старец Ариф бе намерил на боклука и я бе поправил криволяво. Цели тонове засичаха, а няколко акорда звучаха ужасно фалшиво.

— Слушай! — рече Кийтс разчувствано. — Само се заслушай в стария Ариф. — Беше изпаднал в онова сладостно състояние на

възторжена благосклонност и вдъхновение, което настъпва, след като шампанското полее умората ти — меланхолична замаяност, която наистина те вдъхновява. — Боже! — продължи той в захлас и запя с тих дрезгав шепот, като си тактуваше с пръст *aisez-vous, petit babouin*. После въздъхна дълбоко от пресита, избра си една пура от голямата витрина с известни марки на Меноти, върна се на масата, отново седна срещу мен и се усмихна възторжено.

— Тази война — каза Кийтс най-накрая, — трябва да ти разкажа... Много по-различно е от всичко, което съм си представял.

Под безвкусната маска на своята пиянска веселост той изведнъж възвърна относителната си сериозност и каза:

— Няма човек, който, щом зърне тази гледка за пръв път, разумът му да не извика в знак на протест: „Трябва да се спре!“ Скъпи ми приятелю, за да разбереш морала на човека *в естествен вид*, трябва да видиш едно бойно поле. Това, което искам да ти кажа, може да се обобщи с изразителната фраза: „Щом не става за ядене и ебане, еби му майката.“ Две хиляди години цивилизация се изронват в един миг като олющена боя! Само да драснеш с кутрето си, и под външния слой ще се покажат ритуалните багри на ярки бойни шарки. Ей така! — И той апатично взе да драска въздуха между нас със скъпата си пура. — И въпреки това, знаеш ли? Най-необяснимото и загадъчно нещо. Тя ме направи мъж, така да се каже. Дори нещо повече — писател! Сега душата ми е чиста. Сигурно ме смяташ за откачен. Най-сетне я започнах тази проклета моя книга. Глава по глава узрява в старата ми журналистическа чутура — не, не вече журналистическа, а *писателска*. — Той отново се изсмя като на някаква абсурдна идея. — Дарли, когато стана и огледам... бойното поле нощем, превъзбуден от срам, взрян в цветните светлини, в обагреното от зарево небе, аз си казвам: „Всичко това трябваше да се случи, за да може клетият Джони Кийтс да стане мъж.“ Това е положението. Истинска загадка, ала съм абсолютно сигурен, че е така. Нищо друго не би ми помогнало да възмъжея, защото бях прекалено глупав, разбираш ли? — Умълча се за известно време, като продължи разсеяно да пуши пурата си. Сякаш си преповтаряше наум последната част от разговора ни, за да провери нейната достоверност дума по дума, така както човек проверява изправността на частите в машина една по една. После добави, ала внимателно и предпазливо, с известна доза умислена насмешливост,

като някой, на когото се налага да борави с непонятни за него термини: — Всъщност човекът на действието и човекът на мисълта са един и същ човек, който се проявява в две различни плоскости. Целта обаче е една! Чакай, всичко това взе да звучи твърде глупаво. — Той почука с упрек слепоочието си и се намръщи. Замисли се за миг, после пак продължи, все още намръщен. — Да ти кажа ли как си представям аз нещата... искам да кажа, войната? В какво започнах да вярвам? Мисля, че отначало войната е била заложена в човешките инстинкти под формата на биологически шок механизъм, който да предизвика душевна криза, каквато, естествено, не може да се възбуди по никакъв друг начин у ограничени хора. По-малко чувствителните сред нас въобще не могат да си представят смъртта, друга част пък живеят щастливо и напълно необезпокоявани от тази представа. И така, силите, които ни подреждат живота, един ден решили, че трябва да бъдат по-конкретни и да прехвърлят смъртта в истинското настояще. За да ни помогнат, ако схващаш за какво говоря. — Той отново се изсмя, но този път доста тъжно. — Разбира се, сега е доста по-различно, защото страничният наблюдател често пострадва по-лошо от кретена на фронтовата линия. Не е справедливо по отношение на онези мъже от племето, които биха искали да оставят жените и децата си в относително спокойствие, преди да поемат към това примитивно ръкополагане. Лично аз смятам, че този инстинкт е атрофирал до голяма степен и е на път съвсем да изчезне; но какво ще поставят на негово място — ето кое ме тормози? Що се отнася до мен, Дарли, мога само едно да ти кажа: нито половин дузина френски метреси, нито пътешествия по целия свят, нито дори приключения в мирно време можеха да ме накарат да възмъжея толкова бързо. Нали си спомняш какъв бях. Сега вече съм зрял, възрастен човек — но разбира се, продължавам да остарявам, и то бързо, твърде бързо! Сигурно ще ти се стори глупаво, ала присъствието на смъртта, при това под формата на нормално ежедневие — само на ускорен ход, така да се каже — ми даде макар и бегла представа, смъртно предусещане за Вечния живот! Едва ли бих могъл да го проумея по друг начин, дяволите да го вземат! Боже, сигурно щях да си отида на оня свят, щяха да ме изстрелят нагоре барабар с цялото ми слабоумие, сигурно така щеше да стане.

Той пак се разсмя, като се поздрави с три пъти „ура!“ и при всеки безмълвен възглас тържествено вдигаше ръката си с пурата високо във

въздуха. После ми намигна лениво, пак доля чашата си и ми заяви дълбокомислено:

— Животът разкрива истинския си смисъл само на онези, които избират смъртта за другар! — Виждаше се, че вече е доста пиян и успокоителното въздействие на банята бе преминало, за да отстъпи място на предишната пустинна умора.

— А Пърсуордън? — вметнах аз, използвайки момента да подхвърля името му като въдица в потока на нашия разговор.

— Пърсуордън! — повтори Кийтс в друга гама, която съчетаваше меланхолична тъга и обичлива привързаност. — Скъпи ми Дарли, нали точно това се опитваше да ни внуши и той, само че по неговия си малко откачен начин. А аз? И досега се изчервявам, като се сетя какви тъпи въпроси му задавах. Отговорите му, които тогава ми се струаха дяволски непонятни, сега ми изглеждат съвършено ясни. Истината е нож с две остриета, нали разбираш. Няма начин да я изразиш с помощта на езика — това странно, вечно раздвоено средство, в основата на което стои дуализмът! Езикът! Какво друго е борбата на писателя, ако не усилие да овладее този способ и да го направи колкото е възможно по-точен, като в същото време добре разбира вродената му неточност? Безнадеждна задача, ала от това, че е безнадеждна, не става по-малко удовлетворителна. Защото задачата сама по себе си, това, дето си блъскаш главата с неразрешим проблем, е единственото нещо, което кара писателя да израсне! Именно това бе проумял Пърсуордън — старото копеле! Трябва да прочетеш писмата до жена му. При цялото им изящество и остроумие, как хленчи и се гърчи, в каква жалка светлина се представя — като някакъв герой на Достоевски в състояние на натраплива невроза. Невероятно е усещането, като видиш каква дребна и незначителна душичка се разкрива в тях.

Това бе учудващо за мен прозрение за изтерзаната, ала напълно изградена личност от писмата, които самият аз бях току-що изчел!

— Кийтс — рекох, — за бога, кажи ми. Пишеш ли книга за него?

Кийтс отпи бавно и замислено, после постави чашата малко неуверено върху масата и отсече:

— Не. — Погали брадичката си и се умълча.

— Разправят, че пишеш нещо — настоях аз.

Той поклати глава категорично и се загледа в чашата си с размътен поглед.

— Исках — призна си най-накрая. — Навремето бях правил обстоен преглед на цялото му творчество в едно иначе незначително списание и тогава получих писмо от жена му. Тя настояваше да напиша книга. Висока, кокалеста ирландка, истерична, мръсна и развлечена. Може да се каже хубава, ако харесваш едри жени. Непрекъснато си духаше носа в една стара покривка. Винаги по домашни пантофи. Трябва да ти кажа, че ми дожаля за него. Натъкнах се право на змийското гнездо. Тя го *ненавиждаше*, не че нямаше защо, ако питаш мен. Затрупа ме с информация, купища писма и ръкописи. Истинска находка. Но, скъпи ми приятелю, сърце не ми даде да ги използвам. Ако не за друго, то заради паметта му и защото ценя творчеството му. Не. Не. Направо я излъгах. Казах ѝ, че няма да се намери издател, който да публикува нещата, които тя иска. Защото тя много държеше да бъде публично обявена за мъченица чрез едно такова издание, и то само за да си отмъсти на стария Пърсуордън! Не можех да направя такова нещо. Освен това, като изчетох всичко, косите ми настръхнаха! Въобще не искам да говоря за това. Наистина, никога не бих казал на никого.

Цяла минута останахме да се гледаме един друг замислено, дори изпитателно, преди да наруша мълчанието.

— Видя ли се със сестра му Лиза?

Кийтс бавно поклати глава.

— Не. Какъв е смисълът? Заряхах идеята още тогава, така че вече нейната версия не ме интересува. Знам, че притежава голямо количество ръкописи, защото съпругата му ми каза. Но... тя е тук, нали? — И той се нацупи, имитирайки погнуса.

— Честно казано, нямам желание да се срещна с нея. Според мен горчивата истина по въпроса е, че персоната, която нашият Пърсуордън е обичал най-много — в чисто духовен смисъл — изобщо не е разбрала душата му, така да се каже, до деня на неговата смърт, нито пък някога е имала и най-бегла представа за значението на творчеството му. Не, през цялото време се е занимавала с най-плебейски интриги, най-вече за да легализира отношенията си с Маунтолив. Изглежда се е опасявала, че бракът ѝ с дипломат би могъл да бъде възпрепятстван от евентуален скандал. Може и да не съм прав,

но това е моето впечатление. Мисля, че и тя прави опити да възложи написването на книга, която да замаже истината и да я реабилитира в очите на обществото. Но сега вече, в известен смисъл, аз си имам моя собствен Пърсуордън, ако щеш, мой собствен екземпляр от него. И това ми стига. Какво значение имат подробностите и защо ми е притрябвало да се виждам със сестра му? Ние се нуждаем от неговото творчество, а не от биографията му, защото именно в него човек може да открие безбройните превъплъщения и значения на думичката с пет букви!

Щеше ми се да извикам: „Не е честно!“, но се въздържах. В този свят е невъзможно да съществува пълна справедливост за всекиго. Клепачите на Кийтс се притвориха.

— Хайде! — рекох му и поисках сметката. — Време е да се прибираме, за да можеш малко да поспиш.

— Чувствам се ужасно уморен — промълви той. — Аванти!

В една странична уличка с радост открихме кабриолет. Кийтс вече мрънкаше, че краката не го държат, а и болката в ръката не му даваше мира. Чувстваше се приятно изморен и леко пиян след всичките чашки, които бе обърнал. Отпусна се в миризливия стар кабриолет и затвори очи.

— Знаеш ли, Дарли — смотолеви той. — Исках да ти кажа, ама забравих. Няма да ми се сърдиш, стари приятелю, нали? Знам, че вие двамата с Клия... Всъщност радвам се. Ала имам странното усещане, че един ден ще се ожена за нея. Сериозно ти говоря. Ти не се обиждай. Разбира се, това на никого няма да го кажа, пък и ако се случи, то ще бъде след края на тази кретенска война.

— Какво очакваш да ти отвърна?

— О, имаш голям избор. На твоето място, ако ми съобщиш подобно нещо, веднага ще се разкрещя. Ще ти разбия мутрата, ще те изритам от кабриолета и какво ли още не. Най-малкото ще ти насиня окото.

Кабриолетът ни друсна рязко и спря пред къщата.

— Пристигнахме — казах и протегнах ръка към Кийтс, за да му помогна да слезе.

— Не съм чак толкова пиян — извика той весело и отблъсна ръката ми. — Това е само умора, приятелю.

Докато се пазарях за цената с кочияша, Кийтс заобиколи кабриолета и подхвана дълъг задушевен разговор с коня, като нежно милваше носа му.

— Споделих с него някои от моите максими в живота — обясни ми той, докато залитахме нагоре по стълбите. — Но, изглежда, шампанското е разбъркало всичките ми цитати. Как беше това от Шекспир за онзи „влюбен, който, сякаш пещ, въздиша над сонета си горещ“, или войника „готов заради славата да скочи в топовно гърло!“^[41] — Произнесе последното изречение с онзи особен глас (като дъскорезница), с който говори Чърчил. — Или за къпещите се в бистрата вода, ала това са само изтъркани слова, нали така?

— С твоите недозаучени цитати и на самия Шекспир можеш да видиш сметката.

— Боже, колко съм уморен. Тази вечер май ще минем без бомбардировка.

— Нещо са ги разрешили напоследък.

Той се просна на леглото, без да се съблича, само развърза меките си велурени ботуши и бавно ги изхлузи един по един с пръстите на другия крак, докато тупнат на пода.

— Виждал ли си онова малко книжле на Пърсуордън, което се казва „Избрани молитви за английските интелектуалци“? Много е смешно. — Кийтс изхихика сънливо, склочи пръсти под главата си и се унесе с усмивка на уста. Когато загасих лампата, той въздъхна дълбоко и рече: — „Дори мъртвите ни умиляват с милостта си.“

Изведнъж си го представих като малко момче, което крачи по ръба на стръмна пропаст и събира птичи яйца. Едно подхлъзване... Повече нямаше да го видя. *Vale!*^[42]

---

[39] Горещ южен египетски вятър, който духа откъм Сахара обикновено през пролетта и изпълва въздуха с пясъчинки. — Б.пр. ↑

[40] Съкратено за Александрия. — Б.пр. ↑

[41] Из „Както ви харесва“, превод В. Петров, изд. „Народна култура“, София, 1971 г. — Б.пр. ↑

[42] Сбогом (лат.) — Б.пр. ↑

ШЕСТА ЧАСТ

*Десетте прежаднели пръста на сляпата ми Муза
чувствено разчитат по лицето ми своята азбука*

Двата стиха не излизаха от главата ми, докато натисках звънеца на лятната резиденция на следващата вечер. Със себе си носех зеления кожен куфар, който съдържаше личните писма на Пърсуордън — този блестящо изстрелян залп от думи, които продължаваха да експлодират в ума като изгарящи ме фойерверки. Сутринта се бях обадил на Лиза от кантората, за да си уговоря среща. Тя отвори вратата и заста на пред мен със сериозно, пребледняло лице и израз на нетърпеливо очакване.

— Добре — прошепна, след като измърморих името си, и добави: — Влез. — Обърна се и тръгна пред мен изправена, със скована походка, която ми напомни дете, облечено като кралица Елизабет за някоя шарада^[43]. Изглеждаше уморена и напрегната, но неизвестно защо, възгордяна. Всекидневната беше празна. Знаех, че тази сутрин Маунтолив бе тръгнал за Кайро. В камината гореше цепеница и това ме изненада, защото зимата бе отминала. Тя заста на пред нея, изви гръб към топлината и взе да масажира пръстите си, сякаш бяха измръзнали.

— Справи се бързо, много бързо — каза рязко, като че с упрек. — Но аз съм доволна. — Бях ѝ предал по телефона най-важното от разговора ми с Кийтс относно несъществуващата книга. — Доволна съм, защото сега вече бихме могли да вземем решение, и то окончателно. Снощи не можах да спя. Непрекъснато си представях как четеш писмата. Представях си и как той ги пише.

— Прекрасни са. Никога през живота си не съм чел подобно нещо. — Долових нотка на огорчение в собствения си глас.

— Да — каза тя и от гърдите ѝ се изтръгна дълбока въздишка. — Опасявах се, че точно това ще бъде мнението ти; опасявах се, защото

така мисли и Дейвид и твърди, че писмата трябва да бъдат запазени *на всяка цена*. Но *той* изрично ми нареди да ги изгоря.

— Знам.

— Седни, Дарли. Каж ми какво мислиш наистина. Седнах, поставих малкия куфар на пода до мен и рекох:

— Лиза, това не е литературен проблем, освен ако сама не предпочиташ да го смяташ за такъв. Не са ти нужни никакви съвети. Всеки, който прочете писмата, би съжалявал за тяхната загуба.

— Дарли, ако бяха твои, написани до човек, когото... обичаш?

— Щях да бъда доволен да знам, че завещанието ми е изпълнено. Предполагам, че и той би искал да се чувства така, където и да се намира сега.

Тя обърна светналото си незрящо лице към огледалото, сякаш искаше да се огледа, и подпря възглавничките на извитите си пръсти върху лавицата над камината.

— И аз като него съм суеверна — каза най-сетне. — Но това е повече от суеверие. Винаги съм го слушала, защото знаех, че вижда по-далеч от мен и разбира по-надълбоко от мен.

*Това затворено във клетка отражение
до нея не достига
от огледалото, което — като елени прежаднели
жените гълтат до насита.*

Колко по-кристално ясна и точна ставаше поезията на Пърсуордън в светлината на това ново познание! Как добиваше нов смисъл, значение и острога, когато вече си видял Лиза с разпиляна по раменете тъмна коса да оглежда собствената си слепота в голямото огледало.

Тя отново се обърна, въздъхна още веднъж и тогава зърнах лицето и с изписана върху него смирена молба; кухите орбити на очите ѝ го правеха да изглежда още по-призрачно и изразително. Пристъпи напред и каза:

— Значи е решено. Искам само да ми помогнеш да ги изгорим. Те са толкова много. Ще трябва време.

— Щом така желаш.

— Хайде да седнем заедно до камината.

Седнахме на килима с лице един към друг и аз поставих куфарчето помежду ни, натиснах ключалката, капакът щракна, освободи се и отскочи нагоре.

— Да — каза тя. — Така трябва да бъде. Винаги съм знаела, че би трябвало да изпълня желанието му.

Бавно, един по един взимах отворените пликове, разгъвах всяко писмо и ѝ го подавах, за да го хвърли върху горящите цепеници.

— Така седяхме и като деца, с кутията за играчки между нас, пред запалената камина през зимата. Толкова често и винаги заедно. Трябва да се върнеш много назад в миналото, за да разбереш какво се случи. Дори и тогава не знам дали ще успееш. Две малки деца, съвсем сами в старата порутена къща на една ферма сред замръзналите езера, сред мъглите и дъждовете на Ирландия. Нямахме друг начин да прекарваме времето си освен един с друг. Той превърна слепотата ми в поезия, аз виждах нещата чрез неговия ум, той пък — чрез моите очи. И така двамата си създадохме един нетленен свят на поезията — далеч по-добър от неговите книги, а тях до една съм ги прочела с пръстите си — има ги в Института на слепите. Да, четях и ги препрочитах, търсих някаква следа, която да ми разкрие и обясни вината, преобразила всичко. Преди нищо не ни засягаше, всичко като че се бе съюзило, за да ни изолира от останалия свят, да ни сближи. Например смъртта на нашите родители, когато бяхме още толкова малки, че не можехме да я проумеем. Живеехме в онази паянтова къща под грижите на ексцентрична, глуха и престаряла наша леля, която въртеше домакинството и гледаше да сме нахранени. За всичко друго бяхме оставени сами на себе си. В къщата имаше само една книга — Плутарх, която знаехме наизуст. Всичко останало си измисляхме, той го измисляше. И така, аз се превърнах в митическата царица на неговия живот и обитавах огромна въздушна кула, както той обичаше да казва. Понякога тя се намиралше в Египет, понякога в Перу, понякога във Византия. Но аз си знаех, че съм в старата кухня на къщата с износените мебели от чам и под от червени кахли. Когато подът беше прясно измит с карболов сапун с онази особена миризма, тогава съзнанието ми се раздвояваше и едната му половина *знаеше*, че това е селска кухня, а не дворецов мозаечен паваж с изображения на змии, орли и джуджета от приказките. С една-единствена дума той ме

връщаше към действителността. По-късно, когато започна да търси оправдание за нашата любов, вместо просто да се гордее с нея, веднъж ми прочете откъс от една книга. „В африканските погребални обреди сестрата е тази, която вдъхва живот на мъртвия цар. В Египет, както и в Перу, царят, когото са смятали и за бог, взима сестра си за съпруга. Но мотивът е ритуален, а не сексуален, защото двамата символизират луната и слънцето в съюз. Царят се жени за сестра си, понеже той, като звезден бог, временно пребиваващ на земята, е безсмъртен и не може да има деца от простосмъртна жена, както не може да умре и от естествена смърт.“ Ето защо той с удоволствие тръгна за Египет, защото чувстваше, както сам ми каза, някаква вътрешна поетическа връзка с Озирис и Изида, с Птолемеи и Арсиное — потомците на слънцето и луната!

Безмълвно и методично тя хвърляше писмата в горящата клада едно по едно, като продължаваше да нарежда с тъжен монотонен глас, сякаш повече на себе си, отколкото на мен.

— Хората, които не са като нас, никога няма да могат да разберат. Ала когато се появи чувството за вина, предишният ни поетичен живот започна да губи магията си — не за мен, но за него. Именно той ме накара да си боядисам косата черна, за да се преструва пред хората, че съм негова доведена, а не кръвна сестра. Като разбрах, че го мъчи гузна съвест, изведнъж се почувствах огорчена; колкото повече растяхме, толкова по-осезателно външният свят нахлуваше в живота ни и други хора посегнаха на нашето уединение от измислени дворци и царства. Често му се налагаше да отсъства за дълго време. Когато го нямаше, аз оставах насаме с мрака си и спомените за него, които го изпълваха; съкровищата на поетичните му измислици загубваха блясъка си без него, без неговия глас и допир. Всичко, което знаехме за нашите родители, целият сбор на нашето познание, се заключаваше в един стар дъбов скрин, пълен с техни дрехи. Когато бяхме малки, те ни изглеждаха огромни — дрехите на великани, обувките на великани. Един ден той заяви, че тези парцали го потискат. Не се нуждаем от родители, каза. Изнесохме ги на двора и стъквихме огън наред с неговия. Заплакахме горчиво, не знам защо. После затанцувахме около големия огън, като пеехме стари ловджийски песни, тържествувахме като диваци, ала сълзите не спряха да се стичат по страните ни.

Умълча се и остана така дълго време, с оклюмала глава, в дълбок унес, загледана в стария спомен, подобно гадателка, втренчена в кристалната топка на младостта. После въздъхна, вдигна глава и рече:

— Знам защо се колебаеш. Това е последното писмо, нали? Аз ги броих. Дай ми го, Дарли.

Подадох ѝ го мълком, а тя нежно го постави в огъня с думите:

— Най-накрая свърши.

---

[43] Игра на отгатване на думи чрез драматизирано представяне на отделните им срички и на думите като цяло. — Б.пр. ↑

СЕДМА ЧАСТ

Когато лятото прегоря в есен и есента — в зима, полака-лека осъзнахме, че войната, преобразила града, вече вдига своята обсада и животът плахо се размърдва по крайбрежните пътища, обрамчващи пустинята; най-накрая тя бе отпуснала хватката, в която стискаше сърцата ни, и те отново се отвориха за удоволствия. Отдръпвайки се като прилив, войната бе оставила след себе си странни трофеи по онези плажове, които навремето посещавахме, защото бяха чисти и пусти и само ята чайки прелитаха над тях. Тя ни ги бе отнела за дълго време и сега, когато отново ги открихме, те бяха целите осеяни със смачкани танкове и изпочупени оръжия, както и с пръснатите в безпорядък порутени останки от временните пристанища, издигнати за снабдителни цели, но вече изоставени от инженерните войски да гният и ръждясват под лъчите на пустинното слънце, полузасипани от подвижните пясъци на дюните. Когато човек се къпеше там, обземаше го странна меланхолия, сякаш се намираше сред вкаменелости от неолита: танковете наподобяваха скелети на динозаври, а оръдията стояха като мебели от отминала епоха. Осеяните с мини полета криеха сериозна опасност и бедуините често попадаха на тях по време на номадските си преселения; спомням си как веднъж Клия рязко извика кормилото на колата, защото пътят отпред лъщеше от разкъсаните парчета на хвъркнала във въздуха камила. Но такива неща се случваха сравнително рядко, а що се отнася до самите танкове, те бяха изгорели и без наематели. Нямаше човешки тела в тях. Очевидно са били извадени и погребани, както подобава, в някое от огромните гробища, изникнали в най-различни и съвсем неочаквани кътчета на западната пустиня, истински градове от мъртъвци. В същото време животът в Александрия вече се връщаше към нормалния си ритъм и рутинно ежедневие, тъй като бомбардировките бяха напълно прекратени и нощният живот на Леванта отново разцъфтя. Макар униформените да не бяха толкова честа гледка както преди, войниците в отпуск продължаваха да пълнят нощните барове.

Собственото ми сковано от сивота ежедневие следваше тягостния си еднообразен модел, изкуствено разделен на личен живот, който бях подчинил изцяло на мислите за Клия, и служебен живот, който не беше тежък, пък и за мен не беше от значение. Малко неща се бяха променили: да, едно от тях бе Маскелин, който в крайна сметка бе успял да скъса оковите и да се върне при своя полк. Отби се при нас — целият блестеше, направо сияеше в новата си униформа — за да се сбогува, и свенливо посочи, този път не с лулата, а с дръжката на късия си офицерски бастун своя колега, който продължаваше да върти опашка пред него като вярно псе.

— Казах ли ти, че ще го направи! — рече тържествуващият Телфорд с тъжен глас. — Винаги съм си знаел, че така ще стане.

Докато Маунтолив бе останал, очевидно „замразен“ на своя пост.

От време на време, според предварителната си уговорка, посещавах детето в Карм Абу Гирг, за да видя как се чувства. С удоволствие установих, че промяната, от която толкова се опасявах, й се отразяваше добре. Очевидно, че действителността на настоящия й живот бе в пълно съзвучие с онези вълшебни приказки, дето бях измислял специално за нея — все пъстроцветни герои от тестето карти, сред които вече можеше да се нареди и тя! Жюстин си оставаше затворена в себе си, непредсказуема личност на настроения, която често изпадаше в продължителна меланхолия, и всичко това, доколкото можех да преценя, само допълваше мрачния й образ на императрица в изгнание. Но в лицето на Несим малката бе намерила своя баща. С вродената си нежност и чувствителност той бе спечелил сърцето й. Беше се превърнал не само в прекрасен баща, но и в приятел, и двамата често излизаха да яздят в пустинята край къщата. Беше й подарил лък и стрели, както и едно малко момиченце на нейната възраст, Таор, което трябваше да й бъде прислужница и компаньонка. Така нареченият дворец, който двамата си бяхме представяли, бе издържал великолепно теста на действителността. Лабиринтът от прашни стаи и съкровищата от вехтории се бяха оказали източник на неутолимо любопитство и наслаждение. След като имаше на разположение свои собствени коне и прислуга, както и неприкосновено място за игра, тя се чувстваше като истинска царица от приказките на „Хиляда и една нощ“. Почти беше забравила за острова, толкова погълната бе от новите си съкровища.

Нито веднъж по време на тези мои посещения не се случи да видя Жюстин, пък и не направих опит. Понякога обаче сварвах Несим. Той никога не ни придружаваше по време на разходките или ездата; обикновено детето идваше само до нашия брод в реката, като водеше със себе си и един резервен кон за мен.

През пролетта Балтазар, който се бе възстановил напълно и отново се бе хвърлил всеотдайно в работата си, ни покани двамата с Клия да участваме в една церемония, която достави голямо удоволствие на присмехулния му нрав. Ставаше дума за тържественото поднасяне на цветя на гроба на Каподистрия по случай неговия рожден ден.

— Имам изричното разрешение на стария коцкар — поясни той. — Истината е, че сам си плаща за цветята всяка година.

Беше хубав слънчев ден, съвсем подходящ за излет, и Балтазар настоя да отидем пеш. Макар че букетът малко му пречеше, той не спря да говори с разпалени жестове. Суетата му по отношение на косата се бе превърнала в мания и най-накрая се бе оставил изцяло в ръцете на Мнемджиян, чиито процедури трябваше да заличат възрастта му, както сам се изразяваше. И наистина промяната бе забележителна. Беше се превърнал в стария Балтазар, когото всички познавахме, със замислените си черни очи, които гледаха с насмешка на хорската суетня. Както и на Каподистрия, от когото беше получил дълго писмо.

— Нямах представа какви ги крои дъртият пергиш там, отвъд морето. Поел е по пътя Луциферов и се е отдал на черна магия. Ще ви прочета писмото, ала пред гроба му; там е най-подходящото място да чуете за неговите експерименти.

Гробището бе съвършено пусто и обляно в слънчева светлина. Очевидно, че Каподистрия не бе жалил средства, за да придаде величественост на своето вечно жилище. Единственото, което бе постигнал обаче, беше невероятна пошлост в украсата, която ужасно дразнеше окото. Херувими, каменни свитъци и цветни венци. Върху плочата бе изписано ироничното: „Не преждевременно изгубен, а преждевременно изчезнал“. Балтазар изхихика доволно, постави цветята върху гроба и му каза: „Честит рожден ден.“ После се обърна настрана, свали сакото и шапката си, защото точно по пладне слънцето напичаше със страшна сила, и тримата седнахме на една пейка под

кипариса, докато Клия похапваше бонбони от карамел, а той затърси из джобовете си обемистия плик с изписани на машина страници — последното и най-дълго писмо от Каподистрия.

— Клия — рече, — ти трябва да ни го прочетеш. Забравил съм си очилата. Освен това искам да го чуя още веднъж, за да видя дали пак ще ми се стори така фантастично, както първия път. Ето!

Тя взе страниците послушно и започна да чете:

— „Скъпи М. Б.“ ...

— Инициалите — обади се Балтазар — са на пряска, който Пърсуордън ми бе прикачил: Меланхолия бореалис — нито повече, нито по-малко! В знак на почит към набедената ми еврейска потиснатост. Продължавай, скъпа Клия.

Писмото беше на френски.

— „Скъпи приятелю, давам си сметка, че ти дължа някакво описание на новия ми начин на живот, но макар и да ти пиша често, по навик избягвам темата. Защо ли? Ами сърцето ми се свива при мисълта за презрителния ти смях. Странно, защото никога не съм бил чувствителен човек, нито пък някога съм се засягал от мнението на околните. Има и нещо друго. Трябваше да започна с дълго и досадно обяснение за неудоволствието и стеснението, които винаги съм изпитвал по време на сбирките на Кабал, когато светът трябваше да ни изглежда потопен в абстрактна доброта. Тогава още не знаех, че моят път не е пътят на Светлината, а на Мрака. Тогава тези две неща ги бърках — от морална или етическа гледна точка — искам да кажа, доброто и злото. За мен пътят, който следвам, представлява чисто и просто противотежестта — долният край на дъсчената люлка, така да се каже, благодарение на която другият край стои вдигнат високо във въздуха. Магията! Спомням си как веднъж ми цитира откъс (тогава ми се стори пълна глупост) от Парацелз. Доколкото се сещам, добави, че дори такива безсмислици би трябвало да означават нещо. Така е! «Истинската алхимия, която учи как да се направят или видоизменят петте несъвършени метала, не изисква нищо

друго освен метали. Съвършените метали са направени от несъвършените — единствено чрез тях и с тях; защото с други примеси се получава *Lima* (илюзия), а само с металите се получава *Sol* (мъдрост)»

Давам ти един миг отдих, за да можеш да се изкикотиш — нещо, на което преди време с удоволствие бих ти пригласял! Каква планина от глупости замъглява идеята за *tinctura physicorum*, ще кажеш ти. Да, но...

Първата ми зима в тази ветровита кула не беше много приятна. Покривът течеше. Книгите, които можеха да ме утешат, още не бяха пристигнали. Жилището ми изглеждаше ужасно тясно и вече се замислях как мога да го разширя. Имението, в което се намираше моята надвиснала над морето кула, бе осеяно и с други, разпръснати тук-таме къщурки и пристройки; в него живееше възрастна глуха двойка италианци, които се грижеха за мен, миеха, чистеха и ме хранеха. Нямах желание да се отърва от тях, ала продължавах да се чудя дали не мога да преустрою плевниците, които се намираха в съседство с тяхното жилище. И точно тогава открих, за моя най-голяма изненада, че те имат и друг наемател, когото не бях виждал до този момент — странен самотник, който излизаше само нощем, облечен в монашеско расо. Новото ми мислене се дължи изцяло на срещата ми с този човек. Оказа се, че е разкалугерен италиански монах, който се представи за розенкройцер и алхимик. Живееше сред купища масонски книги — някои от тях наистина много стари, които усърдно изучаваше. Именно той ме убеди, че този вид проучвания (въпреки някои неприятни аспекти) водят до заздравяване на вътрешните устои на човека и до овладяване на онези вътрешни светове, които иначе лежат у него непокътнати; сравнението с обичайната наука не е погрешно, тъй като формата на това проучване почива изцяло на метода — само че на по-различна основа! И ако, както твърдя, то има и неприятни страни, такива се срещат и в официалната наука — например вивисекцията. Така или иначе, в негово лице намерих човек, с когото си допаднахме, и пред мен се

откри ново поле за занимания, което с всеки изминал месец ме пленяваше все по-силно. Най-накрая бях попаднал на нещо, което така точно прилягаше на моята натура! Истината е, че всичко в това поле ми даваше храна и опора! Пък и можех да окажа значителна практическа помощ на абат Ф., както ще го наричам, тъй като част от въпросните ръкописи (предполагам, откраднати от тайниците на Атонския манастир) бяха на гръцки, арабски и руски — езици, които той не владееше добре. Нашето приятелство съзря и се превърна в съдружие. Ала минаха много месеци, преди той да ме представи на друга една странна и наистина невероятна особа, също увлечена по тези въпроси. Това беше австрийски барон, обитаващ огромна къща във вътрешността на страната. Беше напълно погълнат (не, не се смей) от неясния въпрос, който веднъж сме дискутирали и с теб — не фигурираше ли в *De Natura Rerum!*^[44] Мисля, че точно там беше — относно *generatio homunculi*. Имаше на разположение един иконом турчин и един чирак, който да му помага при експериментите. Много скоро и тук станах *persona grata* и ми бе разрешено, доколкото мога, да асистирам и на двамата.

Този барон — когото ти сигурно би нарекъл странна и придаваща си важност птица, имаше гъста брада и големи зъби като зърната на царевичен кочан — та този барон беше... о, скъпи Балтазар, *наистина беше създал* десет хомункули, които наричаше «пророчески духове». Държеше ги в големи стъклени буркани, които хората по тези места използват за консервиране на маслини и плодове. Живееха във вода. Бурканите бяха наредени върху дълъг дъбов рафт в неговия кабинет или лаборатория. Бяха създадени или «моделирани», както се изразяваше той, след пет седмици на усилен мисловни и ритуални родилни мъки. Представляваха изключително красиви и загадъчни неща, които се носеха във водата като морски кончета и включваха крал, кралица, рицар, монах, монахиня, творец, рудокопач, серафим и най-накрая един син дух и един червен! Лениво се поклащаха в бурканите

от дебело стъкло. Почукаш ли им с нокът, свиваха се боязливо. Не бяха по-дълги от педя и тъй като баронът много държеше да станат по-големи, ние му помогнахме да ги зарови в няколко каруци конски тор. Голямото бунище, което се образува по този начин, трябваше всекидневно да се поръсва с воняща течност, която баронът и неговият турчин приготвяха с много труд и която съдържаше отвратителни на вид откъслеци. При всяко поръсване торът започваше да дими, като че подгрят от невидим огън. Ставаше толкова горещ, че не можеше с пръст да го докоснеш. Веднъж на всеки три дни абатът и баронът изкарваха цяла нощ край него, като се молеха и кадыха тамян. Когато най-накрая баронът реши, че процесът е завършен, бурканите бяха внимателно извадени и върнати върху рафтовете в лабораторията. Хомункулите бяха толкова пораснали, че бурканите едва ги побираха, като мъжките се бяха сдобили с гъсти бради. Ноктите на ръцете и краката им бяха пораснали много дълги. Онези, които имаха човешки образ, бяха облечени в дрехи според ранга и титлата си. Красивите им лица гледаха цинично — изражение, което бях виждал само веднъж преди това: върху лицето на маринована човешка глава от Перу! С хлътнали в черепа очи, бледи, тънки рибешки устни, опънати назад, за да оголят малките им, съвършено оформени зъби! Между другото, всички стъкленици бяха здраво затворени с волски мехур и восък, който носеше отпечатък с магическо клеймо. В бурканите с червения и синия дух не се виждаше нищо, но когато баронът почука с нокът и повтори няколко думи на староеврейски, водата помътня и се оцвети съответно в червено и синьо. Лицата на хомункулите взеха да се проясняват, сякаш бавно се проявяваха върху фотографска плака, като същевременно се и уголемяваха. Синият дух беше красив като ангел, докато червеният имаше наистина зловещо изражение.

Баронът хранеше тези създания веднъж на три дни със суха, розова на цвят субстанция, която държеше в сребърна кутия, облицована отвътре със сандалово дърво.

Топчета колкото сушени грахови зърна. Веднъж седмично стъклениците се изпразваха, за да бъдат отново напълнени с прясна дъждовна вода. Тази операция трябваше да се извършва много бързо, защото през тези няколко мига, когато оставаха изложени на влиянието на въздуха, хомункулите видимо отпадаха и се смалваха, сякаш още миг и ще умрат като риба на сухо. Синият дух не се нуждаеше от подхранване, докато червеният получаваше всяка седмица по една-две капки прясна кръв от някакво животно — предполагам, кокошка. Тази кръв изчезваше мигновено, преди да успее да оцвети водата или дори да я раздвижи. Когато отвориха това шише, то веднага помътня, дори почерня и замириса на развалени яйца.

След няколко месеца хомункулите стигнаха своя пълен ръст и възрастта на пророчеството, както казваше баронът; всяка нощ стъклениците се пренасяха в малък порутен параклис в горичката недалеч от къщата и там се извършваше ритуал, при който хомункулите биваха «разпитвани» за хода на бъдещи събития. Това ставаше, като въпросите се изписваха върху листчета хартия на староеврейски и се долепяха до стъклото пред очите на хомункулите. Получаваше се странен ефект, сякаш си изложил чувствителна фотографска хартия на светлина. Искам да кажа, че създанията не четяха, а по-скоро поглъщаха въпросите, макар и бавно, умислено и колебливо. Отговаряха буква по буква, които изписваха с нокът върху прозрачното стъкло, а баронът веднага ги преписваше в голям тефтер. Всяко едно от създанията беше разпитвано според компетентността му, а червеният и синият дух можеха да отговорят само с усмивка или смръщване, показвайки съответно одобрение или неодобрение. Те обаче като че знаеха всичко и можеха да бъдат попитани за всичко. Кралят отвърщаше само на политически въпроси, монахът — на религиозни... и така нататък. По този начин станах свидетел на онова, което баронът наричаше «хроника на Времето» — документ не по-малко внушителен от онзи, написан от Нострадамус.

Толкова много от пророчествата се сбъднаха, и то само в рамките на тези няколко месеца, че сега вече нямам никакво съмнение за верността на останалите. Невероятно усещане е да можеш да надникнеш в бъдещето по този начин!

Един ден съвсем случайно стъкленницата с монаха падна върху каменните плочи и се счупи. Клетият монах се опита да си поеме въздух на два пъти, ала бързо издъхна въпреки усилията на барона да го спаси. Заровихме тялото му в градината. Последва втори опит да се «моделира» монах, но той излезе неуспешен. Получи се някаква подобна на пиявица твар, съвсем безжизнена, която едвам изкара няколко часа.

Малко след това една нощ кралят избяга от своята стъкленница; открихме го да клечи върху тази с кралицата и да драци с нокти по печата. Не беше на себе си, жив като дявол, въпреки че допирът с въздуха го съсипваше. Капнахме от умора, докато го гонехме между стъкленниците, като в същото време трябваше да внимаваме и да не ги счупим. Невероятно пъргав беше този хомункул и ако не беше отпаднал, тъй като се намираше извън естествената си среда, съмнявам се дали изобщо щяхме някога да го хванем. Най-накрая го сгацихме и въпреки че яростно се съпротивляваше, хапеше и дереше, сварихме да го набутаме обратно в буркана, но не преди да одраска брадичката на абата. Докато се боричкахме, той изпускаше странна миризма, която напомняше изстудяването на нагорещен метал. В един момент пръстът ми неволно докосна крака му. Беше влажен и студен, също като гумен. Полазиха ме тръпки на отвращение.

Случи се обаче нещо неприятно. Одрасканото лице на абата се възпали и той вдигна висока температура. Откарахме го в болницата, където лежи и в момента, но вече е на оправяне. Станаха и други неща, при това по-лоши. Тук, по тези места, на барона, тъй като е австриец, винаги са гледали като на странна птица, а още повече сега, когато шпиономанията, която всяка война поражда, се е

развихрила до крайност. До слуха ми стигна, че властите държат да го разследват. Той прие вестта с невъзмутимо спокойствие, макар и да се досещаше, че няма право да дава подслон на онези нерегистрирани лица, които се блещеха по рафтовете на лабораторията му. Затова беше решено да се «разтворят» хомункулите и да бъдат заровени в градината. В отсъствието на абата аз се съгласих да му помогна. Не знам какво точно наля в бурканите, но като че всички пламъци на ада блъвнаха от тях и целият таван на помещението се покри със сажди и паяжини. Тварите се спаружиха и станаха колкото сушена пиявица или пъпна връв, която местните селяни имат обичая да запазват. Баронът изпъшкваше от време на време, а на челото му току избиваха капки пот. Стенеше като родилка. Най-накрая процедурата беше приключена и в полунощ бурканите бяха изнесени и заровени под разхлопаните плочи на малкия параклис, където, предполагам, стоят и досега. Баронът беше интерниран, книгите и записките му — запечатани от Пазителите на имуществото. Абатът, както вече споменах, е в болница. А аз? Поради гръцкия ми паспорт, тук аз съвсем не съм от най-подозрителните личности. За момента съм се оттеглил в кулата си. Тук, в плевниците, все още има много от масонската литература на абата; погрижих се за нея. Писах на барона един-два пъти, но той, вероятно от предпазливост, не ми отговори; навярно се страхува, че познанството ми с него може да ми навреди. И така... Войната вече отшумява. Нейният свършек и всичко, което ще последва — чак до края на века — ми е добре известно: стои пред мен черно на бяло под формата на въпроси и отговори. Но кой ще ми повярва, ако го публикувам — най-малко ти, докторе на емпиричните науки, ти, скептикът и вечният присмехулник. Що се отнася до войната, Парацелз казва следното: «Безброй са проявленията на човешкото его; в него са ангелите и дяволите, раят и адът, целият животински и растителен свят, царството на минералите; и тъй както малкият човек може да се разболее, така и големият вселенски мъж страда

от болести, които обаче се проявяват като злини, поразяващи цялото човечество. Именно на този факт почиват предсказанията за бъдещи събития.» И така, скъпи приятелю, аз вече съм избрал Пътеката на мрака, която да ме отведе към просветление. Знам, че трябва да я следвам, накъдето и да води! Това не е ли все пак някакво постижение? Може би не. Ала на мен ми се струва, че е. Ето, вече чувам смеха ти!

Вечно твой, предан Да Капо“

— Хайде — обади се Клия, — започвай да се смееш!

— С онзи смях — додадох аз, — който Пърсуордън наричаше „меланхоличният смях на Балтазар, издаващ солипсизъм“.

И Балтазар наистина се изсмя, шляпна се по бедрата и се присви надве като сгъваем нож.

— Този мошеник Да Капо — рече. — И все пак, *soyons raisonnables*^[45], ако наистина това е изразът, той не би тръгнал да си измисля, нали? От друга страна, защо пък не? Не, според мен не би го направил. А вие двамата, можете ли да повярвате на думите му?

— Да — отвърна Клия и ние с Балтазар се изсмяхме на нейната привързаност към всички александрийски гадатели, което, естествено, я правеше снизходителна към магическите изкуства. — Смейте се колкото си щете — рече тя тихо.

— В интерес на истината — продължи Балтазар вече по-сериозно, — когато човек хвърли поглед към полето на така нареченото познание, чиито порти са вече откренати, той не може да не види, че съществуват цели области от мрак, които вероятно принадлежат към царството на Парацелз — потопената част на айсберга от знания. Не, по дяволите, трябва да призная, че е прав. Станали сме прекалено самоуверени, докато се лутаме напред-назад по релсите на емпирическите факти. От време на време нещо ни чуква по главата, някой заблуден камък, хвърлен неизвестно откъде. Ето например вчера Бойд ми разказа една случка, която е също толкова странна. Става дума за войник, когото са погребали миналата седмица. Аз, разбира се, мога да дам някакви обяснения, които да съответстват на случая, но те ще бъдат крайно неубедителни. Та този млад мъж бил

в едноседмичния си отпуск в Кайро. Като се върнал, казал, че е прекарал много чудесно. Ала веднага след това вдигнал висока температура, пулсът му взел да прескача и да изпада в несвоят на пристъпи. След седмица починал. Няколко часа преди смъртта дебело бяло перде обвило очните му ябълки, а над ретината се образувал лъскав червен възел. През цялото време, докато бил в делириум, младият мъж повтарял една и съща фраза: „Тя го *направи* със златна игла...“ Нищо друго, само тези думи. Както вече казах, човек може да приключи случая клинически с някое и друго остроумно заключение... но ако трябва да съм честен, ще призная, че той не се вписва в нито една от общоприетите и известни ми категории. Нито, между другото, аутопсията успяла да разкрие нещо, за което човек да се хване: кръвни проби, спинална течност, стомашни огледи и т.н. Нито дори едно отчетливо (макар и иначе необяснимо) менингитно неразположение. Мозъкът бил в напълно здраво и добре запазено състояние. Поне така твърди Бойд, а той с удоволствие си даде труд да прегледа най-щателно младия човек. Мистерия! Какво, по дяволите, е правил по време на своя отпуск? Вече е невъзможно да се разбере. Не е бил записан да отсяда в нито един от хотелите или временните войнишки спални. Не е знаел никакъв друг език освен английски. Тези няколко дни, прекарани в Кайро, направо му се губят. А после и жената със златната игла?

Истината е, че такива неща стават непрекъснато, и аз мисля, че ти си права (към Клия), като така упорито настояваш, че съществуват неведоми сили и че има хора, които могат да виждат бъдещето в кристала така ясно, както аз виждам през окуляра на микроскопа. Не всички, но има такива. При това съвсем необразовани хора, като вашия Скоби например. Ала според мен онова, което излизаше от устата му, когато беше леко пийнал или пък държеше да се изфука, си бяха чисти глупости и безумни брътвежи — имам предвид приказките за Наруз. Всичко беше прекалено драматично представено, за да бъде истина. И дори някои от подробностите да са били верни, той е могъл да ги разбере, изпълнявайки задълженията си. В края на краищата нали Нимрод съставяше полицейските протоколи и сигурно си ги подмятат известно време, колкото някой и друг да ги попрочете.

— Какво по-точно за Наруз? — попитах аз с любопитство, леко подразнен, че Клия е споделяла с Балтазар неща, които е премълчала пред мен. Чак сега забелязах, че тя беше пребледняла и стоеше с

извърната глава. Ала самият Балтазар като че не долови нищо и задълба още по-навътре.

— Всичко ми звучи като добре измислена новела — искам да кажа това, дето щял да те повлече със себе си в гроба. Ти не мислиш ли така? И за онзи плач, който си щяла да чуеш. — Той спря отведнъж и чак сега забеляза пребледнялото ѝ лице. — Боже, Клия — разкая се. — Дано не съм издал някаква тайна. Защо изглеждаш така разстроена? Казвала ли си ми да не споменавам за историята на Скоби? — Взе двете ѝ ръце и я обърна с лице към себе си.

Две червени петна бяха пламнали върху бузите ѝ. Тя поклати глава, без да отрони дума, само прехапа устни раздражено.

— Не — обади се най-накрая, — няма никаква тайна. Просто не съм казала на Дарли, защото... както сам твърдиш, историята звучи глупаво, пък и все едно, той не вярва на подобни неща. Не исках да изглеждам по-глупава, отколкото ме смята. — Тя се наведе и ме целуна по бузата в знак на извинение. Усети раздражението ми, както впрочем и Балтазар, който промълви с клюмнала глава:

— Все се обаждам, където не ми е работа. По дяволите! Сега той ще ти се разсърди.

— Разбира се, че няма! — възразих му аз. — Интересно ми е да узная, нищо повече. Клия, нямам никакво намерение да любопитствам излишно.

Тя махна раздражено и отегчено, после добави:

— Добре тогава. Няма значение. Ще ви разкажа всичко. — И заговори бързо, сякаш искаше да се отърве от неприятната тема, която само ѝ губеше времето. — Случи се на последната вечеря, за която ти разказах. Преди да замина за Сирия. Беше леко пийнал, не отричам. Каза това, което току-що чу от Балтазар, а последвалото описание ми напомни човек, който много приличаше на брата на Несим. Посочи средата на устната си с нокътя на показалеца и рече: „Устната му е разцепена тук. Виждам го покрит с малки рани да лежи върху маса. Отвън има езеро. Вече е взел решението си. Ще се опита да те повлече след себе си. Ще се озовеш на тъмно, затворена, и няма да си в състояние да му се противопоставиш. Да, наблизко има човек, който би могъл да ти помогне. Но той не е достатъчно силен.“ — Клия се изправи рязко и с това сложи край на разказа с физиономията на човек, който пречупва клон на две. — И после се заплака — довърши тя.

Не знам защо, но този несвързан, ала зловещ рецитал обви душите ни в мрак; нещо тревожно и противно като че нахлу да засенчи яркото пролетно слънце, да нагнети лекия свеж въздух. В последвалото мълчание Балтазар взе да сгъва и разгъва сакото си в скута, а Клия се загледа в далечината към главното пристанище с неговите флотилии от кораби, сякаш нашарени от кубисти, и разпилените от вятъра ярки петна на малките надуваеми лодки, които бяха прекосили пристанищното оживление и безгрижно се носеха към огражденията от сини шамандури. Александрия бе възвърнала ритъма на предишния си живот, отново бе загърбила остатъците от войната, за да се обърне с лице към познатите ѝ удоволствия. Ала денят внезапно се смрачи и потисна настроението ни — усещане толкова по-мъчително поради нелепата си причина. Мислено наругах Скоби, дето с такова самочувствие се беше изявявал като прорицател.

— Ако дарбата му беше истинска, защо не я беше използвал да се издигне в службата си? — заядливо процедих през зъби.

Балтазар се изсмя, но дори в смеха му се усети горчивина и смут. Угризението му, задето бе размътил водата с непремерените си приказки, беше повече от очевидно.

— Хайде да си тръгваме — почти ни заповяда Клия. Тя също изглеждаше раздражена и рязко издърпа ръката си, когато се опитвах да я хвана. Качихме се на един кабриолет, после бавно и мъчително потеглихме към града.

— По дяволите! — извика Балтазар. — Дайте поне да пийнем нещо на пристанището. — И без да дочака отговора ни, той се разпореди на кочияша, който обърна колата и приглушено потропващите конски копита пое по широките завой на Гранд Корниш към яхтклуба, където щеше да се случи нещо много сериозно и ужасно. Съвсем ясно си спомням този прекрасен пролетен ден и зеленото полюшкващо се море, чиято светлина припламваше на талози върху минаретата, редувайки се със сенчестия полъх на морския бриз. Да, и песента на мандолини откъм арабския квартал и всяка дреха, грейнала ярко като пъстра детска рисунка. След четвърт час цялото това великолепие щеше да помръкне, отровено от една неочаквана и съвършено несправедлива смърт. Нещастиято винаги връхлита изневиделица, ала моментът на неговото попадение остава дълго да тегне и отеква във времето, подобно горчивите отгласи на тежък гонг,

от чийто тътен духът изтръпва и умът се вкочанява. Да, ударът му идва ненадейно, ала колко *бавно* стига до съзнанието — вълничките се плискат, приплъзват се към разума, разливат се във все по-широки кръгове от страх и опасения. И през цялото това време извън централното пано на трагедията, така да се каже, невъзмутимият живот продължава да тече. (Та ние дори не чухме изстрелите. Сърдитото им свистене бе отнесено от вятъра.)

Погледът ни бе привлечен, като от смелите щрихи на морска живопис, към скупчилите се малки платноходки, които се бяха струпали откъм подветрената страна на един от бойните кораби, а самият той се извисяваше на фона на небето, подобно сивееща катедрала. Платната им припляскваха лениво като подгонени от вятъра пеперудени криле. Забелязахме неспокойно раздвижване на гребла, ръце и фигури, които от голямото разстояние изглеждаха толкова малки, че трудно се различаваха. Ала това миниатюрно вълнение имаше силата на магнит, така неудържимо привличаше окото — по силата на кой знае какво вътрешно предчувствие? Докато конят теглеше кабриолета по самия ръб на вътрешното пристанище, пред нас се разкри величествен морски пейзаж, като че изваян от ръката на майстор. Многообразието от малки плавателни съдове — бежанци от всички кътчета на Леванта — с различни форми и такелажи придаваше кипяща чувственост на блесналата вода. Всичко изглеждаше смайващо, възбуждащо и в същото време съвсем естествено: сирените на влекачите ревяха, деца плачеха, откъм кафенетата, където се играеше табла, долиташе звънът на зарчета, птиците пееха. Всекидневието на целия свят заграждаше това малко централно пано с плющящите си платна, с непонятните ръкомахания, с приглушените гласове. Малката лодка се килна на една страна, във въздуха се вдигнаха ръце, после изчезнаха.

— Нещо се е случило — каза Балтазар и присви очи, а конят, сякаш дочул репликата му, спря на място. Освен нас на пристанището имаше само още един човек, който също гледаше със зяпнала уста, явно и той виждаше, че става нещо необичайно. Иначе хората се щураха нищо неподозиращи, а търговците хвалеха стоката си на висок глас. Децата бяха увлечени в игрите си — поставяха камъчета в релсите, за да станат на прах, когато трамваят мине отгоре им. Водоносец чукаше една в друга две медни чаши и крещеше: „Насам,

прежаднали, насам!“ А в далечината едва забележимо и съвсем безшумно, сякаш потрепваше върху платно от коприна, огромен кораб се плъзна по изумрудената магистрала и пое към открито море.

— Това е Помбал! — извика Клия и в паниката си ме хвана под ръка. Наистина беше Помбал. Ето какво се беше случило. Двамата с Фоска излезли в пристанището с неговата платноходка, носели се по водата с обичайната си леност, без да забелязват нищо наоколо. Неусетно се отдалечили и свърнали встрани съвсем близо до един от френските кораби. Ненадеен порив на вятъра ги отвял към подветрената му страна. Каква ирония на съдбата бе сглобила тази сцена и с каква скорост я бе поставил невидимият режисьор! Защото френските кораби, макар и в плен, бяха запазили малокалибреното си оръжие, както и онова чувство за срам, което правеше поведението им избухливо и непредвидимо. Стражите, намиращи се на корабите, имаха заповед да сплашват с предупредителни изстрели всички съдове, които дръзваха да се приближат до някой от бойните кораби. Точно тогава в изпълнение на въпросната заповед един от постовете прострелял платното на Помбал, когато платноходката му завила към кораба. Това бил само предупредителен изстрел, без умисъл да стори зло. Дори и тогава е могло... не; не би могло да стане другояче. Защото моят приятел, обзет от гняв и огорчение, задето така са се отнесли с него, и то не други, а страхливците и мерзавците от собствената му кръв и вяра, пламнал от яд и възмущение, пуснал румпела, изправил се в цял ръст, размахал големите си юмруци и закрещял: „Мръсници! Подлеци! Страхливци!“

Дали е чул свистенето на куршумите? Не е много вероятно, като се има предвид врявата, която сам е вдигнал, защото платноходката се олюляла, обърнала се срещу вятъра, той загубил равновесие и тупнал. И точно тогава, докато се мъчел от легнало положение да хване скъпоценния румпел, забелязал, че Фоска пада, свлича се бавно на дъното на лодката. После сподели, че не е и подозирал, че е била ударена. Вероятно самата тя е усетила единствено замайване, защото светкавичната анестезия на шока идва мигновено след раната. Килнала се е на една страна като висока кула, а платната бавно се стоварили върху нея. Останала да лежи с отворени очи, пълничка и пухкава като ранен фазан, все още с жив, светнал поглед въпреки кръвта, която се стичала от устата ѝ. Той извикал името ѝ, ала от думата прокълтяла

само глуха тишина, а сладководният прилив се усилил и взел да ги изтласква към брега. Настанало ново раздвижване, защото и други лодки, привлечени като мухи от рана, заприиждали наоколо, подвиквайки съвети и съчувствия. А Фоска лежала с празни отворени очи, усмихвала се сякаш на себе си, но вече от един друг свят на сънищата.

В този миг Балтазар сякаш дойде на себе си, сепна се и излезе от транса, в който беше изпаднал, скочи от кабриолета и без да каже дума, тръгна с провлечената си, поклащаща се походка към телефона на бърза помощ. Чух изщракването на слушалката и гласа му — спокоен, напълно овладян. Откликнаха на неговия зов с почти свръхестествена бързина, може би защото пунктът с линейките се намираще само на петнайсет метра разстояние. Чух подрънкващия звънец на линейката и я видях как лети по калдъръма към нас. Всички лица отново се обърнаха към конвоя от лодки — лица, на които бяха изписани само търпелива сдържаност и уплаха. Помбал стоеше на колене с наведена глава. Зад него лодкарят Али сръчно се оправяше с румпела — той пръв бе разбрал за нещастиято и веднага се бе притекъл на помощ. Останалите лодкари обикаляха наоколо в кръг, съпричастни на случилото се. Успях да прочета името „Манон“, с което Помбал така гордо бе кръстил платноходката си само преди шест месеца. Всичко бе много объркано, сякаш придобило ново измерение, набъбнало от съмнения и страхове.

Балтазар стоеше на кея и не можеше да си намери място, само мислено ги подканяше да бързат. Сумтеше, нервничеше и недоволно цъкаше с език — недоволство дали срещу тяхната туткавост или срещу самия живот с непредвидимите му превратности — така и не разбрах.

Най-сетне приближиха. Съвсем отчетливо се чу учестеното им дишане, допълнено от нашето, както и подрънкването на метал, докато разгъваха носилката на колелца. Всичко се сля в шума на трескава активност — вдигане, сваляне, пъшкане, мургави ръце се протягаха да хванат въжето, да теглят, внимавайки да не обърнат лодката с резки движения, остри, невъздържани гласове, които предупреждаваха: „Стой! Полека!“ — и всичко това на фона на фокстрота, който гърмеше от радиото на военен кораб. Носилката се поклащаше като люлка, като кошница с плодове върху смуглите рамене на арабин.

Металните врати на линейката се отвориха и зина пастта на бялото гърло.

Помбал не беше на себе си, лицето му — посивяло, с размити черти. Стъпи на кея и се олюля, сякаш го бяха пуснали от небето, падна на колене и после пак се изправи. Затътри се подир Балтазар и носилката. Заблея жално като заблудена овца, сигурно при вида на нейната кръв, която бе опръскала скъпите му еспадрили, купени само седмица преди това от „Гошен Емпориъм“. В такива моменти дребните подробности удрят като с камшик. Направи опит да пропълзи в бялото гърло, ала беше грубо отблъснат. Вратите се затръшнаха пред лицето му. Фоска вече принадлежеше на науката, не на него. Той зачака с покорно сведена глава, като човек в църква, да отворят вратите още веднъж и да го пуснат. Почти не дишаше. Усетих неволно желание да отида при него, но ръката на Клия ме спря. Всички чакахме, търпеливо притихнали като деца, заслушани в неясните шумове вътре в линейката, сред които и стъпки на подковани ботуши. Най-накрая вратите се отвориха и Балтазар, уморен и съсипан, слезе и каза:

— Хайде влизай, ще дойдеш с нас. — Помбал се огледа уплашено наоколо, после обърна изкривеното си от мъка лице към нас с Клия и направи един-единствен жест: разпери ръце в отчаяние, сетне запуши уши с длани, сякаш не искаше нищо повече да чува. Гласът на Балтазар изпраця сухо като пергамент. — Влизай! — извика му той грубо и сърдито, като че говореше на престъпник. Докато двамата се качваха в бялата линейка, го чух да казва приглушено: — Тя умира. — Металните врати се затвориха с трясък и аз усетих в дланта си как ръката на Клия изстива.

Двамата стояхме безмълвни един до друг в този прекрасен пролетен следобед, който бе започнал да притъмнява от спускащия се мрак. Запалих цигара и тръгнах по кея сред шумните араби, които продължаваха да си преразказват случката с типичните си джафкащи гласове. Али се канеше да откара лодката обратно на котва в яхтклуба, ала първо искаше да си запали цигарата. Приблужи се към мен и ми поиска огънче. Докато палеше от моята цигара, забелязах, че мухите вече са накацали кървавото петно в дъното на лодката.

— Ще го почистя — рече Али, като проследи погледа ми.

С котешка пъргавина скочи вътре и освободи платната. Обърна се към мен, усмихна се и помахна. Искеше да каже „лоша работа“, но не

му достигаха думи на английски и затова извика: „Лоша отрова, сър.“
Аз кимнах.

Клия седеше в кабриолета и гледаше ръцете си. Нещастната случка като че ни беше отчуждила един от друг.

— Хайде да се връщаме — казах аз най-накрая и се провикнах към кочияша да кара обратно в града.

— Моли се тя да се оправи — промълви Клия. — Това е жестоко.

— Балтазар каза, че тя умира. Чух го.

— Може да греша.

Но той не грешеше, защото и Фоска, и детето бяха мъртви, макар че научихме вестта чак късно вечерта. Крачехме унило из апартамента на Клия, без да бъдем в състояние да се съсредоточим в каквото и да било.

— Не мислиш ли, че трябва да се върнеш в апартамента и да бъдеш с него тази вечер? — обади се най-накрая Клия.

— Може би той предпочита да остане сам — колебливо й отвърнах аз.

— Върви! — отсече тя и добави още по-остро: — Не мога да понасям да ми се мотаеш тук... Извинявай, скъпи, не исках да те обидя. Съжалявам.

— Не си ме обидила. Добре, тръгвам.

През целия път по улица „Фуад“ си мислех: уж незначително разместване на мозайката, само един човешки живот, а колко неща срина със себе си. Такова нещо не се беше случвало на никого от нас. И ние просто не можехме да го преглътнем, не можехме да го вместим в картината, която сам Помбал бе съградил така грижливо. Тя отрови всичко, тази дребна нелепа случайност — дори нашата привързаност към него, защото я превърна в ужас и съчувствие! Колко несвършени са тези чувства, колко безсилни да ни помогнат! Моят инстинкт ми подсказваше да стоя настрана. Искаше ми се повече никога да не го видя, за да не го карам да изпитва срам. Лоша отрова, така е. Взех да си повтарям наум фразата на Али.

Когато пристигнах, Помбал беше вече в апартамента, седеше на стола за подагра, потънал в дълбок размисъл. До него стоеше напълнена догоре чаша уиски, която обаче не бе докоснал. Все пак се беше преоблякъл в добре познатия ми син домашен халат с извезан златен паун, а на краката носеше старите си подпетени златисти

египетски чехли, които приличаха на лопати. Тихо влязох в стаята и седнах срещу него, без да продумам. Той не вдигна очи, но аз разбрах, че е усетил присъствието ми. Погледът му продължаваше да бъде отнесен и замъглен, втрещен в празното пространство, а ръцете му натрапливо изпълняваха някаква пиеса за пет пръста. Загледан в прозореца, Помбал се обади с писклив, приглушен глас, сякаш думите извикваха у него вълнение, без да разбира значението им.

— Тя е мъртва, Дарли. И тя, и бебето. — Сърцето ми натежа като олово. — Не е честно — добави той разсеяно и взе да скубе бакенбардите с дебелите си пръсти. Съвършено бездушно, съвършено апатично — като човек, който се възстановява от тежък удар. Изведнъж отпи голяма глътка уиски, потрепери, задави се и се разкашля.

— Чисто е — каза с изненада и отвращение и остави чашата, като отново потръпна. После се наведе напред, взе от масата молив и тефтер и започна да си рисува завъртулки, ромбчета и хвърчила. Също като дете. — Утре ще трябва да отида да се изповядам, за пръв път от години насам — изрече той много бавно, сякаш внимаваше какво говори. — Вече казах на Хамид да ме събуди рано. Имаш ли нещо против само *Клия* да дойде с мен? — Поклатих глава и чак тогава разбрах, че става дума за погребението. Той въздъхна с облекчение. — Добре — каза, изправи се и взе чашата уиски. И тогава вратата се отвори и на прага се появи разстроена физиономия на Пордър. Помбал мигом се промени. Нададе протяжен вопъл, накъсан от безутешни стенания. Двамата се прегърнаха, зашептяха несвързани думи и фрази и взеха взаимно да се утешават, сякаш ги бе сполетяло общо нещастие. Старият дипломат вдигна във въздуха белия си женствен юмрук и се провикна глупашки:

— Вече протестирах, и то най-категорично!

Срещу кого, почудих се аз? Срещу невидимите сили, които постановяват какви неща да се случват и как? Нажежените думи на безсмисления му брътвеж изцвърчаха върху студения въздух в хола. После Помбал взе да нарежда:

— Трябва да пиша и всичко да му кажа — рече той. — Всичко да му призная.

— Гастон! — срязва го шефът неодобрително. — Нищо такова няма да правиш! Това само ще увеличи страданията му, докато е в

плен. Не е честно. Послушай съвета ми: цялата история трябва да бъде забравена.

— Забравена ли? — извика приятелят ми като ужилен. — Ти нищо не разбираш. Забравена! Той трябва да знае заради нея.

— Той не трябва да научи — сопна му се старецът. — Никога!

Останаха така, държаха си ръцете и гледаха разсеяно през плувналите си в сълзи очи; в този миг, сякаш за да бъде картината пълна, вратата се отвори и пред погледите ни изплува свинският силует на отец Пол, който неизменно се появяваше в центъра на всеки скандал. Спря наред стаята, лъснал от мазно притворство, лицето му преобразено от невиджана алчност за самоизява.

— Бедното ми момче — промълви той и се прокашля. Размаха лапата си в неясен жест, сякаш ни поръси със светена вода, после въздъхна. Приличаше на голям гол лешояд. Най-неочаквано взе да реди излияния на латински.

Оставих приятеля си на грижите на тези недодялани утешители и дори изпитах известно облекчение, че за мен няма място в несвързания поток от латиноезични съчувствия и съболезнования. Стиснах ръката му още веднъж, измъкнах се навън и отправих умислените си стъпки към апартамента на Клия.

Погребението се състоя на следващия ден. Клия се върна пребледняла и напрегната. Метна шапката си през цялата стая и разтърси коса, сякаш да прогони блудкавия спомен от деня. Просна се отмаляла върху канапено и закри очи с ръка.

— Беше ужасно — каза тя най-сетне, — наистина ужасно, Дарли. Първо беше *кремацията*. Помбал настояваше да бъде изпълнено нейното желание, въпреки протестите от страна на отец Пол. Какво животно е този човек! Държа се, сякаш тялото ѝ е собственост на църквата. Клетият Помбал направо побесня. Подразбрах, че докато са уточнявали подробностите, здравата са се скарали. И тогава... никога не бях виждала новия крематориум. Още не е довършен. Стърчи наред пясъчна пустош, осеяна със слама и бутилки от лимонада, а от едната му страна се простира автомобилното гробище или по-скоро бунище. Самият крематориум повече прилича на набързо издигната пещ в концентрационен лагер. Отвратителни миниатюрни парцели, оградени с бордюр от тухли, и повехнали, забучени в пясъка цветя. А, и релсов път със специални

плъзгачи за пристигащите ковчези. Неописуема грозотия! И лицата на всички ония консули и временно изпълняващи длъжността!

Дори Помбал се стъписа при тази гнусна картина. А жегата! Отец Пол, разбира се, беше в центъра на вниманието и направо се опияняваше от ролята си. И тогава със зловещо скърцане ковчегът се изтърколи по релсите в градината и сви в нещо като шлюз. Ние запристъпвахме от крак на крак, а отец Пол реши, че трябва да запълни паузата с молитва, ала точно в този миг от една съседна къща гръмнаха виенски валсове. Един-двама от шофьорите тръгнаха по посока на музиката да помолят за малко тишина, но не успяха да открият източника. Никога не съм се чувствала по-нещастна, отколкото в онзи прашен кокошарник, където трябваше да стоя търпеливо, наконтена с най-хубавите си дрехи. Навсякъде се усещаше противната миризма на изгоряло. Тогава още не знаех, че Помбал възнамерява да разпръсне праха ѝ в пустинята, където не желаше да бъде придружаван от никого друго освен от мен. Нито пък подозирах, че отец Пол — който в това бе надушил нова възможност за песнопения и молитви — бе твърдо решен да тръгне с него. А онова, което последва, беше върхът на неприятните изненади.

Най-накрая ковчежето с праха се появи. И какво ковчеже! Едва не паднахме. Приличаше на сладниково изваяна кутия за евтини шоколадови бонбони. Отец Пол се опита да го грабне, ала бедният Помбал го изпревари, здраво го стисна до гърдите си и пое към колата. Трябва да кажа, че тук Помбал прояви известна решителност.

„Без теб! — отсече той, когато отецът понечи да се качи в колата. — Отивам само с Клия“. — И ми кимна да го последвам.

„Сине — изсъска му отец Пол с мрачен глас, — и аз ще дойда.“

„Не, няма! — отвърна му Помбал. — Ти вече си свърши своята работа.“

„Не, сине, ще дойда“ — продължи да нахалства нещастникът. В един момент нещата изглеждаха така, сякаш спорът ще трябва да се реши с юмруци. Помбал поклати брадата си и го изгледа злобно. Аз се качих в колата, чувствайки се като последна глупачка. Тогава Помбал блъсна отец Пол съвсем по френски — в гърдите, бързо скочи вътре и тръшна вратата след себе си. При тази публична обида към свещеническия сан насъбралите се консули се разшушукаха, но никой

не се обади. Отецът преbledня от гняв и тъкмо да размаха юмрук срещу Помбал, премисли и се отказа.

Потеглихме. Шофьорът тръгна по пътя към източната част на пустинята, като очевидно действаше по предварителна инструкция. Помбал седеше напълно неподвижен с притворени очи, с ужасната бонбонiera в скута, и дишаше през носа. Мъчеше се да възвърне самообладанието си след изпитанията на сутринта. После протегна ръка и взе моята. Останахме така, мълчаливо загледани в пустинята, която се простираше от двете ни страни. Пропътувахме голямо разстояние, преди шофьорът да спре по негово нареждане. Дишаше доста тежко. Дватамата слязохме от колата и останахме за миг на пътя. После той нагази в пясъка, спря, обърна се и рече: „Аз ще го направя“. И се затича трмаво навътре в пустинята. Обърнах се към шофьора и му казах да пообиколи пет минути и после да се върне да ни вземе. Звукът от потеглящата кола не накара Помбал да се обърне. Той беше паднал на колене като дете, което си играе в пясъчника, ала стоеше напълно неподвижен. Чух, че си говори тихо и поверително, ала дали се моли, или рецитира стихове, не можех да кажа. Чувствах се отчаяна и самотна на този безлюден път наред пустинята, където само жегата потреперваше над асфалтовата настилка.

И тогава той започна да рови в пясъка, да пълни шепите си като мюсюлманин и да си посипва главата. Издаваше странно стенание. Най-накрая се просна по лице и притихна като умрял. Минутите бавно се точеха. Отдалеч се чу моторът на колата, която бавно пълзеше към нас — с почти пешеходна скорост.

„Помбал!“ — извиках му аз, но не получих никакъв отговор. Прекосих разделящото ни пространство, усетих как обувките ми се напълниха с пясъчинки, които ме боцкаха, стигнах до него и го докоснах по рамото. Той се изправи веднага и взе да изтупва дрехите си от пясъка. Изглеждаше остарял с няколко години. „Добре — отвърна ми и се огледа наоколо с мътен, уплашен поглед, като че за пръв път си даде сметка къде се намира. — Заведи ме вкъщи, Клия.“ Взех ръката му, сякаш водех слепец, и бавно поех обратно към колата, която вече чакаше.

Седеше до мен със замаян поглед и остана така дълго време, ала изведнъж, като че обсебен от болезнен спомен, започна да вие като малко момче, което си е ударило коляното. Прегърнах го. Толкова се

радвам, че не присъстваше — твоята англосаксонска душа нямаше да издържи и щеше да се сгърчи ужасена. Въпреки мъката обаче той продължи да повтаря: „Сигурно всичко е изглеждало абсурдно отстрани.

Сигурно е изглеждало смешно, нелепо и абсурдно. — Но ето че се разсмя истерично. Брадата му беше пълна с пясък. — Спомних си лицето на отец Пол — обясни той, без да престава да се кикоти на висок глас като ученичка. После отведнъж стана сериозен, избърса си очите, въздъхна тъжно и каза: — Изтощен съм. Капнал съм от умора. Мисля, че мога да спя цяла седмица.“

Вероятно точно това и ще направи. Балтазар му даде някакво приспивателно. Аз го оставих в апартамента и продължих с колата дотук. И аз не съм по-малко изтощена. Но слава Богу, всичко свърши. Трябва да намери начин да започне живота си отначало.

И като че в потвърждение на последното, телефонът иззвъня и гласът на Помбал — уморен и объркан — заяви:

— Дарли, ти ли си? Слава Богу. Всъщност помислих си, че ще бъдеш там. Преди да си легна, исках да ти се обадя, за да се уговорим за апартамента. Пордър ме изпраща в Сирия по работа. Тръгвам утре рано сутринта. И понеже е служебно пътуване, ще мога без проблеми да запазя моята част от жилището, докато се върна. Нали така?

— Не се безпокой за това — рекох.

— Просто ми хрумна.

— Сега лягай да спиш.

Последва дълго мълчание, след което додаде:

— Но, разбира се, ще ти пиша. Нали така? Добре. Тази вечер, като се връщаш, гледай да не ме събудиш. — Обещах му да внимавам.

Ала предупреждението му се оказа ненужно, защото когато се прибрах в апартамента по-късно същата вечер, той беше още буден и седеше в стола си за подагра уплашен и отчаян.

— Това приспивателно на Балтазар не върши никаква работа — рече. — Само дето ми се гади от него. Уискито повече ми помага. Обаче не ми се ляга. Знам ли какво ще ми се присъни? — Но най-накрая го склоних да си легне; той се съгласи, при условие че ще остана край леглото му, за да си говорим, докато заспи. Беше сравнително спокоен и вече се унасяше. Шептеше с тих глас, както болник шепти на въображаемия си приятел, когато е под упойка.

— Предполагам, че всичко това ще мине. Винаги става така. В крайна сметка отшумява. Мислих си за други хора, които са били в подобно положение. При някои не минава бързо. Спомням си, една нощ Лиза дойде тук при мен. Изплаших се, като я видях на прага с тези нейни очи, от които ме побиха тръпки — като безок заек в магазин за птици. Настояваше да я заведе в неговия любим хотел — „Хълмът на лешоядите“. Каза, че искала да го „види“. Попитах я какво ли ще успее да види, а тя ми отвърна троснато: „Аз си имам свой начин на виждане.“ Нямах избор, трябваше да се подчиня. Помислих си, че го правя заради Пърсуордън. Но тогава още не знаех, че „Хълмът на лешоядите“ вече не е хотел. Беше превърнат в публичен дом за войниците. Качвахме се по стълбите, когато изведнъж си дадох сметка за това. Всички тези голи момичета и полуоблечени потни войници с космати тела; кръстчетата на вратовете им подрънкваха, като се чукаха в металните им плочки за самоличност. Миризмата на пот, ром и евтин парфюм. Казах ѝ, че трябва да се махаме, защото това вече не е хотел, пък и собственикът е друг. Тя обаче тропна с крак и настоя с разгневен глас. Продължихме да се изкачваме. На всяка площадка се отваряха и затваряха врати, така че човек можеше да види всичко... В този миг бях доволен, че е сляпа. Най-накрая стигнахме до неговата стая. Беше тъмно. В леглото спеше възрастна жена, а до нея — лула с хашиш. Миришеше на урина. Лиза обаче изглеждаше превъзбудена. „Опиши ми всичко“ — каза. Направих го, доколкото можах. Тя се приближи до леглото. „Там спи жена — предупредих я и се опитах да я дръпна назад. — Лиза, сега това е дом с лоша репутация, казвам ти!“ А знаеш ли какво ми отвърна тя? „Толкоз по-добре“ Това ме озадачи. Опря бузата си във възглавницата до старицата, която ненадейно изстена. Погали челото ѝ, сякаш беше малко дете, и рече: „Тихо, тихо. Хайде, спи. — После се върна бавно и колебливо до мен и хвана ръката ми. Изсмя се странно и каза: — Искях да взема неговите отпечатьци от възглавницата. Глупаво хрумване. Какво ли не прави човек, за да си върне спомена, който има толкова много скривалища.“ Не разбрах какво иска да каже. Тръгнахме да слизаме. На втория етаж срещу нас се заклатушкаха трима пияни австралийци. По лицата им личеше, че търсят с кого да се спречат. Един от техните го бяха изиграли или нещо подобно. Бяха мъртво пияни. Прегърнах Лиза и се престорих, че я натискам в един от ъглите

на площадката. Останахме така, докато ни отминат. Тя се разтрепери, но не зная дали от страх или вълнение. Тогава се обърна към мен и рече: „Разкажи ми за жените, с които е спал. Как изглеждаха?“ Хванах я за раменете и я раздрусих силно. „Ставаш банална!“ — скастрих я аз. Лиза спря да трепери и пребледня от гняв. Когато излязохме на улицата, каза: „Извикай ми такси. Ти не ми харесваш.“ Точно това и направих, а тя си замина, без дума да отрони. След това съжалих, задето се бях държал грубо, защото се виждаше как страда и преживява, ала понякога нещата се случват толкова бързо, че човек не смогва да ги обмисли. Пък и никога не знае достатъчно за хората и техните страдания, за да може да откликне на момента. После мислено ѝ казах много утешителни думи. Но твърде късно. Винаги със закъснение.

Той изхърка тихо и се умълча. Тъкмо се канех да загася нощната лампа и да изляза на пръсти, когато възстанови нишката на мисълта си, ала вече в съвършено нов контекст. Гласът му прозвуча глухо, някак отдалеч:

— Когато Мелиса умираше, Клия изкара целия ден край нея. И тогава тя каза на Клия: „Дарли ме люби така, сякаш изпитва угризения, сякаш от отчаяние. Сигурно си представя Жюстин. Никога не ме е възбуждал, както други мъже. Старият Коен например. Той си беше мръсник и устните му бяха винаги влажни от виното. Това ми харесваше. И аз го уважавах, защото беше мъж. А Пърсуордън се отнасяше с мен като че бях порцеланова статуетка и се бои да не ме счупи, сякаш съм безценна вещ. Колко хубаво е най-накрая да те оставят на мира!“

---

[44] Правилното заглавие е «De rerum natura» — дидактична поема от Лукреций Кар — римски философ и поет (ок. 96–55 г. пр.Хр.) — Б.пр. ↑

[45] Да бъдем разумни (фр.) — Б.пр. ↑

ОСМА ЧАСТ

Годината се завъртя на пета през зима от препускащи вихри и студове, по-остри от мъката, без да ни подготви за онова последно красиво лято, което така бързо смени кратката пролет. То сякаш дойде от някаква отдавна забравена географска ширина, съществуваща само като спомен от Рая в сънените копнежи на човечеството. Доплава като въображаем кораб, пусна котва пред вратите на града, а белите му платна се прибраха като крилете на морска птица. Да, разбира се, търся метафори, които да внушат макар и частица от онова болезнено щастие, което рядко спохожда дори влюбените; ала думите, измислени още отколе като оръжие срещу отчаянието, са твърде недодялани, за да изразят деликатната същност на душевната хармония. Думите са само огледала на нашето недоволство; те съдържат в себе си големите неизлюпени яйца на световните страдания. Или може би е по-лесно тихомълком да повторим няколко строфи, откъснати от гръцка поема, написана някога под сянката на корабно платно край географски нос в далечна Византия. Нещо подобно на...

*Чер хляб, чиста вода, небе сияйно
и гърло бяло и омайно.
Душа върху душата,
очи върху очи притворени.
И пърхат миглите на голотата.*

В превод не звучат добре; и ако човек не може да ги чуе на гръцки как с ромон се отронват слово подир слово от устни, скъпи и обични, подпухнали от нежността на изнемощели целувки, тогава по-добре да останат като непонятни отражения на действителност, която само се домогва до царството на поетическите видения. Жалко, ала блестящото оперение на това лято остана неуловено от перото ми — жалко наистина, защото тъжното щастие на старостта разчита точно на

такива спомени. Дали паметта ще съхрани красотата на онези неповторими дни? Не знам. Плътната виолетова сянка на белите платна, сенчестият купол на смокините, древните маршрути на пустинните кервани, натежали от пикантни подправки, заоблените като талази дюни, ширнали се до хоризонта, а ти, ти сънуваш плясък на криле и чайки, които се гмуркат във водата. Или отривистият като камшичен удар плисък на прибоя, когато вълните се разбиват в порутените фронтони на потънали в забвение острови. Нощната мъгла се спуска над пусти пристанища, а старите арабски маяци са разперили ръждясали пръсти. Сигурно някъде всичко това още съществува. Рано е за такива натрапчиви спомени. Дните се нижеха един подир друг според календара на желанието; нощта се въртеше неспокойно в съня си, докато мракът се преобрази, разпръсне и пак ни озари царственият блясък на слънчевата светлина. Като че всичко се нареждаше според волята ни.

Сега, когато пиша от дистанцията на времето, не ми е трудно да си дам сметка, че онова, което ни сполетя, *вече се бе случвало*, вече е било орисано да се случи точно така и по никакъв друг начин. Преживяното беше, така да се каже, само фазата на неговото проявление. Но сценарият е бил отдавна сътворен някъде, актьорите са били предварително избрани, случката — репетирана и режисирана до последната подробност в ума на неизвестния си автор, който може би ще се окаже самият град: Александрия на човешкото съсловие. Семената на бъдните събития са вътре в нас. Те се съдържат в нас и покълват според законите на собствената си природа. Трудно е да се повярва, знам, когато човек се замисли за съвършената красота на въпросното лято и онова, което го последва.

Всичко започна с това, че открихме острова. Острова! Как ли беше останал скрит от погледа ни толкова дълго? Буквално нямаше кътче по този бряг, което да не познаваме, нито плаж, който да не сме обходили, нито удобно за пристан място, което да не сме използвали. И все пак островът през цялото време си е бил там — още малко да ни избоде очите. „Ако искаш да скриеш нещо — гласи една арабска поговорка, — скрий го в окоето на слънцето.“ Защото островът съвсем не беше скрит, напротив, виждаше се на запад от малката светиня Сиди ел Агами — белият стръмен склон с купестия свод на гробницата стърчеше сред рехавата растителност от палми и млади

смокини. Самотен гранит, щръкнал направо от морското дъно, сякаш изригнал на повърхността, следствие на опустошително земетресение в древността или на друг някакъв катаклизъм, сгърчил подводните недра. Разбира се, при прилив скалата не се виждаше, водата я покриваше, ала най-странното е, че и до ден-дневен стои неотбелязана в картите на Адмиралтейството, въпреки че представлява сериозна опасност за средно големите плавателни съдове.

— Не аз, а Клия откри малкия остров на Наруз.

— Откъде изникна тази суша? — провикна се тя учудено; загорялата ѝ ръка завъртя рязко румпела и поехме към острова откъм подветрената му страна. Гранитната скала беше достатъчно висока, за да служи като преграда срещу вятъра. И при приливи, и при отливи в основата ѝ се образуваше въртоп от синя вода. Върху онази стена на скалата, която гледаше към сушата, имаше издълбано голямо Н, а под него стара, ръждясала желязна халка, която служеше за привързване на лодката към пристана. Смешно би било да се говори за слизване на брега, защото „брегът“ представляваше тясна ивица, осеяна с блестящи камъчета, и цялата тази суша бе колкото едно домашно огнище.

— Точно така, това е островът на Наруз! — извика тя, сякаш бе открила съкровище. Не беше на себе си от радост, може би защото най-сетне щеше да се наслаждава на истинско уединение. Тук човек можеше да бъде самотен като птичка. Плажът гледаше към сушата и се виждаше цялата потръпваща от мараня крайбрежна ивица с порутените кули и безкрайни дюни, които стигаха чак до Тапосирис. Започнахме да разопаковаме провизиите с голямо удоволствие, защото тук можехме да плуваме голи и да се печем на слънце колкото си искаме, необезпокоявани от никого.

Именно тук онзи странен самотник, братът на Несим, бе прекарвал времето си в ловене на риба.

— Винаги съм се чудела къде ли е това място, този негов остров. Мислех си, че може би е на запад от Абу ел Суир. Несим също не можеше да ми каже, знаеше само, че там има дълбок и опасен водовъртеж и на дъното лежат останките от корабокрушение.

— Виж, издълбано „Н“.

Клия се зарадва, плесна с ръце и бързо свали банския си.

— Сигурна съм, че това е неговият остров. Несим разправяше, че прекарвал тук цели месеци в двубой с някаква огромна риба, за която не знаеше дори от какъв вид е. Точно тогава ми даде и своя харпун. Странно, нали? Винаги го нося с мен, обвит в мушама, взела съм го и сега. Мислех си, че ще мога да го използвам. Но е толкова тежък, че се чудя как ще го нося, макар и под водата.

— И каква била рибата?

— Не знам.

Тя обаче излази обратно до катера и донесе обемистия пакет с харпуна, обвит в омазнени с грес парцали. Представляваше грозно на вид изобретение — просто пушка със сгъстен въздух и кух приклад. Изстрелваше тънка стоманена стрела на около метър и половина. Харпунът беше изработен по поръчка в Германия при специално зададени параметри. Имаше вид на достатъчно смъртоносен, за да се справи и с огромна риба.

— Страшничко изглежда — каза тя и захапа един портокал.

— Трябва да го изпробваме.

— За мен е прекалено тежък. Може би ти ще успееш. А и във водата е доста бавен. Възможно е и аз да не го държа правилно. Но Наруз бил много точен стрелец, поне така твърди Несим, и винаги се връщал с голям улов. Разказа ми и за онази огромна риба, която се появявала от време на време. Дебнел я месеци наред. Стрелял по нея на няколко пъти, ала все не улучвал. Дано не е била акула. Страх ме е от акули.

— В Средиземно море няма много акули. Виж, в Червено гъмжи от тях.

— Въпреки това ще си отварям очите на четири.

Реших, че това съоръжение е твърде тежко, за да се гмурна с него под водата; освен това риболовът не ме вълнуваше. Увих го и го върнах обратно на катера. Тя легна гола на слънцето и примижа сънливо като тюлен. Искаше да изпуши една цигара на спокойствие, преди да продължи да разглежда острова. Крайбрежният вир блещукаше под светналия кил на катера като жив изумруд, а дългите ленти от млечна светлина го пронизваха бавно и надълбоко, спускаха се като златисти сонди. Сигурно има четири клафтера^[46], помислих си, поех дълбоко въздух, скочих с главата напред и оставих тялото си да се плъзне надолу като риба, без да загребвам с ръце.

Потънах в свят на приказна красота. Сякаш се бях гмурнал в нефа на катедрала, където слънчевите лъчи пронизваха цветните й стъклописи и излизаха пречупени в десетки пъстри дъги. Двете страни на амфитеатъра — защото тази подводна дупка се разширяваше постепенно навътре — бяха сякаш издълбани от майстор романтик и приличаха на недовършени галерии с наредени от едната и от другата страна статуи. Някои от тях наподобяваха истински скулптури и за миг си помислих, че съм попаднал на археологическа находка. Но тези полюшкващи се кариатиди бяха сътворени от водните талази, от капризите на приливи и отливи, които ги бяха изваяли в богини, клоуни и джуджета. Нежни светложълти и зелени морски водорасли ги бяха доукрасили с бради и коси. На плиткото приливът леко поклащаше цели завеси от морска трева и те се разтваряха и затваряха, сякаш да разкрият за миг тайните си и после ревниво да ги скрият отново. Зарових пръсти в дългите слузести коси на този скалп, опипвайки лицето на някоя Диана или гърбавия нос на средновековен елф. Подът на този изоставен замък бе покрит със селенитна глина, която ставаше за моделиране — мека на пипане, без да е мазна. Теракота, изпечена в безброй разцветки на моравото, виолетовото и златистото. Крайбрежието беше плитко — не повече от клафтер и половина, — но после дъното се спускаше стръмно надолу и наситеният изумруд на водата избледняваше до ябълково зелено, сетне потъваше в пруско синьо, та чак до черно, което говореше за голяма дълбочина. Тук се виждаха и следите от корабокрушението, за което бе споменала Клия. Надявах се да намеря поне една-две римски амфори, но, уви, потъналият кораб съвсем не беше толкова стар. Широката извивка на кърмата говореше за егейска направа — тип каик, на който гърците викат *трехандири*. Беше се забил откъм кърмата. Дъното бе пречупено надве, а вътре бе пълен с почернели сюнгери. Опитах се да открия изрисуваните очи на носа и името на кораба, но нищо не намерих. Дървото бе прогизнало в тиня и от всяка пролука надничаха раци пустинници. Сигурно е принадлежал на ловци на сюнгери от Калимнос, помислих си аз, защото всяка година флотилията им се отправяше към африканския бряг и се връщаше на Додеканезите, натоварена догоре.

Нещо ослепително бяло проби тавана от вода над мен и ето че седефеното тяло на Клия се стрелна стремглаво надолу; къдриците й

плуваха като живи зад нея, а ръцете ѝ стояха разперени. Улових я в обятията си и притиснати един към друг, двамата се завъртяхме като риби, докато липсата на въздух ни накара да изскочим на повърхността. Приседнахме задъхани в плитчината и се погледнахме със засмени очи.

— Какво невероятно място за къпане — рече тя и радостно плесна с ръце.

— Видях потъналия кораб.

Изкачихме се обратно на малкия сърповиден плаж със затоплените от слънцето камъчета, а сплъстената ѝ от водата коса се полюшкваше и капеше зад нея.

— Аз пък си мислех за друго нещо. Това трябва да е Тимониум. Защо не мога да си спомня подробностите по-добре.

— За какво говориш?

— Знаеш ли, мястото е останало неоткрито. Сигурна съм, че е именно тук. О, нека повярваме, че е тук. Искаш ли? Когато Антоний се върнал победен от Акцион^[47], където Клеопатра побягва панически заедно с флотата си, разкъсва неговите бойни редици и го оставя на произвола на съдбата или по-точно в ръцете на Октавиан, на него, след като вече бил проявил това необяснимо малодушие, не му оставало нищо друго, освен да изчака сигурната си смърт, която трябвало да пристигне заедно с Октавиан — тогава той си построил колибка на един миниатюрен остров. Бил кръстен на името на известен отшелник и мизантроп — а може би и философ? — който се наричал Тимон. И тук той прекарал последните си свободни часове — тук, Дарли, и на спокойствие премислил живота си стъпка по стъпка. Онази жена и невероятните вълшебства, с които умеела да го омагьосва. Но ето, животът му разбит! А после и как Бог му се явил, казал му да се сбогува с нея, с Александрия — цяла вселена сама по себе си!

Светналите ѝ очи се усмихваха малко тъжно, питаха моите. Леко погали лицето ми.

— Искаш да ти кажа, че това е същият остров, така ли?

— Да.

— Добре, това е същият остров.

— Целуни ме.

— Устните ти имат вкус на вино и портокали.

Плажът беше съвсем малък — колкото едно легло. Странна поза — да се любиш с глезени, потопени в синята вода, а жаркото слънце да напича гърба ти. После направихме един безсмислен опит да открием колибката на Антоний или нещо, което би отговаряло на представите на Клия за нея, но напразно. Другата страна на острова, която гледаше към морето, бе осеяна с огромни гранитни зъбери, които се спускаха стръмно надолу към черната вода. Цареше такава тишина, че се чуваше само вятърът — далечен като ехо в морска раковина. Да, само от време на време прелиташе някой гларус, колкото да огледа терена за евентуални набези в бъдеще. Всякакъв друг живот, опиянен от слънчевите лъчи, спеше дълбоко и само безшумният пулс на кръвта отмерваше глухия ритъм на морето и небето. Пълен с живот рай, който думите не стигат да опишеш.

Странно наистина, като си спомня каква невероятна хармония бе породило морето между нас през онова паметно лято. Дълбоко, сякаш сключено във вечна целувка удоволствие — да живееш в ритъма на водните талази, с приливите и отливите на морето. Клия винаги е била по-добър плувец от мен, но благодарение на престоя си в Гърция, аз също се бях усъвършенствал и вече не й отстъпвах по майсторство. Заедно се гмуркахме да разглеждаме подводния свят на крайбрежния вир и го правехме така безразсъдно, както рибите в петия ден от Сътворението. Красноречиви и безмълвни морски пируети, по време на които можехме да общуваме само с усмивка и жест. Водната глухота улавяше и преобразяваше всичко човешко в движение и ние приличахме на цветни проекции на русалки, отразени върху лъчистите екрани от скали и водорасли, които повтаряха ехото и имитираха ритъма на морския прибор. Тук мисълта загиваше, превръщаше се в неразгадаемо съдържание, във физическо действие. Съзерцавах как седефеният силует прекосява сумрачния свод, косата, опъната назад и нагоре, плува като цветен венец.

Но не само тук, разбира се. Когато си влюбен в една от неговите обитателки, градът се превръща във вселена. Цяла една нова Александрия се роди пред очите ми благодарение на Клия, която опресни старите ми спомени и тяхното значение, както и полузабравената атмосфера, освежи багрите и предишната история на града, предишната му биография бе подменена с нова. Например споменът за онези кафенета на крайбрежния булевард под бронзовите

лъчи на луната със сенници на ивици, които припляскваха под напора на нощния бриз. Да вечеряш късно, по мрак, докато чашите прелеят от лунна светлина. В сянката на минаре или върху ивица пясък под мъждукаща парафинова лампа. Или да събираш пролетни цветове на Носа на смокините — ярки циклами, блестящи анемони. Двата заедно сред гробниците на Ком ел Шукафа, вдишваме влажните изпарения на мрака, които бликат от тези странни подземни жилища на покойните александрийци; гробници, издълбани в черната като шоколад почва, една връз друга, една връз друга, като нарове в кораб. Уж душни и плесенявали, ала от тях вее пронизващ хлад. („Хвани ръката ми.“) Тя потрепери, но не от предчувствието за смърт, а само при мисълта за бременните пластове земя над нас. Всяко дете на слънцето би потреперило като нея. Тъмнината погълна бялата й рокля. „Студено ми е. Хайде да си вървим.“ Да, студено е тук долу. Затова пък с какво удоволствие човек прекрачва мрака, за да се озове насред шумната суматоха на уличния живот. Така трябва да е излязъл и слънчевият бог, отърсил се е от влажната прегръдка на земята, усмихнал се е към синьото небе с изписаното върху него предсказание за път, освобождение от смъртта и нов живот.

Да, но мъртвите са навсякъде. Не могат да бъдат просто ей така избегнати. Човек усеща допира на тъжните им кокалести пръсти, които опипват слепешком преградите на потайния ни личен живот, как тропат, за да не бъдат забравени, искат отново да влязат в живота на плътта — свират се между ударите на сърцето, нахлуват в прегръдките ни. Носим у себе си биологичните трофеи, които са ни завещали, напускайки живота — формата на очите, извивката на носа, непривичен смях или трапчинка, която извиква отдавна погребана усмивка. Всяка целувка, която си разменяме, води родословното си дърво от корените на смъртта. И в тези целувки ние отново съживяваме отдавна забравена любов, която напират да се прероди. Корените на всяка наша въздишка са заровени дълбоко в земята.

А когато дойдат мъртвите? Защото понякога те лично се явяват. Например през онази кристална утрин, в която всичко бе така измамно в своята ленива обичайност, а тя изскочи от водата като ракета, мъртвешки бледа, едва си пое дъх и извика: „Долу има мъртъвци!“ Изплаших се до смърт. Да, това не бяха привидения. Събрах кураж и се гмурнах, за да проверя със собствените си очи — наистина бяха там,

седем на брой, стояха мирно в подводния сумрак, сякаш внимателно заслушани в съдбоносен дебат, решаващ техния жребий. Този таен съвет от безмълвни фигури образуваше малък полукръг. Всички бяха завързани в чували и имаха оловни тежести при краката, така че стояха изправени като шахматни фигури с човешки бой. Подобни статуи, покрити по същия начин, можеха да се видят в камион как прекосяват града на път за някой невзрачен провинциален музей. Леко приведени, безлики, те все пак потрепваха, подобно образите в ранен ням филм. Здравно пристегнати в смъртта, обвити в чували от грубо зебло.

Оказа се, че били гръцки моряци; които скочили да поплуват край своя корвет, когато по някаква случайност се взривила дълбочинна бомба и ударната вълна ги убила на място. Телата им, проблясващи като скумрия, били събрани мъчително и трудно с помощта на стара противоторпедна мрежа и положени върху палубата да изсъхнат преди погребението. Веднъж хвърлени през борда в традиционните погребални одежди на моряците, пенливият прилив ги бе отнесъл право при острова на Наруз.

Сигурно ще прозвучи страховито, ако ви кажа колко бързо свикнахме с тези мълчаливи посетители в нашия вир за къпане. Само за няколко дни ги настанихме, определихме им местата. Минавахме покрай тях, когато влизахме навътре в морето, и закачливо им се покланяхме.

Не че се подигравахме със смъртта, по-скоро започнахме да възприемаме тези търпеливи и сериозни фигури като приятелски настроени и съвсем уместни символи на мястото. Нито по опаковката им от грубо зебло, нито по дебелия въже, с което бяха завързани, се забелязваха следи от разлагане. Точно обратното, бяха плътно покрити със сребриста, прилична на живак роса, която винаги се образува при потапянето във вода на непромокаемо платно. На няколко пъти помолихме гръцките военноморски власти за разрешение да преместим телата по-навътре, но от опит си знаех, че те няма да проявят разбиране, и след време по общо съгласие въпросът отпадна от само себе си.

Веднъж мисля, че мернах сянката на морска котка да обикаля между труповете, ала вероятно съм се излъгал. След време дори двамата си говорехме, че трябва да ги кръстим, но бързо отхвърлихме идеята, защото решихме, че те си имат вече собствени имена —

абсурдните имена на древни софисти и генерали като Анаксимандър, Платон, Александър...

И така, щастливото време на това спокойно лято се изнизваше, свършиха знаменията, изгубиха се сред дългите загорели от слънцето редици на отминаващите дни. Мисля, че беше в края на същата есен, когато Маскелин бе убит във въздушно сражение над пустинята, но тази смърт с нищо не ме докосна — толкова малко беше значението на човека в моето съзнание. Затова много се учудих, когато един следобед заварих Телфорд да седи зад бюрото си със зачервени очи и да повтаря, хълцайки:

— Нашият Бриг си отиде без време. Клетият стар Бриг. — И кършеше зачервените си до мораво ръце. Просто не знаех какво да кажа. Телфорд продължаваше да нарежда с умиление, приказките му бяха доста несвързани.

— Нямахте си никого на този свят. Знаеш ли? Дал ми е името като на негов най-близък роднина. — Изглеждаше неизразимо трогнат от този жест на приятелство. И потънал в благоговейна печал, той прегледа оскъдните лични вещи на Маскелин. Нямахте почти нищо, което можеше да задържи, освен няколко цивилни костюма, които обаче не му ставаха, няколко военни медала и звезди, както и банкова сметка в „Лойдс“ на стойност петдесет лири. За мен далеч поинтересна реликва представляваше кожен портфейл, който съдържаше военна книжка с разръфани краища и написано на пергамент свидетелство за уволнение от армията, които принадлежаха на неговия дядо. Историята, която се криеше зад тези незначителни вещи, носеше със себе си цялото красноречие на една традиция. През 1861-ва това вече забравено селско момче от Съфолк се записало да учи в Бери Сейнт Едмъндс. После постъпил в полка на Колдстриймските гвардейци и служил в продължение на цели трийсет и две години. Уволнил се през 1893-та. По време на службата си сключил брак в лондонския параклис на Тауър, а жена му му родила двама синове. Имаше и една избеляла негова снимка, направена при завръщането му от Египет през 1882-ра. Беше с бял тропически шлем, червен мундир и панталони от син шевиот, с лъскави черни кожени гамаши, препасан с кръстосан на гърдите патрондаш. От него лъхаше войнишка изрядност. Беше закичен с египетския военен медал със сребърна пластина за

битката при Тел ел Кебир и с Хедивската звезда. От бащата на Маскелин нямаше запазен никакъв спомен сред вещите му.

— Истинска трагедия — продължи Телфорд развълнувано. — Когато казах на Мейвис, тя се разплака и още не може да се успокои. А го е виждала само два пъти. Това показва какво впечатление прави един истински мъж с характер. Той винаги е бил съвършеният джентълмен, нашият Бриг. — Но аз се бях замислил върху избелялата фигура от снимката с мрачния поглед и тежки черни мустаци, с препасания патрондаш и военните медали. Тя сякаш хвърляше светлина върху самия Маскелин, наместваше го на фокус в моите представи. Не беше ли това, чудех се аз, една история на успеха, допълнена с формалната страна на нещо по-голямо от живота на индивида — традицията! Съмнявам се, че Маскелин би искал нещата да се развият другояче. Във всяка смърт, дори и най-чуждата, има и зрънце поука. Маскелин напусна този свят тихо и безшумно и неговата смърт почти не ме засегна, въпреки че направих каквото можах, за да утеша посърналия Телфорд. Приливите и отливите на моя собствен живот обаче неусетно ме придърпваха към едно непредвидимо бъдеще. Да, именно през тази красива есен с вихрушките от бакърени листа, които се сипеха от дърветата в градската градина, Клия за пръв път ме разтревожи. Дали наистина заради плача, който чуваше? Не знам. Пък и тя не искаше да си признае нищо. Понякога и аз се мъчех да си внуша, че го чувам — тихия плач на малко дете или скимтенето на заключено животинче, но в същото време много добре съзнавах, че не чувам нищо, абсолютно нищо. Разбира се, човек можеше да погледне съвсем трезво на това и да го причисли към естествените неща, които времето ревизира или подновява според повелята на собствените си капризи. Искам да кажа, че и любовта, като всяко растение, може да увехне. Може би тя чисто и просто ме разлюбваше. Имах желание да регистрирам процеса на това разлюбване, ала по-скоро гледах да го представя за нещо друго — колкото и глупаво да звучи — например въздействието на невидима сила, породена някъде извън пределите на обичайното въображение.

Започналият процес обаче беше съвсем ясен, като отбелязан с конкретна дата върху празна бяла стена. Датата беше четиринайсети ноември, малко преди разсъмване. Целият предишен ден бяхме прекарвали заедно, разхождахме се из града, клюкарствахме и

пазарувахме. Тя си купи ноти за клавирна музика, а аз ѝ подарих парфюм от Базара на балсамите. (Щом отворих очи и я видях да стои леко превита до прозореца, усетих ухание от собствената си китка, която продавачите бяха намазали с всевъзможни миризми от малки шишенца със стъклени запушалки.) През нощта бе заваяло. Сладостното шумолене на дъжда ни бе приспало. Преди да заспим, бяхме чели известно време на светлината на свещ.

Сега обаче тя стоеше до прозореца и слушаше, тялото ѝ бе застинало в поза на напрегнато внимание, толкова напрегнато, че изглеждаше да не е на себе си. Главата ѝ бе извърната леко встрани, сякаш за да може ухото ѝ да е по-плътно доближено до голия незаперден прозорец, зад който окъпаната в дъжд зора, още съвсем бледа, вече просветляваше над покривите на града. Какво толкова слушаше? Никога преди това не я бях виждал в тази скована поза. Извиках ѝ и тя обърна за миг слисаното си, нищо неவிждащо лице към мен — гневно, сякаш гласът ми бе прокъсал тънката невидима ципа на съсредоточеното ѝ внимание. Изправих се в леглото, а тя ми извика с дълбок, задавен глас:

— О, не! — Запуши ушите си с длани и се свлече на колене. Сякаш някой я простреля с куршум в главата. Чух как костите ѝ изпукаха и остана така, превита и оклюмала, с изкривени черти на лицето. Ръцете ѝ бяха толкова здраво притиснати върху ушите, че не можах да ги отлепя, а когато се опитах да я вдигна за китките, тя отново се отпусна с цялата си тежест върху килима, със затворени очи, съвсем като полудяла.

— Клия, какво има, за бога? — И двамата стояхме на колене, ужасно объркани. Тя стискаше очи. Усетих прохладния ветреца, който нахлу в стаята откъм прозореца. Тишината, с изключение на нашите възклициания, беше пълна. Най-накрая Клия въздъхна дълбоко, с облекчение — дълга задавена въздишка — отпуши ушите си и бавно протегна крайниците си, като след болезнено схващане. Поклати глава, сякаш да ми каже, че нищо няма, и като пияница се олюля към банята, откъдето се чу неудържимото ѝ повръщане в умивалника. Останах на място като сомнамбул; все едно бях изкоренен. Когато се върна в стаята, веднага си легна и се обърна с лице към стената.

— Какво има, Клия? — попитах я отново. Чувствах се като досаден глупак. Раменете ѝ трепереха под ръката ми, зъбите ѝ тракаха

леко като от студ.

— Нищо ми няма, наистина нищо. Някакво внезапно главоболие. Ужасно силно, но сега вече ми мина. Остави ме да поспя.

На сутринта стана рано, за да приготви закуската. Видях, че е неестествено бледа — с онази бледност, която идва след мъчителен зъбобол. Оплака се, че се чувства изтощена и безжизнена.

— Снощи ме изплаши — казах аз, но тя не отговори нищо, обърна се гърбом, сякаш за да избегне темата, а лицето ѝ продължаваше да носи белезите на тревога и умора. Помоли ме да остане сама през деня, искала да рисува. Аз си тръгнах, взех да обикалям града, раздразнен от полуформулирани мисли и предчувствия, които не можех да си обясня. Денят беше прекрасен, морето — бурно. Вълните шибяха скалите, удряха се в тях подобно бутала на огромна машина. Шадравани от пръски изригнаха във въздуха като от гигантски гъби праханки и разбитата пяна със съскане се връщаше върху гребена на следващата вълна. Останах загледан в този спектакъл, усещах как вятърът дърпа полите на балтона ми, а студените пръски охлаждат лицето ми. Изглежда вече знаех, че оттук нататък нищо няма да е същото. Че вече сме навлезли, така да се каже, в ново съзвездие от чувства, което ще промени нашите отношения.

Говоря за промяна, но всъщност не се случи нищо рязко, категорично или окончателно. Не, метаморфозата се извърши сравнително бавно. На приливи и отливи, като ту настъпваше, ту се отдръпваше. Дори на моменти, и то цели седмици, всичко вървеше постарому и отново се чувствахме обзети от старите си страсти, ала вече с нов плам, породен от съществуващата неяснота. За известно време се връщяхме в старите си кожи, отново ставахме неразделни — тогава, когато сянката се вдигаше за малко. Сега си мисля, без, разбира се, да съм сигурен в правотата си, че това бяха периодите, през които тя не чуваше онзи плач, за който казваше, че прилича на протяжния вой на женска камила, изпаднала в беда, или на звука на някаква ужасна механична играчка. Но какво можеше да означава подобна глупост и как можеше да обясни онези други периоди, когато ставаше толкова мрачна, необщителна и навъсена, че не приличаше на себе си? Не знам. Знам само, че тази нова личност се умълчаваше за дълго време и често изпадаше в пълна апатия, сякаш бе съсипана от умора. Например на гости нерядко заспиваше на дивана и дори похъркваше,

като че изтощена до смърт от дълго бдение. Наред с това се появи и безсъние, което се помъчи да надвие със солидни дози барбитурати. Взе да пуши толкова много, че цигарата почти не излизаше от устата ѝ.

— Коя е тази изнервена персона, която не мога да позная? — учуди се една вечер Балтазар, след като в отговор на негова шеговитата забележка тя му се сопна грубо, излезе от стаята и тръшна вратата в лицето ми.

— Нещо ѝ е станало — казах аз.

Той ме изгледа изпитателно над запалената клечка кибрит.

— Да не е бременна? — попита, а аз поклатих глава в отговор.

— Мисля, че и аз вече не издържам. — Думите с мъка излязоха от устата ми. Но те имаха силата на някакво правдоподобно обяснение на нейните настроения, освен ако човек не предпочиташе да смята, че я мъчат потайни страхове.

— Търпение — каза той. — Знам, че жените винаги злоупотребяват с него.

— Вече сериозно се замислям дали да не се махна за известно време.

— Това е добра идея. Но не за много дълго.

— Ще видя.

Понякога, макар и не със съвсем деликатни средства, се опитвах да открия източника на тези нейни разрушителни настроения.

— Клия, защо винаги поглеждаш през рамо? От какво се страхуваш?

Но тази тактика се оказа фатално погрешна. Отговорът ѝ винаги беше един и същ: засегнато честолюбие и раздразненост. На всеки мой дори най-бегъл опит да разбере защо е в лошо настроение Клия гледаше като на подигравка. Беше страшно да се наблюдава как бързо лицето ѝ помръква и тя присвива устни. Сякаш бях посегнал на тайно съкровище, което пази с цената на собствения си живот.

Понякога беше особено нервна. Веднъж на излизане от кино, както я държах под ръка, усетих, че тялото ѝ се вдървява. Гледаше с разширени от ужас очи към един старец с дълбок белег на лицето. Беше грък, обуцар, който бе пострадал по време на една от бомбардировките. Всички го знаехме по външен вид, а Амарил доста се бе потрудил да го закърпи. Нежно разтърсих ръката и с надеждата

да я успокоя и тя трепна, сякаш се пробуди. Изпъна тялото си рязко и рече:

— Хайде. Да вървим. — После пак потрепери и побърза да се отдалечи.

Случвало се е например непредпазливо да намекна за вътрешното ѝ състояние — това нейно влудяващо изражение на човек, напрегнато *заслушан* в нещо — и тогава в ответ винаги се разразяваше буря от обвинения, което пък идеше да ми подсказе, че моята хипотеза не е далеч от истината, а именно, че тя се опитва да ме разкара.

— Не съм за теб, Дарли. Откакто сме заедно, не си написал нито ред. Нямах планове за бъдещето. Въобще не четеш. — Колко строги бяха станали красивите ѝ очи и колко тревожни! Изсмях се, малко пресилено, разбира се. Истината е, че вече знаех, или поне така си въобразявах, че от мен писател няма да излезе. Цялото ми желание да споделям мисли със света по този начин се бе изпарило, изчезнало. Досадният малък свят на издателства и печатници ми бе опротивял напълно. Но макар и да усещах, че предишният подтик към писане ме бе напуснал, не се чувствах нещастен. Точно обратното, изпитах облекчение от падналите окови, защото вече смятах, че тази форма е крайно неподходящо средство за правдиво изразяване на чувствата.

— Кляя, скъпа — отвърнах ѝ, усмихвайки се усмирително в желанието си да преглътна обвинението и да я успокоя. — Всъщност замислям една книга с литературна критика.

— Критика ли? — повтори тя сърдито, сякаш я бях обидил. И ме зашлеви през устата — парещ удар, от който очите ми се напълниха със сълзи, а устната ми се разцепи. Влязох в банята и в устата си почувствах соления вкус на кръвта. Зъбите ми бяха боядисани в червено. Приличах на човекоядец, който току-що си е похапнал от кървящото месо на своите жертви. Изплакнах устата си. Бях бесен. Тя влезе и седна върху бидето, изпълнена с угризения.

— Моля те, прости ми — рече. — Не знам какво ми стана. Дарли, моля те, прости ми.

— Още едно такова изпълнение — казах ѝ сериозно, — и така ще те ударя между тези две красиви очи, че ще има да ме помниш.

— Съжалявам. — Застана зад мен, прегърна ме и ме целуна по врата. Кръвта бе спряла да тече.

— Какво, по дяволите, става с теб? — попитах отражението ѝ в огледалото. — Какво става с теб напоследък? Ти не си на себе си, Клия.

— Знам.

— Какво има?

— Не знам. — Лицето ѝ отново помръкна и доби вече познатото ми изражение на инатливо упорство. Пак седна върху бидето, поглади брадичката си замислено и отново потъна в размисъл. Запали цигара и се върна в хола. Когато влязох при нея, тя седеше безмълвно пред една картина, която фиксираше злобно, макар и да гледаше през нея.

— Мисля, че трябва да се разделим за известно време — казах.

— Щом така искаш — сопна ми се тя.

— А ти, ти искаш ли?

— О, престани да ме разпитваш — разплака се Клия. — Стига вече с тези твои въпроси. Чувствам се като изправена в съда.

— Добре тогава.

И това беше само една от многото подобни сцени. Стана ясно, че единственият начин да я освободя от присъствието си бе да напусна града — да ѝ дам време и простор за... какво? Не знаех. По-късно същата зима забелязах, че всяка вечер вдига невисока температура и разбира се, си навлякох поредната невъздържана сцена, защото помолих Балтазар да я прегледа. Ала въпреки гнева си тя кротко застана под стетоскопа. Балтазар не откри нищо тревожно, само дето пулсът ѝ бе учестен и кръвното налягане — по-високо от нормалното. Но не си направи труда да вземе предписаните ѝ лекарства. По това време беше доста отслабнала.

Чрез търпеливо лобирание успях да открия едно работно място, за което мисля, че бях подходящ, и което пасваше на общата схема на нещата, тъй като аз не гледах на моята раздяла с Клия като на окончателно скъсване, а по-скоро като на премислено оттегляне за няколко месеца, за да ѝ дам възможност сама да вземе по-перспективно решение. Съществуваха и други фактори, тъй като след края на войната Европа отново ставаше достъпна — отвъд бойните линии се откриваха нови хоризонти. А имаше време, когато бяхме спрели и да мечтаем за нея — неясните очертания на една Европа, изравнена със земята от бомбардировки, изтерзана от глад, смут и безредици. Но тя беше все още там, на мястото си. Когато отидох да ѝ

съобща намерението си да замина, не го направих с униние и тъга, а го представих като трезво решение, което Клия би трябвало да приветства. Ала начинът, по който произнесе думата „заминаваш“, с дълбоко поет въздух, веднага ми подсказа, че може би в крайна сметка тя се страхува да остане сама.

— Наистина ли заминаваш?

— Само за няколко месеца. Ще се строи транслационна радиостанция на острова и имат нужда от човек, който познава мястото и говори езика.

— Значи се връщаш на острова — каза тихо, но аз не успях да схвана мисълта ѝ, нито да изтълкувам интонацията на нейния глас.

— Само за няколко месеца. Ще минат бързо.

— Добре.

Закрачи напред-назад по килима с объркан вид, с наведена глава и умислено изражение. После вдигна очи, погледна ме с онзи мек израз на лицето, който си припомних с болка — смесица от нежност и угризения, сякаш за неволно причинена на друг болка. Това беше лицето на предишната Клия. Ала знаех, че няма да е задълго, че особената сянка на нейното безпокойство отново ще легне върху нашата връзка. Нямахме смисъл да разчитам на нещо, което по всяка вероятност щеше да се окаже кратка отсрочка.

— О, Дарли, кога тръгваш, скъпи? — попита тя и взе ръцете ми.

— След две седмици. Дотогава предлагам да не се виждаме. Безсмислено е само да се дразним с безкрайните си препирни.

— Както искаш.

— Ще ти пиша.

— Да, разбира се.

Това беше доста странна апатична раздяла след бурната ни връзка. Сякаш чувствата ни се намираха под влиянието на призрачна анестезия. Дълбоко в мен имаше някаква болка, но не и тъга. Стиснахме си ръцете сковано, което пак ни показва колко изтощен е духът ни. Тя седна на един стол и запали цигара, докато ме наблюдаваше как прибирам вещите си и ги пъхам в стария очукан куфар, който бях взел назаем от Телфорд предишното лято и бях забравил да му го върна. Четката ми за зъби се беше проскубала. Хвърлих я. Пижамата ми се оказа скъсана на рамото, но долната ѝ част, която никога не използвах, беше съвсем здрава и нова. Събрах тези

вещи с вид на геолог, който сортира образци от древни времена. Няколко книги и мои записки. Имаше нещо нереално във всичко това, ала нито за миг не изпитах съжаление.

— Тази война ни състари, изхаби ни — обади се тя внезапно, сякаш говореше на себе си. — Навремето човек би си помислил да се махне, както казвахме, за да избяга от себе си. Но да избягаш от *това*...

Сега, когато пиша тези редове, в досадната им баналност откривам потвърждение на желанието ѝ наистина да ми каже „сбогом“. Предопределеността на човешките копнежи. Пред мен бъдещето лежеше отворено, с нищо необвързано, ала не можех да си представя и частица от него, без в нея да присъства и Клия. Тази раздяла беше... да, тя повече приличаше на смяната на превръзки, за да заздравее раната по-бързо. Като човек без въображение аз не бях в състояние да си представя, че бъдещето може да ме изненада с най-неочаквани изисквания, такива, за които не съм и подозирал. Но философски го бях оставил да се самоопредели върху пустотата на настоящето. За Клия обаче бъдещето се беше затворило, стоеше спуснато пред зора ѝ като празна стена. Клетата тя се разкъсваше от страхове.

— Е, това е всичко — казах най-сетне и вдигнах куфара. — Ако имаш нужда от нещо, знаеш къде да ме намериш. Трябва само да ми позвъниш.

— Да, знам.

— Няма да отсъствам дълго. Засега довиждане.

Когато затворих вратата на малкия апартамент, чух я как извика отвътре името ми, само веднъж — ала нали това пак е от онези капани, онези дребни прояви на съжаление и нежност, които само подлъгват човека. Би било глупаво да му обърна внимание, да се върна и тръгна по стария път и да започна нов цикъл от безсмислени разпри. Продължих надолу по стълбите, решен да дам възможност на бъдещето да се излекува само.

Навън беше прекрасен пролетен ден и улиците блестяха като окъпани в пъстри цветове. Чувството, че няма къде да отида, нито какво да правя, бе едновременно потискащо и вдъхновяващо. Запътих се към апартамента, а там върху лавицата на камината ме чакаше писмо от Помбал, в което ме уведомяваше, че по всяка вероятност

много скоро ще бъде прехвърлен на работа в Италия и няма да е в състояние да задържи жилището. Тази вест ме зарадва, защото ми развързваше ръцете и аз да откажа моята част, която, така или иначе, вече не беше по джоба ми.

Това, че бях изцяло оставен на себе си, отначало ми се стори малко странно, дори вцепеняващо, но много скоро свикнах. Още повече че ме чакаше доста работа, тъй като трябваше да приключа задачите си в цензурния отдел и да предам поста на моя приемник, като в същото време се мъчех да събера колкото е възможно повече информация за малкия екип от техници, който щеше да инсталира радиостанцията. Между двата отдела с различната им специфичност лесно се залисвах в привидна заетост. През тези дни удържах на думата си да не виждам Клия. Времето ми минаваше като в несвят, разпънат между света на желанието и раздялата, и макар че чувствата ми оставаха неясни, не изпитвах нито съжаление, нито копнеж.

Точно тогава дойде онзи фатален ден — пристигна под лъчезарното прикритие на пролетното слънце, което така напичаше, че подлъга мухите и те се разжужаха по стъклата на прозорците. Именно това ме събуди. Стаята бе обляна в слънце. Заслепен от него, в първия миг не успях да различа усмихнатия силует, приседнал в края на леглото ми в очакване да отворя очи. Беше Клия — или по-скоро някакъв неин отдавна забравен прототип. Беше облечена в светла лятна рокля на лозови листа, с бели сандали и съвършено нова прическа. Пушеше цигара и кръгчетата дим стояха като нанизани върху слънчевите лъчи над нас. Усмихнатото ѝ лице беше спокойно и незасенчено от грижи. Направо зяпнах, като я видях, защото това беше съвсем точно и недвусмислено копие на онази Клия, която винаги ще помня; в очите ѝ отново грееше закачлива топлота.

— А! — възкликнах аз в недоумение, още неразсънен. — Какво те води...? — В същия миг усетих топлия ѝ дъх върху бузата си, защото тя се наведе да ме прегърне.

— Дарли — започна, — изведнъж си дадох сметка, че заминаваш утре и че днес е именният ден на Ел Скоб. Не издържах на изкушението да прекараме деня заедно и вечерта да се отбием до гробницата. Кажу ми, че си съгласен. Погледни какво слънце е навън! Толкова е топло, че става за къпане. Може да вземем и Балтазар.

Още не се бях разсънил, пък и съвсем бях забравил за имения ден на стария пират.

— Но Свети Георги отдавна мина — казах. — Беше в края на април.

— Грещиш. Нали знаеш, че тук е в сила лунният календар и денят не е от фиксираните празници, а датата му се мести нагоре-надолу като на всеки от местните светци. Всъщност Балтазар ми се обади вчера да ме подсети, иначе и аз щях да го пропусна. — Спря и всмука от цигарата си. — Не бива да го забравяме, нали? — додаде тя замислено.

— Разбира се, че не! Радвам се, че се отби.

— А ще дойдеш ли с нас на малкия остров?

Часът беше точно десет. Можех да се обадя на Телфорд и да измисля някакво извинение за отсъствието си. Сърцето ми подскочи от радост.

— С удоволствие — отвърнах. — Как е вятърът?

— Спокоен като монахиня, с гальовни източни повеи. Според мен е направо идеален за катера. Сигурен ли си, че искаш да дойдеш?

Тя носеше със себе си плетена дамаджана и кошница.

— Ще отида да напазарувам, а ти се приготви и след час ще се срещнем пред яхтклуба.

— Добре. — Времето бе предостатъчно, за да отскоча до работата си и да прегледам пощата. — Великолепна идея!

Наистина беше великолепна, защото въздухът бе кристалночист и отекуваше с обещанието за лятна жега още същия следобед. Поех по Гранд Корниш и с умиление се загледах в леката мараня на хоризонта и ширналата се тепсия на синьото море. Градът блестеше на слънцето като скъпоценен камък. Малките лодки се поклащаха в пристанището, пародирани от собствените си блещукащи отражения. Минаретата грееха ослепително. В арабския квартал топлият въздух бе раздвижил познатите миризми на карантия и съхнеца кал, на карамфили, жасмин, животинска пот и детелина. На улица „Татуиг“ мургави гномчета с алени фесове се бяха качили на високи стълби и опъваха навързани знаменца между балконите. Усетих топлото слънце върху пръстите на ръцете си. Минах покрай древния Фарос, чиито отломъци затлачваха плитчините. Спомних си, че навремето Тоби Манеринг искаше да започне антикварна търговия с камъни от Фарос, които да продава

вместо преспание. Скоби трябваше да ги разбива на парчета с чук, а той да ги доставя на дребните търговци по цял свят. Защо ли планът им се беше провалил? Вече не си спомнях. Може би Скоби е решил, че работата е прекалено тежка за него. Или пък е предпочел онази другата далавера — да продават вода от река Йордан на копитите при конкурентни цени. Някъде гърмеше военна музика.

Двамата стояха на брега и ме чакаха. Балтазар ми помахаше весело с бастуна си. Беше с бели панталони, сандали и цветна риза, а на главата си носеше стара пожълтяла панамена шапка.

— Първият летен ден — извиках аз весело.

— Грещиш — изграчи той в отговор. — Погледни маранята. Прекалено горещо е. Хванах се на бас с Клия за хиляда пиастри, че днес следобед ще се разрази буря.

— Ти все нещо мрачно да кажеш — усмихна се Клия.

— Познавам си аз моята Александрия — отвърна Балтазар.

Сред тези празни приказки тримата потеглихме. Клия пое румпела на малкия катер. В тихите крайбрежни води почти не се усещаше вятър и едва помръдвахме, засилихме се чак когато ни подгони течението недалеч от входа на пристанището. Плъзнахме се покрай бойни и трансокеански кораби и малко колебливо се изправихме срещу вълните край каменната дига, която маркираше края на пристанището. Там морето винаги е по-бурно и малкият ни съд взе да се мята, отклони се от курса за известно време, внезапно се килна на една страна, после обаче си проправи път срещу вятъра, вирна нос и пое в правилната посока. Полетяхме устремно напред. Излегнах се в предната част на лодката и се загледах в златното слънце, което проблясваше в платната, заслушах се в монотонния плисък на вълните, които се удряха в елегантния нос на малкия катер. Балтазар си тананикаше някаква мелодия. Ръката на Клия стискаше румпела с измамна небрежност. Платната бяха силно издути. Сърцето ми ликуваше — няма нищо по-хубаво от това да плаваш с малък катер в идеално време. Обзе ме безмълвно удоволствие — топлото слънце, препускащият вятър, гальовният студен допир на морските пръски върху лицето ми. Направихме широк завой на изток, преди да поемем отново към брега. Тази маневра ни беше толкова добре позната, че Клия я изпълни умело без никакви затруднения: трябваше много точно да прецени момента, за да хване вятъра към острова на Наруз. За миг

лодката като че увисна във въздуха, замига като клепач, аз поех платната и ето ни на брега...

— Блестящо изпълнение — възкликна Балтазар и пръв скочи във водата. — Боже Господи! Водата е фантастична. Не очаквах, че ще бъде толкова топла.

— Нали ти казах — отвърна му Клия.

— Това само потвърждава моето предположение за бурята. Точно в този миг отдалеч долетя глух гръмотевичен тътен от съвършено безоблачното небе.

— Чу ли? — обади се Балтазар победоносно. — Следобед ще ливне като из ведро, а ти, Клия, ще изгубиш баса.

— Ще видим.

— Това беше бреговата батарея — подхвърлих му аз.

— Глупости говориш — възмути се Балтазар.

Закотвихме катера и свалихме продуктите на брега. Балтазар се излегна по гръб и похлупи лицето си с шапката. Беше в отлично разположение на духа. Каза, че няма да се къпе, защото не обичал да плува. Ние с Клия се гмурнахме в познатия ни вир, който не бяхме посещавали цяла зима. Нищо не се беше променило. Стражите в чували продължаваха да бъдат там, скупчени като заговорници, въпреки че зимният прибой ги беше поразместил и приближил до мястото на корабокрушението. Поздравихме ги с усмивка, но почтително. Старите жестове и подводни усмивки ни върнаха изживяното тук щастие. Сякаш кръвта отново нахлу и разтвори забравени от кръвообращението вени. Хванах я за петите и я подхвърлих напред към мъртвите моряци; тя направи салто и бързо доплува зад гърба ми и натисна раменете ми надолу, преди да успее да я спра. И именно тук, докато я гледах как плува с разпусната коса, аз отново си припомних предишната Клия.

И после: излегнати под слънчевите лъчи, отпивахме от червеното вино, Клия разчупи топлия черен френски хляб, извади сиренето и маслините, а Балтазар не спираше да говори несвързано, като в полусън, за лозята на Амон, за кралете от царството на харпуните, за техните битки, за виното на Мареотис, на което не историята, а старият клюкар Хораций приписвал временните умопомрачения на Клеопатра... („Историята наказва всичко и прощава всичко — дори онова, което ние не прощаваме.“)

Така минаваше топлият следобед върху напечените камъчета на плажа. И ето ненадейно — за най-голямо удоволствие на Балтазар и разочарование на Клия — предречената буря се сбъдна, предизвестена от голям сивосинкав облак, който допълзя от изток и увисна над града като натъртена рана върху лъчистото небе. Така внезапно — както разгневената сепия пуска мастилената си боя и замъглява водата — дъждът се спусна като плътна плющяща пелена и небето затрещя от гръмотевици. При всеки рев на мълниите Балтазар изръкопляскваше като дете не само защото се оказа прав, а и защото ние се припичахме на слънце и доволно се гощавахме с портокали и вино край притихналото море, докато над Александрия валеше и гърмеше.

— Стига си грачил! — срязва го Клия.

Това беше една от онези странни, някак неестествени бури, дето толкова често връхлитат в началото на пролетта, когато температурите — родени в морето или пустинята — се сменяха рязко. За миг превръщаха улиците в реки, ала никога не продължаваха повече от половин час. Внезапен порив на вятъра подгонваше черния облак и той бързо изчезваше.

— Помни ми думите — обади се Балтазар, опиянен от успеха на собственото си предсказание. — Докато се върнем в града, всичко ще бъде сухо като престарели кокали.

За наше най-голямо удоволствие обаче следобедът ни предложи и друго странно явление — нещо, което рядко се вижда през лятото във водите край Александрия, а по-скоро в дните, предхождащи зимните бури, когато барометърът рязко спада. Вирът помрачня, сякаш водата в него се пресече, и после заблестя с фосфоресцираща светлина. Клия първа го забеляза.

— Погледнете! — извика тя и потопи крак във водата, за да видим как пръстите ѝ ще заблещукат с игриви искри.

— Фосфор! — отсече Балтазар и взе да говори с научни термини за организмите, които причиняват тази гледка, но ние, без да му обръщаме внимание, се гмурнахме едновременно във водата и се преобразихме в пламтящи силуети; сякаш пръстите на краката и ръцете ни пускаха искри и блестяха от статично електричество. В такова време подводният плувец прилича на ранна картина, изобразяваща падението на Луцифер — целият пламнал в буквалния смисъл на думата. Толкова ярки бяха тези искри, че се чудехме как така

не ни опърлят. Продължихме да играем във водата, искрящи като комети сред притихналите моряци, които стояха загледани в нас, само вълните леко разклащаха чувалите им от зебло.

— Ето, облаците се разпръскват — извика Балтазар точно когато изскочих на повърхността, за да си поема въздух. След малко дори ефимерната фосфоресцираща светлина щеше да угасне и изчезне. Не знам защо, но Балтазар се беше качил в лодката, вероятно за да има подобър изглед към града и развихрилата се над него буря. Поставих ръцете си върху планшира, докато се успокои дишането ми. Той беше извадил стария харпун на Наруз и го държеше някак непохватно върху коленете си. Клия също изплува на повърхността, възкликна шумно и доволно, ала остана колкото да извика:

— Тези пламнали води са ужасно красиви. — После сви гъвкавото си тяло, изтласка се и отново се гмурна.

— Какво възнамеряваш да правиш с това? — попитах го разсеяно.

— Искам да видя как работи.

Беше пъхнал стрелата в цевта и застопорил пружината.

— Зареден е — казах му аз. — Внимавай!

— Сега ще го освободя.

Тогава Балтазар се наведе напред и изрече първата смислена реплика за този ден.

— Знаеш ли? — започна той. — Мисля, че е по-добре да я вземеш със себе си. Нещо ми подсказва, че ти няма да се върнеш в Александрия. Вземи Клия със себе си.

Но още преди да му отвърна, нещастieto се случи. Докато говореше, Балтазар продължаваше да мотае харпуна в ръцете си, ала в един миг той му се изплъзна от пръстите и падна с трясък на земята, така че цевта се удари в планшира на шест инча от лицето ми. Отдръпнах се ужасен и в същото време чух съскация като кобра компресор и тежкото прещракване на освобождения спусък. Стрелата проряза водата до мен, прошумоля и повлече дългото зелено въже след себе си.

— За бога! — извиках.

Балтазар пребледня и се вцепени от паника. Изпелтечените му извинения и недоумения бяха достатъчно красноречиви сами по себе си. — Ужасно съжалявам.

Чух как харпунът стигна целта си и се заби някъде под водата. И двамата замръзнахме на място, защото едновременно ни бе хрумнала една и съща мисъл. Видях как устните му се раздвижиха, за да образуват думата „Клия“, и сякаш черна пелена покри очите ми — мрак, който стенеше, фучеше и припляскваше като с гигантски криле. Още преди да довърши, аз се обърнах, спуснах се под водата с очи, вперени в дългата зелена нишка на Ариадна, и със свито от страх сърце. Имах чувството, че плувам с оловни тежести, толкова мудни ми се струваха собствените ми движения — като във филм със забавени кадри. А знаех, че плувам енергично. Колко ли още светлинни години ще изминат, преди да стигна края на въжето? И какво ще намеря там? Продължих да се спускам надолу и надолу, докато стигнах угасналата фосфоресценция на дълбочината сред студените помръкнали сенки на вира.

Някъде в отсрещния му край, съвсем до потъналия кораб, нещо се размърда, различих странно конвулсивно движение и размитата фигура на Клия. Сякаш беше напълно погълната от непонятна за мен игра, като ония, в които често се увеличахме заедно. Дърпаше нещо с все сила, а краката си бе опряла в кораба за опора. Свиваше ги и пак ги опъваше, дърпаше неистово. Въпреки че зелената нишка водеше към нея, като я видях, почувствах облекчение — помислих си, че просто се опитва да извади стрелата на харпуна от дървото, за да я върне горе в лодката. Но не беше това: главата ѝ се олюляваше като на пиян човек. Плъзнах се до нея като змиорка, опипвайки всичко с ръце. Като усети, че съм наблизко, тя изви глава към мен, сякаш искаше да ми каже нещо. Дългата коса обаче бе замрежила лицето ѝ и аз не успях да прочета изписаната върху него болка; нали знаете как водата преобразява всяко човешко изражение в идиотски опулена гримаса на сепия. Ала в същия миг тя се изви, отметна глава назад и косата и се разпиля встрани — жест като на човек, който разтваря дрехата си със замах, за да покаже дълбоката си рана. И аз видях. Дясната ѝ ръка бе пронизана от металното острие и стоеше здраво забодена в дървото на потъналия кораб. Поне тялото ѝ не бе засегнато, мислено извиках с облекчение, защото превъзбуденият ми ум търсеше утеха; ала мигновеното успокоение бързо се превърна в черно отчаяние, когато сграбчих стоманената стрела, опрях стъпала в корпуса на кораба и задърпах с все сила, докато мускулите на бедрата ми се схванаха, без тя да

помръдне и на милиметър. (Не, всичко това сякаш бе част от непонятен кошмар, изфабрикуван в мъртвешките мозъци на седемте умислени силуета, които така внимателно следяха сизифовските ми усилия — сковани, безнадеждни и тромави като на раци, затворени в гърне.) Продължих да се боря със стоманеното острие, ала с крайчеца на окото си зърнах дългия синджир от бели мехурчета, които плъзнаха от гърлото на Клия. Почувствах как мускулите ѝ се отпускат, омекват. Постепенно я обзе онази подобна на дрямка унесеност и тя се залюля в ленивия ритъм на синята вода, сякаш се канеше да заспи съня на наобиколилите я моряци. Разтърсих я.

Няма да се преструвам, че всичко, което последва, бе резултат от собствената ми воля, защото слепият гняв, който забушува у мен, бе сред емоциите, на които не знаех, че съм подвластен. Той надминаваше всичко, което бях изживявал до този момент. Сред зловеците видения на това безвремие в главата ми зави сирена на линейка и този вой разпръсна тежкия приспивен мрак на морското подводие. Пришпори ме умопомрачителна паника. Сякаш за пръв път се изправях лице в лице срещу себе си — или срещу някакъв друг мой аз, моделиран според егото на енергичен, действен човек, какъвто никога не съм бил. С неподозирана решителност се стрелнах нагоре и излязох на повърхността точно под носа на Балтазар.

— Ножът! — извиках, поемайки си въздух.

Очите му гледаха право в моите, сякаш над ръба на потънал континент, изпълнени със съжаление и ужас — емоции отломки, вкаменелости от ледниковия период на човешката памет. И със самороден страх. Запелтечи в желанието си да даде ход на всички въпроси, които се тълпяха, напиреха в ума му — думи като „какво“, „къде“, „кога“, „кого“, — ала той не можеше да стигне по-далеч от първото сфъфлено къ-ъ-ъ: ослончената, недоизказана болка на въпроса.

Ножът, за който си спомних, представляваше байонет от италианска пушка, изпилен до размера на кортик и остър като бръснач. Лодкарят Али го беше измайсторил и много се гордееше с него. Използваше го да разрязва дебелия въжета, за снаждане и монтиране на такелажите. Останах така за миг със затворени очи и с дробове, които искаха да изпият целия въздух на небето, докато Балтазар намери ножа и ми го подаде. Щом улових дървената му дръжка, без

дори да погледна Балтазар, веднага ритнах енергично, метнах петала към небето и поех по пътя на зелената нишка.

Клия се полюшкваше съвсем отмаляла и безжизнена, а дългата ѝ коса плуваше край нея; водата поклащаше тялото ѝ в конвулсии, сякаш през него минаваше електрически ток. Наоколо цареше пълна тишина и неподвижност: сребристите отражения на слънчевите лъчи лежах като монети, пръснати по дъното на вира; брадите на статуите, тези безмълвни свидетели, се поклащаха лениво напред-назад. Когато започнах да удриям с ножа по ръката ѝ, за да я освободя, умът ми се изпразни от ужас и само мисълта, че тя може да умре, изпълваше цялото ми същество. След малко усетих, че тялото ѝ се освободи. Водата беше черна. Пуснах ножа и я изтласках нагоре, после я хванах под мишниците и взех да я влача към повърхността. Това като че продължи цяла вечност — безкрайният ход на трескаво разтупканите сърца и забавеното им движение под водата. Най-накрая пробихме горния слой — сякаш си чукнах главата в свода на вселената. Изправих се в плитчината и извлякох вдървеното, безчувствено, прогизнало тяло на Клия. Чух как зъбите на Балтазар затракаха и след миг ченето му тупна в дъното на лодката, а той скочи във водата до мен. И двамата се изпотихме, докато се опитвахме да уловим разсечената ѝ ръка, от която шуртеше кръв. Той се наведе, като електротехник, който трябва да изолира жица с високо напрежение, докато съска и святка. Хвана я и я стисна като в менгеме. Изведнъж си го представих като малко момче как стиска ръката на майка си, докато нервно преминава през тълпа от деца, или пък пресича градина, в която са го замервали с камъни... Розовите му венци изплюха думата „връв“. За щастие връв се намери и той се залови за работа.

— Но тя е мъртва — казах и от самата дума сърцето ми се разтупка така, че за малко да припадна. Клия лежеше на малкия, покрит с камъчета плаж като паднала от небето птица. Балтазар клекна във водата, като неистово стискаше окървавената ѝ ръка, към която не смеех да обърна очи. Но ето че в мен отново се обади далечният глас на онова неизвестно и неподозирано его и аз без бавене скалъпих подръчен турникет с помощта на молив, след което го оставих в ръцете на Балтазар. Изпънах тялото ѝ и силно се тръшнах върху нея. Под пръстите си усетих пълните ѝ с вода дробове. Започнах най-безжалостно да ги стискам и мачкам в тази животоспасяваща поза —

жалко подобие на половия акт. Балтазар, поне така ми се стори, страстно шептеше молитви. Тогава се появи първият знак на надеждата, защото устните на това бледо лице се разтвориха и блъвнаха тънка струйка морска вода, примесена с повръщано. Това, разбира се, не означаваше нищо, но и двамата извикахме радостно, тъй като все пак бе някакъв признак на живот. Затворих очи и продължих да изпомпвам дробовете ѝ, доколкото мога, в бавен и мъчителен ритъм. Усетих как крехките ѝ кости пукат под пръстите ми. Ала Клия продължаваше да лежи съвършено безжизнена. Отказвах да приема мисълта, че е мъртва, въпреки че именно тя бе обсебила част от ума ми. Не бях на себе си — твърдо решен да опровергая смъртта, ако трябва, да оборя естествения ход на нещата, но по волята на собствената си непримиримост да я накарам да живее. Това решение ме учуди, защото то продължаваше да дава сили на изтощената ми физика, на пшкещото ми и обляно в пот тяло. Дадох си сметка, че аз или трябва да я спася, да я съживя, или да се върна с нея на дъното на вира. Но от коя зона на волята можеше да дойде подобно решение? Беше станало горещо и от мен се лееше пот. Балтазар продължаваше да стиска ръката ѝ, ръката на художничка, така смирено, както дете се държи за майка си. Сълзите се стичаха по носа му. Главата му се люшкеше в знак на отчаяние и угризения, а беззъбите му венци мълвяха еврейското „айи, айи“, което се повтаря пред Стената на плача. Ала съвсем тихичко, сякаш внимаваше да не я събуди.

Най-накрая обаче бяхме възнаградени. Изведнъж от устата ѝ бликна фонтан от морска вода, парчета размекнат хляб и портокали. Погледнахме повръщаното с грейнали от радост лица, сякаш беше безценен трофей. Дробовете ѝ вече реагираха, макар и едва доловимо, на натиска на пръстите ми и при всеки допир неохотно и мъчително пускаха по малко вода. Мина дълго време, преди да чуем първото ѝ глухо изохване. Сигурно е било болезнено, както първите глътки въздух на новородено. Тялото на Клия се съпротивляваше на това насилствено прераждане. Изведнъж чертите на бялото ѝ лице се раздвижиха, пренаредиха се в израз на болка и протест. (Да, от самото осъзнаване на факта също боли.)

— Продължавай! Не спирай! — извика ми Балтазар с непознат за мен глас — едновременно разтреперан и победоносен. Нямахме нужда да ме подканя. При всеки мой напън тялото ѝ се сгърчваше, а от устата

й излизаше сподавен стон. Също както когато се опитваш да запалиш много изстинал дизелов двигател. Най-сетне чудото стана — тя отвори за миг сините си, замаяни, нищо неவிждащи очи, които разфокусирано огледаха близките камъни. После ги затвори. От болката чертите ѝ помръкнаха, но дори болката беше победа, защото показваше живи емоции, които най-накрая бяха сменили бледата неподвижна маска на смъртта.

— Тя диша — казах. — Балтазар, тя диша!

— Тя диша — повтори той с идиотски възторг.

Тя наистина дишаше с кратки, накъсани хрипове, при това — личеше си — много болезнени. Но в този миг пристигна помощ. Улисани, не бяхме видели моторницата на пристанищната патрулна служба, която вече бе нагазила в малкия залив. Забелязали ни и решили, че нещо се е случило.

— Велики Боже! — извика Балтазар и взе да маха с ръце като стар гарван. Бодър английски глас се провикна и ни попита имаме ли нужда от помощ; няколко души от моряците веднага пристигнаха на брега при нас.

— Значи ще я върнем много бързо — ухили се Балтазар, целият разтреперан.

— Да ѝ дадем ли малко бренди?

— Не! — провикна се той. — В никакъв случай бренди. Моряците носеха със себе си голям насмолен брезент и нежно я завиха в него като Клеопатра. За силните им мускулести ръце тя беше лека като перушина. Внимателните им непохватни движения бяха трогателни и аз се просълзих.

— По-леко, Ноби. Внимавай с дамата.

— Някой трябва да държи турникета. Балтазар, ти върви.

— А ти?

— Аз ще върна катера.

Нямаше време за губене. След броени секунди мощният мотор на патрулния съд изрева. Чух думите на един от моряците: „Какво ще кажете за един горещ «Боврил»?“, а Балтазар му отвърна: „Чудесна идея!“ Той наистина беше целият прогизнал. Шапката му плаваше във водата. Наведе се да я вземе и нещо се сети:

— Зъбите ми. Донеси ми зъбите!

Загледах се след тях, докато изчезнаха от погледа ми, после седнах и затворих очи. Целият треперех. Главата ме заболя. Качих се в катера, взех си една цигара и малко бренди. Харпунът лежеше върху платната. Хвърлих го през борда с проклятие и го проследих как бавно пада във водата. Разгънах кливера и се опитах да хвана вятъра. Отне ми повече време, отколкото предполагах, защото вечерният бриз бе променил посоката си и аз трудно се насочих по курса. Когато стигнах брега, там ме чакаше Али. Той вече знаеше за случилото се и стоеше, за да ми предаде съобщението от Балтазар, а именно, че Клия е в Еврейската болница.

Скочих в първото такси, което ми се мерна. Прекосихме града със страшна скорост. Улиците и сградите се размиваха пред погледа ми. Толкова се бях притеснил, че ги виждах като през окъпано от дъжд стъкло. Таксиметровият апарат туптеше като учестен пулс. Някъде в бялото болнично отделение лежеше Клия и ѝ преливаха кръв през отвора на сребърна игла. Капка по капка през средната вена. Няма за какво да се безпокоя, казах си и в същия миг се сетих за откъснатата ѝ ръка и започнах да удрям с юмруци по подплатената вътрешност на таксито.

Тръгнах след дежурната сестра по дълги, еднакви, боядисани в зелено коридори, от чиито стени лъхаше влага и хлад. Белите фосфоресциращи лампи — свидетелство за пътя на прогреса — се поклащаха в мрака като тлъсти издути светулки. Реших, че трябва да са я настанили в малкото отделение с едно-единствено, скрито зад завеса легло, което навремето се пазеше за безнадеждни случаи. Сега това беше спешното отделение. Някакво призрачно чувство за познатост ме обзе. Преди години идвах именно тук на посещение при Мелиса. Клия сигурно лежеше в същия тесен железен креват в ъгъла до стената. („Това е съвсем в стила на истинския живот — да имитира изкуството.“)

В коридора пред отделението обаче попаднах на Амарил и Балтазар, които стояха със смирено изражение пред количка, докарана им от дежурната сестра. Върху нея имаше няколко още мокри и блестящи рентгенови снимки, току-що проявени и окачени върху рамка. Дватама впериха тревожните си, мрачни погледи в тях и се замислиха, сякаш решаваха сложен шахматен проблем. В този миг Балтазар ме зърна, обърна се и лицето му светна.

— Тя е добре — рече, но някак неубедително, и стисна ръката ми. Подадох му ченето, а той се изчерви и бързо го мушна в джоба си. Амарил носеше очила за четене с рогови рамки. Извърна очи от окачените капещи плаки и ме изгледа гневно.

— Какво си мислиш, че мога да направя след тази касапница? — избухна и назидателно ми посочи рентгеновите снимки. При този намек за обвинение аз също избухнах и двамата се изправихме и закрепяхме един срещу друг като хамали. Очите ни бяха пълни със сълзи. Мисля, че и до бой щеше да се стигне, толкова раздразнени бяхме, ако не беше Балтазар, който побърза да застане между нас. След миг обаче Амарил дойде на себе си, приближи се, прегърна ме и се извини.

— Тя е добре — измънка под носа си и ме потупа успокоително по рамото. — Вече е извън опасност.

— Ние ще се погрижим за останалото — рече Балтазар.

— Искам да я видя — настоях аз, сякаш това, че съм я спасил, я превръщаше в моя собственост. — Може ли?

Открехнах вратата и влязох в малката като килия стая досущ като някакъв скъперник. Зад гърба си чух, че Амарил се обади с ядосан тон:

— Много лесно е да се говори за хирургическа намеса...

Вътре беше бяло и тихо. Тясна стая с високи прозорци. Тя лежеше с лице към стената върху неудобния железен креват на колелца от жълта гума. Миришеше на цветя, въпреки че цветя не се виждаха. Така и не разбрах откъде идва това ухание. Сигурно от някой спрей с есенция на незабравки. Внимателно придърпах един стол до леглото и седнах. Очите ѝ бяха отворени, вперени в стената и със замаян поглед, който говореше едновременно за морфин и умора. Макар с нищо да не издаде, че ме е чула да влизам, тя изведнъж се обади:

— Ти ли си, Дарли?

— Да.

Гласът ѝ беше отчетлив. Въздъхна, размърда се леко, като че с облекчение, и продължи:

— Толкова се радвам. — В гласа ѝ долових нотка на умора, но и нещо друго, което ми подсказа, че някъде извън пределите на настоящата болка и унесеност се е родила новата ѝ самоувереност. — Искях да ти благодаря.

— Амарил е този, в когото си влюбена — казах аз, или по-скоро изстрелях думите срещу нея. Това разкритие изненада и мен самия. Направих го съвсем неволно. Изведнъж като че умът ми прещрака и в миг осъзнах, че това, което си позволих да изговоря на глас, винаги съм го знаел, без обаче да си давам сметка за него! Звучи глупаво, но беше самата истина — знаел съм го, без да си давам сметка. Амарил винаги е бил като свободна карта за игра — винаги налице, винаги на разположение върху масата, ала обърната наопаки. Усещах присъствието му, ала така и не си позволих да обърна картата. Трябва обаче да добавя, че в гласа ми нямаше нищо повече от чист научен интерес; нямаше болка, нито огорчение, а само съчувствие. Помежду си ние никога не бяхме използвали тази ужасна дума — този синоним на умопомрачение или болест — и ако сега прибяхнах до нея, то беше, за да покажа, че разбирам независимата същност на тази тема. Все едно да подхвърлиш: „Клето дете, та ти имаш рак!“

След кратко мълчание Клия каза:

— Уви, случката принадлежи на миналото — провлачи тя. — И винаги съм ти давала отличен по тактичност, защото смятах, че отдавна си се досетил кой е главният герой в моето сирийско преживяване. Не знаеше ли? Да, Амарил бе този, който направи от мен жена. Поне така си мисля. Колко отвратително, нали? Кога най-сетне ще пораснем? Но той вече не съществува в моето сърце, нали знаеш? Не беше онова, което си въобразяваш. Знаех, че не е мъж за мен. Нищо не би ме накарало да заема мястото на Семира. Знаем, защото съм се любила с него, била съм влюбена в него! Странно наистина, но именно самото преживяване ми отвори очите за това, че той не е човекът, не е онзи, който ще ме задържи завинаги. Въпреки че коя е въпросната личност и къде е, още не знам. Чувствам, че ми предстои да се изправя пред истинските проблеми. Те ме чакат от другата страна на тези незначителни епизоди. Но колкото и перверзно да ти се струва, хубаво ми е да съм близо до него — дори на операционната маса. Как открива човек истините на собственото си сърце?

— Да отложа ли заминаването си?

— Недей. Не бих желала. Сега ще ми трябва известно време, за да преодолеем ужаса. Ти поне направи нещо за мен — вкара ме обратно в правия път и прогони чудовището. То повече няма да се върне. Сложи ръка на рамото и ме стисни вместо целувка. Не. Недей да

променяш плановете си. Сега за пръв път можем да погледнем на нещата по-спокойно. Без да бързаме. Тук за мен ще се грижат добре и ти го знаеш. Когато ангажиментът ти приключи, тогава ще видим, нали? Опитай се да ми пишеш. Мисля, че една пауза ще ти помогне да сложиш ново начало.

— Сигурно — отвърнах, макар и да знаех, че няма да е така.

— Само едно нещо искам да направиш. Моля те, довечера отиди до гробницата на Ел Скоб и после ще ми разкажеш; нали разбираш, сега за пръв път от войната насам в квартала ще разрешат нормално осветление. Сигурно ще бъде много интересно. Не бива да пропускаш тази гледка. Ще отидеш, нали?

— Разбира се.

— Благодаря ти, скъпи.

Изправих се и казах:

— Клия, какво представляваше този твой ужас?

Ала тя бе затворила очи и вече се унасяше в дрямка. Устните ѝ се раздвижиха, но аз не долових отговора. В угълчетата на устата ѝ се бе стаила тиха усмивка.

На излизане от стаята се сетих за една фраза на Пърсуордън: „Най-пълна е онази любов, която не се бои от превратностите на живота.“

* * *

Вече се бе стъмнило, когато успях да намеря кабриолет и да се върна в града. В апартамента ме очакваше съобщение, че заминаваме шест часа по-рано от уговореното; голямата моторна лодка потегляше в полунощ. Хамид бе у дома, стоеше тихо и търпеливо, сякаш вече знаеше съдържанието на бележката. Един военен камион бе минал следобеда да прибере багажа ми. Нямах какво да правя до дванайсет, затова реших да изпълня препоръката на Клия и да посетя празника, свързан с имения ден на Ел Скоб. Хамид продължаваше да стои, обременен от тъгата на още една раздяла.

— Сър вече няма да се върне — тъжно примига той. Погледнах го и се разчувствах. Спомних си с каква гордост ми бе разказал защо е спасил едното си око. Защото бил по-малък и по-грозен от брат си.

Майка му избола и двете очи на брат му, за да го избави от задължителната военна служба; но той, Хамид, тъй като бил дребен, хилав и грозен, се отървал само с едното. Брат му сега бил сляп мъезин в Танта. Ала колко богат бил Хамид с едното си око! Цяло състояние било то за него, защото му осигурявало добре платена работа за заможни чужденци.

— Ще ти дойда на гости в Лондон — изрече той с надежда.

— Да, добре. Ще ти пиша, като се прибера.

Беше се преоблякъл за празника в най-хубавите си дрехи — алено наметало и червени обувки от мек марокен; в горния джоб на самото си имаше чиста бяла кърпа. Спомних си, че това беше свободната му вечер. Двамата с Помбал бяхме заделили една сума като подарък, преди да се разделим. Стисна чека между палеца и показалеца и се поклонил с благодарност. Но личната облага не можеше да го развесели, той наистина страдеше от раздялата. Може би затова пак повтори:

— Ще дойда в Лондон — по-скоро за собствена утеха и се ръкува за последно с мен.

— Много добре — пак му отвърнах аз, въпреки че не можех да си представя едноокия Хамид в Лондон. — Ще ти пиша. Тази вечер ще посетя гробницата на Ел Скоб.

— Добре. — Прегърнах го през раменете и тази любезност го накара да сведе глава. Една сълза се отрони от сляпото му око и се търколи по носа му.

— Довиждане, Хамид — казах и се спуснах по стълбите, докато той остана да стърчи горе на площадката, сякаш чакаше сигнал от отвъдното. После най-ненадейно се втурна към мен, настигна ме на вратата и за подарък ми пхна в ръката любимата ми снимка, на която двамата с Мелиса се разхождаме по улица „Фуад“ през един отдавна забравен следобед.

---

[46] Единица за измерване на дълбочина. Един клафтер е равен на 182 см. — Б.пр. ↑

[47] Древен град в Гърция на Йонийско море, недалеч от днешния град Превеза. При Акцион се е състояло голямото морско сражение между флотите и войските на Антоний и Октавиан Август.

Когато Антоний забелязал, че корабът на Клеопатра се отдалечава, изоставил сражението и тръгнал след нея за Египет. — Б.пр. ↑

ДЕВЕТА ЧАСТ

Целият квартал лежеше в просъница, притихнал в сенчестия виолетов сумрак на припадащата вечер. Небе — пулсиращ копринен велур, прокъсан от голия блясък на хиляди електрически крушки. Нощта бе надвиснала над улица „Татуиг“ като свод от меко кадифе. Само осветените върхове на минаретата стърчаха високо върху тънките си невидими стебла и така изглеждаха като увиснали във въздуха; леко потрепваха в такт с полюшкващата се мараня, сякаш всеки момент щяха да разтворят качулките си като кобри. Крачех безцелно по познатите ми улици и се опиянявах (вечните ми спомени от арабския квартал) от миризмите на хризантеми, тор, благовония, ягоди, човешка пот и печени на жарова гълъби. Процесията още не беше пристигнала. Щеше да се оформи някъде преди квартала на проститутките, още при гробището, после щеше бавно да се изниже покрай гробищния храм в танцова стъпка, спирайки по пътя си пред всяка джамия, за да бъде почетена с по няколко реда от Корана, и то в чест на Ел Скоб. Ала светската част на празника бе вече в разгара си. В тъмните улички хората бяха изнесли масите си навън и ги бяха украсили със свещи и цветя. Така щяха да гледат седнали певиците, които вече се бяха курдисали върху дървените естради пред кафенетата и пронизваха нощта с пискливите си трели. Улиците бяха обкичени със знамена и факли, помежду които се поклащаха и големи картини в рамки, издигнати от майсторите на обрязването. В един сумрачен двор зърнах как наливат гореща захар — бяла и розова — в малки дървени калъпи, от които щяха да излязат патици, конници, зайци и кози — все герои от средновековните египетски алегии. Както и по-големите захарни фигури от фолклора на Делтата — влюбените Юна и Азис, прегърнати, обладаващи се; брадати юнаци като Абу Зейд — въоръжен и на кон сред разбойниците от собствената си шайка. Противни и гнусни, ярко оцветени, облечени в хартия, станиол и гирлянди, те стояха наредени по витрините на захарните павилиони, където децата ги зяпаха ококорено и дълго се колебаеха,

преди да направят своя избор. Всички панаирджии бяха опънали шатрите си на площада. Най-много народ се тълпеше пред павилионите на комарджиите. Един от тях, Абу Фиран, Бащата на плъховете, подканяше клиентите си закачливо. Пред него стоеше голяма дъска на подпори с дванайсет малки къщички отгоре — всяка номерирана и кръстена с различно име. В средата се виждаше живият бял плъх, нашарен по гърба със зелени ивици. Залагаш на номера на една от къщичките и печелиш, ако плъхът влезе в нея. В друг павилион вървяха същите залагания, само че тук нямаше плъх, а гълъб. След като приключат облозите, някой хвърля в центъра просо и докато кълве, гълъбът прекрачва в някоя от номерираните преградки.

Купих си няколко захарни фигурки и седнах пред едно кафене, за да наблюдавам окъпания в ярки цветове карнавал. Бях си взел от малките „арусас“, или булки, които ми се щеше да запазя, но знаех, че или ще се счупят, или мравките ще ги налазят. Всъщност това бяха, така да се каже, братовчедите на *santons de Provence*^[48] или на *bonhommes de pain d'épices*^[49] от провинциалните френски панаири или на нашите английски, вече поизчезнали, позлатени джинджифилови курабийки. Поръчах си студен екстра шербет и мастика. Оттам, където се бях настанил — точно на ъгъла на две тесни улички — се виждаха проститутките, които се гласяха да опънат пъстрите си шатри сред тези на фокусниците и илюзионистите; джуджето Шовал непрекъснато ги дразнеше от своя павилион, а те пищяха и се кискаха в отговор на остроумните му и много точни подмятания. Той имаше писклив гласец и изпълняваше невероятни акробатически номера въпреки миниатюрното си тяло. Не спираше да говори дори когато стоеше на главата си, и всяка забележителна мисъл подчертаваше с двойно салто. Лицето му беше гротескно изрисувано, а устните — очертани като в клоунска усмивка. В другия ъгъл зад кожена завеса седеше Фарадж гадателят с всичките си инструменти за предсказание — мастило, пясък и една странна космата топка, която приличаше на биволски тестис. В нозете му бе клекнала чудно красива проститутка. Той беше напълнил дланта ѝ с мастило и я подканяше хубаво да се вгледа вътре.

Обичайни сцени от живота на улицата. Една луда се втурна ненадейно като подивяла вещица с пяна на устата. Бълваше такива страшни проклетия, че на хората кръвта им се смръзна и всичко живо

се изпокри. Под бялата сплъстена коса очите ѝ горяха като на мечка. Тъй като беше луда, смяташе се, че е свята, ала никой не смееше да я приближи от страх да не го застигнат клетвите ѝ и да го сполети злощастие. Неизвестно откъде обаче изникна едно мърляво хлапе и я дръпна за ръкава. В същия миг тя се успокои, утихна, взе ръчичката му и двамата свиха в близкия сокак. Фестивалът веднага забрави за нейното съществуване.

Седях, опиянен от гледката, когато зад гърба си чух гласа на самия Скоби.

— Е, старче — каза той замислено. — Знай, че за да се разгърнеш, ти трябва простор. Ти защо мислиш, че аз кисна в тоя Близък изток...

— Боже, как само ме изплаши — рекох аз, след като се обърнах. Беше Нимрод, един от началниците на Скоби в полицията. Той се изсмя, седна до мен, свали си феса и попи потта от челото си.

— Да не би да си помисли, че е възкръснал? — попита.

— Ами да.

— Знам си аз какво би казал моят Скоби.

Нимрод постави мухогонката пред себе си, плесна с две ръце и поръча да му донесат кафе. После ми намигна съучастнически и продължи да говори с гласа на нашия светец:

— Какво толкова му беше на Бъджи. Ама в Хоршам човек не може да се разгърне. Иначе аз отдавна да съм му станал ортак в оня бизнес, дето го завъртя с клозетите на открито. Той си беше направо технически гений, това не мога да му отрека. И нямаше никакви други доходи, само клозетните. Не му беше никак лесно. Все го закъсваше. Разказвал ли съм ти за дворните клозети „Бижу“? Не? Странно, мислех, че знаеш историята. Това беше страхотно изобретение — плод на дългогодишни експерименти. А, да ти кажа — Бъджи беше член на Кралското зоологическо дружество. Това не е малка титла. Беше я постигнал сам-самичък с труд и учене. И това пак иде да покаже какъв ум имаше той. Та за клозетите ти казвам, представляваха някакво съоръжение с лост и спусък.

Седалката беше монтирана върху нещо като пружина. Като седнеш, и тя се спуска надолу, като станеш, сама се вдига, а после хвърля по лопата пръст в клозетната чиния. Бъджи викаше, че е заимствал идеята, като гледал как кучето му най-прилежно си зарива

всичко с лапи, след като си свърши работата. Но как точно го бе приспособил, нямам представа. Гениално нещо! Имаше си и склад в дъното, който се пълнеше с пръст или пясък. Като станеш, пружината или там каквото е, се задейства, прас и готово! Изкарваше две хилядарки на година от пустите му клозети, няма какво да се лъжем. Разбира се, докато бизнесът потръгне, си трябва време, но поне режийните бяха ниски. Той имаше само един работник, който му сковаваше сандъците за пясък, иначе сам си купуваше пружините — правеше ги по поръчка в Хамърсмит. Сам ги боядисваше, много красиви, с разни зодиакални знаци. Така че клозетът да изглежда като някакво мистериозно място. Въобще клозетите му бяха бжу, няма какво да се лъжем. Веднъж обаче, докато бях в отпуск за един месец, се случи неприятност. Отбивам се аз да видя Бъджи, а той — още малко и ще се разплаче. Значи оня, дето му помагаше, Том дърводелецът, обичаше да си пийва и изглежда беше объркал местата на зъбните колела в цяла партида клозети. И ето че отвсякъде започнаха да ваят оплаквания. Бъджи каза, че по цял Съсекс клозетите му хвърляли пръст и пясък където им падне. Клиентите били бесни. При това положение не оставаше нищо друго, освен да посети своите енорияши един по един с мотопед и лично да оправи зъбните предавки. Аз разполагах с много малко време и тъй като не исках да се лиша от компанията му, тръгнах да го придружа. Да ти кажа право, беше страхотно приключение. Някои от хората бяха готови да го убият. Една жена се оплака, че клозетът хвърлял пръст чак в хола й. Зор видяхме, докато я успокоим. В това отношение аз много му помогнах, защото им говорех, докато той подрънкваше с инструментите си. Разправях им разни историйки, за да ги разсея, да не мислят за сполетялата ги мръсотия. Накрая всичко се оправи и сега бизнесът върви като по мед и масло: носи пари и има представители навсякъде из страната.

Нимрод отпи замислено от кафето си и ме погледна лукаво, изпълнен с гордост от имитаторските си способности.

— А сега — рече той и вдигна ръце към небето — светец, Ел Скоб...

Тълпа изрисувани момичета се мъкнеше по улицата — пъстросцветни като тропически папагали и точно толкова кресливи.

— Сега пък този Абу Зейд — продължи Нимрод, — взел е квартала със светинята под свое покровителство и, както изглежда, ще има да ни създава главоболия. Тук гъмжи от народ, като кошер е. Тази сутрин изпратил цял керван мъжки камили в града, натоварени с люцерна. Нали знаеш как вонят, особено през брачния период, когато на врата им излиза мека като желе буца. Не знам сърби ли ги, дразни ли ги, забира ли им, ама все гледат да се отъркат в нещо — стени, огради, стълбове. Две от тях се бяха сбили. Часове минаха, докато ги разтървем, и разбира се, блокираха движението.

Откъм пристанището прогърмяха топовни залпове със заря — ярки нишки нашариха небето и угаснаха със съскане.

— Аха! — обади се Нимрод с нескривано задоволство. — Ето го и военноморския флот. Значи не са забравили.

— Военноморският флот ли? — повторих аз, докато втори залп озари небето на меката нощ.

— Момчетата от английския „Милтън“ — изсмя се той. — Снощи вечерях с тях в каюткомпанията. Много се забавлявах с моя разказ за стария моряк, който се бе превърнал в местен светец. Разбира се, не съм споменавал името на Скоби, а още по-малко обстоятелствата около смъртта му. Но им намекнах, че няма да е зле, ако откъм британските кораби се чуят приветствени гърмежи — нещо като любезен политически жест, който би могъл да им спечели не само точки, но и нови почитатели. Те веднага се хванаха на въдицата и адмиралът се разтича за разрешение. Ето и резултата!

Останахме така, потънали в приятелско мълчание, загледани във фойерверките и развеселената тълпа, която се провикваше доволно при всеки залп. Най-накрая Нимрод се прокашля и рече:

— Дарли, може ли да те попитам нещо? Знаеш ли какво е намислила Жюстин? — Сигурно съм го изгледал със страхотно недоумение, тъй като той продължи без колебание. — Питам те, защото ми се обади вчера, за да ми каже, че днес ще прекрати изгнаничеството си и нарочно пристига в града, за да я арестувам. Звучи абсурдно — искам да кажа, да бие толкова път, за да се предаде на полицията. Рече, че по този начин иска да принуди Мемлик да я приеме. Държеше аз да я арестувам, защото на отчетите откъм британските сили се гледало с по-сериозно око и би трябвало да

привлекат вниманието на Мемлик. Звучи малко идиотски, нали? Но имам среща с нея на Централната гара след половин час.

— Нищо не знам по въпроса.

— Мислех си, че може нещо да знаеш. Както и да е, не казвай на никого.

— Бъди спокоен.

Той стана и протегна ръката си за довиждане.

— Ти тръгваш тази вечер, така ли? Желая ти късмет. — Слезе от малката дървена платформа пред кафенето и продължи: — Между другото, Балтазар те търси. Ще се навърта около светинята — каква дума! — Кимна и високата му фигура се изгуби в пъстрата, гъмжаща от народ улица. Платих питието си и тръгнах към „Татуиг“, блъскан от празничната тълпа.

Ленти, знамена и огромни цветни хоругви висяха от балконите по улицата. Просторни шатри с везани картини по тях бяха опънати навсякъде, а когато процесията стигна до определеното място, всички започнаха да пеят и танцуват. Навсякъде щъкаха деца. Откъм гробницата светилище със слаба мъждукаща светлина се носеше монотонната песен на молитвите, пронизвана от пискливи женски гласове, които молеха Скоби да ги излекува от безплодие. Протяжните трептящи строфи на сурите бяха оплели нощта в паяжина от мелодични звуци. Огледах хората с надежда да зърна Балтазар. Най-накрая го видях — седеше настрана пред едно кафене. Отидох при него.

— Добре, че ме откри — рече той. — Търсих те. Хамид ми каза, че потегляш тази нощ. Обади ми се да търси работа и тогава ми каза. Освен това исках да споделя с теб своя срам, от една страна, и облекчението си от благополучния свършек на това ужасно преживяване — от друга. Срам от собствената ми глупост и облекчение, че все пак тя е жива. Смесица от двете, нали разбираш. Направо съм опиянен от облекчение и смазан от срам. — Наистина изглеждаше опиянен, но по-скоро от алкохол. — Важното е, че всичко ще се оправи, слава на Господа!

— Какво мисли Амарил?

— Още не смее да каже нищо със сигурност. Или пък не иска.

Първо трябва да минат двацет и четири часа, за да може тя да се посъвземе, и чак тогава ще се мисли евентуално какво би могло да се

предприеме. Ти наистина ли заминаваш? — Гласът му бе пълнен с упрек. — Смятам, че трябва да останеш.

— Тя не иска да остана.

— Знам. Доста се изненадах, когато ми каза, а после сама продължи: „Ти не разбираш. Искам да видя дали ще успея да го върна при себе си отново. Още не сме съвсем готови един за друг. Но и това ще стане.“ Много ме изненада с тази нейна лъчезарна самоувереност. Направо ме изуми. Седни, приятелю, седни да изпиеш едно-две питиета с мен. Оттук процесията се вижда по-добре. Няма голямо стълпотворение. — Плесна с ръце малко неуверено, но все пак улучи дланите си и поръча още мастика.

Когато донесоха чашите, той остана известно време замислен, с подпряна в шепите си брадичка, и ги загледа втренчено. После въздъхна и тъжно поклати глава.

— Какво има? — попитах го, взех чаша от подноса и я бутнах под носа му.

— Лейла е мъртва — рече той тихо. Думите сякаш се стовариха отгоре му като непосилно бреме. — Несим ми се обади тази вечер да ми каже. Най-странното е, че той сякаш ликуваше. Беше успял да си издейства разрешение да пристигне в града и да уреди погребението ѝ. Знаеш ли какво ми каза? — Балтазар ме погледна с тъмните си умни очи и додаде: — Каза така: „Разбира се, че я обичам и така нататък, но сега, след смъртта ѝ, се чувствам някак много по-свободен. Пред мен се открива нов живот. Чувствам се години по-млад.“ Не знам дали беше от телефона или не, но гласът му наистина звучеше младежки. Беше изпълнен с едва сдържана веселост и възбуда. Той, разбира се, знае, че ние с Лейла сме стари и много добри приятели, ала не и това, че през целия този дълъг период на отсъствие тя непрекъснато ми пишеше. Рядко се среща такава душа, Дарли, Лейла беше едно от екзотичните цветя на Александрия. Веднъж ми писа: „Знам, че умирам, скъпи Балтазар, ала умирам много бавно. Не вярвай на докторите и техните диагнози — поне ти от всички недей. Умирам от разбито сърце, като истинска александрийка.“ Балтазар издуха носа си в един стар чорап, който извади от горния джоб на самото си; беше внимателно сгънат така, че да наподобява носна кърпа, после пак го пъхна обратно, все така педантично сгънат. — Да — продължи той умислено, — какъв израз само, „разбито сърце“! На мен ми се струва,

че докато Лиза Пърсуордън (според това, което знам от теб) е изпълнявала смъртната присъда над брат си, Маунтолив е нанесъл също толкова смъртоносен удар на Лейла. Така че купата с вино продължава да се предава от ръка на ръка, само че този път пълна с отрова! — Той кимна и отпи шумно от питието си. После пак се обади, говореше с огромно усилие и внимание, сякаш превеждаше неясен апокрифен текст. — Да, точно като писмото на Лиза до Пърсуордън, в което му съобщава, че най-накрая странникът се е появил, нещо подобно трябва да е било и писмото до Лейла, а може би и съвършено същото. Кой знае как стават тия неща? Може би са използвали едни и същи думи. Едни и същи думи на страстна благодарност: „Благославям те с цялото си сърце, защото благодарение на теб сега мога да се радвам на безценния дар, отказан на онези, които не са познали божествената му сила.“ Това са думите на Маунтолив. Знам, защото Лейла ми ги цитира. Всичко това стана, след като тя се уедини. Тогава започна да ми пише. Сякаш се беше откъснала от Несим и всъщност нямаше към кого да се обърне, с кого да си поговори. Затова бяха онези дълги писма, в които премисляше всичко отново и отново, напред и назад във времето, с онази неповторима откритост и проникателност, които толкова харесвах у нея. Тя никога не се самозалъгваше. Ала така се случи, че животът ѝ попадна в празното пространство между два живота, между две страсти, сякаш от два стола се прекатури на земята. Веднъж, когато се опита да ми обясни, каза нещо в този смисъл: „Отначало, като получих писмото му, реших, че това е просто поредната връзка. Такива беше имал и в миналото, като онази с руската балерина. Между нас никога не са съществували тайни, най-малко за неговите симпатии, и затова любовта ни беше толкова истинска и безсмъртна. Толкова безрезервна. Любов без задръжки. Но този път всичко ми стана ясно, когато той отказа да ми разкрие нейното име, да я сподели с мен, така да се каже! Тогава осъзнах, че това е краят. Разбира се, някъде дълбоко в себе си винаги съм очаквала този миг; и винаги съм си представяла, че ще го посрещна с великодушие и благородство. С изненада установих, че е невъзможно. Именно затова толкова дълго време, дори след като узнах, че той е пристигнал в Египет и настоява да ме види, аз не успях да събера сили да го посрещна. Разбира се, отказвах му под всевъзможни предлози, измислях чисто женски причини. Но не беше това. Не беше и слабост

заради повехналата ми красота, не! Защото в действителност аз притежавам мъжко сърце.“

Балтазар остана загледан в празните чаши с широко отворени очи, докосвайки крайчеца на пръстите си. Неговият разказ не ме интересуваше много, с изключение може би на това, дето не можех да си представя, че Маунтолив е способен на силни чувства, а още по-малко — на дълбока тайна връзка с майката на Несим.

— Черната лястовица! — каза Балтазар и плесна с ръце, за да донесат още пиене. — Няма скоро да се роди друга такава жена!

Постепенно неспокойната нощ край нас взе да набъбва от глухия шум на прииждащата процесия. Вече се виждаха розовите отблясъци от факлите помежду покривите на къщите. Препълнените улици бяха почернели от народ. Жужаха като огромен, превъзбуден от очакване кошер. Чуваше се далечният тътен на барабаните и резкият изплискан звън на чинелите, които поддържаха такта на страстната, древна, ритмична перисталтика на танца; сравнително бавната му ходова стъпка се накъсваше от неравномерни паузи, колкото изпадналите в екстаз танцьори да се гмурнат в буйните синкопи, да излязат от тях и отново да заемат местата си в редиците на шествието. А то се изливаше през тясната фуния на главната улица като придошла вода, като излязла от коритото си река. Всички странични улички бяха пълни със зяпачи, които вървяха редом с процесията и току подтичваха, за да бъдат в крак с нея.

Най-отпред бяха акробатите и гимнастиците с маски и изрисувани лица, скачаха във въздуха, ходеха на ръце и правеха цигански колела. След тях се нижеха каруците с кандидатите за обрязване, облечени в лъскави коприни и везани шапчици, наобиколени от благодетелките си — кадъните от харема. Седяха с гордо изпъчени гърди и пееха със звънливите си младежки гласчета, приветстваха тълпата: досущ като блеенето на жертвени агнета.

— Като гледам, бая обрязване ще падне тая вечер — изграчи Балтазар. — Чудя се как така става, че почти няма инфекции. Знаеш ли какво използват като кръвоспиращо средство? Черен барут и сок от лимон! Това слагат върху раната.

След тях идваха различните дервишки секти с поклащащите се хоругви и имената на почитаните от тях светци. Плющяха като шума на вятъра. Носеха ги шейхове в пищни одежди, които едва тътреха

тлъстините си, ала все пак гледаха да не изостават. Уличните проповедници повтаряха стоте святи имена. На светлината на мангалите се виждаха и строгите брадати лица на групата от видни сановници, които носеха издути като балони книжни фенери. Когато се изравниха с нас и се разляха по улица „Татуиг“ в дълга пъстра вълна, успяхме да различим и отделните ордени на дервишите, които сякаш изникваха един по един от черните недра на мрака, за да излязат на светло — всеки в характерния си цвят. Напред крачеха чернокапите дервиши на Рифаи тарика^[50] — легендарните гълтачи на скорпиони. Отривистите им подлайвания говореха, че вече са изпаднали в религиозен транс. Очите им блуждаеха със замаян, невиждащ поглед. Някои от тях бяха промушили бузите си с шишове, други ближеха нажежени до червено ножове. Най-накрая пристъпваше величествената фигура на самия Абу Зейд с малката си свита от верни хора — всеки яхнал пони в златна сбруя и везан чул, с издуто от вятъра наметало и вдигнато за поздрав оръжие — също като пристигащи на турнир рицари. Пред тях се мъкнеше сбирщина от мъжки проститутки с напудрени лица и дълги разпуснати коси, които кудкудякаха като пилета в селски двор. Само музиката придаваше еднородност на тази пъстра, ала иначе сходна човешка маса; обединяваше я задъханият пулс на барабаните, пронизителното пицене на флейтите и стряскащият звън на чинелите. Хората се въртяха в кръг, напредваха, спираха; въртяха се, напредваха, спираха. Танцуващите редици приближиха гробницата на Скоби, прекрачиха прага на вечното му жилище, нахлуха като морски прилив, заляха площада, вдигнаха облаци от прах.

Когато хористите излязоха напред, за да припяват свещените текстове, шестима дервиши от обителта Мевлеви^[51] изскочиха в средата на сцената и се разгърнаха като ветрило в полукръг. Носеха лъскави бели роби, които стигаха чак до зелените им чехли, както и високи кафяви тумбести шапки. Бавно и грациозно започнаха да се въртят в кръг, обладани от музиката на пронизителни флейти. Въртенето ставаше все по-силно и по-силно, набираше скорост, а ръцете им, които до този момент притискаха към тялото си, се разтвориха, сякаш под напора на центробежната сила, разпериха се докрай, като дясната стоеше с дланта нагоре към небето, а лявата — с дланта надолу към земята. Главите и високите им кръгли шапки леко

се накланяха като земната ос, а те не спираха да се въртят, като в бързината краката им сякаш не докосваха земята — красива имитация на вечното въртене на небесните тела. Продължаваха с все по-бясна скорост, докато очите се уморяваха да ги следят. Сетих се за стиховете на Джеляледдин Руми^[52], които Пърсуордън обичаше да цитира. В периферията се намираха дервишите рифаи, които бяха започнали представлението си от самонаранявания, така ужасни на вид и все пак като че съвсем безболезнени. Едно докосване с пръста на шейха щеше да изцери всички тези промушени с шиш бузи и гърди. Един дервиш си бе продупчил носа, друг се бе нанизал на кортик, който минаваше през гърлото му и влизаше в черепа. Ала основната групичка танцьори продължаваха да се въртят с отлетели в небесата умове.

— Я виж ти! — изсмя се Балтазар. — Тъкмо се чудех откъде ми е познато онова лице. Та това е самият Магзуб. Онзи, ей там отсреща. Навремето беше същинско страшилище, луд за двама. Всички мислят, че именно той открадна детето на Жюстин и го продаде в публичен дом. Погледни го само!

Видях ведро и в същото време отегчено от света лице: очите затворени, устните извити в лека усмивка; бавно завъртя стройното си тяло с полунасмешлива скромност, взе един наръч тръни, запали ги от близкия уличен мангал и ги пхна в пазвата си, опря ги направо до голата плът, после продължи да се върти като пламнало дърво. След малко ги измъкна от ризата си и закачливо шибна с тях дервиша до себе си през лицето.

Нови танцьори се присъединиха към образувалото се хоро и малкият площад се изпълни с разкривените силуети на подскачащи дервиши. Откъм гробницата светиня долиташе монотонен напев, накъсан от внезапно извисилите глас виещи поклонници.

— Скоби няма да скучае тази вечер — подхвърли Балтазар непочтително. — Има да брои обрязванията там горе в мюсюлманското небе и да се ядосва.

Отдалеч се чу дрезгавият вой на корабната сирена и аз се сепнах. Трябваше да тръгвам.

— Ще дойда с теб — рече Балтазар и заедно започнахме да си пробиваме път през пълните с народ улици по посока към Корниш.

Зърнахме един кабриолет, качихме се и се умълчахме, заслушани в заглъхващата музика. Луната беше изгряла и светеше над спокойното

море, едва надиплено от лек ветрец. Палмите ни кимаха благосклонно, докато пътувахме из криволичещите сокаци към търговското пристанище. Тук-таме мъждукаха светлинки. Един голям кораб излезе от пристанището, плъзна се безшумно и заплава по сребристия път на месечината.

Още товареха катера, с който трябваше да отплавам.

— Е, Балтазар — казах аз. — Пази се.

— Скоро ще се видим пак — отвърна той тихо. — Няма да се отървеш от мен толкова лесно. Евреинът скитник, нали знаеш. Но ще те държа в течение за състоянието на Клия. И само да усетя, че биеш отбой, веднага ще ти напиша: „Върни се при нас колкото е възможно по-скоро!“ Не знам защо, но съм сигурен, че отново ще се видим.

— И аз имам такова усещане.

Прегърнахме се сърдечно, после той се отдръпна рязко и скочи обратно в кабриолета.

— Помни ми думите! — провикна се при първия замах на камшика, а после конят потегли в галоп.

Останах така известно време, заслушан в заглъхващия тропот на отдалечаващите се копита, докато нощта го погълна изцяло. После поех към катера.

---

[48] Глинени статуетки, с които украсяват яслата на Коледа в Прованс (фр.) — Б.пр. ↑

[49] Човечета от медни хлебчета (фр.) — Б.пр. ↑

[50] Сунитски суфитски орден, изиграл важна роля в утвърждаването на суфизма. — Б.пр. ↑

[51] Мевлеви — турски суфитски орден, по-известен под името братството на танцуващите дервиши. Орденът е основан от наследниците на Джелиледдин Руми (ок. 1273). — Б.пр. ↑

[52] Джелиледдин Руми — поет и един от най-великите мъдреци на Изтока от XIII в. Роден е през 1207 г. в град Балх на територията на днешен Афганистан, но живее в Коня, Анадола, Турция. — Б.пр. ↑

ДЕСЕТА ЧАСТ

Скъпа Клия,

Минаха три дълги месеца, а от теб — нито дума. Щях да се тревожа много, ако не беше верният Балтазар, който през няколко дни ми изпраща по една картичка и ме осведомява за състоянието ти, макар и за съжаление да не ми докладва подробности около твоя напредък. Ти сигурно си много сърдита заради моето упорито мълчание, което въобще не заслужаваш. Истината е, че ужасно се срамувам от себе си. Сам не зная каква бе тази странна задръжка, която ме спираше да ти се обадя по-рано. Не бях в състояние нито да я анализирам, нито да я преодоля. Чувствах се като човек, стиснал дръжката на врата, която е заяла и не поддава. Защо? Още по-необяснимо ми е, тъй като ти присъстваш непрекъснато в мислите ми. Притиснал съм те, казано метафорично, като хладно острие до пулсиращия си ум. Възможно ли е да те харесвам повече като мисъл, отколкото като човек от плът и кръв? Или може би словото е твърде празна и куха утеха за разстоянието, което ни дели? Не знам. Но сега, когато задълженията ми тук са към своя край, думите отведнъж сами дойдоха при мен.

Тук, на този малък остров, нещата като че променят своята същност. Спомням си как веднъж ти ми подхвърли, че островът е метафора, ала за мен той е твърде действителен — въпреки че много се е променил в сравнение с онова райско кътче, което познавах. Не друго, а нашата поява тук го промени. Сигурно ти е трудно да си представиш как десетина техници могат да преобразят едно място до такава степен. Но ние донесохме пари и именно те, макар и бавно, преобразяват икономиката му, създавайки работа и нови нужди, за съществуването на

които местните щастливци не са и подозирали. Нужди, които в крайна сметка ще разрушат старата идилия на това феодално село с родовите му преданости и вражди, с древните му обреди. Непокътнатата му до този момент цялост ще поддаде под напора на чуждоземното нашествие. Животът тук е така задружен, красив и хармоничен, че прилича на лястовиче гнездо. Ала ние, като палави малчугани, го рушим малко по малко, без да си даваме сметка за злото, което вършим. Опустошението, което неволно носим със себе си, е неизбежно. Пък и лесно става — само няколко багера, кранове, трегери и нещата започват да променят облика си. Нова алчност се ражда, нова жажда за богатство. Всичко ще започне съвсем невинно с отварянето на няколко бръснарници и ще свърши с изцяло променения вид на това пристанищно градче. След десет години ще стане съвсем неузнаваемо, пълно със складове, танцувални зали и публични домове за моряците. Трябва му само още малко време и готово!

Теренът, който избраха за трансляционната радиостанция, се намира в планинската източна част на острова, далеч от мястото, където бях живял преди. Радвам се, че стана именно така. Аз съм сантиментален човек и умея да се наслаждавам на старите спомени, но колко по-скъпи са ми те, погледнати от друг и различен ъгъл — освежени и два пъти по-мили на сърцето ми. Още повече че това кътче от острова не прилича на останалата му част — високо лозарско плато, надвиснало над морето. Почвата му е златиста, бронзова и червена, сигурно защото в нея има вулканична пръст. А червеното вино, което произвеждат, е пивко и искрящо, сякаш във всяка бутилка дреме по един малък вулкан. Да, тук планините нерядко скърцат със зъби (*чува се* по време на честите земни трусове!) и разтрошават скалите, превръщат ги в стрит варовик. Живея в малка къща с две стаи, които се намират над местната винарна. Покрит с плочки двор я отделя от съседните складове и дълбоки механи, пълни с дремещо в бъчви вино.

Тук сме в сърцето на лозарската област — от всички страни сме заобиколени от терасирани скатове, които стигат чак до дългнестия гръбнак на хребета, надвиснал над морето. Плитки симетрични бразди от хумус и рохкава земя. Галерии — не, само вдлъбнати, амфитеатрално подредени улеи, всяка буца пръст е минала през ръцете на трудолюбивите местни девойки. На места смокинови и маслинови дръвчета нарушават монотонността на този зелен килим от лозя. Той е толкова гъст, че влезеш ли вътре и само леко да приклекнеш, изгубваш всякаква видимост — като мишка в житна нива. Докато ти пиша, в тунелите от лозя работят десетина невидими момичета — ровят като къртици, преобръщат почвата. Чувам гласовете им, но не виждам нищо. Пълзят, примъкват се като снайперисти. Стават рано и всяка утрин започват работа още по мръкнало. Понякога се събуждам, когато те се връщат и пеят гръцки народни песни! Обикновено ставам в пет. Пойните птички вече са на крак, а по пътя вървят оптимистично настроени ловци — прицелват се, стрелят нехайно по птиците, после продължават сред смях и разговори.

Клоните на голяма черница засенчват терасата ми, плодовете ѝ са като тлъсти гъсеници и сладостта им привлича осите, които пият ненаситно от нея и се държат съвсем като пияни хора — жужат невъздържано, залитат, падат, литват отново, бият се...

Животът е труден, но хубав. Какво удоволствие е да се измориш, да поработиш с ръцете си! Докато издигаме нашата радиостанция към небето, мембрана по мембрана, гроздовете се наливат, за да ни напомнят, че старите мрачни богове са още там, под земята, заровени във влажния хумус на хтоничния свят (любимата дума на П.). Ала те са и вовеки втъкани в човешката плът. И никога няма да капитулират! (Говоря ей така, напосоки, колкото да имаш представа за живота, който вода тук.)

Вече прибират ранния ечемик. Вървиш и непрестанно срещаш ходещи купи сено — купи сено, под

които няма нищо друго освен чифт крака, дето се тътрят по каменистите кози пътеки. Причудливите подвиквания на жените към добитъка или една към друга от два насрещни хълма: *Уоу! Хъш-хъш! Чуу!* Разстилат ечемика по плоските покриви, а после го чукат с бухалки, да се отдели зърното от плевата. Ечемик! Едва си произнесъл думата и ето че шествието от мравки потегля — дълги черни редици, всяка нарамила по сламка, пренасят ги към собствените си лични хранилища. Това на свой ред раздвижва жълтите гущери и те тръгват да дебнат мравките из засада, примъкват се безшумно, само очите им примигват, изстрелват език и бързо ги налапват. После, пак по силата на закона за причинно-следствените връзки в природата, котките пък причакват гущерите и на свой ред ги изяждат. Тази храна е вредна за тях и повечето залиняват от болест, причинена именно от това им безразсъдство, и често измират. Ала, предполагам, ловният им инстинкт е нещо по-силно от самите тях. После ли? Ами после е ред на пепелянката и след нейното ухапване котките тупват на земята вдървени. После се явява човекът с лопатата и пречуква змията. А човекът? Ами още при първите студени дъждове започват трески и настинки. Един по един старците се изтърколват в гробовете, окапват като есенни круши. *Finita la guerra!*^[53] Тези хора са били под италианска окупация и някои от тях са понаучили нещичко. Езикът, който говорят, е със сиенски акцент.

Малкият площад край чешмата е мястото, където жените се събират. С нескривана гордост показват бебетата си една на друга, оглеждат ги, сякаш ще ги продават. Едни са пълни, други — кльощави. По-младите мъже кръстосват нагоре-надолу по пътя и току им хвърлят разпалени похотливи погледи. Някой от тях ще изтананика многозначително *Solo, per te, Lucia*^[54]. Ала жените само отмятат глава и продължават да си клюкарстват. Има и един старец, който май е съвсем глух. Стои на чешмата и си пълни стомната с вода. Някой обаче извиква: „Дмитри от голямата къща е мъртъв“, и старецът подскача като

ужилен. Завърта се на пета и яростно се разкрещява: „Мъртъв ли? Ще ти кажа аз кой е мъртъв! А? Кой, а?“ Сякаш по чудо си е върнал слуха.

Има един малък акропол, наричат го Фонтана — щръкнал е високо в облаците. Не е чак толкова далеч, макар и пътят към него да е стръмен — все по пресъхнало речно корито сред облаци от мухи, а наоколо току се мяркат черни кози, щурат се нагоре-надолу като изчадия адови. На върха има и манастирски приют. Стопанисва го един луд монах. Тук можеш да опиташ вкуса на сладките лениви мъгли, които извиват снага над острова.

А бъдещето?

Това, което ти обрисовах, е картина на почти идеалното ми настояще, което не ще продължи вечно; всъщност то вече си отива, защото след около месец от мен тук не ще има нужда, нито от поста, от който зависи мизерното ми препитание. Тъй като не разполагам със собствени средства, трябва да се замисля как ще си изкарвам хляба занаят. Бъдещето се люшка в главата ми като развързан товар в трюма на кораб. Ако не беше желанието ми да те видя, за нищо на света не бих се върнал в Александрия. Усещам как тя угасва в мен, в мислите ми, като прощален мираж, като тъжната история на велика царица, чиито несметни богатства са погребани заедно с разбитата ѝ армия в пясъците на времето! Умът ми се обръща все повече и повече на запад към старото наследство на Италия и Франция. Там сигурно има още работа — нещо стойностно да се направи сред развалините, нещо, което да съхраним, дори да съживим. Непрекъснато си задавам този въпрос, той всъщност зависи от теб. Макар и да съм напълно необвързан, все пак предпочитам пътеката, по която ще поема, да води на запад или на север. Има и други причини за това. Условиата на моя договор ми дават право на „репатриране“, както е записано; нищо не ми коства да се върна в Англия. Ще си прибера паричното възнаграждение, което ми се полага за извършената тук работа, и с него ще мога да си осигуря

едно кратко пребиваване в Европа. Сърцето ми потръпва радостно при тази мисъл.

Някакво решение следва да се вземе; имам чувството обаче, че не съм аз този, който трябва да направи това.

Моля те, прости ми дългото мълчание, за което не мога да ти поднеса нито обяснение, нито извинение, и седни да ми напишеш няколко реда.

Миналата събота се оказа, че ще бъде свободен ден и половина, затова си взех раницата и прекосих целия остров, за да прекарам една нощ в малката къщичка, където бях живял при предишното си идване тук. Какъв контраст само в сравнение със свежата зеленина на високопланинските области. Тук носът е див и ветровит, с прояден, назъбен бряг и вечно бушуващо море. Сякаш съвършено различен остров — предполагам, с миналото е винаги така. Тук една нощ живях с ехото на спомените — епизоди от миналото, които животът размества като тесте карти — разбърква, отделя, отнема, добавя. Като се замисля, виждам, че нямам причина да се чувствам нито спокоен, нито щастлив; единственото усещане за пълнота се мярка в ума ми заедно с останалия без отговор въпрос, който изниква в едно с твоето име.

Да, тук островът е много по-различен: по-суров, но и по-внушителен. Нощната тишина е толкова плътна, че можеш да я докоснеш, да я уловиш в шепата си и да усетиш как се топи като парче лед в детска длан. По пладне един делфин затанцува наред морето. По крайбрежието димят земетръсни изпарения. Голяма гора с платани — кората им черна като слонска кожа, вятърът свисти и я обелва на дълги свитъци, а отдолу се показва новата, мека, сивопепелива кожа... Вече съм забравил подробностите.

Тази част на острова лежи доста встрани от утъпкания път; само берачите на маслини минават оттук през сезона. Иначе единствените посетители са въглищарите, които кръстосват гората всеки ден при зори и подрънкват със стрепената си. Изкопали са дълги тесни

ровове по ската. Превиват се над тях по цял ден — черни като дяволи.

Но изключим ли тях, човек се чувства самотен като на луната. Само плисъкът на морето и цвърченето на цикади денем. Една сутрин ставам и гледам, на прага на къщата стои костенурка; на плажа имаше смачкано яйце. Тя е очарователно домашно животинче — мило и невзискателно. Почти чувам гласа на П., който се присмива: „Колегата Магаре и неговата костенурка. Истинско разбирателство на умовете!“

Какво друго да кажа за себе си: представи си човек, клекнал край лагуната вечер и мята „жабки“ по спокойната повърхност на водата; стои в очакване на едно писмо, което ще наруши тишината.

* * *

Току-що бях предал писмото си на пощаджията с мулето, който тръгваше към града, когато получих друго с египетска марка, адресирано до мен със свършено непознат почерк. Ето какво пишеше в него:

Не го позна, нали? Искам да кажа, почерка на плика? Трябва да ти призная, че доволно изхихиках, като започнах да пиша това писмо до теб: представих си озадачената ти физиономия. Виждам те как го мотаеш в ръцете си и се чудиш от кого ли може да бъде.

То е първият ми сериозен опит за писане, ако не броим кратките бележки, които съм нахвърляла с новата си ръка: това странно приспособление, с което ме снабди добрият Амарил! Искях да се усъвършенствам, преди да седна да ти пиша. Както сигурно си представяш, в първия момент бях отвратена и ужасена от тази моя изкуствена ръка. Ала с течение на времето започнах много да уважавам това деликатно и красиво метално изобретение,

което лежи на масичката до мен, облечено в зелена кадифена ръкавица. Нищо не става, както си мислим. Не можех да си представя, че ще приема въпросния механизъм така безрезервно — метал и гума, странни помощници на човешката плът.

Но ръката се оказва далеч по-компетентна от един обикновен крайник от плът и кръв! Всъщност способностите ѝ са така всеотрасни, че това ме плаши. Справя се еднакво добре с най-фините и с най-грубите задачи, може да отгръща дори страниците на книга. Но най-важното от всичко — о, Дарли, разтрепервам се, докато ти пиша тези думи — ТЯ може да *рисува*!

Вече прекрачих границата и влязох във владение на собственото си царство благодарение на Ръката. Стана съвършено ненадейно. Един ден просто взех четката и най-неочаквано под нея изникнаха красиви, завладяващи, оригинални картини. Вече нарисовах пет. Съзерцавам ги с благоговение. Как така се родиха? Знам, че са творение на Ръката. И този нов почерк — едър, решителен и същевременно изискан — заслугата за него е също на Ръката. Не мисли, че се хваля. Говоря съвсем обективно, защото знам, че това не е мое постижение. Именно Ръката, само тя ме преведе през препятствията и ме приобщи към Истинските Творци, както обичаше да казва Пърсуордън. Все пак е малко страшно; елегантната кадифена ръкавица добре пази тайната ѝ. Когато нося и двете ръкавици, анонимността е пълна! Наблюдавам я с удивление и известна предпазливост, както човек гледа на опасен звяр, пантера например. Струва ми се, че няма нищо, което да не прави много по-добре от мен самата. Това може би обяснява мълчанието ми и надявам се, го извинява. Бях изцяло погълната от този нов изразителен език на Ръката и вътрешната метаморфоза, която причини у мен. Всички пътища се отвориха и сега за пръв път всичко ми изглежда възможно.

Докато ти пиша, на масата до мен лежи корабният ми билет за Франция; вчера изведнъж разбрах с абсолютна

сигурност, че трябва да замина там. Спомняш ли си Пърсуордън, който твърдеше, че творците са като болните котки и затова инстинктивно усещат точно от какъв цяр се нуждаят, за да се излекуват, и че горчиво-сладката билка на тяхното самопознание вирее единствено и само във Франция! След десет дни изчезвам оттук. И сред толкова много неща, в които вече съм сигурна, има още едно, което надига глава: моята увереност, че след време и ти ще ме последваш. Забележи, говоря за увереност, която усещам в себе си, а не за пророчество — вече приключих веднъж завинаги с гадателствата!

Просто исках да те уведомя за всичко ново, което ми донесе Ръката, и на което гледам единствено с благодарност и примирение. През изтеклата седмица направих много прощални визити, защото сигурно ще мине време, преди отново да видя Александрия. За мен тя вече стана душна и безплодна. Ала как да престанем да обичаме местата, които ни причиниха толкова страдания? Сбогуванията тук се усещат във въздуха; сякаш новопоявил се тайфун внезапно е засмукал цялата наредба на живота ни. Защото аз не съм единствената, която си отива от Александрия — съвсем не. Маунтолив например си тръгва след месец-два; той извади голям късмет и получи най-вкусното парче от тортата, наречена дипломатическа кариера — пост в Париж! И заедно с тази новина изчезнаха всички стари неясноти; миналата седмица се ожени тайно. Познай за кого.

Друга хубава вест е завръщането и възстановяването на милия приятел Помбал. Той е отново на работа във Форин Офис, сега на по-висок пост, и доколкото мога да преценя по дългото цветисто и темпераментно писмо, което ми е изпратил, напълно си е възвърнал старата форма. „Как съм могъл да забравя — пише ми, — че в света няма други жени освен французойките. Как наистина? Те са най-прекрасното творение на Всевишния. И все пак... скъпа Клия, те са *толкова много* и всяка следваща е по-съвършена от предишната. Какво може да

направи един клет мъж срещу толкова много, срещу цяла армия? За бога, помоли някого — когото и да е — да ми се притече на помощ, да дойдат нови подкрепления. Дарли би ли искал да помогне на един свой приятел, ей така, в името на старата ни дружба?“

Значи, предала съм ти неговата покана. Амарил и Семира чакат дете този месец — дете с изваяния от мен нос! Той ще прекара една година в Америка, ще работи там и ще ги вземе със себе си. Балтазар замина за Смирна, а след това ще отиде и до Венеция. Но най-пикантната новина съм я оставила за десерт. *Жюстин!*

Просто няма да повярваш. Въпреки това трябва да ти я кажа. Вървя си аз по улица „Фуад“ в десет часа една прекрасна пролетна утрин и кого виждам насреща си? Сияеща, красива Жюстин, облечена в лека рокля със съблазнителна кройка, а до нея по пращия тротоар подскача като жаба омразният Мемлик! Обут в ботуши с ластик отстрани и с гети. В ръката му бастун със златна дръжка. Върху къдравата му коса нов-новеничък фес. Едва не припаднах. Тя го водеше като кученце до себе си. Представих си евтината кожена верижка на врата му. Жюстин ме поздрави необичайно сърдечно, с шумни възклицания, представи ме на своя пленник, който стеснително пристъпваше от крак на крак и ме поздрави с глухо пуфтене като басов саксофон. Отиваха на среща с Несим в „Селект“. Искам ли да ги придружа? Разбира се, отвърнах. Нали знаеш, че страдам от неутолимо любопитство. Жюстин не спря да ми мята насмешливи погледи зад гърба на Мемлик. Очите ѝ искряха от задоволство, с дяволити, подигравателни пламъчета. Като че някой отново бе задействал тази мощна машина на унищожението. Никога не е изглеждала по-млада и пощастлива. Когато отидохме „да си напудрим носовете“, както се казва, аз веднага я попитах: „Жюстин! Мемлик! Какво означава това?“ Тя се изкикоти и ме прегърна: „Открих слабото му място. Той жадува за светски живот. Иска да се движи сред висшето общество на Александрия

и да се среща с бели жени!“ И пак се изсмя. „Но каква е целта?“ — попитах учудена. Тогава тя изведнъж стана сериозна, а очите ѝ засвяткаха с добре премислена отмъстителност. „Двамата с Несим сме започнали нещо. Най-накрая осъществихме пробив, Клия. Толкова съм щастлива, че още малко и ще се разплача. Този път е нещо много по-голямо, международно. Догодина ще трябва да заминем за Швейцария, вероятно завинаги. На Несим изведнъж му проработи късметът. Но не мога да ти кажа нищо повече.“

Когато се върнахме горе, Несим беше вече пристигнал и разговаряше с Мемлик. Външният му вид ме поразя. Изглеждаше много по-млад, елегантен и самоуверен. Сърцето ми се сви, като ги видях как страстно се прегърнаха — Несим и Жюстин, сякаш останалият свят не съществуваше за тях. Насред кафенето, с такъв екстаз, че не знаех къде да си дяна погледа от срам.

Мемлик седеше със скъпите си ръкавици в скута и се усмихваше нежно. Виждаше се, че животът във висшето общество му харесва, а ако съдя по начина, по който ми предложи лед, и компанията на бели жени!

О, тя вече се умори, тази чудодейна ръка. Трябва да хвана вечерната поща. Освен това имам да се погрижа за хиляди неща, преди да стигна до най-отегчителната задача: стягането на багажа. Що се отнася до теб, умнико, обзета съм от усещането, че и ти си прекрачил в царството на твоето въображение, овладял си го веднъж завинаги. Пиши ми — или ако искаш, запази този разговор за друго място: малко кафене край Сена под клоните на кестен в маранята на мека есен.

Ще чакам с ведро и щастливо сърце — една вече нова личност и най-накрая истинска художничка.

Клия

* * *

Но щеше да мине време, преди облаците да се разсеят и да ми разкрият загадъчния пейзаж, за който пишеше тя и който скоро щеше да започне да усвоява бавно, щрих по щрих. Толкова отдавна зрееше нещо у мен, нещо безкрайно ценно, че когато дойде, ме свари, подобно на Клия, съвършено неподготвен. Случи се един прекрасен, потънал в ярка синева ден, случи се без предупреждение и подготовка, с такава лекота, че чак не можах да повярвам. Дотогава бях като свенливо момиче, обзето от страх пред първото си раждане.

Да, един ден открих, че изписвам с треперещи ръце онези три думи, с които, откакто свят светува, започва всеки разказвач, дръзнал да прикове вниманието на своите земляци. Думи, които само въвеждат старата история за един поумнял писател. Написах: „Имало едно време...“

И усетих как цялата вселена ми помага!

---

[53] Войната свърши (ит.) — Б.пр. ↑

[54] Само за теб, Лучия (ит.) — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.